

بسم الله الرحمن الرحيم

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره چهارم، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

صاحب امتیاز: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

فهرست

- ❖ ارائه الگویی برای کاربست شهرسازی و کالتهی جهت توسعه پایدار شهرهای کوچک نمونه موردی : شهرهای کوچک شمال استان همدان.....۱-۱۶
سید محمد جواد حسینی مرصع، امیرحسین پورجوهری، کیانوش ذاکر حقیقی
- ❖ واکاوی نگرش جوامع محلی به توسعه گردشگری در محیط های شهری (مطالعه موردی: شهر خلخال).....۱۷-۲۸
محمد علیزاده، فرهاد جوان
- ❖ تحلیل تاثیر تکنولوژی ساخت و سازهای نو معماری در بیمارستان های ارتقا دهنده سلامت بر رفاه اجتماعی در شهرها. ۲۹-۴۲
شهرام مجتبی هاشم زهی، جمال الدین مهدی نژاد درزی، باقر کریمی
- ❖ تحلیلی بر پیشران های کلیدی تاب آوری در شهرهای ساحلی.....۴۳-۵۴
سامان ابی زاده
- ❖ خوانش پیشران های موثر بر توسعه گردشگری پایدار شهری با تأکید بر توان اکولوژیک (مطالعه موردی: منطقه ۲۲ کلان شهر تهران).....۵۵-۷۰
حمید کریمی، آزاده اربابی سبزواری، فاطمه ادیبی سعدی نژاد، مریم رستم پیشه
- ❖ مدل یابی موانع تحقق پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهرها (مطالعه موردی: شهر سی سخت).....۷۱-۸۴
مریم اشکان رحیمی زاده، حمید صابری، احمد خادم الحسینی، مهری اذانی
- ❖ بررسی و ارزیابی تاثیر توسعه اجتماعی بر دل بستگی به مکان شهروندان (مطالعه موردی: شهر رشت).....۸۵-۹۴
حسن احمدی، آرمان حمیدی
- ❖ تحلیل محتوا و تحلیل ثانویه سند تاریخ شفاهی شهرهای جدید ایران.....۹۵-۱۰۶
نسیم قاسمی ، حمیدرضا صارمی، آرش بغدادی

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 4, No 16, Winter 2025

p ISSN: 2981-0647 - e ISSN: 2981-1201

Journal Homepage: <http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

Research Paper

Presenting a Model for The Application of Advocacy Planning in the Sustainable Development of Small Cities(Case Study:Small Cities in the North of Hamedan Province)

Seyed Mohammad Javad Hosseini Mursa: Ph.D. student of Urban Planning, Technical and Engineering Faculty, Quds City Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Amirhossein Pourjohari: Assistant Professor of Urban Planning, Technical and Engineering Faculty, Quds City Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Kianoosh Zaker Haghighi: Professor, Department of Urban Planning and Design, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2024/01/30 PP 1-16 Accepted: 2025/01/18

Abstract

This study aims to elucidate the capacities of proxy urban planning in small cities and propose a model for their sustainable development. It is an applied and exploratory-explanatory study employing a mixed-methods approach (qualitative-quantitative). In the qualitative phase, expert interviews were conducted with university professors and executive officials of small cities in northern Hamadan Province. A phenomenological strategy and thematic content analysis were utilized, employing MAXQDA 2020 and iMindMap 9 software to extract the components of proxy urban planning and develop a thematic network diagram. In the quantitative phase, the study adopted a descriptive and survey-based approach. To assess content validity and implement the Delphi technique, one-sample T-tests and Kendall's coefficient were applied using SPSS version 26. Additionally, confirmatory factor analysis was conducted to evaluate the model's goodness-of-fit through homogeneity validity, convergent and discriminant validity, composite reliability, and Cronbach's alpha coefficient. The statistical sample, based on theoretical and saturation sampling, included an expert panel and 384 residents from the small cities of Kabudarahang, Razan, and Damagh. The findings identified seven key components of proxy urban planning in small cities: financial, accountability, participatory, empowerment, justice, decision-making, and educational. Among these, the highest mean score (3.65) was recorded for accountability and educational dimensions, while the lowest mean score (3.42) pertained to decision-making. No significant differences were observed between the perspectives of the general public, experts, and officials regarding the key components of proxy urban planning. The results indicate that the proposed proxy urban planning model demonstrates a strong fit for the sustainable development of small cities and can serve as a foundation for practical policy recommendations in this field.

Keywords: Model, Advocacy Planning, Sustainable Development, Small Cities, Hamedan

Citation: Hosseini Mursa, S. M. J., Pourjohari, A., & Zaker Haghighi, K. (2025). **Presenting a Model for The Application of Advocacy Planning in the Sustainable Development of Small Cities(Case Study:Small Cities in the North of Hamedan Province).** *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, 4(16), 1-16.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

DOI:

Extended Abstract

Introduction

Small urban settlements are considered as a bridge between big cities, intermediate cities and surrounding villages. For this reason, it seems necessary to recognize and present the operational model and strategies for the sustainable development of these cities.

Sustainable development of cities depends on efficient urban planning and management. One of the most important changes in the process of preparing and implementing urban plans is the role that is given to people's participation in these plans. One of the planning theories that has taken effective steps in this field, is advocacy planning. According to the nature of advocacy planning, which seeks justice and support for disadvantaged groups and citizens in need of rehabilitation, in the essence of this type of planning, it seems that this method of planning can support its target community in small cities; Therefore, in this research, an attempt is made to provide a model of this planning method by clarifying the capacities of advocacy planning in facing the issues of sustainable development of small cities, and taking into account the opinions of the citizens and urban managers of these cities to make this model more effective. Therefore, this research seeks to find an answer to the question, "What are the components of advocacy planning in the sustainable development of small cities?" Providing practical solutions and suggested models for the use of advocacy planning, suitable for small cities.

Methodology

In terms of the result, the present research is a part of applied research, in terms of the goal, it is part of exploratory-explanatory research. In the qualitative part of the current research, the researcher used the phenomenological strategy and the tactic of analyzing the content of the interview (theme analysis). In the quantitative part, research is based on the nature and method of descriptive research (descriptive or non-experimental research includes survey research, correlational research, post-event research, action research, case study, etc.) and is of the type of contextualization. According to the problem and importance of the research, the

statistical community of the qualitative part was divided into two parts of the expert panel, which includes university professors, officials and executives related to the economic and social indicators of small cities in the north of Hamedan province, will be identified and discovered using MAXQDA 2020 qualitative analysis software. Also, in order to measure the content validity ratio and perform the steps of the Delphi technique, one-sample T-tests and Kendall's coefficient will be used under SPSS version 26 quantitative software. They were. The size of the statistical population was based on the novelty and non-duplication of the codes extracted from the interviews with the panel of experts. The statistical sample was selected based on the size of the statistical sample with a targeted approach based on theoretical and theoretical saturation based on the extracted codes from the interview with the panel of experts, and 384 citizens, managers, officials and experts, including the cities of Kobudar Ahang, Rezen and Demaq participated in the quantitative part of this research.

Results and discussion

In order to identify the most important components of advocacy planning in the sustainable development of small towns, through interviews with experts, including university professors with urban expertise and relevant officials and executives of small towns in the north of Hamadan province, and with a qualitative analysis approach, thematic analysis method was used with MAXQDA2020 software. Each of the participants stated the components of advocacy planning in the sustainable development of small cities to be examined in the form of open coding (finding conceptual understandings) and central (connection between understandings). These components were presented in different categories and in 43 codes. became The components of advocacy planning have financial central codes with 7 codes, responsibility with 8 codes, partnership with 10 codes, empowerment with 8 codes, justice with 2 codes, decision making with 4 codes, education with 4 codes. Also, the network diagram of the themes of the urban planning components of the mentioned components according to the main question of the research was obtained with iMindMap software version 9 with 7 main topics. In the content validity stage, after completion of the Delphi technique

steps in three consecutive stages of the mentioned components were brought in 20 components and corresponding items. In order to check the suitability of the obtained model, structural equation analysis under PLS software was used, and the predictive power of the criterion variable was measured, and the results showed that the advocacy planning model in small cities is 70% strong, and the components of representative urban planning predicts as an endogenous variable or criterion. On the other hand, the Gof test, which is related to the goodness of fit index, showed that the power of the fit to investigate the research question is very strong. Also, the Aston-Geisser Q2 index given for the endogenous variable shows that the quality of the structural model in the research question is evaluated in a very strong way. The statistical analysis of the dimensions of advocacy planning from the perspective of the participants showed that among the dimensions of representative urban planning, the highest average with a value of 3.65 is related to the dimensions of responsibility and education, and the lowest average with a value of 3.42 is related to the decision-making dimension. Also, since the significance level obtained from the Z statistic of the U-Man-

Whitney test is more than 0.05, therefore, with a confidence level of 95%, there is no significant difference between advocacy planning in the general public and elites and officials.

Conclusion

By comparing the result of the main question of the research and the backgrounds of the research, it is concluded that the components of advocacy planning in small towns include financial, responsibility, partnership, empowerment, justice, decision-making and educational components. And it can be written that by strengthening the internal structure of small cities and creating attractive areas in these cities, the population can be drawn towards this group of cities and in a way, the sustainability in these cities can be strengthened. to the underprivileged and minority groups, to lead small cities towards sustainable growth and development. In the end, based on the results, implementation solutions and suggestions for using supportive planning for the sustainable development of small cities in the face of existing limitations and weaknesses were presented as an application program.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره ۴، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۰۶۴۷-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۱۲۰۱-۲۹۸۱

Journal Homepage: <http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

مقاله پژوهشی

ارائه الگویی جهت کاربست شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک (نمونه موردی : شهرهای کوچک شمال استان همدان)

سید محمد جواد حسینی مرصع: دانشجوی دکترای شهرسازی، دانشکده فنی و مهندسی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
امیرحسین پورجوهری*: استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده فنی و مهندسی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
کیانوش ذاکر حقیقی: استاد گروه شهرسازی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰ صص ۱۶-۱ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۹

چکیده

پژوهش حاضر با هدف روشن ساختن ظرفیت‌های برنامه‌ریزی شهری و کالتی در شهرهای کوچک و ارائه الگویی برای توسعه پایدار این شهرها انجام شده است. این پژوهش از نوع کاربردی و اکتشافی-تبیینی و با روش ترکیبی (کیفی-کمی) صورت گرفته است. در بخش کیفی، با بهره‌گیری از مصاحبه با خبرگان شامل اساتید دانشگاهی و مسئولان اجرایی شهرهای کوچک شمال استان همدان، از استراتژی پدیدارشناسی و تحلیل محتوای مصاحبه (تحلیل تم) با استفاده از نرم‌افزارهای MAXQDA 2020 و iMindMap 9 برای استخراج مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی و تدوین نمودار شبکه مضامین استفاده شد. در بخش کمی، پژوهش به صورت توصیفی و زمینه‌یابی انجام شد و برای سنجش روایی محتوایی و اجرای تکنیک دلفی از آزمون‌های T تک‌نمونه‌ای و ضریب کندال در نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ بهره گرفته شد. همچنین، برای ارزیابی برازش الگوی کمی از تحلیل عاملی تأییدی با آزمون‌های روایی همگن بودن، روایی همگرا و واگرا، پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. نمونه آماری بر اساس اشباع نظری و تئوریک شامل پنل خبرگان و ۲۸۴ نفر از شهروندان شهرهای کبودرآهنگ، رزن و دمق انتخاب شد. یافته‌ها نشان داد که شهرسازی و کالتی در شهرهای کوچک شامل هفت مؤلفه مالی، مسئولیت‌پذیری، مشارکتی، توانمندی، عدالت، تصمیم‌سازی و آموزشی است. در این میان، بالاترین میانگین (۳/۶۵) مربوط به ابعاد مسئولیت‌پذیری و آموزشی و پایین‌ترین میانگین (۳/۴۲) متعلق به بعد تصمیم‌سازی بود. همچنین، تفاوت معناداری بین دیدگاه‌های مردم، نخبگان و مسئولان درباره مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی مشاهده نشد. نتایج نشان داد که الگوی شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک از برازش مطلوبی برخوردار است و می‌تواند مبنای ارائه راهکارهای اجرایی در این زمینه قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: الگو، شهرسازی و کالتی، توسعه پایدار، شهرهای کوچک، همدان.

استناد: حسینی مرصع، سید محمد جواد؛ پورجوهری، امیرحسین و ذاکر حقیقی، کیانوش (۱۴۰۳). ارائه الگویی جهت کاربست شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک نمونه موردی : شهرهای کوچک شمال استان همدان. فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۴(۱۶)، ۱-۱۶.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

© نویسندگان

DOI:

* نویسنده مسئول: امیرحسین پورجوهری، پست الکترونیکی: Pourjoharia@gmail.com، تلفن: ۰۹۱۲۳۱۴۹۲۴۰۶

این مقاله برگرفته از رساله دکتری شهرسازی نویسنده اول، تحت راهنمایی و مشاوره نویسندگان دوم و سوم، با عنوان «ارائه الگویی برای اجرای برنامه‌ریزی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک، با تأکید بر بهبود شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی (مطالعه موردی: شهرهای کوچک شمال استان همدان)» در دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قدس است.

مقدمه

تا امروز توجه کافی به اهمیت واقعی شهرهای کوچکی که شهرهای بزرگ و روستاهای اطراف را به هم متصل می‌کنند نشده است و بنابر این در شهرهای کوچک سرمایه‌گذاری کافی انجام نمی‌شود و همین امر باعث کاهش سرعت توسعه آنها می‌شود. اما شهرهای کوچک بهترین گزینه برای ایجاد توازن و پیوند در سلسله مراتب شهری یک منطقه هستند (Mingaleva et al, 2017). توسعه پایدار شهری یکی از مهمترین چالشها برای بشریت در قرن ۲۱ است (Mousavi et al, 2023:5). این چالش ناشی از ناهمخوانی بین توسعه نواحی شهری و نیازهای زیستی، اجتماعی و اقتصادی ساکنان شهرهاست. توسعه پایدار شهر موضوع مهمی است که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است. برخی کارشناسان حتی آن را به عنوان یک تغییر دهنده بازی و طرحی موثر برای برنامه‌ریزی شهری امروز می‌دانند (Michalina et al, 2021). بنا بر برآوردهای سازمان ملل، در آینده قابل پیش‌بینی بیشترین نرخ رشد شهرنشینی در شهرهای کوچک اندام روی خواهد داد (Terfa et al, 2020). به همین سبب شناخت و ارائه راهکارهای عملی برای توسعه پایدار این شهرها مفید به نظر می‌رسد؛ تقویت شهرهای کوچک در واقع یکی از راه‌های توسعه منطقه‌ای است. با تقویت شهرهای کوچک می‌توان مسیر مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگتر را تغییر داد و بسیاری از مشکلات روستایی ناشی از دسترسی ناکافی به مراکز خدماتی را حل کرد. شهرهای کوچک یکی از موفق‌ترین نمونه‌ها در رسیدگی به عدم تعادل منطقه‌ای و نابرابری‌های فضایی هستند (Dolata, 2018). در شهرهای کوچک خانواده‌ها به اندازه شهرهای بزرگ فشار اقتصادی را بر دوش نمی‌کشند و در برابر آلودگی‌های محیطی مختلف که به طور جدی در شهرهای بزرگ وجود دارد محافظت می‌شوند (Markin et al, 2019) اما چگونگی تأمین منابع مالی پایدار شهری یکی از مهمترین چالشهای پیش روی سیاستمداران و برنامه‌ریزان شهری است (Akbari et al, 2023:106). توسعه شهرهای کوچک و بزرگ چیزی است که امروزه مورد توجه است. و برای تحقق آن به شکلی پایدار، آنها نیاز به برنامه‌ریزی شهری دقیق و مدیریت کارآمد دارند (Polska & Polski, 2017). یکی از مهم‌ترین تغییراتی که در دهه‌های اخیر در نحوه برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های شهری رخ داده است، دیدن نقش مردم در روند برنامه‌ریزی شهری است. این تئوری به نام برنامه‌ریزی شهری مشارکتی است که مسئله اصلی باور به داشتن به حق در تصمیم‌گیری‌های شهری برای مردم عادی است این نظریه همه چیز در مورد مشارکت مردم در جامعه خود است و بدان معناست که کارها را داوطلبانه انجام دهید تا در تصمیم‌گیری‌های مختلف برای محله، شهر یا روستا شرکت کنید. این راهی است که همه می‌توانند نظر داشته باشند و در جامعه تغییر ایجاد کنند (Ajajali et al, 2019). در شهرهای کوچک باتوجه به غلبه فرهنگ روستایی، همیاری و تعاون بسیار زیادی دیده می‌شود که مدیران شهری می‌توانند از این روحیه مشارکتی که در شهرهای کوچک است در زمینه مدیریت شهری استفاده کنند. بنابراین هرچقدر یک فعالیت در حوزه کوچک‌تری سازمان یابد، امکان بهره‌گیری از مدیریت مشارکتی در آن افزایش می‌یابد (Ziari, 2020). یکی از نظریه‌های برنامه‌ریزی که در این زمینه پیشرفت چشمگیری داشته است، برنامه‌ریزی وکالتی است که هدف آن تبیین نقش مسائل اجتماعی در نظریه‌های شهری و رویکردهای مشارکتی است (Pourhossein & Rafiyan, 2017). برنامه‌ریزی وکالتی می‌گوید که برنامه‌ریزی از موضع بی طرف صورت نمی‌گیرد. در عوض، برنامه‌ریزی وکالتی به دنبال ارزش‌های حاشیه‌ای است که اغلب به گروه‌های کم درآمد تعلق دارد و از آنها سخن می‌گوید (Yerena, 2015). هدف برنامه‌ریزی وکالتی تقویت توسعه اجتماعی و آنگاه توسعه اقتصادی شهر است. وقتی در مورد مسائل اجتماعی و اقتصادی صحبت می‌شود، کلمه برنامه‌ریزی "وکالتی" به میان می‌آید، زیرا در این برنامه، برنامه‌ریزان باید مانند وکلا برای گروه‌های نژادی مختلف، اقلیت‌ها و گروه‌های دیگر شهری در تلاش باشند. برنامه‌ریزی وکالتی با آموزش و ارتقای سطح دانش شهری شهروندان و بعضاً بهره‌گیری از متخصصان بومی از حقوق شهروندان در عرصه برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری برای شهر دفاع خواهد کرد و با در نظر گرفتن جوانب پنهان از نظر تصمیم‌سازان غیر بومی و آگاه ساختن ایشان به جزئیات چالشها و ظرفیتهای شهرهای مورد نظر می‌تواند گام‌های موثری در برطرف ساختن مشکلات موجود و نیز چالشهای آینده شهرهای کوچک بر دارد (Castro et al, 2010). اساساً برنامه‌ریزی وکالتی برای گروه‌های مختلف شهر که نیازهای متفاوتی دارد و هر کدام باید برنامه خاص خود را داشته باشد برنامه خاصی در نظر دارد که این برنامه بر مبنای توانمندسازی جامعه و حمایت از محرومان و شهروندان بنا شده است که به نظر می‌رسد این نوع برنامه‌ریزی می‌تواند از جامعه هدف خود در شهرهای کوچک و همه آنها حمایت کند؛ از جنبه‌های نوآوری پژوهش میتوان به کنکاش کارایی برنامه‌ریزی وکالتی در شهرهای کوچک اشاره کرد لذا در این تحقیق سعی بر آن است تا با روشن ساختن ظرفیت‌های برنامه‌ریزی وکالتی در مواجهه با مسائل توسعه پایدار شهرهای کوچک الگویی از این شیوه برنامه‌ریزی ارائه شود و در این راه با در نظر گرفتن نظرات شهروندان و مدیران شهری این شهرها در هرچه کاراتر و عملیاتی‌تر بودن این الگو تلاش گردد؛ بنابراین این پژوهش با استفاده از روش ترکیبی (کمی و کیفی) با استراتژی و راهبرد پدیدارشناسی و تاکتیک تحلیل محتوای مصاحبه (تحلیل تم) از نوع زمینه‌یابی و نظرسنجی کمی از عموم شهروندان و مدیران نمونه مورد مطالعه در پی یافتن پاسخ به این پرسش که «مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک کدامند؟» است. تا برای ارائه راهکارهای اجرایی و الگوهای پیشنهادی جهت کاربست شهرسازی وکالتی متناسب با شهرهای کوچک بهره‌برد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

توسعه روستاها و شهرها باید پایداری اقتصادی، اجتماعی، و زیست‌محیطی به همراه توسعه متوازن مکانی را پوشش دهد تا توسعه را به معنای بدست آوردن زمینه مناسب برای زندگی و رفاه و زنده نگه داشتن داشته‌های فرهنگی عادلانه‌تر کند (Kalfas et al, 2023). هدف اصلی توسعه پایدار فراهم نمودن همه نیازهای اساسی، پیشرفت و ارتقای کیفیت زندگی، مراقبت بهتر و مدیریت اکوسیستم‌ها برای آینده‌ای امن‌تر و شادتر است (Swain & Wallentin, 2019). مفهوم جدید توسعه پایدار نگاهی گسترده به پوشش همه جنبه‌های جامعه، اقتصاد، فرهنگ و سایر نیازهای انسانی دارد. مهمترین نکته در این رویکرد توجه و دیدگاه جامع آن در مورد توسعه می‌باشد. اصول توسعه مانند یک تغییر اساسی در عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه است که تحقق آن مستلزم هماهنگی جوانب مختلف است و برنامه ریزان شهری با اجرای برنامه‌های مختلف با هدف محرومیت زدایی و گسترش جنبه‌های مثبت توسعه سعی در کاهش نابرابری‌ها و عدم تعادل‌ها دارند (Cordes, 2018). ایجاد سلسله‌مراتب متعادل و نظام‌یافته برای سکونتگاه‌ها یکی از نیازهای اساسی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای است. در این سیاق، توسعه هماهنگ و یکپارچه شهرهای کوچک در فضای منطقه‌ای به عنوان یک راهکار حیاتی آشکار می‌شود. ایجاد سرمایه اجتماعی همراه با پیشرفت‌هایی در بهزیستی اجتماعی و ترقی اقتصادی یک فرایند تقویت‌کننده دوجانبه خواهند بود (Tazesh & dimad, 2021) به نظر می‌رسد در شهرهای کوچک، دستیابی به سرمایه اجتماعی به شکل عملگرایانه تری قابل حصول باشد. این امر به دلیل کاهش پیچیدگی در روابط میان شهروندان و مدیران شهری است (Halseth & Ryser, 2016). بطور کلی، اکثر اندیشمندان و صاحب‌نظران به سمت استفاده از معیار جمعیتی برای تعریف شهرهای کوچک و میانی جلب شده‌اند (Adam, 2006). این انتخاب از آنجا ناشی می‌شود که آمارهای جمعیت در اکثر کشورها، به عنوان تنها منبع موجود و قابل اعتماد برای این تعریف محسوب می‌شود (Balk et al, 2021). ایجاد سلسله‌مراتب متعادل و نظام‌یافته برای سکونتگاه‌ها یکی از نیازهای اساسی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای است. در این سیاق، توسعه هماهنگ و یکپارچه شهرهای کوچک در فضای منطقه‌ای به عنوان یک راهکار حیاتی آشکار می‌شود. این تدابیر می‌توانند به تعادل بخشیدن به وضعیت موجود کمک کنند و باعث ارتقاء هماهنگی در توسعه شهرهای کوچک گردند (Li & Jonas, 2023). در آینده‌ای نه چندان دور، شهرهای کوچک نیز با فشارهای مختلفی از جوانب زیست‌محیطی مواجه خواهند شد، مگر اینکه یک برنامه جدی برای تمرکززدایی و پخش نیرو و امکانات از شهرهای بزرگ به سمت سطوح پایین‌تر، به ویژه شهرهای کوچک، به طور قابل توجهی و جدی صورت گیرد (Häußler & Haupt, 2021). یک ساختار و تشکیلات فضایی مطلوب می‌تواند به کاهش عدم تعادل اقتصادی، اجتماعی، و فضایی بین سطوح گوناگون جامعه و نواحی منجر شود. این تشکیلات با افزایش سطح بهره‌وری منابع و فعالیت‌ها، به ویژه برای نواحی محروم، تاثیرگذاری خواهند بود. برای مقابله با محرومیت و ایجاد توسعه پایدار در این مناطق، لازم است راهکارهای ویژه‌ای برای بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی این نواحی مدنظر قرار گیرد (Shen et al, 2018). توسعه شهرهای با جمعیت کم یک استراتژی موثر برای تحقق توسعه فضایی، ایجاد رشد اقتصادی، و تعادل اجتماعی محسوب می‌شود. این سیاست می‌تواند به عنوان یک موانع مؤثر در مقابل رشد ناپیوسته و ناپایدار شهرهای بزرگ عمل نماید (Li & Jonas, 2023). در رویکردهای شهرسازی اخیر (بعد از طرح‌های جامع قرن بیستمی)، برنامه ریز تمام تلاش خود را برای توانمندسازی جوامع محلی و دادن کنترل به آنها برای تصمیم‌گیری خودشان می‌نماید. آنها را حتی اگر هنوز از نظر مالی به دیگران وابسته باشند در مورد دموکراسی مستقیم و خودکفایی اقتصادی کمک می‌کند. در این رویکرد، دولت به سازمان‌های مردم‌محور^۲ نهادها و گروه‌های مردم‌محور قدرت می‌دهد تا مسئولیت توسعه مناطق مختلف را در سطح محلی و منطقه‌ای بر عهده بگیرند (Utuk, 2014). مشارکت می‌تواند به طرق مختلف و مراحل مختلف در مورد پروژه‌های توسعه وارد شود، مدیران و محققان غیردولتی از انواع روش‌های مختلف برای درک دیدگاه‌های مردم محلی در مورد موضوعات مختلف شهری استفاده می‌کنند. آنها این رویکردها را "مشارکت" می‌نامند (Geekiyanage et al, 2021). تاریخ برنامه‌ریزی شهری نشان می‌دهد که توسعه شهری باید یک تئوری برنامه‌ریزی بخشی، متنوع، و واگرا باشد، نه یکپارچه، یک‌بعدی، و خطی (Zulfiqar & Kausar, 2023). در مقابل نظریه شهرسازی مشارکتی انگاره حضور شهروندان در تصمیم‌گیری‌های شهری است (Ajjali et al, 2019). این نظریه با تکیه بر تئوری انتقادی مکتب فرانکفورت و عقاید یورگن هابرماس شکل گرفته است و به امکان درگیر نمودن حوزه عمومی در فرآیند برنامه‌ریزی ایمان دارد. این انگاره در پاسخ به نارسایی‌های برنامه‌ریزی تکنوکراتیک و خردگرا که بر اساس مهارت‌ها و تحلیل‌های علمی تک‌بعدی در دهه ۱۹۸۰ شکل گرفته بودند، ایجاد شده است.

در دهه ۱۹۶۰، تئوری‌های برنامه‌ریزی از برنامه‌ریزی عقلانی به سمت رویکردهای ارتباط‌گرا متمایل شدند. این روند در ادامه با مطرح شدن دیدگاه برنامه‌ریزی و کالتی توسط پل دیویف در پژوهشی با عنوان «برنامه‌ریزی و کالتی و چندگانه باور» که در سال ۱۹۶۵ در ژورنال مؤسسه آمریکایی برنامه‌ریزان منتشر شد، تسریع یافت (Pacchi, 2018). بعضی از افراد این مفهوم را به عنوان فرایند استفاده استراتژیک از اطلاعات

^۱ Comprehensive Plan

^۲ NGOS

برای تغییر سیاست‌هایی که زندگی مردم غیر بهره‌مند را تحت تأثیر می‌گذارند، تعریف می‌کنند. در همین حال، برخی دیگر این مفهوم را به عنوان وکالت برای افرادی که صدایی ندارند (قادر به ابراز نظرات خود به مسئولین نیستند) تفسیر می‌کنند (Pacchi, 2018). اندیشمندان مارکس‌گرا و انتقادی در آمریکا، انگلستان، فرانسه، هلند و آلمان، همچنین در سایر کشورهای صنعتی، نقدهایی را به عملکرد برنامه‌ریزان مطرح کردند از جمله اینکه برنامه‌ریزی شهری به‌طور عمده در جهت تحقق منافع اقتصادی سرمایه‌داری و ترویج سیاست‌های سودآور برنامه‌ریزی می‌شود. نگرش انتقادی این اندیشمندان به سیاست‌های برنامه‌ریزان بود و بر تأکید بر اصلاح نقاط ضعف و نابرابری‌های اجتماعی تمرکز داشت که تأثیر قابل توجهی را بر افکار عمومی و وجدان اجتماعی این حوزه‌ها نهاد (Rao, 2012). تئوری برنامه‌ریزی وکالتی به‌سادگی از ذهن پل دیویفد نشأت نگرفته است؛ بلکه از تجارب چندگانه فعالان جامعه و متخصصین بهره‌مند شده است تا مسائل مرتبط با تبعیض نژادی و طبقاتی را اصلاح نماید. برنامه‌ریزی وکالتی به مردم و جوامع محلی فرصت می‌دهد تا در فرآیند تصمیم‌گیری شهری شرکت کنند و به توسعه‌یافتگی و بهبود شرایط زندگی خود بپردازند. این رویکرد با توجه به نیازها و آراء گسترده‌تر اجتماعی عمل می‌کند و به مبارزه با نابرابری‌ها و تبعیض‌های اجتماعی می‌پردازد، این تئوری، با تأکید بر نیاز به حضور فعالان اجتماعی و تخصصی در فرآیند برنامه‌ریزی شهری، از تجارب و شگردهای متنوعی برای تحلیل و اصلاح مشکلات اجتماعی و نابرابری‌های مختلف بهره‌مند می‌شود. این تئوری به عنوان یک رویکرد فعالانه برنامه‌ریزی مدنی و اشتراکی برای بهبود شرایط شهری و اجتماعی ترویج می‌کند (Pacchi, 2018) مبنای برنامه‌ریزی حمایتی یا وکالتی این است که خدمات و مهارت‌های برنامه‌ریزی تخصصی به نفع گروه‌های اقلیت و افرادی که توانایی مالی برای کسب چنین خدماتی را ندارند، ارائه گردد. این رویکرد برنامه‌ریزی با هدف حمایت از افرادی که در معرض نقصان مالی قرار دارند، اقدام به ارائه خدمات و مشاوره‌های تخصصی می‌نماید تا این افراد بتوانند به بهترین نحو از این خدمات بهره‌مند شده و به توسعه‌یافتگی و بهبود شرایط زندگی خود دست یابند (Rao, 2012). در دهه‌های اخیر، بسیاری از سازمان‌های اجتماعی به تدریج برنامه ریزی وکالتی را به برنامه‌های عمل خود اضافه کرده‌اند. متأسفانه، آنها اغلب درباره مفهوم دقیق وکالتی ابهام دارند و گاهی آن را با راهکارهای دیگری مثل اطلاعات، آموزش و ارتباطات اشتباه می‌فهمند. این ابهام باعث کاهش کارآمدی و نتیجه‌گیری سیاسی این برنامه‌ریزان می‌شود (Sager, 2022).

در سالهای اخیر میچالینا^۱ و همکارانش (۲۰۲۱) تلاش کردند تا با مروری بر چارچوب‌های شاخص پایداری شاخص‌های کلیدی پایداری شهری را شناسایی نمایند. آلبینز توگچه ازم^۲ در برنامه‌ریزی وکالت در نوسازی شهری به بررسی اقدامات صورت گرفته در نوسازی منطقه سلوکوله، منطقه‌ای قدیمی در شهر استانبول که از روم باستان بجا مانده است می‌پردازد و با معرفی برنامه‌ریزی وکالتی چشم‌انداز مثبت این‌گونه برنامه‌ریزی در تحقق عدالت اجتماعی و توجه به گروه‌های خاص را نشان می‌دهد. جمال احمد^۳ (۲۰۱۰) در رساله خود در دانشگاه Illinois در ایالات متحده آمریکا با عنوان: به‌کارگیری تمرکززدایی؛ چگونه پروژه فقر شهری برنامه‌ریزی وکالتی را طلب می‌کند؟ تلاشی برای اکتشاف چگونگی مناسب بودن سیاست‌های تمرکززدایی جوامع فقیر برای افزایش انتظارات آنها از دولت انجام داده است. ونسا واتسون^۴ (۲۰۱۶) در مقاله جایگاه برنامه‌ریزی شهری در دستور کار جدید (NUA) اهداف توسعه پایدار شهری در مجله PLANNING THEORY به معرفی مفهوم توسعه پایدار و اهداف آن در حوزه برنامه‌ریزی شهری می‌پردازد و مجموعه‌ای از ۱۷ آرمان توسعه پایدار (SDGS) برای جایگزینی اهداف توسعه هزاره قبلی (MDGS) را شرح می‌دهد. ساگر^۵ (۲۰۲۲) ویژگی‌های موارد برنامه‌ریزی وکالتی را که به زبان انگلیسی در مجلات و کتاب‌های دانشگاهی بین سال‌های ۱۹۸۰ و ۲۰۲۰ گزارش می‌کند که انتظارات و ادعاهای از پیش تعیین شده در مورد ویژگی‌ها و اثرات برنامه‌ریزی وکالتی با واقعیت مطابقت دارد. پورحسین و رفیعیان^۶ (۲۰۱۷) ضمن مرور کوتاهی بر ادبیات برنامه ریزی وکالتی، کاربری این رهیافت را در طرح‌های انطباق کاربری اراضی در مقیاس شهری دنبال می‌کنند و در نتایج بدست آمده بیان می‌کنند که در بسیاری از ابعاد نظریه شهرسازی وکالتی، طرح‌های انطباق کاربری اراضی در مقیاس شهری را پوشش داده است و می‌توان آن را از بسیاری جهات به عنوان بعد اجرایی و عملی نظریه برنامه ریزی وکالتی دانست.

مواد و روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ نتیجه، جزء پژوهش‌های کاربردی از لحاظ هدف جزء تحقیقات اکتشافی – تبیینی است. در بخش کیفی پژوهش حاضر، محقق با استفاده از استراتژی و راهبرد پدیدارشناسی و تاکتیک تحلیل محتوای مصاحبه (تحلیل تم) استفاده شد. در بخش کمی نیز

1 Michalina

2 Albany Togche Azm

3 Jamal Ahmad

4 Vanessa Watson

5 New Urban Agenda

6 Sustainable Development Goals

7 Millennium Development Goals

8 Tore Sager

تحقیق بر اساس ماهیت و روش، تحقیق توصیفی (تحقیق توصیفی یا غیر آزمایشی شامل تحقیقات پیمایشی، همبستگی، پس رویدادی، اقدام پژوهی، بررسی موردی و ... است) و از نوع زمینه‌یابی است. جامعه آماری بخش کیفی باتوجه به مسئله و اهمیت پژوهش به سه بخش پزل خبرگان تبدیل شد که شامل الف) اساتید دانشگاهی با تخصص توسعه پایدار شهری، ب) مسئولان و مدیران اجرایی مرتبط با شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی شهرهای کوچک شمال استان همدان با استفاده از نرم افزار تحلیل کیفی MAXQDA نسخه ۲۰۲۰ شناسایی و کشف خواهد شد. همچنین جهت سنجش نسبت روایی محتوایی و انجام مراحل تکنیک دلفی از آزمون‌های T تک نمونه‌ای و ضریب کندال تحت نرم‌افزار کمی SPSS نسخه ۲۶ استفاده خواهد شد. بودند. حجم جامعه آماری بر اساس جدید بودن و تکراری نبودن کدهای استخراجی از مصاحبه با پزل خبرگان بود. جامعه آماری بخش کمی در برگیرنده تمامی شهروندان، مدیران، مسئولان و کارشناسان حوزه توسعه پایدار شهرهای کوچک استان همدان که شامل شهرهای کبودرآهنگ و رزن و دمق در قالب سازمان‌های ذی‌ربط در سال ۱۴۰۱ بودند، و جهت سنجش مطلوبیت برازش الگوی کمی پژوهش از روش تحلیل عاملی تأییدی به کمک آزمون‌های روایی همگن بودن، روایی همگرا و واگرا و آزمون پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ تحت نرم‌افزار PLS نسخه ۳ انجام خواهد شد. نمونه آماری بر اساس حجم نمونه آماری با روش در دسترس هدفمند بر مبنای اشیاع نظری و تئوریک بر اساس کدهای استخراجی از مصاحبه با پزل خبرگان، انتخاب شد و ۳۸۴ نفر از شهروندان، مدیران، مسئولان و کارشناسان حوزه توسعه پایدار شهرهای کوچک استان همدان که شامل شهرهای کبودرآهنگ، رزن و دمق در این پژوهش شرکت داشتند. در پژوهش انجام شده شهرسازی و کالتی با ۷ مولفه، معرفی شدند.

بحث و ارائه یافته‌ها

ابزارهای تجزیه و تحلیل نشان دادند که از بین ۳۸۴ نفر از شهروندان، مدیران، مسئولان و کارشناسان حوزه توسعه پایدار شهرهای کوچک استان همدان که شامل شهرهای کبودرآهنگ، رزن و دمق در این پژوهش شرکت داشتند که ۲۷۴ نفر از آنان مرد و ۱۱۰ نفر، زن بودند. اکثر شرکت‌کنندگان با تعداد فراوانی ۱۵۰ نفر، بیان داشتند که بین ۳۱ الی ۴۰ سال سن دارند و کمترین آنها با تعداد فراوانی ۳۱ نفر، بیشتر از ۵۱ سال بودند. از طرفی، ۲۳۹ نفر از افراد شرکت‌کننده در پژوهش حاضر کمتر از ۴۰ سال سن داشتند. بیشتر شرکت‌کنندگان در پژوهش با تعداد فراوانی ۱۶۶ نفر، دارای تحصیلاتی در سطح تا دیپلم بوده و کمترین شرکت‌کنندگان در پژوهش با تعداد فراوانی ۱۸ نفر دارای تحصیلاتی در سطح فوق لیسانس و بالاتر بود. همچنین ۱۵۹ نفر از شرکت‌کنندگان در پژوهش دارای تحصیلات در سطح لیسانس بودند. بیشتر شرکت‌کنندگان در پژوهش با تعداد فراوانی ۹۰ نفر، کمتر از ۵ سال تجربه خدمتی داشته و کمترین آنها با تعداد فراوانی ۴۸ نفر، بین ۲۱ الی ۲۵ سال سابقه شغلی داشتند. از طرفی، ۲۷۵ نفر از افراد شرکت‌کننده در پژوهش حاضر کمتر از ۲۰ سال تجربه کاری داشتند. بیشتر شرکت‌کنندگان در پژوهش با تعداد فراوانی ۱۰۹ نفر، در شهر دمق زندگی می‌کردند و کمترین آنها با تعداد فراوانی ۸۹ نفر، ساکن شهرستان رزن بودند. از طرفی، ۹۴ نفر از شرکت‌کنندگان در پژوهش در شهرستان کبودرآهنگ سکونت داشتند. ۹۲ نفر از افراد مورد مطالعه نیز در سایر شهرهای استان همدان زندگی می‌کردند. در بین ابعاد شهرسازی و کالتی، بیشترین میانگین با مقدار ۳/۶۵ مربوط به ابعاد مسئولیت‌پذیری و آموزشی بوده و کمترین میانگین با مقدار ۳/۴۲، مربوط به بعد تصمیم‌سازی بود. در پژوهش انجام شده شهرسازی و کالتی با مولفه‌های مالی، مسئولیت‌پذیری، مشارکتی، توانمندی، عدالت، تصمیم‌سازی و آموزشی، معرفی شدند. همچنین الگوی شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک از برازش مطلوبی برخوردار بودند. با نظر به یافته‌های جانبی پژوهش نیز در بین عموم مردم با نخبگان و مسئولین تفاوت معنی‌داری در مولفه‌های شهرسازی و کالتی، وجود نداشت.

جهت شناسایی مهمترین مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک از طریق مصاحبه با خبرگان که در برگیرنده اساتید دانشگاهی با تخصص توسعه پایدار شهری، مسئولان و مدیران اجرایی مرتبط با شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی شهرهای کوچک شمال استان همدان و فرمانداران، کارشناسان و اعضای مرتبط شورای شهرهای کوچک استان همدان می‌باشند، از رویکرد تحلیل کیفی به شیوه تحلیل مضمون به توسط نرم‌افزار MAXQDA نسخه ۱۲ استفاده شد. به طوری که از ۱۲ نفر خبرگانی که در زمینه مهمترین مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک دارای تخصص علمی و سابقه کاری بودند، به صورت هدفمند و با در نظر گرفتن اشیاع نظری انتخاب شده بودند، در زمینه مهمترین مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک از آنها سوالاتی پرسیده شد. جواب سوالات آنها به تفکیک هریک از ۱۲ نفر خبره شرکت‌کننده در بخش کیفی پژوهش در جدول شماره ۱ آورده شده است.

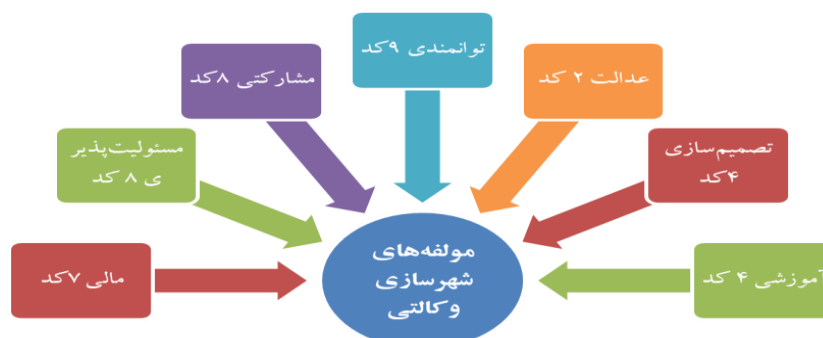
جدول ۱- مهمترین مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک به تفکیک مصاحبه‌شوندگان

کد مشارکت کننده	مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی
۱	ارتباط با معتمدین، نخبگان و سایر افراد مورد وثوق جوامع محلی
	مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی توسط ساکنان شهرهای کوچک
	تمایل عموم مردم به حضور گسترده در حل مشکلات
	بسیج شدن مردم برای حل مشکلات و جلب مشارکت ساکنان در اجرای برنامه‌ها
	مشارکت مردم در تأمین سرمایه و سرمایه‌گذاری
	تأمین منافع و نظرات گروه‌های مختلف
	آموزش
۲	غلبه بر فقر
	کاهش فاصله اقشار بالاوپایین
	توانمندسازی توسط سازمان‌های مردم‌نهاد (NGOs)
	مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی توسط ساکنان شهرهای کوچک
	آموزش، اطلاع‌رسانی و آگاهی بخشی به ساکنان
	افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی
۳	توانمندسازی
	افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی
	توانمندسازی توسط سازمان‌های مردم‌نهاد (NGOs)
	ورود شهرسازی به عرصه سیاسی برای یافتن قدرت تصمیم‌گیری
	تأمین منافع و نظرات گروه‌های مختلف
۴	تمایل عموم مردم به حضور گسترده در حل مشکلات
	بسیج شدن مردم برای حل مشکلات و جلب مشارکت ساکنان در اجرای برنامه‌ها
	ارتباط مستقیم و چهره به چهره برنامه‌ریزان و مسئولان برای توضیح جزئیات مشکل و راه حل پیشنهادی
	توسعه نقش برنامه‌ریزان به مدافع مردم، معلم و مربی
	خارج کردن شهرسازی از انحصار اقشار اقتدارگرا
	ورود شهرسازی به عرصه سیاسی برای یافتن قدرت تصمیم‌گیری
	پرورش مهارت‌های شغلی
۵	مشارکت کنترل شده شهروندان در قالب (راهبرد - راهکار - نتیجه‌گیری)
	ورود شهرسازی به عرصه سیاسی برای یافتن قدرت تصمیم‌گیری
	ارتباط مستقیم و چهره به چهره برنامه‌ریزان و مسئولان برای توضیح جزئیات مشکل و راه حل پیشنهادی
	توسعه نقش برنامه‌ریزان به مدافع مردم، معلم و مربی
	استفاده از رسانه‌های محلی (رادیو، روزنامه، شبکه‌های مجازی و...) برای ارتباط مردم با مسئولان
	استفاده از ظرفیت مکان‌های عمومی مانند مساجد، حسینیه‌ها و ... برای برگزاری دوره‌ها، جلسه‌ها و نیازسنجی
	کاهش فاصله اقشار بالاوپایین
	غلبه بر فقر
۶	رسیدن به راهکارهای موثر با استفاده از خرد جمعی و ایجاد اتفاق نظر
	آموزش
۷	کاهش فاصله اقشار بالاوپایین
۹	ورود شهرسازی به عرصه سیاسی برای یافتن قدرت تصمیم‌گیری
	غلبه بر فقر
۱۰	خارج کردن شهرسازی از انحصار اقشار اقتدارگرا
۱۲	کاهش فاصله اقشار بالاوپایین

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

همانطور که از جدول بالا پیداست، هر یک از شرکت کنندگان مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک را عنوان کردند. هم اکنون براساس جدول فوق، مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک در قالب کدگذاری‌های باز (یافتن معقولات مفهومی) و محوری (ارتباط بین معقولات) مورد بررسی قرار می‌گیرند.

مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک براساس نظرات ۱۲ نفر از خبرگان در دسته بندی‌های مختلف و در ۴۳ کد باز آورده شده اند. از طرفی مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی دارای کدهای محوری مالی با ۷ کد، مسئولیت پذیری با ۸ کد، مشارکتی با ۱۰ کد، توانمندی با ۸ کد، عدالت با ۲ کد، تصمیم سازی با ۴ کد، آموزشی با ۴ کد، آموزش با ۴ کد می باشد. همچنین در شکل شماره ۴-۱۰ نمودار شبکه مضامین مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک مطابق با سوال اصلی پژوهش با نرم افزار iMindMap نسخه ۹ به قرار ذیل می باشد.

شکل ۱- نقشه ذهنی مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک (ترسیم: نویسندگان)

حال بعد از مشخص شدن مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک سوال اصلی پژوهش از طریق مصاحبه با خبرگان، فرم نسبت روایی محتوایی به خبرگان ارائه می شود تا سودمند بودن و یا نبودن هر یک از این عوامل از منظر این خبرگان مورد بررسی قرار گرفته شود و روایی مورد سنجش واقع گردد. در جدول ۲ حداقل مقادیر قابل قبول CVR براساس تعداد خبرگان شرکت کننده آورده شده است.

جدول ۲- حداقل مقادیر قابل قبول براساس تعداد خبرگان شرکت کننده (لاوشی، ۱۹۷۵)

تعداد خبرگان	مقدار CVR	تعداد خبرگان	مقدار CVR	تعداد خبرگان	مقدار CVR
۵	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹	۲۵	۰/۳۷
۶	۰/۹۹	۱۲	۰/۵۶	۳۰	۰/۳۳
۷	۰/۹۹	۱۳	۰/۵۴	۳۵	۰/۳۱
۸	۰/۷۸	۱۴	۰/۵۱	۴۰	۰/۲۹
۹	۰/۷۵	۱۵	۰/۴۹	-	-
۱۰	۰/۶۲	۲۰	۰/۴۲	-	-

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

در مرحله روایی محتوایی، بعد از شناسایی اعضا، ۲۵ سوال بسته برگرفته از ادبیات و پیشینه پژوهش و یک سوال باز که در خصوص توضیحات جانبی پرسشنامه بود، در قالب فرم اعتبارسنجی CVR به ۱۲ نفر خبره در خصوص سودمند بودن سوالات داده شد و بعد از تحلیل فرم اعتبارسنجی CVR، سوالاتی که سودمند بودند، برای مرحله اول تکنیک دلفی مشخص شدند که تمامی سوالات باقی ماندند. حال با توجه به فرمول CVR و حداقل مقادیر قابل قبول آن به بررسی پذیرش و رد سوالات پرسشنامه در جدول ۳ می‌پردازیم.

جدول ۳- مقادیر جهت پذیرش یا رد سوالات پرسشنامه

شماره سوال	CVR	میانگین عددی قضاوت ها	نتیجه
۱	۰/۸۳	۰/۹۱	پذیرش سوال
۲	۱	۱	پذیرش سوال
۳	0/۶۶	۰/۸۳	پذیرش سوال

شماره سوال	CVR	میانگین عددی قضاوت ها	نتیجه
۴	۱	۱	پذیرش سوال
۵	۱	۱	پذیرش سوال
۶	۱	۱	پذیرش سوال
۷	۰/۶۶	۰/۸۳	پذیرش سوال
۸	۱	۱	پذیرش سوال
۹	۱	۱	پذیرش سوال
۱۰	۱	۱	پذیرش سوال
۱۱	۱	۱	پذیرش سوال
۱۲	۱	۱	پذیرش سوال
۱۳	۱	۱	پذیرش سوال
۱۴	۰/۶۶	۰/۸۳	پذیرش سوال
۱۵	۰/۵	۷۵	رد سوال
۱۶	۱	۱	پذیرش سوال
۱۷	۱	۱	پذیرش سوال
۱۸	۱	۱	پذیرش سوال
۱۹	۱	۱	پذیرش سوال
۲۰	۰/۶۶	۰/۸۳۳	پذیرش سوال
۲۱	۱	۱	پذیرش سوال
۲۲	۰/۸۳	۰/۹۱	پذیرش سوال
۲۳	۰/۳۳	۰/۶۶	رد سوال
۲۴	۱	۱	پذیرش سوال
۲۵	۱	۱	پذیرش سوال

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

از آنجا که حداقل مقدار قابل قبول برای عدد CVR به دلیل حجم نمونه ۱۲ نفر خبره شرکت کننده در این پژوهش، ۰/۵۶ می‌باشد، بنابراین ۲۳ سؤال از ۲۵ سؤال مورد پذیرش قرار گرفتند و برای مرحله اول تکنیک دلفی مورد استفاده قرار گرفتند. مرحله اول تکنیک دلفی مربوط به سوال پژوهش در جدول ۴ آورده شده است:

جدول ۴- مرحله اول تکنیک دلفی مربوط به سوال اصلی پژوهش

ردیف	سوال	آزمون کندال				آزمون t تک نمونه ای		
		میانگین رتبه	ضریب کندال	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری	میانگین	آماره t
۱	غلبه بر فقر	۱۰/۴۲					۴/۳۳	۹/۳۸۱
۲	مشارکت مردم در تأمین سرمایه و سرمایه گذاری	۹/۴۶					۴/۲۳	۹/۵۴۷
۳	کاهش فاصله اقشار بالا و پایین	۱۵					۴/۵۸	۶/۹۱۷
۴	تأمین منافع و نظرات گروه‌های اصلی	۹/۴۲					۴/۲۵	۹/۵۷۴
۵	مسئولیت پذیری اجتماعی	۱۵/۲۱	۰/۲۴۸	۶۵/۳۵۸	۲۲	۰/۰۰۰	۴/۷۵	۳/۴۰۴
۶	تمایل عموم مردم به حضور گسترده در حل مشکلات	۱۰/۴۲					۴/۳۳	۴/۳۸۱
۷	افزایش مسئولیت پذیری اجتماعی	۹/۴۶					۴/۲۵	۹/۵۷۴
۸	رشد مسئولیت پذیری	۸/۷۹					۳/۳۳	۱/۱۷۳
۹	ارتباط با معتمدین، نخبگان و سایر افراد مورد وثوق جوامع محلی	۱۴/۳۸					۴/۶۷	۱۱/۷۲۶

ردیف	سوال	آزمون کنдал					آزمون t تک نمونه ای		
		میانگین رتبه	ضریب کنдал	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری	میانگین	آماره t	درجه آزادی
۱۰	مشارکت در تصمیم گیری ها و تصمیم سازی توسط ساکنان شهرهای کوچک	۹/۴۶					۴/۲۵	۹/۵۷۴	۰/۰۰۰
۱۱	مشارکت کنترل شده شهروندان در قالب (راهبرد - راهکار - نتیجه گیری)	۱۵/۲۱					۴/۷۵	۱۳/۴۰۴	۰/۰۰۰
۱۲	رسیدن به راهکارهای موثر با استفاده از خرد جمعی و ایجاد اتفاق نظر	۱۵/۲۱					۴/۷۵	۱۳/۴۰۴	۰/۰۰۰
۱۳	بسیج شدن مردم برای حل مشکلات و جلب مشارکت ساکنان در اجرای برنامه ها	۱۵/۲۱					۴/۷۵	۱۳/۴۰۴	۰/۰۰۰
۱۴	مشارکت در تصمیم گیری ها	۱۴/۳۸					۳/۵۰	۱/۹۱۵	۰/۰۸۲
۱۵	توانمندسازی توسط سازمان های مردم نهاد (NGOs)	۱۵					۴/۶۷	۱۱/۷۲۶	۰/۰۰۰
۱۶	ارتباط مستقیم و چهره به چهره برنامه ریزان و مسئولان برای توضیح جزئیات مشکل و راه حل پیشنهادی	۹/۴۲					۴/۲۵	۹/۵۷۴	۰/۰۰۰
۱۷	استفاده از رسانه های محلی (رادیو، روزنامه، شبکه های مجازی و...)	۱۵/۲۱					۴/۷۵	۱۳/۴۰۴	۰/۰۰۰
۱۸	پرورش مهارت های شغلی	۱۰/۴۲					۴/۳۳	۹/۳۸۱	۰/۰۰۰
۱۹	خارج کردن شهرسازی از انحصار اقشار اقتدارگرا	۹/۴۶					۴/۲۵	۹/۵۷۴	۰/۰۰۰
۲۰	ورود شهرسازی به عرصه سیاسی برای یافتن قدرت تصمیم گیری	۹/۴۶					۴/۲۵	۹/۵۷۴	۰/۰۰۰
۲۱	توسعه نقش برنامه ریزان به مدافع مردم، معلم و مربی	۹/۴۲					۴/۲۵	۹/۵۷۴	۰/۰۰۰
۲۲	آموزش، اطلاع رسانی و آگاهی بخشی به ساکنان	۱۵/۲۱					۴/۷۵	۱۳/۴۰۴	۰/۰۰۰
۲۳	استفاده از ظرفیت مکان های عمومی مانند مساجد، حسینیه ها و ... برای برگزاری دوره ها، جلسه ها و نیازسنجی	۱۰/۴۲					۴/۵۸	۱۰/۶۲۵	۰/۰۰۰

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

براساس نتایج جدول فوق می توان گفت که از آزمون کنдал، ضریب کنдал ۰/۲۴۸ می باشد که این امر نشان می دهد، هماهنگی بین نظرات پاسخ دهندگان، تقریباً ۲۵٪ است که می بایست بیشتر از ۷۰٪ باشد. همچنین سطح معنی داری آزمون کنдал کمتر از ۰/۰۵ می باشد که گویای این مطلب است، این هماهنگی بین نظرات پاسخ دهندگان معنادار می باشد. بنابراین برای ارتقای ضریب کنдал، لازم است که مرحله دوم تکنیک دلفی انجام شود. از سوی دیگر، چون سطح معنی داری سوالات ۸ و ۱۴ پرسشنامه از آزمون t تک نمونه ای بیشتر از ۰/۰۵ است، بنابراین بین میانگین هر سوال و مقدار ارزشی تفاوت معنی داری وجود ندارد. لذا این دو سوال در این مرحله تکنیک دلفی از پرسشنامه حذف می شود. بنابراین برای مرحله دوم تکنیک دلفی، ۲۱ سوال باقی خواهند ماند و به عبارتی ۲۱ سوال باقی مانده مجدد آزمون خواهند شد. بعد

از اتمام مراحل تکنیک دلفی در سه مرحله متوالی مؤلفه‌ها و گویه‌های به دست آمده شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک در جدول ۵ آورده شده‌اند.

جدول ۵- مؤلفه‌های شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک

شماره	مؤلفه‌ها	گویه‌ها
۱	مالی	غلبه بر فقر
۲		کاهش فاصله اقشار بالا و پایین
۳		مشارکت مردم در تأمین سرمایه و سرمایه‌گذاری
۴	مسئولیت پذیری	افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی
۵		تمایل عموم به حضور گسترده در حل مشکلات
۶	مشارکتی	ارتباط با معتمدین، نخبگان و سایر افراد مورد وثوق جوامع محلی
۷		مشارکت کنترل شده شهروندان در قالب ارائه راهکار - راهبرد - نتیجه‌گیری
۸		رسیدن به راهکارهای مؤثر با استفاده از خرد جمعی و ایجاد اتفاق نظر
۹		بسیج‌شدن مردم برای حل مشکلات و جلب مشارکت ساکنان در اجرای برنامه‌ها
۱۰		مشارکت در تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی توسط ساکنان شهرهای کوچک
۱۱		تأمین منافع و نظرات گروه‌های مختلف
۱۲	توانمندی	توانمندسازی توسط سازمان‌های مردم‌نهاد (NGOs)
۱۳		پرورش مهارت‌های شنلی
۱۴		ارتباط مستقیم و چهره‌به‌چهره برنامه‌ریزان و مسئولان برای توضیح جزئیات مشکل و یافتن راه‌حل پیشنهادی
۱۵		استفاده از رسانه‌های محلی رادیو، روزنامه، شبکه‌های مجازی و... برای ارتباط مردم با مسئولان
۱۶	عدالت	خارج کردن شهرسازی از انحصار اقشار اقتدارگرا
۱۷	تصمیم‌گیری	ورود شهرسازی به عرصه سیاسی برای یافتن قدرت تصمیم‌گیری
۱۸		توسعه نقش برنامه‌ریزان به مدافع مردم، معلم و مربی
۱۹	آموزشی	آموزش، اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی به ساکنان
۲۰		استفاده از ظرفیت مکان‌های عمومی مانند مساجد و حسینیه‌ها و... برای برگزاری دوره‌ها و جلسه‌ها، و نیازسنجی

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

جهت بررسی مطلوبیت برازش الگوی شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک از تحلیل معادلات ساختاری تحت نرم‌افزار PLS استفاده می‌گردد و بعد از بررسی مدل اندازه‌گیری، به بررسی معناداری مدل ساختاری پرداخته شد. جدول ۶ آزمون معناداری سؤال پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۶- مطلوبیت برازش الگوی شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک

روابط	ضریب مسیر (بتا)	انحراف معیار	آماره t-value	سطح معنی‌داری	نتیجه
شهرسازی وکالتی ⇨ مالی	۰/۷۸۹	۰/۰۲۵	۳۲/۰۱۸	۰/۰۰۱	معنادار
شهرسازی وکالتی ⇨ مسئولیت‌پذیری	۰/۸۳۴	۰/۰۲۱	۴۰/۳۵۶	۰/۰۰۱	معنادار
شهرسازی وکالتی ⇨ مشارکتی	۰/۹۴۷	۰/۰۰۶	۱۶۳/۰۰۹	۰/۰۰۱	معنادار
شهرسازی وکالتی ⇨ توانمندی	۰/۹۲۹	۰/۰۰۸	۱۱۴/۲۶۹	۰/۰۰۱	معنادار
شهرسازی وکالتی ⇨ عدالت	۰/۷۳۷	۰/۰۲۶	۲۸/۸۲۸	۰/۰۰۱	معنادار
شهرسازی وکالتی ⇨ تصمیم‌سازی	۰/۷۹۷	۰/۰۲۵	۳۲/۳۹۱	۰/۰۰۱	معنادار
شهرسازی وکالتی ⇨ آموزشی	۰/۸۱۸	۰/۰۲۶	۳۱/۲۶۶	۰/۰۰۱	معنادار

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

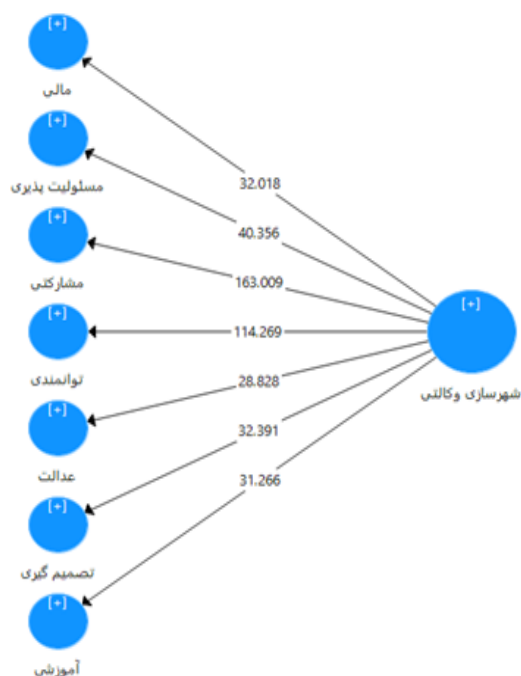
بر اساس جدول ۶ می‌توان نتیجه گرفت که مقادیر t -value برای روابط فوق خارج از بازه $2/58$ و $-2/58$ هستند و لذا این روابط با سطح اطمینان ۹۹٪ معنادار هستند. حال باتوجه به آزمون‌های پیشروی، قدرت پیش‌بینی متغیر ملاک مورد سنجش قرار می‌گیرد؛ بنابراین جدول ۷ به بررسی قدرت پیش‌بینی قدرت پیش‌بینی متغیر ملاک در سؤال پژوهش می‌پردازد.

جدول ۷ - قدرت پیش‌بینی متغیر ملاک در سؤال پژوهش

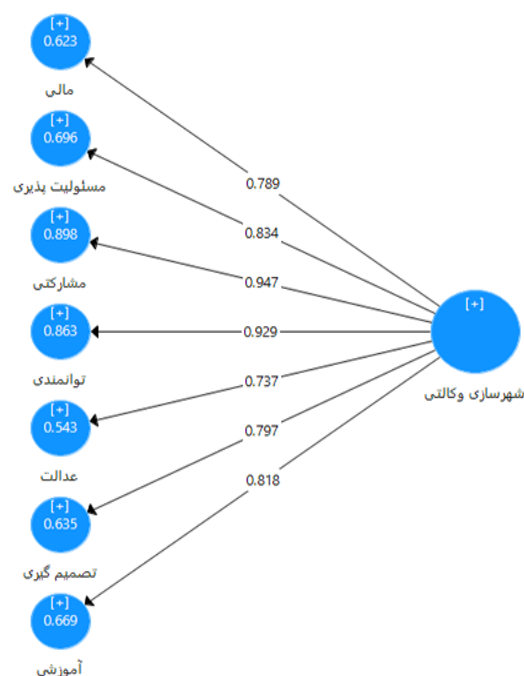
متغیرهای پیش‌بین	متغیر ملاک	متغیر ملاک			
		R^2 تنظیم شده	نتیجه	Gof	نتیجه
شهرسازی و کالتی		۰/۷۰۲	بسیار قوی	۰/۵۹۱	بسیار قوی
				گیسر Q^2 شاخص استون -	نتیجه
				۰/۵۳۳	بسیار قوی

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

جدول ۷ نشان می‌دهد که شاخص R^2 تنظیم شده برای متغیر ملاک یا درون‌زا آورده شده است و مقدار آن با سه مقدار ۰/۱۹ (کیفیت پیش‌بینی ضعیف)، ۰/۳۳ (کیفیت پیش‌بینی متوسط) و ۰/۶۷ (کیفیت پیش‌بینی قوی) مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. این امر گویای این مطلب است که الگوی شهرسازی و کالتی در شهرهای کوچک به میزان ۷۰٪ و به صورتی قوی، مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی را به‌عنوان متغیر درون‌زا و یا ملاک مورد پیش‌بینی قرار می‌دهد. از طرفی آزمون Gof که مربوط به شاخص نیکویی برازش است، با مقدار ۰/۵۹۱ با سه مقدار استاندارد ۰/۰۱ (کیفیت سنجی ضعیف)، ۰/۲۶ (کیفیت سنجی متوسط) و ۰/۳۶ (کیفیت سنجی قوی) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و مشخص می‌شود که قدرت برازش این نرم‌افزار جهت بررسی سؤال پژوهش در حد بسیار قوی است. همچنین شاخص استون - گیسر Q^2 برای متغیر درون‌زا آورده شده است و مقادیر آنها با سه مقدار ۰/۰۲ (کیفیت مدل ساختاری ضعیف)، ۰/۱۵ (کیفیت مدل ساختاری متوسط) و ۰/۳۵ (کیفیت مدل ساختاری قوی) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد؛ لذا از آنجا که این عدد برای مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی به میزان ۵۳۳٪ است گویای این مطلب است که کیفیت مدل ساختاری در سؤال پژوهش به صورتی بسیار قوی ارزیابی می‌شود. حال مدل اندازه‌گیری پژوهش در حالت تخمین ضرایب و معناداری ضرایب در اشکال ۲ و ۳ آورده می‌شوند.

شکل ۳- مدل اندازه‌گیری پژوهش در حالت معناداری ضرایب

شکل ۲- مدل اندازه‌گیری پژوهش در حالت تخمین ضرایب

تاثیر ابعاد مختلف شهرسازی وکالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک

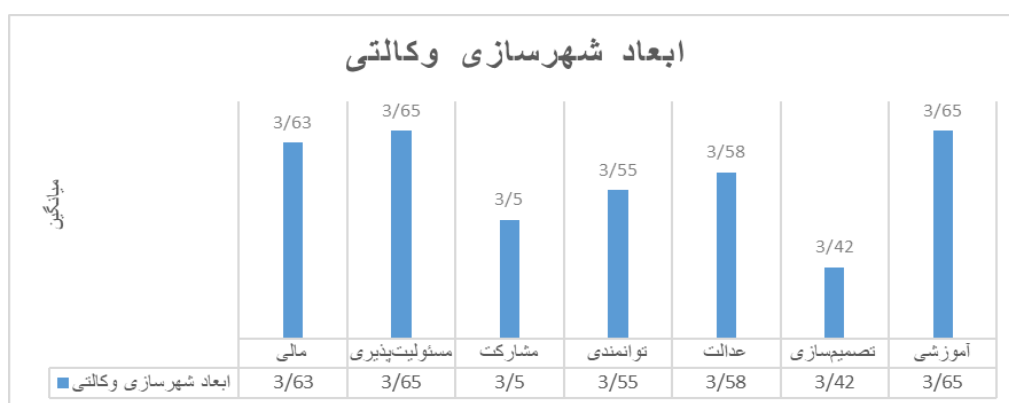
جدول ۸ به بررسی اطلاعات آماری مربوط به میزان ابعاد شهرسازی وکالتی از منظر شرکت کنندگان در پژوهش می‌پردازد.

جدول ۸ - شاخص‌های آماری مربوط به میزان ابعاد شهرسازی وکالتی

ابعاد شهرسازی وکالتی	میانگین	درصد	انحراف معیار	واریانس
مالی	۳/۶۳	۷۲/۶	۰/۸۶۲	۰/۷۴۳
مسئولیت پذیری	۳/۶۵	۷۳	۰/۹۴۷	۰/۸۹۸
مشارکتی	۳/۵	۷۰	۰/۸۸۲	۰/۷۷۹
توانمندی	۳/۵۵	۷۱	۰/۸۶۵	۰/۷۴۸
عدالت	۳/۵۸	۷۱/۶	۰/۹۵۲	۰/۹۰۷
تصمیم‌گیری	۳/۴۲	۶۸/۴	۰/۹۲۹	۰/۸۶۴
آموزشی	۳/۶۵	۷۳	۱/۰۵۱	۱/۱۰۶

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

جدول ۸ گویای این مطلب است که در بین ابعاد شهرسازی وکالتی، بیشترین میانگین با مقدار ۳/۶۵ مربوط به ابعاد مسئولیت‌پذیری و آموزشی بوده و کمترین میانگین با مقدار ۳/۴۲، مربوط به بعد تصمیم‌گیری می‌باشد. از طرفی کمترین و بیشترین میزان پراکندگی نمرات به ترتیب مربوط به ابعاد مالی و آموزشی بوده است.

شکل ۴ - نمودار میله‌ای میانگین ابعاد شهرسازی وکالتی منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

مقایسه ابعاد شهرسازی وکالتی بر اساس نظرات عموم مردم و نخبگان

جهت بررسی مقایسه ابعاد شهرسازی وکالتی بر اساس نظرات عموم مردم و نخبگان و مسئولین از آزمون غیرپارامتریک یو من ویتنی استفاده می‌شود. علت استفاده از این آزمون آن است که متغیر شهرسازی وکالتی دارای توزیع نرمال نمی‌باشد و از طرفی شهرسازی وکالتی بین دو گروه عموم مردم و نخبگان و مسئولین مورد مقایسه قرار می‌گیرد. جدول ۹ به بررسی مقایسه شهرسازی وکالتی بر اساس نظرات عموم مردم و نخبگان و مسئولین می‌پردازد.

جدول ۹ - مقایسه شهرسازی وکالتی بر اساس نظرات عموم مردم و نخبگان و مسئولین

متغیر	گروه	میانگین رتبه	مجموع رتبه	مقدار آزمون یو من ویتنی	آماره Z	سطح معنی‌داری
شهرسازی وکالتی	عموم مردم	۱۹۳/۰۶	۶۷۹۵۶	۵۴۳۶	-۰/۳۲۶	۰/۷۴۴
	نخبگان و مسئولین	۱۸۶/۳۸	۵۹۶۴			

منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲

جدول ۹ گویای این مطلب است که میانگین رتبه شهرسازی وکالتی در بین عموم مردم با مقدار ۱۹۳/۰۶ بیشتر از میانگین رتبه شهرسازی وکالتی در نخبگان و مسئولین با مقدار ۱۸۶/۳۸ است. همچنین از آنجا که سطح معنی‌داری به‌دست‌آمده از آماره Z آزمون یو من ویتنی بیشتر از ۰/۰۵ است، لذا با سطح اطمینان ۹۵٪ بین شهرسازی وکالتی در عموم مردم و نخبگان و مسئولین تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

باتوجه به اینکه سؤال پژوهش به بررسی مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک می‌پردازد، نتایج حاصله نشان می‌دهد، مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک بر اساس نظرات ۱۲ نفر از خبرگان دارای کدهای محوری مالی با ۶ کد، مسئولیت‌پذیری با ۶ کد، مشارکتی با ۵ کد، توانمندی با ۲ کد، عدالت با ۲ کد، تصمیم‌گیری با ۳ کد، آموزشی با ۲ کد است. همچنین نمودار شبکه مضامین مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک مطابق با سؤال پژوهش با نرم‌افزار iMindMap نسخه ۹ بیان شد. در همین راستا نتایج پژوهش‌های میچلینا و همکارانش (۲۰۲۱)، جمال احمد (۲۰۱۰)، آلبنیز توگچه ازم (۲۰۱۴)، ونسا واتسون (۲۰۱۶)، توره ساگر (۲۰۲۲)، پورحسین و رفیعیان (۲۰۱۷) همسو با نتایج حاصل هستند. بنابراین، از قیاس نتیجه سؤال اصلی پژوهش و پیشینه‌های پژوهش، این نتیجه‌گیری حاصل می‌شود که مؤلفه‌های شهرسازی و کالتی شامل مؤلفه‌های مالی، مسئولیت‌پذیری، مشارکتی، توانمندی، عدالت، تصمیم‌سازی و آموزشی، هستند.

باتوجه به مبانی نظری پژوهش می‌توان نوشت مبنای برنامه‌ریزی و کالتی ارائه خدمات و مهارت برنامه‌ریزی تخصصی به نفع گروه‌های اقلیت و فاقد توانایی مالی برای کسب خدمات شهری بوده است (Ezme, 2014). همچنین در شهرهای کوچک، امکانات در سطح محدود است و این نتیجه‌ی در نظر گرفته نشدن نظرات ساکنان در برنامه‌ها و عدم توجه و تسلط کافی برنامه‌ریزان به پتانسیل‌ها و ضعف‌های اقتصادی و اجتماعی و بعضاً زیست‌محیطی این جوامع است. با تقویت ساختار درونی شهرهای کوچک و ایجاد زمینه‌های جاذبه در این شهرها می‌توان، جمعیت را به سمت این گروه از شهرها کشانیده و به‌نوعی، پایداری را در این شهرها تقویت کرد (Polska & Polski, 2017). با عنایت به تحقیقات انجام شده می‌توان گفت که شهرسازی و کالتی می‌تواند با توجه کردن به اقشار کم برخوردار و گروه‌های اقلیت و کم‌توان، شهرهای کوچک را به سمت رشد و توسعه پایدار بکشانند.

توسعه پایدار شهری نه به معنای توسعه پایدار هر یک از زیرسیستم‌های اقتصادی، اجتماعی، یا زیست‌محیطی به‌تنهایی است و نه به معنای افزایش پایداری این زیرسیستم‌ها است، بلکه این نوع توسعه، تلاش می‌کند که رشد اقتصادی، بازسازی اکولوژیکی، حفاظت زیست‌محیطی و پیشرفت اجتماعی را متعادل سازد و دشواری این چالش، آن را به یک نقطه تمرکز عمده تحقیقات در سرتاسر جهان تبدیل نموده است (Michalina et al, 2021). باتوجه به تحقیق انجام شده می‌توان گفت مؤلفه مالی بر روی پایداری شهری و تولید ثروت در جامعه مؤثر است و می‌تواند منجر به توسعه پایدار شهری شود. در واقع مؤلفه مالی بیان می‌کند که غلبه بر فقر و کاهش اختلاف طبقاتی در جامعه می‌تواند زمینه رشد و توسعه آن را فراهم کند. شهرهای کوچک همچنین در زمینه سطح درآمد، بیکاری، فقر، دسترسی‌ها و پیشرفت آموزشی و ارزش مسکن دچار عقب‌افتادگی‌هایی هستند. لذا کاهش فقر در جامعه و مشارکت مردم در تأمین سرمایه و سرمایه‌گذاری، به رشد سریع‌تر شهر و کاهش فاصله‌های اقشار بالا و پایین جامعه کمک می‌کند و منجر به ایجاد زمینه رشد و توسعه شهر می‌شود. مؤلفه دیگر شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک، مؤلفه مسئولیت‌پذیری است. توسعه پایدار بر آن است تا از طریق توسعه اقتصادی، پیشرفت اجتماعی و مسئولیت‌پذیری محیطی جامعه انسانی را به‌سوی دنیای خوب، زیست‌پذیر و دوام‌یافتنی رهنمون سازد (Polska & Polski, 2017). رشد مفاهیمی مانند مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تمایل عموم به حضور گسترده در حل مشکلات شهرهای کوچک می‌تواند زوایای مختلف زندگی مردم را تحت‌تأثیر قرار بدهد و منجر به توسعه و رشد اجتماع شود. نگاه مسئولیت‌پذیری اجتماعی، توسعه پایدار را به‌عنوان یک مدل تغییر اجتماعی در نظر می‌گیرد و مشارکت عموم جامعه برای رشد و پیشرفت آن را دربرمی‌گیرد. سومین مؤلفه شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک، مؤلفه مشارکت است. مؤلفه مشارکت می‌تواند اتفاق نظر و مشورت گروه‌های مختلف جامعه در رسیدن به اهداف مشترک و توسعه پایدار جامعه را فراهم کند. مشارکت مردم می‌تواند توانمندی جامعه را تقویت کند. از این گذشته مشارکت را می‌توان به معنای به مداخله مردم محلی در تعیین واقعی دستور کار سازمان‌های توسعه‌ای به کار گرفت. مردم شهرهای کوچک با مداخله و مشارکت در بخش‌های مختلف، می‌توانند در مکانیسم‌های گسترده و بزرگ‌تر حضور یابند و در رشد و توسعه شهر خود مؤثر باشند. مشارکت و ارتباط با معتمدین، نخبگان و سایر افراد مورد وثوق جامعه می‌تواند رسیدن به راهکارهای مؤثر و خرد جمعی در توسعه شهرها را به‌صورت مطلوب و با تکیه بر تجربه و دانش افراد، پیش ببرد. مشارکت عموم جامعه، مبنای برنامه‌ریزی حمایتی یا وکالتی را با تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی توسط ساکنان شهرهای کوچک جهت ارائه خدمات و مهارت برنامه‌ریزی تخصصی به نفع شهر، ممکن می‌سازد. توانمندسازی مؤلفه دیگر شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک است (Howell, 2016). مردم دارای توانمندی و ظرفیت‌های بالایی هستند که در جریان توسعه باید زمینه‌های توانمندسازی آنها را فراهم ساخت تا از خلاقیت‌ها و نوآوری‌های آنها به نحوه مطلوب بهره برد. توانمندسازی توسط سازمان‌های مردم‌نهاد و پرورش مهارت‌های شغلی می‌تواند زمینه استفاده کردن از خلاقیت‌ها و مهارت‌های عموم جامعه را فراهم کند. بهره بردن از توانمندی‌های عموم جامعه، به‌عنوان یک ابزار و هدف برای توسعه پایدار جامعه استفاده می‌شود. و این مهم در شهرهای کوچک می‌تواند به

شناسایی دقیق ظرفیت‌ها و توانمندی‌ها بیانجامد و با تقویت توانمندی‌ها زمینه رشد رفاه توسعه شهرهای کوچک را فراهم آورد. عدالت مؤلفه دیگر مطرح شده در پژوهش است. عدالت اجتماعی، از نظر شهرسازی، به معنی تأمین نیازهای گوناگون اجتماعی، خدماتی، رفاهی، و فرهنگی است و مدیریت شهری با ارتقای کیفیت و توزیع فراگیر این خدمات و نیز حل مسائل اجتماعی به موفقیتی بزرگ دست خواهد یافت (Rodembiker, 2022). باتوجه به تحقیق انجام شده و همسویی آن با مؤلفه عدالت می‌توان گفت رعایت برابری، مساوات و عدالت اجتماعی برای توسعه پایدار شهرهای کوچک لازم است و با وجود عدالت، محیط شهری مناسبی برای ساکنان شهر فراهم می‌شود. با بررسی نظریه شهرسازی و کالتی و شهرسازی مشارکتی و نظریه‌های توسعه پایدار شهری می‌توان گفت با فرایندی مشارکتی و ارتباطی، جامعه‌ای متکثر، تبادل اطلاعات با یکدیگر و کاهش تعارضات، عدالت و برابری را در جامعه گسترش می‌دهد و همچنین شهرهای کوچک با خارج کردن شهرسازی از انحصار اقشار اقلیت می‌توانند در مسیر توسعه پایدار شهرهای کوچک به‌ویژه ارتقای شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی گام بردارند. تصمیم‌سازی به‌عنوان مؤلفه دیگر شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک، معرفی شد. این استراتژی به دنبال تأثیرگذاری در تصمیم‌گیرندگانی است که ممکن است تأثیر بر حیات سیاسی یک جامعه را متحمل نمایند. همچنین توسعه نقش برنامه‌ریزان به مدافع مردم، معلم و مربی برای تصمیم‌سازی منجر به مطالبه‌گری هدفمند شهروندان می‌گردد همچنین مؤلفه تصمیم‌سازی بیان می‌کند که ورود شهرسازی به عرصه سیاسی به ایجاد و تخصیص تسهیلات و امکانات جامعه کمک می‌کند و می‌تواند موجب توسعه پایدار شهرهای کوچک شود. دیویداف شهرسازی را روندی می‌داند که به بسیاری از مشکلات اجتماعی اشاره می‌کند و برای ارتقای شرایط برای همگان تلاش می‌کند و امکان مشارکت گروه‌های محروم را در تصمیم‌گیری در شرایط اثرگذار بر زندگی‌شان فراهم می‌سازد. تصمیم‌گیری اقشار جامعه در روند زندگی‌شان می‌تواند در توسعه نقش برنامه‌ریزان به نفع مردم کمک‌کننده باشد و ملزومات توسعه پایدار شهرهای کوچک را فراهم کند. آخرین مؤلفه شناخته شده در مورد شهرسازی و کالتی در توسعه پایدار شهرهای کوچک، مؤلفه آموزشی است. در شهرسازی و کالتی، برنامه‌ریزان بایستی به دانش عمومی درباره عناصر اصلی تشکیل‌دهنده اجتماعات شهری مجهز شوند. برای این کار به آموزش‌های درازمدت، مداوم نیاز است تا بتوان دریافتی کل‌نگر از شرایط و تجزیه و تحلیل مسائل شهری به دست آورد (Polk, 2011). درواقع می‌توان گفت که آموزش شهروندان توسط برنامه ریز، ظرفیت‌سازی مورد نیاز جهت اجرایی شدن اهداف برای توسعه پایدار شهرهای کوچک را فراهم می‌کند. همچنین آموزش می‌تواند دیدگاه مناسبی به افراد اجرایی در مورد شرایط و مسائل شهری بدهد. استفاده از ظرفیت مکان‌های عمومی در رابطه با آموزش عموم جامعه می‌تواند آگاهی افراد از اهداف و نگرش شهرسازی و کالتی را بالا ببرد و زمینه درک و فهم آنها و مشارکت در مسائل جامعه‌ای خود را افزایش بدهد.

باتوجه به اینکه یافته‌های جانبی پژوهش به مقایسه شهرسازی و کالتی، بر اساس نظرات عموم مردم و نخبگان می‌پردازد، نتایج حاصله در مباحث قبلی نشان می‌دهد که میانگین رتبه شهرسازی و کالتی در بین عموم مردم با مقدار ۱۹۳/۰۶ بیشتر از میانگین رتبه شهرسازی و کالتی در نخبگان و مسئولین با مقدار ۱۸۶/۳۸ است. همچنین از آنجاکه سطح معنی‌داری به دست آمده از آماره Z آزمون یو من ویتنی بیشتر از ۰/۰۵ است، لذا با سطح اطمینان ۹۵٪ بین شهرسازی و کالتی در عموم مردم با نخبگان و مسئولین تفاوت معنی‌داری وجود ندارد لذا باتوجه به نتایج به دست آمده، می‌توان گفت الگوهای پیشنهادی شهرسازی و کالتی جهت توسعه پایدار شهرهای کوچک در مقابل محدودیت‌ها و ضعف‌های موجود می‌تواند به عنوان برنامه عملی ارائه گردد.

References

1. Adam, B. (2006). Medium-sized cities in urban regions. *European Planning Studies*, 14, 547 - 555. <https://doi.org/10.1080/09654310500421220>
2. Akbari, P, Habibi, K, Ahmadi, M. (2023) Evaluation and analysis of patterns and indicators of urban investment with emphasis on the regeneration of the base economy, planning and development of the urban environment, Vol 3, No 11, 101-118. <https://doi.org/10.30495/JUEPD.2023.1980582.1149>
3. Ajjali, Parviz; Rafiyan, Mojtaba; Askari, Ali (2018). *Planning Theory: Traditional and New Perspectives*. Aghah Publications, 4th edition, Tehran
4. Antoneita Alcalde Castro, M. & Cano Azcarraga, G. (2010). *Handbook for advocacy planning*. New York: International Planned Parenthood (IPPF), Western Hemisphere Region. 172p. Available at: www.ippfwhr.org/files/Advocacy%20Planning%20web%20version.pdf
5. Balk, D., Leyk, S., Montgomery, M.R., & Engin, H. (2021). Global Harmonization of Urbanization Measures: Proceed with Care. *Remote sensing*, 13. <https://10.3390/rs13244973>
6. Cordes, V.F. (2018). Planning Interventions: Urban Bias, Social Reform and the City. *Planning Practice & Research*, 34, 102 - 84. <https://doi.org/10.1080/02697459.2018.1548954>

7. Dolata, M. (2018). Socio-Economic Determinants of the Development of Small Cities in the Berlin-Brandenburg Metropolitan Region. *Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy*. <https://doi.org/10.56583/br.364>
8. Ezme, A. T. (2014). *Advocacy Planning in Urban Renewal: Sulukule Platform As the First Advocacy Planning Experience of Turkey* [Master's thesis, University of Cincinnati]. OhioLINK Electronic Theses and Dissertations Center. http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=ucin1393235453
9. Geekiyanage, D., Fernando, T., & Keraminiyage, K. (2021). Mapping Participatory Methods in the Urban Development Process: A Systematic Review and Case-Based Evidence Analysis. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su13168992>
10. Halseth, G., & Ryser, L. (2016). Rapid change in small towns: when social capital collides with political/bureaucratic inertia. *Community Development*, 47, 106 - 121. <https://doi.org/10.1080/15575330.2015.1105271>
11. Häußler, S., Haupt, W. Climate change adaptation networks for small and medium-sized cities. *SN Soc Sci* 1, 262 (2021). <https://doi.org/10.1007/s43545-021-00267-7>
12. Howell, K.L. (2016). Planning for empowerment: Upending the traditional approach to planning for affordable housing in the face of gentrification. *Planning Theory & Practice*, 17, 210 - 226. <https://doi.org/10.1080/14649357.2016.1156729>
13. Jamal Ahmad (2010) Application of decentralization; How does the urban poverty project require advocacy planning? PhD Thesis, University of ILLINOIS in USA
14. Kalfas, D., Kalogiannidis, S., Chatzitheodoridis, F., & Toska, E. (2023). Urbanization and Land Use Planning for Achieving the Sustainable Development Goals (SDGs): A Case Study of Greece. *Urban Sci.* 2023, 7, 43. <https://doi.org/10.3390/urbansci7020043>
15. Li, Y., & Jonas, A.E. (2023). Small cities and towns in global city-centred regionalism: Observations from Beijing-Tianjin-Hebei region, China. *Transactions in Planning and Urban Research*, 2, 103 - 114. . <https://doi.org/10.1177/27541223231157225>
16. Markin, V.V., Voronov, V.V., Peshkova, V., & Applied Sociology, M.R. (2019). Small cities in the state policy of spatial development of Russia: on the methodology of social modeling of regional strategies and practices. *Russia in Reform: Year-Book [collection of scientific articles]: issue 17*. <https://doi.org/10.19181/ezheg.2019.11>
17. Mousavi, Mirnajaf & Bayramzadeh, Nima. (2023). An Analysis of the Livability Situation in Urban Environments (Case Study: Kouye Salar Neighborhood-Urmia). *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, Vol 3, No 11, 1-18. <https://doi.org/10.30495/juepd.2023.1984805.1184>.
18. Michalina, D., Mederly, P., Diefenbacher, H., & Held, B. (2021). Sustainable Urban Development: A Review of Urban Sustainability Indicator Frameworks. *Sustainability* <https://doi.org/10.3390/su13169348>
19. Mingaleva, Z. A.; Sheresheva, M.; Oborin, M.; Gvarliani, T. 2017. Networking of small cities to gain sustainability, *Entrepreneurship and Sustainability Issues* 5(1): 140-156. [https://doi.org/10.9770/jesi.2017.5.1\(12\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2017.5.1(12))
20. Pacchi, C. (2018). Epistemological critiques to the technocratic planning model: the role of Jane Jacobs, Paul Davidoff, Reyner Banham and Giancarlo De Carlo in the 1960s. *City, Territory and Architecture*, 5, 1-8.
a. <https://doi.org/10.1186/s40410-018-0095-3>
21. Polk, M. (2011). Institutional Capacity-building in Urban Planning and Policy-making for Sustainable Development: Success or Failure? *Planning Practice & Research*, 26, 185 - 206. <https://doi.org/10.1080/02697459.2011.560461>
22. Polska, A., & Polski, J. (2017). Urban Marketing of Small Cities. *Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy*. <https://doi.org/10.56583/br.443>
23. Pourhossein Roshan, Hamid, and Rafiyan, Mojtabi. (2017). Application of representative planning approach in urban plans of Iran, case study: urban land use adaptation plans. *Physical Development and Planning*, 3(1 (seq. 9)), 11-23. SID. <https://sid.ir/paper/381033/fa>
24. Rao, M. V. (2012). Paul Davidoff and Planning Education: A Study of the Origin of the Urban Planning Program at Hunter College. *Journal of Planning History*, 11(3), 226-241. <https://doi.org/10.1177/1538513212436518>

25. Rodenbiker, J. (2022). Social justice in China's cities: Urban-rural restructuring and justice-oriented planning. *Transactions in Planning and Urban Research*, 1, 184 - 198. <https://doi.org/10.1177/27541223221111799>
26. Sager, T.Ø. (2022). Advocacy planning: were expectations fulfilled? *Planning Perspectives*, 37, 1205 - 1230. <https://doi.org/10.1080/02665433.2022.2040189>
27. Shen, H., Teng, F., & Song, J. (2018). Evaluation of Spatial Balance of China's Regional Development. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su10093314>
28. Swain, R.B., & Wallentin, F.Y. (2019). Achieving sustainable development goals: predicaments and strategies. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 27, 106 - 96. <https://doi.org/10.1080/13504509.2019.1692316>
29. Tazesh, Y, Dimad, Z, (2021), the relationship between social capital components and quality of life in women heads of households in Dogonbadan city,. *Urban Environmental Policy*, Vol 1, No 1, 67-82.
30. Terfa, B.K., Chen, N., Zhang, X., & Niyogi, D. (2020). Urbanization in Small Cities and Their Significant Implications on Landscape Structures: The Case in Ethiopia. *Sustainability* 2020, 12, 1235. <https://doi.org/10.3390/su12031235>
31. Utuk, I.O. (2014). The Role of Non-Governmental Organizations (NGOs) In Participatory and Sustainable Rural Economic Development in Nigeria. *IOSR Journal of Economics and Finance*, 4, 22-30. <https://doi.org/10.9790/5933-0412230>
32. Watson, V. (2016). Locating planning in the New Urban Agenda of the urban sustainable development goal. *Planning Theory*, 15(4), 435-448. <https://doi.org/10.1177/1473095216660786>
33. Yerena, A. (2015). The Impact of Advocacy Organizations on Low-Income Housing Policy in U.S. Cities. *Urban Affairs Review*, 51, 843 - 870. <https://doi.org/10.1177/1078087415571451>
34. Ziari, Karamatollah (2020): Planning for new cities, Samt Publications, 15th edition, Tehran.
35. Zulfiqar, M.U., & Kausar, M. (2023). Historical Development of Urban Planning Theory: Review and Comparison of Theories in Urban Planning. *International Journal of Innovations in Science and Technology*. <https://10.33411/ijist/2023050103>

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 4, No 16, Winter 2025

p ISSN: 2981-0647 e ISSN: 2981-1201

Journal Homepage: <http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

Research Paper

Investigation of Local Communities' Attitudes Towards Tourism Development in Urban Environments (Case study: Khalkhal City)

Mohammad Alizadeh* Assistant Professor, Department of Iranian Studies, Faculty of Iranian Studies, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Rafsanjan, Iran

Farhad Javan: Assistant professor, Department of Tourism Management, Faculty of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism, University of Mazandaran, Babolsar, Iran

Received: 2024/05/23 **PP** 17-28 Accepted: 2024/10/08

Abstract

In recent years, various studies have been conducted on residents' perceptions of tourism development, focusing on both positive and negative perceptions. The aim of this research is to examine the local community's attitude towards tourism development in Khalkhal City. The data collection tool used in this research was a questionnaire, and data analysis was performed using PLS software. The results indicate that perceived negative economic effects do not significantly impact the intrinsic satisfaction of the local community. Although tourism has led to a significant increase in property and land prices, it has not diminished the locals' love for their homeland. Furthermore, residents' loyalty was confirmed to influence the intrinsic satisfaction of the local community. One of the key findings of this research is that the local community's attitude towards tourism development is influenced by numerous factors, including economic considerations, cultural identity, environmental sustainability, communication practices, historical context, and social cohesion. Recognizing and addressing these factors is essential for achieving sustainable and successful tourism.

Keywords: Tourism, Development, Local Communities, Urban Environments, Khalkhal..

Citation: Alizadeh, M & Javan, F. (2025). Investigation of Local Communities' Attitudes Towards Tourism Development in Urban Environments (Case study: Khalkhal City). *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, 4(16), 17-28.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

DOI:

* **Corresponding author:** Mohammad Alizadeh, **Email:** m.alizadeh@ru.ac.ir, **Tel:** +98 9144594066

Extended Abstract

Introduction

The attitude of local residents in understanding the dynamics of tourism development and its impact on the local community is highly important. Recent years have seen various studies focusing on residents' perceptions of tourism development, considering both positive and negative aspects. Some researchers have examined the negative perceptions of local residents towards tourism development, analyzing how these perceptions may lead to a lack of loyalty to tourism development, ultimately impacting the sustainability of the tourism industry. Conversely, some studies highlight the role of negative events in shaping positive attitudes among local residents. Khalkhal, a city in Ardabil Province, has recently attracted a significant number of tourists, especially during specific holidays, due to its pleasant climate. The influx of tourists has created challenges for the city's infrastructure, particularly during the peak tourism seasons (spring and summer), leading to various problems for local residents. This research aims to explore the local community's perceptions of tourism development in Khalkhal.

Methodology

This descriptive-analytical and applied research follows a positivist philosophy and employs a survey strategy with a quantitative approach. The data analysis tool used is the Smart-PLS structural equation modeling software. The statistical population includes all residents of Khalkhal, with a total population of around 40,000. According to Cochran's formula, 380 questionnaires were completed both electronically and in-person. The research questionnaire includes various items addressing perceived negative social and cultural impacts (3 questions), perceived negative economic impacts (3 questions), perceived negative environmental impacts (3 questions), intrinsic satisfaction of the local community (1 question), and residents' loyalty (2 questions).

Results and discussion

The results show that the perceived negative social and cultural impacts of tourism significantly influence the perceived negative

economic impacts, highlighting the importance of cultural issues in the city. Additionally, the perceived negative social and cultural impacts of tourism were found to significantly influence the perceived negative environmental impacts. However, the perceived negative economic impacts do not significantly affect the intrinsic satisfaction of the local community. This indicates that the local community values the environment and nature as a valuable asset and is concerned about its preservation. The perceived negative environmental impacts do not significantly affect the intrinsic satisfaction of the local community, suggesting that intrinsic satisfaction stems from within the community rather than external factors. Residents' loyalty significantly influences the intrinsic satisfaction of the local community. The path coefficients and significance of each hypothesis are detailed in Table 5. According to the research findings, the coefficient of determination (R^2) for perceived negative economic impacts is 0.453, for perceived negative environmental impacts is 0.424, and for intrinsic satisfaction of the local community is 0.306, indicating moderate predictive power for the research model. This research emphasizes the multifaceted nature of these attitudes, asserting that they cannot be solely analyzed through binary frameworks; instead, economic, social, cultural, and environmental considerations shape these explanations. Therefore, the present research highlights the necessity of understanding local residents' perceptions of tourists for proper and targeted tourism planning, as the success of tourism projects depends on them.

Conclusion

The local community's attitude towards tourism development is significantly influenced by the perceived economic benefits of the tourism industry. Many residents of Khalkhal believe that the tourism industry has the potential to create jobs, increase income, and improve infrastructure. Additionally, the social and cultural dimensions of tourism development cannot be overlooked. The local community's attitude is deeply intertwined with their cultural identity and social fabric. Many local residents take pride in their cultural heritage and tourism assets, eager to share them with visitors. Environmental considerations also play a crucial role in shaping the community's attitude towards tourism development. As tourism often

has significant environmental impacts, including increased traffic, pollution, and resource depletion, residents are particularly concerned about the sustainability of their local environment. This underscores the importance of integrating environmental sustainability into tourism planning. Moreover, the role of communication and information dissemination emerges as a significant factor influencing community attitudes. Many local residents express a desire for more information about tourism development projects, including their potential impacts and benefits. However, in Khalkhal, local residents are often not informed about the details of tourism plans, leading to suggested.

misunderstandings and skepticism about these projects. Ultimately, ongoing education and capacity-building initiatives should be implemented to empower local communities to actively participate in tourism development. By providing education, stakeholders can equip community members with the skills and knowledge necessary to engage in tourism-related activities and advocate for their interests. Such initiatives can foster a sense of ownership and pride in tourism development, ultimately leading to more positive attitudes and outcomes for both the community and the tourism industry.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره ۴، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۰۶۴۷-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۱۲۰۱-۲۹۸۱

Journal Homepage: <http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

مقاله پژوهشی

واکاوی نگرش جوامع محلی به توسعه گردشگری در محیط‌های شهری (مطالعه موردی: شهر خلخال)

محمد علیزاده*: استادیار گروه ایران‌شناسی، دانشکده ایران‌شناسی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، رفسنجان، ایران
فرهاد جوان: استادیار گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۰۳ صص ۲۸-۱۷ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۷

چکیده

در سال‌های اخیر تحقیقات مختلفی در مورد ادراک ساکنان از توسعه گردشگری انجام شده است و ادراکات مثبت و منفی ساکنان به توسعه گردشگری را مورد توجه قرار داده‌اند. هدف این پژوهش بررسی نگرش جامعه محلی شهر خلخال به توسعه گردشگری است. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، پرسش‌نامه بوده و جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار PLS استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که اثرات اقتصادی منفی ادراک‌شده تأثیر چندانی بر رضایت درونی جامعه محلی ندارد. در تبیین این موضوع باید گفت درست است که در اثر گردشگری، قیمت املاک و زمین‌های منطقه بسیار بالا رفته اما این موضوع نتوانسته است عشق به وطن را در ساکنان محلی کاهش دهد. همچنین وفاداری ساکنان بر رضایت درونی جامعه محلی مورد تأیید قرار گرفت. این نتیجه کاملاً منطقی و عقلانی است چرا که مردم وطن خود را بیش از سایر مکان‌ها دوست دارند و علیرغم اثرات منفی گردشگری حاضر هستند همچنان در آن زندگی کنند. یکی از نتایج مهم این پژوهش این است که نگرش جامعه محلی نسبت به توسعه گردشگری تحت تأثیر عوامل بی‌شماری از جمله ملاحظات اقتصادی، هویت فرهنگی، پایداری محیطی، شیوه‌های ارتباطی، بافت تاریخی و انسجام اجتماعی است. لذا شناخت و توجه به این عوامل جهت داشتن گردشگری پایدار و موفق ضروری و حیاتی است.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، توسعه، جوامع محلی، محیط‌های شهری، خلخال.

استناد: علیزاده، محمد؛ و جوان، فرهاد (۱۴۰۳). واکاوی نگرش جوامع محلی به توسعه گردشگری در محیط‌های

شهری (مطالعه موردی: شهر خلخال). فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۴(۱۶)، ۱۷-۲۸.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

DOI:

© نویسندگان

مقدمه

نگرش ساکنان محلی در درک پویایی توسعه گردشگری و تاثیر آن بر جامعه محلی بسیار مهم است. در سال‌های اخیر تحقیقات مختلفی در مورد ادراک ساکنان از توسعه گردشگری انجام شده است و ادراکات مثبت و منفی ساکنان به توسعه گردشگری را مورد توجه قرار داده‌اند (Rasoolimanesh et al, 2018). به طور مثال پژوهشی در مغولستان انجام شده و نتایج آن نشان می‌دهد که ساکنان برداشت‌های متفاوتی از تاثیرات گردشگری دارند (Munkhuu et al, 2023). همچنین یک مطالعه مشابه در کشور آفریقای جنوبی انجام شد که نشان می‌دهد ساکنان تا حد زیادی از روند توسعه گردشگری راضی هستند اگرچه نگرانی‌هایی در مورد فاصله طبقاتی میان ثروتمندان و فقرا وجود دارد (Busisiwe-Mazibuko et al, 2023).

برخی از محققان بر نقش ادراکات منفی ساکنان محلی از توسعه گردشگری پرداختند. به طور کلی می‌توان تحلیل نمود که ادراکات منفی منجر به عدم وفاداری نسبت به توسعه گردشگری خواهد شد که در نهایت تاثیر مهمی بر پایداری صنعت گردشگری خواهد داشت. از طرفی برخی از مطالعات بر نقش کلیدی رویدادهای منفی بر نگرش مثبت ساکنان محلی دارد. به طور مثال پژوهشی در ووهان چین نشان داد که پس از همه‌گیری کرونا نظر مردم محلی نسبت به گردشگری مثبت شد (Yin et al, 2022) چرا که در مدت همه‌گیری کرونا از فواید گردشگری محروم شدند. در کنار این موضوع نیاز به بررسی رابطه میان ادراک ساکنان از گردشگری، نگرش‌ها و پشتیبانی وجود دارد. مطالعه‌ای که در چنگدو چین انجام شد، نشان می‌دهد که برداشت‌ها و ادراکات مثبت و منفی ساکنان از توسعه گردشگری تاثیر قابل توجهی بر نگرش و حمایت آنها از گردشگری دارد (Kim et al, 2022). این پژوهش نشان می‌دهد که جنسیت و وضعیت سکونت ساکنان محلی اثر تعدیل کننده‌ای بر نظرات ساکنان دارد. ادراکات منفی ساکنان نسبت به توسعه گردشگری یک حوزه مهم در تحقیقات این حوزه است.

برداشت منفی نقش مهمی بر شادی و وفاداری ساکنان به شهر خود خواهد شد. Sánchez-Teba et al (2019) اثرات منفی گردشگری در سه بعد تاثیرات منفی اقتصادی، تاثیرات منفی اجتماعی و تاثیرات منفی زیست‌محیطی را بیان کرده‌اند. آنها معتقدند که این عوامل تاثیر منفی بر شادی مردم محلی دارد. نتایج این پژوهش نشان داد که وفاداری ساکنان به شهرشان تاثیر مثبتی بر شادی آنها دارد. از طرفی هر چه ادراکات منفی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد و در مقابل وفاداری ساکنان ارتقا یابد تاثیرات آن بر شادی جامعه محلی نمایان خواهد شد. پژوهش دیگری توسط Jung et al (2020) در همین زمینه اثرات ادراکات منفی ساکنان به توسعه گردشگری را بر رضایت محلی و نگرش آنها نسبت به توسعه گردشگری پرداخت. این پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی اثر تعدیل کننده‌ای بر رابطه ادراکات منفی و رضایت مردم محلی دارد.

سرمایه اجتماعی عامل مهمی در کاهش ادراکات منفی در رابطه با توسعه گردشگری است. همچنین برخی پژوهش‌ها ادراکات ساکنان شهری را نسبت به توسعه گردشگری (Busisiwe-Mazibuko et al, 2023) و کشورهای در حال توسعه که دارای بازارهای کوچک گردشگری (Munkhuu et al, 2023) را بررسی کردند که خروجی این مطالعات نشان داد که ادراکات ساکنان از توسعه گردشگری متاثر از عواملی چون تحصیلات و آموزش، اصالت میراث و فعالیت‌های فرهنگی و فاصله میان فقیر و غنی است.

در مقابل، ادراک مثبت از اثرات گردشگری مورد توجه محققان مختلف قرار گرفته است. در مطالعه‌ای که در شهر عقابا انجام شده است، ساکنان دیدگاه‌های مثبتی نسبت به گردشگری داشتند به طور مثال آنها اذعان داشتند که گردشگری فرصت‌های شغلی را افزایش داده، اقتصاد محلی را بهبود داده و باعث ارتقای تبادلات فرهنگی و افزایش آگاهی گردشگران شده است (Al-Saad et al, 2018). در واقع چنین ادراکاتی نشان می‌دهد که ساکنان مزایای گردشگری را کاملاً درک می‌کنند.

شهر خلخال یکی از شهرهای استان اردبیل است. این شهر از اوایل دهه ۹۰ مورد توجه طبیعت‌گردان پیشگام قرار گرفت و سپس از اینکه مورد توجه افراد مشهور مانند بازیگران شد، روند توسعه گردشگری در آن شتابان شده است. به طوری که در سال‌های اخیر به خصوص در تعطیلات خاص، افراد زیادی برای بازدید و بهره‌برداری از هوای مطبوع آن به این شهر سفر می‌کنند. حجم زیاد گردشگران در شرایطی است که این شهر نتوانسته است که زیرساخت‌های خود را با این حجم تقاضا تطبیق دهد و با شروع فصل گردشگری (بهار و تابستان) برای مردم محلی مشکلات عدیده‌ای به وجود می‌آید. لذا این پژوهش در پی بررسی ادراکات مردم محلی این شهر نسبت به توسعه گردشگری است.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

گردشگری یکی از پدیده‌های اجتماعی - اقتصادی مهم و دارای آثار فرهنگی، سیاسی و محیطی بوده که به صورت پدیده‌ای فراگیر و جهانی درآمده است (Naim Abadi & Javan, 2021). ادراک ساکنان از توسعه گردشگری عامل مهمی در موفقیت و پایداری گردشگری است. ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که ادراک ساکنان مثبت و منفی است و چینی ادراکاتی بر وفاداری و شادی آنها موثر است. مطالعه‌ای بر روی ادراک ساکنان از توسعه گردشگری در مغولستان، کشوری در حال توسعه است که نشان داد ساکنان تاثیر گردشگری بر فعالیت‌های اقتصادی،

اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی به صورت مثبت و منفی ادراک می‌شود. اما در گرجستان و کوه آجارا ادراک ساکنان نسبت به توسعه گردشگری نشان داد که پاسخ‌دهندگان مسن و تحصیل کرده در مقایسه با افراد جوان و با تحصیلات کمتر تأثیرات گردشگری را مثبت قلمداد می‌کنند. از طرفی تفاوت معناداری میان زنان و مردان مشاهده شده است. به طور کلی می‌توان ادبیات نشان می‌دهد که ادراک ساکنان از توسعه گردشگری پدیده‌ای پیچیده و چند وجهی است و این ادراکات می‌تواند بر وفاداری و شادی جامعه محلی تأثیرگذار باشد (Gogitidze et al, 2022). طبق مطالعات مختلف اثرات و پیامدهای منفی گردشگری شامل افزایش هزینه‌ها زندگی (Liu and var, 1986) قیمت کالاها و خدمات افزایش می‌یابد (Johnson et al, 1994) افزایش قیمت زمین و املاک (Var et al, 1985)، فصلی بودن گردشگری (Bujosa and Rosselló, 2007) افزایش ترافیک (Var et al, 1987) (Liu et al, 1987) آلودگی (Yoon et al, 2001) و فشار بر خدمات عمومی (Bujosa and Rosselló, 2007) است.

یکی از مولفه‌های مهم در مقصدهای گردشگری با عنایت به جامعه محلی، رضایت و شادی آنها به عنوان اساس زندگی مطلوب است. رضایت از زندگی به این بستگی دارد که مردم چگونه اتفاقات را به یاد می‌آورند در حالی که شادی به نحوه تجربه مردم از زندگی مرتبط است (Kahneman and Riis, 2005). نیمی از رفاه ذهنی یک فرد از طریق دارایی و ثروت قابل تبیین است که به آن «نقطه مرجع» اطلاق می‌شود (Larsen and Buss, 2002). ۱۰ درصد آن توسط رویدادهای مختلف زندگی و ۴۰ درصد آن توسط فعالیت‌های خودخواسته افراد به وجود می‌آید و گردشگری جزو همین ۴۰ درصد محسوب می‌شود (Lyubomirsky et al, 2005). شادی و خوشحالی یک احساس بسیار مهم در زندگی است زیرا هر چه افراد شادتر باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که رفتارها و وظایفی را انجام دهند که به نفع جامعه است (Diener and Lucas, 2000). همچنین شادی ارتباط نزدیکی با میزان رضایت فرد از زندگی دارد. علاوه بر این، عوامل فردی، جمعیت‌شناختی، زمینه‌ای (مانند محیط فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی) بر شادی مردم محلی تأثیر زیادی دارد (Rivera et al, 2015). سطح بالای شادی نشان دهنده احساسات مثبت نسبت به زندگی است. در سطح شناختی، احساس رضایت عمومی از زندگی، شخصی و کاری است اما در سطح عاطفی، فردی که سطح شادی بالایی دارد، احساسات مثبتی دارد و از زندگی که دارد احساس رضایت می‌کند (Myers & Diener, 1995). شادی ذهنی یک ادراک و تجربه شخصی افراد از تجربیات مثبت و منفی است که برای ارزیابی کیفیت زندگی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع شادی ذهنی به درک خود فرد از زندگی باز می‌گردد (Kafashpor et al, 2018).

ادبیات گردشگری نشان می‌دهد که ارزش ادراک شده گردشگری یک عامل مهم و تعیین‌کننده برای شادی ذهنی ساکنان است (Ozturk et al, 2015). بنابراین بسیاری از مقصدهای گردشگری به صورت آگاهانه و برنامه‌ریزی شده از آن برای افزایش رفاه شهروندان خود بهره می‌برند (Rivera et al, 2015). ارتقای رفاه و شادی باید هدف هر سیاستگذار باشد، لذا تعیین ماهیت نحوه اثرگذاری توسعه گردشگری بر رفاه و شادی ساکنان محلی موضوع مهمی است. زندگی ساکنان محلی زمانی تحت تأثیر قرار می‌گیرد که یک مقصد در پی جذب گردشگران است و مشارکت ساکنان برای یک تحول واقعی مورد نیاز است (Jurowski, 1994). پس در نتیجه ساکنانی که طرفدار توسعه گردشگری هستند با هم‌انوازی خود منجر به تجربه بهتری برای گردشگران شده و امید به بازگشت گردشگران بیشتر می‌شود (Carmichael, 2006). از طرفی ادبیات علمی نشان می‌دهد که اهمیت حمایت ساکنان از توسعه گردشگری حیاتی و ضروری است (Andereck and Nyaupane, 2011). بنابراین ضروری است که یک مقصد به طور فعالانه و برنامه‌ریزی شده به دنبال رفاه ساکنان خود باشند تا شادی آنها را افزایش دهد. ساکنان اگر توسعه گردشگری را مثبت ادراک کنند، تمایل دارند خوشحالی خود را نیز بروز دهند و خود را خوشحال بدانند (ریورا و همکاران، ۲۰۱۵). با این حال توسعه گردشگری همیشه همراه با اثرات مثبت گردشگری همراه نیست. به طوری که گردشگری می‌تواند فرهنگ سنتی مردم محلی را تغییر داده (Ahmed and Krohn, 1993) و ترافیک را افزایش دهد (Rivera et al, 2015). در ادبیات گردشگری مطالعات نشان می‌دهد که مردم محلی تصور می‌کنند که گردشگری منجر به آلودگی‌های زیست محیطی می‌شود (Ahmed and Krohn, 1993).

ادبیاتی که در خصوص ادراک ساکنان از توسعه گردشگری وجود دارد اندکی متناقض و گاهی گیج‌کننده است. همین موضوع می‌تواند زمینه‌ساز تنوعی از یافته‌ها و نتایج شود. به عنوان مثال برخی از محققان مانند Dyer et al (2007) و Ap (1992) از اصطلاح «ادراک» و برخی مانند Zhang et al (2006) و Akis (1996) از اصطلاح «نگرش» استفاده می‌کنند. در کنار آنها برخی از محققان مانند Williams and Lawson (2001) از مفهوم «عقیده یا نظرات» و عده‌ای مثل Fredline and Faulkner (2000) مفهوم «واکنش» را برای آن بر گزیده‌اند. محققانی

1. Reference point

2. Perceptions

3. Attitudes

4. Pinions

5. Reactions

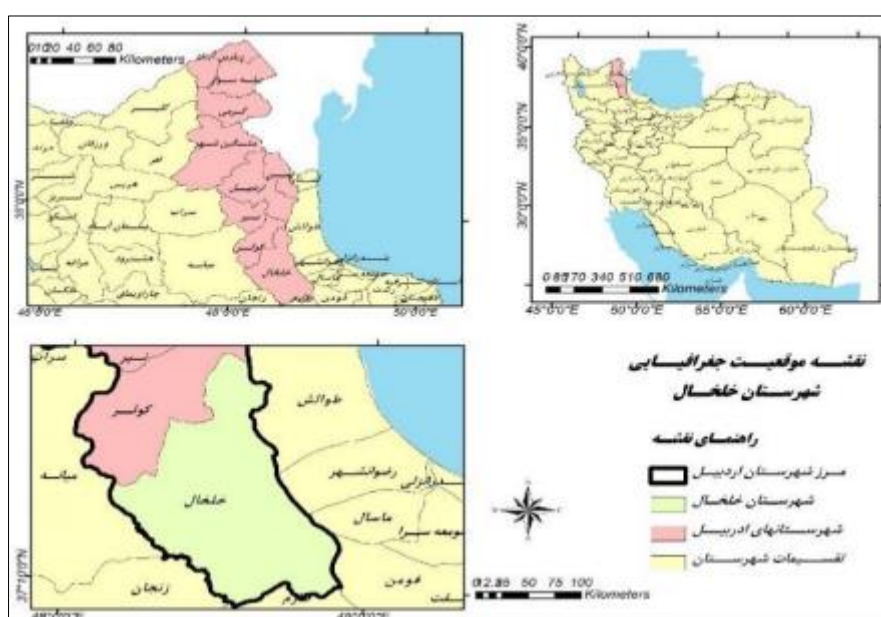
مانند Wall (1996) نیز هستند که ترجیح می‌دهند از مفهوم «چشم‌انداز یا دید» بهره ببرند. گروه دیگری مانند Lankford (1994) نیز هستند که به صورت ترکیبی و البته مبهم از دو مفهوم نگرش و ادراکات با هم استفاده می‌کنند. علیرغم این تنوع تعداد اندکی از محققان بر آن توجه داشتند. به طور کلی باید توجه داشت که تفاوت میان دو اصطلاح مهم است زیرا بسیاری از محققان از نگرش به جای بررسی ادراکات استفاده می‌کنند (Getz, 1994).

مواد و روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و دارای ماهیت توصیفی-تحلیلی است. این پژوهش از نظر فلسفه پژوهش جزو تحقیقات اثبات‌گرایانه است. استراتژی پژوهش جزو تحقیقات پیمایشی و روش پژوهش به صورت کمی است. ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها، نرم‌افزار معادلات ساختاری Smart-PLS است. جامعه آماری پژوهش شامل تمام مردم شهر خلخال هستند. جمعیت شهر خلخال حدود ۴۰ هزار نفر است لذا طبق فرمول کوکران ۳۸۰ پرسش‌نامه به صورت الکترونیکی و حضوری تکمیل شد. پرسش‌نامه پژوهش گویه‌های مختلفی را در بر می‌گیرد. اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده (۳ سوال) اثرات منفی اقتصادی ادراک شده (۳ سوال) اثرات منفی محیطی ادراک شده (۳ سوال) رضایت درونی جامعه محلی (۱ سوال) وفاداری ساکنان محلی (۲ سوال).

محدوده مورد مطالعه

خلخال، یکی از بزرگ‌ترین شهرهای استان اردبیل و مرکز شهرستان خلخال است. خلخال در جنوب استان اردبیل واقع شده و از شمال به اردبیل، از شرق به کوه‌های تالش و استان گیلان، از جنوب به استان زنجان و از غرب به میانه ختم می‌شود. خلخال قدمتی ۴۰۰۰ ساله دارد. بر پایه آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت این شهر ۳۹۳۰۴ نفر (در ۱۱۵۰۱ خانوار) بوده است. خلخال در منطقه‌ای کوهستانی قرار دارد. آب و هوای خلخال به شدت تحت تأثیر ارتفاعات منطقه به ویژه کوه‌های تالش قرار گرفته است. این شهر دارای تابستان‌های معتدل و مطبوع با زمستان‌های سرد است.

شکل ۱- نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

بحث و ارائه یافته‌ها

اطلاعات جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه بر حسب جنسیت، سن، تحصیلات، رشته تحصیلی و حوزه فعالیت در جدول (۱) نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌گردد از نظر جنسیت، مردان بیشتر از زنان هستند. از نظر سنی بیشتر پاسخگویان در رده و گروه سنی ۲۰ تا

^۱. Perspectives

۳۰ قرار داشتند. از نظر تحصیلات هم که پاسخگویان لیسانس بیشترین درصد و فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج تفصیلی در جدول شماره ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱- اطلاعات جمعیت‌شناختی نمونه آماری

متغیر	ویژگی	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۲۵۶	۶۷/۳
	زن	۱۲۴	۳۲/۷
سن	۲۰-۳۰ سال	۱۵۸	۴۱
	۳۱-۴۰ سال	۹۶	۲۶
	۴۱-۵۰ سال	۸۰	۲۱
	بالای ۵۰ سال	۴۶	۱۲
تحصیلات	دیپلم یا کمتر	۱۷	۴/۴۷
	فوق‌دیپلم	۴۷	۱۲/۳۷
	لیسانس	۲۱۵	۵۶/۵۸
	فوق لیسانس	۸۴	۲۲/۱۰
	دکتری	۱۷	۴/۴۸

در جدول (۲) آمار توصیفی پاسخ‌دهندگان به سؤالات پرسشنامه برحسب میانگین، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی ارائه شده است. به جز چند سوال پرسش‌نامه، بقیه از حد وسط یعنی عدد ۳ بالاتر است و این نتایج نشانگر این است که پاسخگویان در پاسخ به سؤالات از توافق نسبی برخوردار بودند. جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های این پژوهش از چولگی و کشیدگی استفاده شده است. طبق تعریف علمی اگر نتایج چولگی در بازه (۳-، ۳+) و کشیدگی در بازه (۵-، ۵+) قرار داشته باشد پس توزیع داده‌ها طبیعی است و همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود این امر محقق شده است.

جدول ۲- آمار توصیفی سؤالات پرسشنامه

سازه	سؤالات	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک‌شده	q1	۱/۷۷	۰/۷۹۰	۰/۷۵۴	-۰/۰۲۲
	q2	۲/۸۷	۱/۱۰	۰/۱۴۱	-۰/۶۷۸
	q3	۲/۶۲	۱/۰۱	۰/۵۳۵	-۰/۱۶۹
اثرات منفی اقتصادی ادراک‌شده	q4	۳/۷۵	۱/۰۴	-۰/۴۳۰	-۰/۳۹۰
	q5	۳/۵۰	۱/۰۲۵	-۰/۲۹۰	-۰/۴۹۹
	q6	۲/۹۷	۰/۹۸۷	۰/۰۵۲	-۰/۶۳۹
اثرات منفی محیطی ادراک‌شده	q7	۳/۴۲	۰/۹۱۹	-۰/۳۷۳	۰/۰۲۵
	q8	۲/۸۰	۱/۰۵	۰/۴۲۱	۰/۴۲۰
	q9	۳/۵۵	۱/۰۴	-۰/۲۰۵	-۰/۵۸۶
رضایت درونی جامعه محلی	q10	۳/۳۰	۰/۹۲۷	-۰/۶۵۳	۱/۱۸
وفاداری ساکنان	q11	۳/۷۵	۰/۸۲۹	-۰/۰۴۳	-۰/۶۷۲
	q12	۲/۹۰	۱/۰۲	۰/۰۶۲	-۰/۶۰۳

مدل اندازه‌گیری

جهت اینکه سؤالات یا گویه‌های یک پژوهش معتبر باشد لازم است که بارهای عاملی، روایی و پایایی آن مورد بررسی قرار گیرد. معیار مهم برای اعتبار یک مهم بارهای عاملی است که باید از ۰/۵ بیشتر باشد. همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود سؤالات پرسش‌نامه از بارهای عاملی با امتیاز بالا برخوردار هستند. یکی دیگر از نتایجی که در این جدول ارائه شده است پایایی، روایی همگرا و روایی واگرا است. برای

ارزیابی پایایی از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد که چون مقادیر این دو شاخص از ۰/۷ بزرگترند و بنابراین پایایی ابزار پژوهش مورد تایید قرار می‌گیرد. از میانگین واریانس استخراجی جهت بررسی روایی همگرا بهره گرفته شد و چون که نتایج از ۰/۵ بزرگترند و بنابراین روایی همگرا مورد تایید است.

جدول ۳- ارزیابی مدل اندازه‌گیری تحقیق

سازه	سوالات	بارهای عاملی	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	AVE
اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده	q1	۰/۷۸۳	۰/۷۸۰	۰/۸۷۲	۰/۶۹۴
	q2	۰/۸۸۵			
	q3	۰/۸۲۹			
اثرات منفی اقتصادی ادراک شده	q4	۰/۸۵۴	۰/۷۰۹	۰/۹۰۰	۰/۷۵۰
	q5	۰/۸۷۶			
	q6	۰/۸۶۷			
اثرات منفی محیطی ادراک شده	q7	۰/۸۰۲	۰/۷۵۰	۰/۸۵۷	۰/۶۶۷
	q8	۰/۸۷۹			
	q9	۰/۷۶۴			
رضایت درونی جامعه محلی	q10	۱	۱	۱	۱
وفاداری ساکنان	q11	۰/۶۶۲	۰/۶۱۴	۰/۸۰۸	۰/۶۸۵
	q12	۰/۹۶۵			

این مطالعه از نسبت فورنر و لارکر و شاخص روایی یگانه-دوگانه (HTMT) برای بررسی روایی واگرا استفاده کرده است. روایی واگرا برای اطمینان از عدم وجود مسائل هم خطی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش لازم است که مقادیر موجود در روی قطر اصلی ماتریس، از کلیه مقادیر موجود در ستون مربوط آن بزرگتر است و نتایج پژوهش نشان می‌دهد که چنین موضوعی در تحقیق حاضر محقق شده است. مطابق نتایج جدول ۴ و ۵ اعتبار واگرا مورد تأیید بوده و سازه‌ها از ویژگی عدم هم خطی برخوردار هستند.

جدول ۴- تحلیل فورنر لارکر برای ارزیابی روایی واگرا

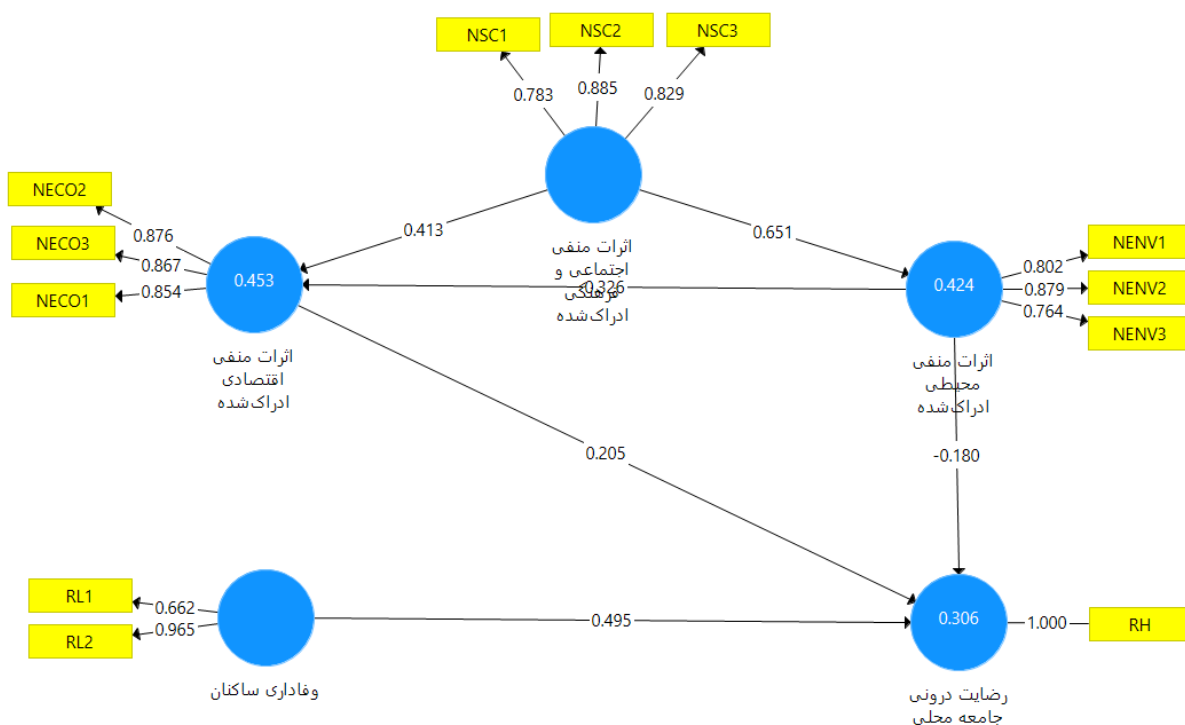
متغیر	اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده	اثرات منفی اقتصادی ادراک شده	اثرات منفی محیطی ادراک شده	رضایت درونی جامعه محلی	وفاداری ساکنان
اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده	۰/۸۳۳				
اثرات منفی اقتصادی ادراک شده	۰/۶۲۶	۰/۸۶۶			
اثرات منفی محیطی ادراک شده	۰/۶۵۱	۰/۵۹۶	۰/۸۱۶		
رضایت درونی جامعه محلی	-۰/۱۳۵	۰/۱۲۱	-۰/۱۱۴	۱	
وفاداری ساکنان	-۰/۳۱۲	۰/۰۴۶	-۰/۱۱۳	۰/۵۲۵	۰/۸۲۸

جدول ۵- تحلیل شاخص یگانه دوگانه (HTMT) برای ارزیابی روایی واگرا

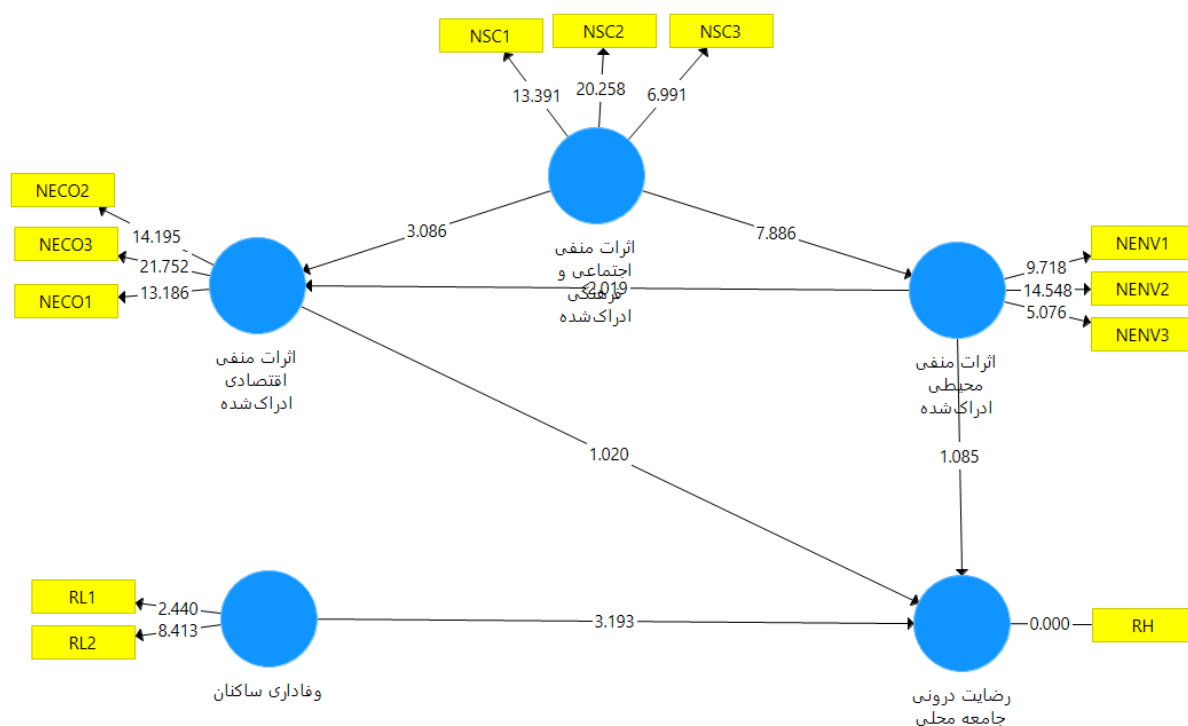
متغیر	اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده	اثرات منفی اقتصادی ادراک شده	اثرات منفی محیطی ادراک شده	رضایت درونی جامعه محلی	وفاداری ساکنان
اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده					
اثرات منفی اقتصادی ادراک شده	۰/۷۵۱				
اثرات منفی محیطی ادراک شده	۰/۸۲۵	۰/۷۳۳			
رضایت درونی جامعه محلی	۰/۱۵۸	۰/۱۳۶	۱		
وفاداری ساکنان	۰/۲۹۹	۰/۰۶۶	۰/۲۲۵	۰/۵۶۷	

مدل ساختاری

در این پژوهش جهت اعتبارسنجی مدل و تأیید یا رد فرضیه‌های پژوهش از روش بوت استرپینگ استفاده گردیده است. این روش یک شیوه استفاده مجدد از نمونه برای برآورد آماره تی و سنجش معناداری روابط است. به دیگر سخن، بوت‌استرپینگ آماره آزمون برای سنجش معناداری روابط میان متغیرها را محاسبه می‌کند و شامل ضریب مسیر (بتا)، معناداری (t-value)، ضریب تعیین (R^2) و کیفیت سنجی (Q^2) می‌باشد. در شکل (۲) مدل ساختاری تحقیق در حالت تخمین ضرایب و در شکل (۳) مدل ساختاری در حالت معناداری ضرایب ارائه شده است.

شکل ۲- مدل ساختاری تحقیق در حالت تخمین ضرایب

شکل ۳- مدل ساختاری تحقیق در حالت معناداری ضرایب

در جدول (۶) نتایج مربوط به فرضیه‌های تحقیق بیان شده است. مطابق نتایج به دست آمده تأثیر اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده گردشگری بر روی اثرات منفی اقتصادی ادراک شده مورد تأیید قرار گرفت و این موضوع نشان از اهمیت مسائل فرهنگی در این شهر دارد. همچنین تأثیر اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده گردشگری بر روی اثرات منفی محیطی ادراک شده تأیید شد. از طرف دیگر اثرات منفی اقتصادی ادراک شده تأثیر چندانی بر رضایت درونی جامعه محلی نداشته است و مورد تأیید قرار نگرفت. اما اثرات منفی محیطی ادراک شده بر روی اثرات منفی اقتصادی ادراک شده مورد تأیید قرار گرفت و این موضوع نشان می‌دهد که جامعه به محیط‌زیست و طبیعت خود به مثابه یک سرمایه ارزشمند نگاه می‌کند و نگران آن است. اما اثرات منفی محیطی ادراک شده بر روی رضایت جامعه محلی مورد تأیید قرار نگرفت و این نتایج نشانگر این مساله است که رضایت درونی جامعه محلی از درون جامعه نشئت می‌گیرد و کمتر متأثر از عوامل بیرونی است. وفاداری ساکنان بر رضایت درونی جامعه محلی تأثیر معناداری داشته و مورد تأیید قرار گرفت. ضرایب مسیر و معناداری هر کدام از فرضیه‌های به صورت مبسوط در جدول شماره ۶ قابل مشاهده است.

با توجه نتایج پژوهش ضریب تعیین یا همان (R^2) که میزان پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیر(های) مستقل را مشخص می‌سازد؛ مشاهده می‌گردد که ضریب تعیین اثرات منفی اقتصادی ادراک شده $0/453$ و اثرات منفی محیطی ادراک شده با $0/424$ و رضایت درونی جامعه محلی با ضریب $0/306$ که نشان‌دهنده ضرایب تعیین متوسطی بوده و در نتیجه مدل تحقیق دارای قدرت پیش‌بینی‌کنندگی متوسطی می‌باشد.

در نهایت مقادیر $\bar{Q}$ که کیفیت پیش‌بینی متغیرهای وابسته را نشان می‌دهد؛ براساس نتایج بیشترین مقدار $\bar{Q}$ برای اثرات منفی اقتصادی ادراک شده با مقدار $0/287$ و سپس اثرات منفی محیطی ادراک شده با $0/239$ است. همچنین کمترین مقدار به رضایت درونی جامعه محلی با مقدار $0/165$ می‌باشد.

جدول ۶- نتایج بخش ساختاری و بررسی فرضیه‌های تحقیق

ردیف	فرضیه	ضریب مسیر	t-value	P-value	وضعیت فرضیه
۱	اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده $\leq$ اثرات منفی اقتصادی ادراک شده	۰/۴۱۳	۳/۰۸	۰/۰۰۲	تایید
۲	اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی ادراک شده $\leq$ اثرات منفی محیطی ادراک شده	۰/۶۵۱	۷/۸۸	۰,۰۰۰	تایید
۳	اثرات منفی اقتصادی ادراک شده $\leq$ رضایت درونی جامعه محلی	۰/۲۰۵	۱/۰۲	۰/۳۰۸	رد
۴	اثرات منفی محیطی ادراک شده $\leq$ اثرات منفی اقتصادی ادراک شده	۰/۳۳۶	۲/۰۱۹	۰/۰۴۴	تایید
۵	اثرات منفی محیطی ادراک شده $\leq$ رضایت درونی جامعه محلی	۰-/۱۸۰	۱/۰۸۵	۰/۲۷۸	رد
۶	وفاداری ساکنان $\leq$ رضایت درونی جامعه محلی	۰/۴۹۵	۳/۱۹۳	۰/۰۰۱	تایید

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

بررسی نگرش‌های جامعه محلی نسبت به توسعه گردشگری، تأثیر متقابل پیچیده‌ای از عواملی را که شامل ادراکات، تجربیات و انتظارات است را آشکار می‌کند. این پژوهش با هدف روشن نمودن ماهیت چندوجهی این نگرش‌ها، تأکید می‌کند که این نگرش‌ها را صرفاً نمی‌توان در چارچوب تحلیل‌های صفر و یکی دید بلکه ملاحظات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی این تبیین‌ها را متأثر می‌سازند. پس نتایج پژوهش حاضر بر این نکته تأکید دارد که جهت برنامه‌ریزی درست و هدفمند گردشگری باید ادراک ساکنان محلی از گردشگران را به خوبی شناخت چرا که موفقیت طرح‌های گردشگری به آنها وابسته است.

قبل از هر چیز، ضروری است بیان شود که نگرش جامعه محلی نسبت به توسعه گردشگری به طور قابل توجهی تحت تأثیر منافع اقتصادی ادراک شده از صنعت گردشگری است. بسیاری از ساکنان شهر خلخال معتقدند که صنعت گردشگری پتانسیل ایجاد شغل، افزایش درآمد و بهبود زیرساخت‌های را داراست که همراستا با پژوهش‌های جانسون و همکاران (۱۹۹۴)، وار و همکاران (۱۹۸۵) و ابراهیم‌نیا (۱۳۹۲) است که ظرفیت گردشگری در خلق منافع اقتصادی را مورد تأکید قرار داده‌اند. با این حال، منافع اقتصادی به طور مساوی توزیع نمی‌شوند. به طور مثال در مطالعات میدانی مشخص شد که فعالان اقتصادی مرکز شهر خلخال رضایت بیشتری از صنعت گردشگری دارند اما مردم نواحی اطراف شهر و حواشی آن چندان اثرات اقتصادی گردشگری را لمس نمی‌کنند. همین موضوع موجب می‌شود که برخی از افراد جامعه محلی، گردشگری را به عنوان یک فرصت اقتصادی قلمداد می‌کند اما در مقابل برخی آن را موجبات ایجاد نابرابری می‌دانند. پس این رویکرد جامعه محلی نشان می‌دهد که سیاست‌های گردشگری باید توزیع عادلانه منافع گردشگری را تضمین نماید و حس مالکیت را در جامعه تقویت کند. علاوه بر این، ابعاد اجتماعی و فرهنگی توسعه گردشگری را نمی‌توان نادیده گرفت. نگرش جامعه محلی عمیقاً با هویت فرهنگی و بافت اجتماعی آنها در هم تنیده است. بسیاری از ساکنان محلی شهر خلخال به میراث فرهنگی و دارایی‌های گردشگری خود افتخار می‌کنند و مشتاق هستند آن را با بازدیدکنندگان به اشتراک بگذارند. با این حال، نگرانی‌هایی در مورد کالایی شدن فرهنگ مردم محلی و از دست رفتن احتمالی اصالت وجود دارد. این دوگانگی بر ضرورت تعامل توسعه‌دهندگان گردشگری با جامعه محلی به روش‌های معنی‌دار، احترام گذاشتن به شیوه‌ها و سنت‌های فرهنگی تأکید و همچنین تضمین می‌کند که گردشگری موجب تقلیل و کاهش کیفیت یا اصالت جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی نمی‌شود. در این میان مدل‌های توسعه گردشگری جامعه محور که بر مشارکت و کنترل محلی تأکید دارند، ممکن است به عنوان چارچوب‌های مؤثری برای توجه به این نگرانی‌ها عمل کنند. همراستا با نتایج پژوهش زارعی و همکاران (۱۴۰۰) توان مشارکت مردم خلخال در طرح‌های گردشگری پایین است لذا ضرورت طرح‌های مشارکتی وجود دارد.

ملاحظات زیست‌محیطی نیز نقش اساسی در شکل دادن به نگرش جامعه نسبت به توسعه گردشگری دارد. از آنجایی که گردشگری اغلب اثرات زیست‌محیطی قابل توجهی دارد، از جمله افزایش ترافیک، آلودگی و کاهش منابع، ساکنان به طور قابل توجهی در مورد پایداری محیط محلی خود نگران هستند. لذا این امر اهمیت ادغام پایداری محیطی در برنامه‌ریزی گردشگری را برجسته می‌کند. این نتایج همراستا با پژوهش ترکاشوند و همکاران (۱۴۰۱) است که معتقدند تداوم فعالیت‌های گردشگری در یک منطقه منجر به اثرات منفی به محیط می‌شود. ذینفعان باید اقدامات دوستدار محیط زیست را در اولویت قرار دهند و در گفتگوهای شفاف با جامعه در مورد پیامدهای زیست‌محیطی توسعه گردشگری

شرکت کنند. چنین تلاش‌هایی می‌تواند به ایجاد اعتماد و تقویت رویکرد مشترک برای مدیریت تأثیر گردشگری بر اکوسیستم‌های محلی کمک کند.

علاوه بر این، نقش ارتباطات و انتشار اطلاعات به عنوان یک عامل مهم تأثیرگذار بر نگرش جامعه ظاهر شده است. بسیاری از ساکنان محلی برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد پروژه‌های توسعه گردشگری، از جمله تأثیرات و مزایای بالقوه آنها ابراز تمایل می‌کنند. اما در شهر خلخال مردم محلی در جریان جزییات طرح‌های گردشگری قرار نمی‌گیرند بنابراین این کمبود اطلاعات اغلب منجر به سوء تفاهم و تردید در مورد این طرح‌های می‌شود. بنابراین، استراتژی‌های ارتباطی موثر برای خلق نگرش مثبت نسبت به توسعه گردشگری ضروری است. ذینفعان باید کانال‌های ارتباطی باز، شفاف و فراگیر را در اولویت قرار دهند که به اعضای جامعه اجازه می‌دهد نگرانی‌های خود را بیان کنند، سؤال بپرسند و در فرآیند تصمیم‌گیری مشارکت کنند. این رویکرد نه تنها مشارکت جامعه را افزایش می‌دهد، بلکه احساس مالکیت و سرمایه‌گذاری در توسعه گردشگری را ایجاد می‌کند.

علاوه بر این، مطالعه حاضر بر اهمیت زمینه تاریخی در شکل‌دهی نگرش‌های جامعه تأکید کرد. جوامع با سابقه تجربیات منفی مرتبط با گردشگری، مانند ازدحام بیش از حد، فرسایش فرهنگی، یا بهره‌برداری اقتصادی، احتمالاً نسبت به ابتکارات گردشگری جدید تردید یا مقاومت نشان می‌دهند. همین مساله در شهر خلخال به شدت وجود دارد چرا که تاکنون هر وعده‌ای در زمینه توسعه گردشگری یا عمل نشده است یا اگر هم عمل شده است به صورت ناقصی اجرا شده است. نمونه روشن آن تله کابین اندبیل بود که از دهه‌های ۸۰ قول آن داده شده و تاکنون اجرایی نشده است. در مقابل، جوامعی که نتایج مثبتی را از توسعه گردشگری تجربه کرده‌اند، ممکن است حمایت بیشتری داشته باشند. مردم خلخال به کرات در مورد توسعه گردشگری در شهرستان مشکین‌شهر صحبت می‌کنند و مرتب به مسئولان روند توسعه گردشگری آنجا را به رخ می‌کشند. بنابراین این دیدگاه تاریخی بر نیاز توسعه‌دهندگان گردشگری به یادگیری از تجربیات گذشته و تعامل با اعضای جامعه برای درک نارضایتی‌ها و آرزوهای تاریخی خود تأکید می‌کند. با انجام این کار، توسعه‌دهندگان می‌توانند در جهت ایجاد یک رابطه مثبت و مشارکتی بیشتر با جامعه محلی کار کنند.

یافته‌ها همچنین بر اهمیت انسجام جامعه و سرمایه اجتماعی در شکل‌دهی نگرش به توسعه گردشگری تأکید می‌کنند. جوامعی که دارای شبکه‌های اجتماعی قوی و احساس تعلق هستند، بیشتر از ابتکارات گردشگری حمایت می‌کنند که با ارزش‌ها و اهداف جمعی آنها همسو باشد. در مقابل، جوامع پراکنده ممکن است بر سر توسعه گردشگری دچار اختلافاتی شوند که منجر به درگیری و مقاومت در برابر توسعه گردشگری خواهد شد. متأسفانه مردم شهر خلخال جزو دسته دوم هستند و به دلایل مختلف قومی و سیاسی اتحادی میان آنها وجود ندارد و هر اقدامی برای اتحاد آنها با شکست مواجه می‌شود. بنابراین، تقویت انسجام اجتماعی و تقویت پیوندهای اجتماعی باید در اولویت ذینفعان دخیل در توسعه گردشگری باشد. طرح‌هایی که مشارکت و همکاری جامعه را ترویج می‌کنند می‌توانند به ایجاد سرمایه اجتماعی و ایجاد چشم‌اندازی مشترک برای گردشگری کمک کنند که منعکس‌کننده آرمان‌های جامعه باشد.

به طور خلاصه، نگرش جامعه محلی نسبت به توسعه گردشگری تحت تأثیر عوامل بی‌شماری از جمله ملاحظات اقتصادی، هویت فرهنگی، پایداری محیطی، شیوه‌های ارتباطی، بافت تاریخی و انسجام اجتماعی است. شناخت و پرداختن به این عوامل برای توسعه ابتکارات گردشگری موفق و پایدار که هم برای جامعه محلی و هم برای بازدیدکنندگان سودمند باشد، حیاتی است. ذینفعان باید در گفتگوی معنادار با اعضای جامعه شرکت کنند، فراگیری و برابری را در اولویت قرار دهند و متعهد به پایداری محیطی برای پرورش نگرش مثبت نسبت به توسعه گردشگری باشند.

در نهایت باید گفت که ضروری است که تحقیقات آتی بر این موضوع مهم توجه کنند که نگرش جوامع محلی نسبت به توسعه گردشگری ثابت نیست. آنها در طول زمان در پاسخ به شرایط اقتصادی در حال تغییر، پویایی‌های اجتماعی و چالش‌های محیطی تکامل می‌یابند. بنابراین، تعامل و تحقیق مستمر برای تطبیق استراتژی‌های گردشگری با نیازها و آرزوهای در حال تحول جامعه ضروری است. تحقیقات آتی باید تأثیرات بلندمدت توسعه گردشگری بر نگرش‌های جامعه و همچنین اثربخشی استراتژی‌های تعاملی مختلف در تقویت روابط مثبت بین ذینفعان و ساکنان محلی را بررسی کند. هم چنین تحقیقات کیفی در این زمینه راهگشا خواهد بود.

با توجه به یافته‌های این مطالعه، توصیه‌های متعددی می‌توان برای ذینفعان درگیر در توسعه گردشگری ارائه داد. اول، اتخاذ یک رویکرد مشارکتی که اعضای جامعه محلی را در فرآیندهای برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری درگیر کند، ضروری است. این کار را می‌توان از طریق کارگاه‌ها، گروه‌های کانونی، و انجمن‌های عمومی که گفت و گوی باز را تسهیل و مشارکت جامعه را فراهم می‌کنند، به دست آورد. دوم، ذینفعان باید ساز و کارهایی برای تقسیم سود عادلانه را در اولویت قرار دهند تا اطمینان حاصل شود که پاداش‌های اقتصادی گردشگری به طور عادلانه بین اعضای جامعه توزیع می‌شود. سوم، توسعه‌دهندگان گردشگری باید به اصول زیست‌محیطی پایدار متعهد شوند که از اکوسیستم‌های

محلی محافظت و حفظ کنند. که این کار را می توان با استفاده از فناوری های سازگار با محیط زیست، ترویج شیوه های گردشگری مسئولانه و سرمایه گذاری در فعالیت های انجام داد.

در نهایت، آموزش مداوم و ظرفیت سازی باید برای توانمندسازی جوامع محلی برای مشارکت فعال در توسعه گردشگری اجرا شود. با ارائه آموزش، ذینفعان می توانند اعضای جامعه را به مهارت ها و دانش لازم برای مشارکت در فعالیت های مرتبط با گردشگری و دفاع از منافع خود تجهیز کنند. چنین ابتکاراتی می تواند به خلق و ایجاد احساس مالکیت و غرور در توسعه گردشگری کمک کند و در نهایت منجر به نگرش ها و نتایج مثبت تر هم برای جامعه و هم برای صنعت گردشگری شود.

References

- 1- Ahmed, Z.U.; Krohn, F.B. (1993) Understanding the unique consumer behavior of Japanese tourists. *J. Travel Tour. Mark.*, 1, 73–86.
- 2- Akis, S.; Peristianis, N.; Warner, J. (1996) Residents' attitudes to tourism development: The case of Cyprus. *Tour. Manag.*, 17, 481–494.
- 3- Al-Saad, S., Al-Orainat, L.M., Badameh, M.B., & Al-Makhadmeh, A. (2018). Residents' Perceptions Towards Tourism and its Impacts on their Quality of Life in Aqaba City.
- 4- Andereck, K.L.; Nyaupane, G.P. (2011) Exploring the nature of tourism and quality of life perceptions among residents. *J. Travel Res.*, 50, 248–260.
- 5- Ap, J. (1992) Residents' Perceptions on Tourism Impacts. *Ann. Tour. Res.*, 19, 665–690.
- 6- Bujosa, A.; Rosselló, J. (2007) Modelling environmental attitudes toward tourism. *Tour. Manag.*, 28, 688–695.
- 7- Busisiwe-Mazibuko, E., Mchunu, A., & Nyikana, PhD, S. (2023). Revisiting and integrating residents' perceptions towards tourism development in urban areas. *TURIZAM*.
- 8- Carmichael, B.A. (2006) Linking quality tourism experiences, residents' quality of life, and quality experiences for tourists. *Qual. Tour. Exp.* 2006, 115–135.
- 9- Diener, E.; Lucas, E.R. (2000) Subjective Emotional Well-Being. In *Handbook of Emotions*; Lewis, M., Haviland, J.M., Eds.; Guilford: New York, NY, USA, pp. 325–337.
- 10- Dr.ali, T., Ziari, K., & mahmood, R. (2022). Developing strategic planning for the sustainability of the natural environment in areas with tourism capability the Case study of Lashkarak-Dizin tourist axis. *urban tourism*, 9(4), 1-22. doi: 10.22059/jut.2023.234815.332[In Persian].
- 11- Dyer, P.; Gursoy, D.; Sharma, B.; Carter, J. (2007) Structural modeling of resident perceptions of tourism and associated development on the Sunshine Coast, Australia. *Tour. Manag.*, 28, 409–422.
- 12- Ebrahimnia Samakoush S, Khaksari A, Latifi G, Damadi M. (2013). Assessing the Role of Urban Tourism in Economic-Environmental Development of the City of Babolsar. *IUESA*, 1 (3) :17-31 20.1001.1.23452870.1392.1.3.2.2[In Persian].
- 13- Fredline, E.; Faulkner, B. (2000) Host Community Reactions: A Cluster Analysis. *Ann. Tour. Res.*, 27, 763–784.
- 14- Getz, D. (1994) Residents' Attitudes towards Tourism: A Longitudinal Study in Spey Valley, Scotland. *Tour. Manag.*, 15, 247–258.
- 15- Gogitidze, G., Nadareishvili, N., Harun, R., Arion, I., & Mureşan, I.C. (2022). Exploring Residents' Perceptions towards Tourism Development—A Case Study of the Adjara Mountain Area. *Sustainability*.
- 16- Johnson, J.D.; Snepenger, D.J.; Akis, S. (1994) Residents' perceptions of tourism development. *Ann. Tour. Res.*, 21, 629–642.
- 17- Jung, S., 전임연구원, 전.문., & Kang, S. (2020). The Effects of Residents' Negative Tourism Development Impact Perceptions on Their Local Satisfaction and Attitudes toward Development: Focusing on the Moderating Effect of Social Capital.
- 18- Jurowski, C. (1994) Distance effects on residents' attitudes toward tourism. *Ann. Tour. Res.*, 31, 296–312.
- 19- Kafashpor, A.; Ghasempour Ganji, S.F.; Sadeghian, S.; Johnson, L.W. (2018) Perception of tourism development and subjective happiness of residents in Mashhad, Iran. *Asia Pac. J. Tour. Res.*, 23, 521–531.

- 20- Kahneman, D.; Riis, J. (2005) Living and Thinking about It: Two Perspectives on Life. In The Science of Wellbeing: Integrating Neurobiology, Psychology, and Social Science; Huppert, F., Baylis, N., Kaverne, B., Eds.; Oxford University Press: Oxford, UK.
- 21- Kahneman, D.; Riis, J. (2005) Living and Thinking about It: Two Perspectives on Life. In The Science of Wellbeing: Integrating Neurobiology, Psychology, and Social Science; Huppert, F., Baylis, N., Kaverne, B., Eds.; Oxford University Press: Oxford, UK.
- 22- Kim, S., & Kwon, K.J. (2022). The Relationship between Local Residents' Perceptions of Tourism, Attitudes and Support: The Case of a World Heritage Sites in Chengdu City, Sichuan, China. THE INSTITUTE OF MANAGEMENT AND ECONOMY RESEARCH.
- 23- Lankford, S.V. (1994) Attitudes and Perceptions toward Tourism and Rural Regional Development. *J. Travel Res.*, 32, 35–43.
- 24- Larsen, R.J.; Buss, D.V. (2002) Personality Psychology, Domains of Knowledge about Human Nature; McGraw-Hill: New York, NY, USA.
- 25- Liu, J.; Sheldon, P.J.; Var, T. (1987) Resident perception of the environmental impacts of tourism. *Ann. Tour. Res.* 1987, 14, 17–37.
- 26- Liu, J.; Var, T. (1986) Resident attitudes toward tourism impacts in Hawaii. *Ann. Tour. Res.*, 13, 193–214.
- 27- Lyubomirsky, S.; Sheldon, K.M.; Schkade, D. (2005) Pursuing happiness: The architecture of sustainable change. *Rev. Gen. Psychol.*, 9, 111–131.
- 28- Munkhuu, B., Sukhragchaa, A., & Badarch, L. (2023). Residents Perceptions of Tourism Development and Activities: The Case of Mongolia as a Developing Country with a Small Market. *JURNAL ILMIAH PEURADEUN*.
- 29- Myers, D.G.; Diener, E. (1995) Who Is Happy? *Am. Psychol. Soc*, 6, 10–19.
- 30- Naim Abadi., N & Javan, F. (2021), Analysis of barriers to tourism policy in the urban environments of Guilan, *Journal of Urban Environmental Policy*, 1(3), 1-16.
- 31- Ozturk, A.B.; Ozer, O.; Çaliskan, U. (2015) The relationship between local residents' perceptions of tourism and their happiness: A case of Kusadasi, Turkey. *Tour. Rev.*, 70, 232–242.
- 32- Rasoolimanesh, S.M., Noor, S.M., & Jaafar, M. (2018). Positive and Negative Perceptions of Residents Toward Tourism Development: Formative or Reflective. *QUANTITATIVE TOURISM RESEARCH IN ASIA*.
- 33- Rivera, M.; Croes, R.; Lee, S.H. (2015) Tourism development and happiness: A residents' perspective. *J. Destin. Mark. Manag.*, 5, 5–15.
- 34- Sánchez-Teba, E.M., Benítez-Márquez, M.D., & Romero-Navas, T. (2019). Residents' Negative Perceptions towards Tourism, Loyalty and Happiness: The Case of Fuengirola, Spain. *SUSTAINABILITY*.
- 35- Var, T.; Kendall, K.W.; Tarakcioglu, E. (1985). Resident attitudes towards tourists in a Turkish resort town. *Ann. Tour. Res.* 12, 652–658.
- 36- Wall, G. (1996) Perspectives on tourism in selected Balinese villages. *Ann. Tour. Res.*, 23, 123–137.
- 37- Williams, J.; Lawson, R. (2001) Community issues and resident opinions of tourism. *Ann. Tour. Res.*, 28, 269–290.
- 38- Yin, J., Kim, E. J., & Hwang, Y. H. (2022). Changes in residents' attitudes toward tourism and perceptions of tourism contribution pre- and peri-Covid-19 pandemic: role of perceived gratitude and damage. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 27(6), 637–651. <https://doi.org/10.1080/10941665.2022.2105160>
- 39- Yoon, Y.; Gursoy, D.; Chen, J.S. (2001) Validating a tourism development theory with structural equation modeling. *Tour. Manag.*, 22, 363–372.
- 40- Zarei, A., Modarresi, M., & Fallahi, A. (2021). Identifying and modeling operational barriers to community-based tourism in Iran. *Journal of Tourism Planning and Development*, 10(37), 185–205. doi: 10.22080/jtpd.2021.21341.3528[In Persian].
- 41- Zhang, J.; Inbakaran, R.J.; Jackson, M.S. (2006) Understanding Community Attitudes towards Tourism and Host—Guest Interaction in the Urban—Rural Border Region. *Tour. Geogr.*, 8, 182–204.

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 4, No 16, Winter 2025

p ISSN: 2981-0647 - e ISSN: 2981-1201

Journal Homepage: <http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

Research Paper

Analysis of The Impact of New Architectural Technologies in Healthpromoting Hospitals on Social Welfare in Cities

Mojtaba Hashemzahi: PhD Researcher in Architecture, Department of Architecture, Technical and Engineering Faculty, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran

Jamaluddin Mahdinejad:* Professor, Department of Architecture, Faculty of Architectural Engineering and Urban Planning, Shahid Rajaei Tarbiat University, Tehran, Iran

Bagher Karimi: Assistant Professor, Department of Architecture, Technical and Engineering Faculty, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran

Received: 2024/06/21 PP 29-42 Accepted: 2024/09/26

Abstract

Hospitals include the most important urban spaces and as a place where the process of patient care and treatment is carried out, and in its environment, human-centeredness and responding to his needs are of particular importance. In the current research, we are looking for an answer to the question, what factors related to new architectural technologies in the design of therapeutic spaces improve health? How can modern technologies in design and architecture be used to improve the quality of hospitals and its impact on social welfare in cities? The poor architecture of the hospital can have a negative effect on the health and mental health of the patients, as well as the appearance of the city. On the other hand, good design can help strengthen abilities and reduce stress, and there is a two-way effect between the space of hospitals in the city on improving the health of patients and improving social welfare. The research method is qualitative and using the Delphi technique, the obtained components were analyzed by CVR and CVI reliability index, and then the practical solutions reviewed from the case examples and researches reviewed are presented in the table of design solutions. The findings have been classified into two main categories of internal and external environment components and show that in the internal environment, similar factors: (furniture, color, wall paintings and lighting) and in the external environment (visual connection with nature and provision of landscape) , light and natural materials) through different strategies such as a central courtyard or a green roof on the floors can have direct access to nature and its maximum use have the greatest impact. As a result, proper interior design and proper communication with urban spaces can increase the improvement process and greatly affect the mental and physical health of patients, and improving the quality of treatment and social welfare in cities have a two-way and mutual effect.

Keywords: Construction Technology, Healing Hospital, Health Promoting Hospitals, Social Welfare Planning In Cities.

Citation: Hashem Zahi, M., Mahdinejad, J., & Karimi, B. (2025): **Analysis of the impact of new architectural technologies in health promoting hospitals on social welfare in cities** . *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, 4(16), 29-42.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

DOI:

* **Corresponding author:** Jamaluddin Mahdinejad, **Email:** mahdinejad@sru.ac.ir, **Tell:** 09121580343

Extended Abstract

Introduction

The architectural environment as a platform for human activities has a profound effect on his health and psyche. The hospital environment affects the actions and interactions of patients and their families as well as service provider staff and can create stress levels by transferring negative concepts. Most of the visitors have a negative view of the hospital and imagine this place as a scary environment, and this is one of the concerns of the patient and their companions when they enter the hospital. In the current research, we are looking for an answer to the question that what factors related to new architectural technologies in the design of therapeutic spaces improve and promote health? How can modern technologies in design and architecture be used to improve the quality of hospitals and its impact on social welfare in cities? Our assumption is that paying attention to the influential components in the interior and exterior design of medical centers with the use of modern technologies will reduce stress and anxiety caused by being in these centers and increase relaxation, and will also affect social welfare in cities. is a transition The quality of health care is of two types: actual or real quality and perceived quality. The real quality is the quality of services provided in the therapeutic environment, while the perceived quality is the result of the person's presence and his experience of the environment in which he is placed. By increasing the correlation and interaction between a person and the surrounding environment, it can be effectively It reduced stress. As a result, by taking advantage of the internal architecture of therapeutic spaces and paying attention to physical factors, it is possible to create suitable spaces with spatial value based on the principles of aesthetics and functionality of architecture to reduce the stress and anxiety of patients caused by being in the medical center or disease. is reduced and took steps towards improving people's health, which is the most important goal of health promoting hospitals. In some countries, up to 20% of the population are in contact with hospitals as patients. The close relationship between people and their surrounding environment forms the basis of the socio-ecological approach to health, therefore, in any health promotion strategy, attention

should be paid to the preservation and maintenance of the environment and the creation of healthy supportive environments.

Methodology

The research method is qualitative and using the Delphi technique. In the first stage, the components obtained from the background of the research were prepared in the form of a first round questionnaire and sent to 30 architects with a doctorate degree or architecture doctorate students. Purposive sampling method was used for sampling. The opinions of experts were collected and the average of their opinions was calculated. In the next step, the threshold intensity was determined and indicators were removed and added, and the questionnaire of the second round was adjusted and the average of the first round results was added. The results and components of the questionnaires were collected, analyzed and the continuation of the rounds was done. The final components obtained were determined. The needs and preferences of patients are based on using the field method through questionnaires and interviews from 100 patients discharged from Pars and Qaim hospitals in Rasht, collection and design solutions have been compiled based on them. Content validity was calculated using CVR and CVI methods, according to the obtained numbers, the questions and results have acceptable validity. The components obtained from the patients' preferences and the opinion of the elites have been put together, and finally, design strategies have been formulated for the greater impact of modern technologies in the design of hospitals and their improvement.

Results and discussion

Physical environments have a fundamental and central effect on the successful treatment of the patient, improvement and final results of the treatment. In general, the patterns related to nature in the space, and the presence of natural elements in the space, especially the provision of visual communication with nature and the next priority of providing daylight, have been given the most points by the experts. Reducing the amount of stress in people has a significant impact on health, and it decreases unconsciously and spontaneously when exposed to or in nature. The final components

show that strong social relationships facilitate the process of healing and getting rid of the disease. Therefore, there is a great tendency towards long meeting hours and attractive waiting places in medical environments. It is better to design a green space close to the patients' room and the waiting area for entering the hospital. The internal body and form of the building can affect the behavior of patients. Space design with high flexibility and diversity in terms of surface arrangement can accept different functions and create a sense of satisfaction, peace and dynamism in the audience. It is necessary to plan very clear physical and mental connections between spaces in order not to cause confusion in patients and reduce stress. The use of natural landscapes in the form of interior design, such as panels or wall and ceiling plaques, by creating distraction, plays positive results in improvement. Considering that patients spend most of their time in bed during treatment in the hospital, one of the most important factors in designing a suitable space is the proper lighting of the patient's room in the hospital, especially in the area where the bed is located.

Conclusion

Design and architecture can help reduce people's stress levels and increase their satisfaction. The results have been classified into two main categories of internal and external environment components. In the indoor environment, factors such as diversity and spatial layout, users' needs and experiences, aesthetics, safety and security, and ergonomics and their components are mentioned. In the design of the external environment, architects play the main role, and with proper design and appropriate to the physical and mental needs of patients, they can improve the level of treatment in the society, the poor architecture of these environments can cause behavioral disorders to worsen and fear and anxiety in them. The use of site capabilities and the creation of healing gardens in treatment areas have been used for years as a solution in this regard. Landscape, light and natural materials are applied by project designers. The design should be in such a way that through different strategies such as a central courtyard or a green roof on the floors, they can create direct access to nature and its maximum use, the presence of water, which is one of the most healing elements of nature, and connection with natural systems. They can only be implemented in these sections.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره ۴، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۰۶۴۷-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۱۲۰۱-۲۹۸۱

Journal Homepage: <http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

مقاله پژوهشی

تحلیل تاثیر تکنولوژی های نوین معماری در بیمارستان های ارتقا دهنده سلامت بر رفاه اجتماعی در شهرها

مجتبی هاشم زهی: پژوهشگر دکترای معماری، گروه معماری، دانشکده فنی و مهندسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران
جمال الدین مهدی نژاد: استاد، گروه معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
باقر کریمی: استادیار گروه معماری، دانشکده فنی و مهندسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۱ **صص** ۳۹-۴۲ **پذیرش:** ۱۴۰۳/۰۷/۰۵

چکیده

بیمارستان ها مهمترین فضاهای شهری را شامل می شوند و به عنوان مکانی که فرایند مراقبت و درمان بیمار در آن انجام می گیرد، و در محیط آن، محوریت انسان و پاسخگویی به نیازهای او اولویت است از اهمیت خاصی برخوردار است. در تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که چه عواملی مرتبط با تکنولوژی های نوین معماری در طراحی فضاهای درمانی باعث بهبود و ارتقا سلامت میشود؟ چگونه میتوان به کمک تکنولوژی های نوین در طراحی و معماری به ارتقا کیفیت بیمارستان ها و تاثیر آن بر رفاه اجتماعی در شهرها کمک کرد؟ معماری ضعیف بیمارستان می تواند بر سلامتی و روان بیماران و همین طور جلوه و سیمای شهری تأثیر منفی بگذارد. در مقابل طراحی خوب می تواند به تقویت توانایی ها و کاهش استرس کمک نماید و تاثیر دو سویه بین فضای بیمارستان ها در شهر بر ارتقا سلامت بیماران و ارتقا رفاه اجتماعی وجود دارد. روش تحقیق کیفی و با استفاده از تکنیک دلفی می باشد، مولفه های به دست آمده به وسیله شاخص روایی CVR و تجزیه و تحلیل شد و سپس راهکارهای عملی بررسی شده از نمونه های موردی و پژوهش های بررسی شده، در جدول راهکارهای طراحی ارائه شده است. یافته ها در دو دسته اصلی مؤلفه های محیط داخلی و خارجی طبقه بندی شده است و نشان می دهد که در محیط داخلی، عواملی نظیر: (میلان، رنگ، نقاشی های دیواری و نور پردازی) و در محیط خارجی (ارتباط بصری با طبیعت و تامین چشم انداز، نور و مصالح طبیعی) از طریق راهبردهای مختلف همچون حیاط مرکزی و یا بام سبز در طبقات بتوانند دسترسی مستقیم به طبیعت و استفاده حداکثری از آن بیشترین تاثیر را دارا هستند. در نتیجه طراحی مناسب داخلی و همین طور ارتباط مناسب با فضاهای شهری میتواند روند بهبود را افزایش دهد و بر سلامت روانی و جسمی بیماران به میزان زیادی مؤثر واقع شود و ارتقا کیفیت درمان و رفاه اجتماعی در شهرها برهم تاثیر دوسویه و متقابل دارند.

واژه های کلیدی: تکنولوژی ساخت و ساز، بیمارستان شفا بخش، بیمارستان ارتقا دهنده سلامت، برنامه ریزی رفاه اجتماعی در شهرها

استناد: هاشم زهی، مجتبی: مهدی نژاد، جمال الدین و کریمی، باقر (۱۴۰۳). تحلیل تاثیر تکنولوژی های نوین معماری در

بیمارستان های ارتقا دهنده سلامت بر رفاه اجتماعی در شهرها. فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری، ۴(۱۶)، ۲۹-۴۲.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

© نویسندگان

DOI:

مقدمه

امروزه سیاست‌گذاری شهری از شاخه‌های سیاست‌گذاری عمومی در چند دهه‌ی اخیر اهمیت بسیاری یافته است و این جمله که ما شهرها را می‌سازیم و شهرها ما را می‌سازند نشان از اهمیت سیاست‌گذاری شهرها دارد (Golami et al, 2022: 107). محیط معماری به عنوان بستر فعالیت‌های انسان تأثیر عمیقی بر سلامت و روان او می‌گذارد. محیط بیمارستان بر اعمال، تعاملات بیماران و خانواده‌های آنها و همچنین کارکنان ارائه‌دهنده خدمات تأثیر می‌گذارد و می‌تواند با انتقال مفاهیم منفی، سطوح استرس را ایجاد کند. اغلب مراجعه‌کنندگان دید منفی به بیمارستان دارند و این مکان را محیطی رعب‌آور تصور می‌کنند و این مسئله یکی از دغدغه‌های بیمار و همراهان آنها به هنگام ورود به محیط بیمارستان است. قرار گرفتن در محیط‌های ناآشنا، به خصوص محیط‌های درمانی، بر رفتار بیماران تأثیر به سزایی گذاشته و سبب اضطراب و ناراحتی آنها می‌گردد. گرافیک محیطی و چیدمان معماری ضعیف می‌تواند بر سلامتی و روان بیماران تأثیر منفی بگذارد و طراحی خوب می‌تواند به تقویت توانایی‌ها و کاهش استرس آنها کمک نماید و حتی می‌تواند منجر به ایجاد خلاقیت و رشد بیماران شود. (Davis et al, 2024: 28). در پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سوال هستیم که چه عواملی مرتبط با تکنولوژی‌های نوین معماری در طراحی فضاهای درمانی باعث بهبود و ارتقا سلامت میشود؟ چگونه میتوان به کمک تکنولوژی‌های نوین در طراحی و معماری به ارتقا کیفیت بیمارستان‌ها و تأثیر آن بر رفاه اجتماعی در شهرها کمک کرد؟ فرض ما بر این است که توجه به مؤلفه‌های تأثیرگذار در طراحی داخلی و خارجی مراکز درمانی با استفاده از تکنولوژی‌های نوین، کاهش استرس و اضطراب ناشی از حضور در این مراکز و افزایش آرامش را در پی خواهد داشت و بر رفاه اجتماعی در شهرها نیز تأثیرگذار است. کیفیت مراقبت‌های بهداشتی بردو گونه است: کیفیت حقیقی یا واقعی و کیفیت ادراکی. کیفیت حقیقی، کیفیت خدمات ارائه شده در محیط درمانی است در حالی که کیفیت ادراکی، حاصل حضور فرد و تجربه وی از محیطی است که در آن قرار گرفته است (Scagliusi, 2024: 320). از طریق افزایش تناسب و تعامل میان یک فرد و محیط پیرامون، می‌توان به طور مؤثری استرس را کاهش داد. در نتیجه با بهره‌گیری از معماری داخلی فضاهای درمانی و توجه به عواملی کالبدی می‌توان براساس اصول زیبایی‌شناسی و عملکردی معماری، به خلق فضاهایی مناسب و واجد ارزش فضایی پرداخت تا استرس و اضطراب بیماران را که ناشی از حضور در مراکز درمانی و یا بیماری است؛ کاهش داد و در جهت ارتقا سلامتی افراد که مهمترین هدف بیمارستان‌های ارتقا‌دهنده سلامت است گام برداشت (Norashi, 2024: 300). بیمارستان‌های ارتقا‌دهنده سلامت (HPH) در قبال زندگی بیماران قبل و بعد از مراجعه احساس مسئولیت می‌کنند و نیز به ارتباط با سایر سطوح خدمات بهداشتی و جامعه به عنوان یک کل تأکید دارند و مدلی توسعه یافته از بیمارستان‌های مدرن می‌باشند. رسالت (HPH) تغییر نگرش درمان محور به نگرش سلامت محور می‌باشد. مقوله‌ی سلامت همواره با رویکردهای مختلفی از مدل زیستی- پزشکی (فیزیولوژی) گرفته تا مدل اجتماعی مورد توجه پزشکان، روانشناسان و فعالان حوزه سلامت بوده است. محققان بر این باورند که عوامل تعیین‌کننده غیرطبیعی سلامت (رویکرد اجتماع محور)، مانند جامعه، شهر، کیفیت محیط زندگی، مسکن و... بسیاری‌تر از عوامل بیولوژیک، باعث ابتلا به بیماری‌ها میشوند. بر اساس تعریف سازمان بهداشت جهانی، سلامت تنها در بعد "جسمانی" خلاصه نمیشود و ابعاد "روانی" و "اجتماعی" زندگی انسان را نیز تحت تأثیر قرار میدهد. بیمارستان‌ها نقش محوری در سیستم مراقبت‌های سلامتی ایفا می‌کنند. با رشد شهرنشینی و افزایش فشارهای روحی و روانی، بیماری جسمی شهروندان نیز بیشتر میشود. (Azar & Saidi, 2023: 35) شهر و مسکن ناسالم علاوه بر اینکه میتواند از بعد جسمی، سلامت انسان را به مخاطره بیاندازد، با افزایش احتمال وقوع افسردگی در افراد، اختلالات رفتاری و هیجانات عصبی در آنها میتواند تهدیدکننده "سلامت روانی" ساکنین خود بوده و با شلوغی و تراکم موجود در آن، عدم داشتن روابط اجتماعی مناسب، جداسازی اجتماعی و کاهش فضاهای شخصی افراد، تهدیدکننده "سلامت اجتماعی" ساکنین خود گردد (Haghayegh et al, 2023: 53). در برخی از کشورها سالیانه تا ۲۰ درصد جمعیت به‌عنوان بیمار در تماس با بیمارستان‌ها هستند. همچنین شیوع بیماری‌های نوظهور مانند کرونا تأثیر زیادی بر بیماران، بیمارستان‌ها و شهرها دارد و باعث بروز اختلالات روان شناختی در سلامت روان افراد میشوند (Golami et al, 2021: 31). ارتباط تنگاتنگ بین مردم و محیط اطرافشان، پایه رویکرد اجتماعی- اکولوژیکی به سلامت را تشکیل می‌دهد، بنابر این در هر راهبرد ارتقای سلامت باید به حفظ و نگهداری از محیط زیست و ایجاد محیط‌های حمایتی سالم توجه داشت (Saeidi et al, 2024: 85).

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

محیط‌های سلامت‌زا: هنگام برنامه‌ریزی مکان مناسب برای طراحی، چندین مسئله باید در نظر گرفته شود، مانند: عوامل محیطی (جهت، تابش نور، قرار گرفتن در معرض باد، منظره)، فاصله از حواس پرتی (سر و صدای شهری، پارکینگ‌ها، سیستم‌های مکانیکی)، پیکربندی

¹ (Health Promoting Hospitals) HPH

فیزیکی مجتمع، سیستم ترافیک داخلی و نقاط دسترسی آن، نیازهای خاص گروه‌های مختلف کاربر اجرای این عوامل به طور کلی ممکن است ارزش فضای بیرونی را افزایش دهد. از دیدگاه بیمارستان‌های سلامت‌زا مهم است که طراحی بیمارستان نظر بیماران و سایر کاربران را در نظر بگیرد و درک کیفیت محیط، ساختاری مهم برای کمک به درک رابطه بین مردم و محیط بیمارستان است (Andrade et al, 2012). (97) مراقبت بر تجربیات بیمار و همراه او در بیمارستان متمرکز است و طراحی محیط مراقبت‌های بهداشتی درمانی باید از مفهوم مراقبت بیمار حمایت کند (Peters, 2020: 15). محیط فیزیکی بیمارستان جزء جدا نشدنی تجربه بیمار است همانطور که ادعا شده، محیط بیمارستان بر اعمال، تعاملات بیماران و خانواده‌های آنها و همچنین کارکنان ارائه‌دهنده خدمات تأثیر می‌گذارد. طراحی معماری و درک کیفیت در ساختمان های درمانی با گذشت زمان تغییر کرده است. ابتدا کیفیت معماری به معنای امنیت ساختار فیزیکی و کارایی عملکردی در نظر گرفته میشد، پس از آن ارزش‌های زیبا شناختی و فرهنگی و نیازهای فیزیکی و روانی بیمار به آن افزوده شد. در تبدیل ساختمان‌های مراقبت‌های بهداشتی درمانی به ساختمان‌های سلامت‌زا، هدف اصلی در طراحی، فراهم کردن محیط سلامت‌زا برای بیماران است (Aljunid et al, 2020: 320). تجربه بیمار باید به عنوان یک پدیده کلیدی در نظر گرفته شود، زیرا دامنه وسیعی از کیفیت‌ها، از عملکرد تا نیازهای احساسی، آسایش و رضایتمندی را پوشش می‌دهد (Harte et al, 2014: 245). برای مثال تأثیر ویژگی‌های محیطی و آرایش فضای داخلی بر بهبودی بیماران و عملکرد کارکنان ارتباط بین رفتار و بهبودی کاربران با احساس راحتی، آرامش و امنیت (Dijkstra, 2006: 166) و پتانسیل ایجاد یک جو بیمارستان سلامت‌زا که می‌تواند تأثیر روانی منفی مانند استرس، افسردگی و اضطراب را کاهش دهد و محیط و حس مکان در بهبود کیفیت درمان و حفظ رفاه نقش مهمی دارند (Bates, 2018: 5).

جدول ۱- پژوهش‌های مربوط به عوامل مؤثر بر ایجاد محیط سلامت‌زا

پژوهشگران	عوامل مؤثر بر ایجاد محیط سلامت‌زا
Neduchin et al. 2010	قابلیت‌های سایت، گروه‌های کاربری و نیازهای آنها، انواع تجربیات، تنوع فضاها و ارتباط متقابل آنها، حواس پرتی‌های مثبت و منفی، دسترسی، آشنایی و امنیت، مناطق سبز، باغ درمانی، بام سبز، منظره خارجی، مسیریابی موفق
Lindo et al., 2016	حمایت اجتماعی، حواس پرتی مثبت، احساس کنترل شخصی، برانگیختن احساسات، ارتباط بیمار با چشم اندازهای طبیعی، حذف عوامل استرس‌زای محیطی
Ghazali et al., 2017	خارجی: باغ، زمین بازی، صدا، هنر. داخلی: رنگ، نور (مصنوعی و طبیعی)، ارگونومی، ایمنی، دید به فضای خارجی، هنر درمانی و موسیقی درمانی، عطر درمانی
Yanul & Opolo, 2017	انتخاب مصالح ساختمانی، طراحی اقلیمی، استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر، جهت‌گیری مناسب ساختمان، چیدمان، فرم و هندسه ساختمان و فضاها داخلی
J. Wen, 2017	عوامل فیزیکی محیط: چیدمان فضایی، نور، رایحه فضا، عناصر طبیعت و طبیعی، هنر، رنگ، راحتی آکوستیک، زیبایی‌شناسی، شرایط محیط. جنبه‌های روانی و اجتماعی محیط: کنترل، حفظ حریم خصوصی، ایمنی، حمایت اجتماعی
Awaje et al., 2018	نور روز، هوای تازه و آرام، هنر درمانی، موسیقی درمانی، باغبانی درمانی
Tharp, 2020	پتانسیل‌های سایت، گروه‌های کاربری و نیازهای آنها، انواع تجربیات کاربران، تنوع فضاها و ارتباط متقابل آنها، حواس پرتی‌های مثبت و منفی، دسترسی، آشنایی و امنیت، فضای سبز

(ماخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

تأثیر عوامل محیطی بر کاهش استرس: روانشناسی محیطی علمی است که روابط تعاملی بین انسان و محیط و همه تأثیرات متقابل بین عناصر و جزئیات محیط فیزیکی را بررسی می‌کند (El Shamy, 2021: 41). کالبد و محیط خارجی ساختمان درمانی، می‌تواند کیفیت محیط درمانی را تحت تأثیر قرار دهد (Sherman et al, 2017: 167). عواملی نظیر زمین بازی، باغ، صدا و آثار هنری به عنوان محیط خارجی طبقه بندی شده است. درحالی‌که محیط خارجی ساختمان در محیط های درمانی می‌تواند با ایجاد کاهش استرس و اضطراب در بیماران کمک نماید، تنها تعداد کمی از بیماران می‌توانند از فضای باز استفاده کنند. محیط کالبدی بر رفتار فرد تأثیر می‌گذارد (Wang et al, 2011: 59) (لیدرو همکاران معتقدند که محیط فیزیکی بیمارستان، می‌تواند با انتقال مفاهیم منفی، سطوح استرس را ایجاد کند. در چنین فضاهایی، واکنش‌های هیجانی منفی، مانند: اضطراب یا ترس، فقط با نام بردن از ساختمان بیمارستان می‌تواند نمایان و برانگیخته گردد و دیدن محیط های بیمارستانی با هر اندازه و شکلی، برای هر فردی تجربه ترسناکی را فراهم می‌کند. در هنگام فشار روحی و استرس تنفس انسان دچار مشکل می‌شود و میزان اکسیژن دریافتی بدن انسان کاهش می‌یابد (Nasab et al, 2020: 51). روانشناسان معتقد هستند چنانچه میزان گرما و رطوبت در فضای معماری از حد عادی فراتر رود، تحریک، استرس، واکنش‌های منفی در افراد حاضر در فضا ایجاد می‌

گردد. وجود آلاینده‌ها در محیط بر فرآیند شناختی ساکنان و همچنین بر عملکرد، رفتار و افکار تأثیر می‌گذارد. جریان هوا از یک فضای بیمارستانی به فضای دیگر نیاز به کنترل و تهویه مناسب دارد تا هوای داخل به طور مناسب رقیق شود و آلاینده‌ها و مواد خطرناک حذف شوند (Salonen et al, 2013: 26). کیفیت خوب هوا را میتوان از طریق تهویه و فیلتراسیون مؤثر و جهت و فشار مناسب جریان هوا به دست آورد (Nijhuis, 2019: 87). علاوه بر این موارد سازمان معماری و محیط زیست انگلستان (CABE) به منظور ایجاد محیط درمانی در جهت ارتقای بهبودی بیماران، اهدافی شامل: کنترل سر و صدا، کیفیت هوا، آسایش حرارتی، روشنایی، ارتباطات، رنگ، بافت، حفظ حریم خصوصی و نور پردازی مناسب را مؤثر می‌داند.

جدول ۲- پژوهش‌های مربوط به تاثیر عناصر طبیعی بر سلامتی بیمار

پژوهشگر	نتایج پژوهش
(Stigzdotter et al., 2011)	مشارکت فعال در یک باغ
(Salonen et al., 2012)	ایمنی محیط؛ کیفیت هوای داخلی (به عنوان مثال بو و دما)؛ صوت و سر و صدا؛ محوطه ساختمان و طراحی داخلی (به عنوان مثال مصالح ساختمانی، نگاه به طبیعت و تجربه کردن طبیعت، پنجره‌ها در مقابل نداشتن پنجره، نور، رنگ‌ها، چیدمان بخش و محل قرارگیری، مبلمان، نوع اتاق، امکان کنترل عناصر کیفی، پیچیدگی‌های محیطی و شبیه‌سازی‌های حسی، تمیزی، ارگونومی و قابلیت دسترسی و مسیریابی) هنر و موسیقی، در میان دیگران. محیط‌های داخلی که دارای عناصر بهبودی هستند می‌توانند به عنوان مثال اضطراب، فشارخون، درد و مدت زمان بستری را کاهش دهند
(Roiro et al., 2012)	کاهش قابل توجه میزان اضطراب و افسردگی افراد مسن در مواجهه با نور، محل اقامت بیماران دارای نور طبیعی مناسب باشد. تابش مستقیم آفتاب بایستی کنترل گردد تا باعث خیرگی چشم و نیز برهم خوردن تعادل حرارتی فضاها نشود.
(McAndrew, 2013)	ارتباط با طبیعت، نگاه کردن به مناظر، حضور آب و گیاهان
(Glombevsy, 2013)	روابط اجتماعی
(Mir Zinda Del & Roshan, 2013)	رویکرد تاثیر معماری منظر بر بیماران
(Foladpour & Shafiei, 2013)	بازشناسی شاخصه‌های اصلی باغ‌های شفابخش با تکیه بر نیروهای درمانی طبیعت
(Mahmoudi & Zaravchi, 2014)	تاثیر الگوهای باغ‌های ایرانی در محوطه‌سازی بیمارستان‌های عمومی
(Rezaei & Hosseini, 2014)	باغ‌های شفابخش در مراکز درمانی
(Tamjidi et al., 2014)	باغ شفابخش، بررسی اثرات درمانی محیط طبیعی در فضاهای درمانی
(Aindo, 2016)	گوش دادن به موسیقی آرامش بخش و نیز صداهای محیطی مانند: صدای باد ملایم، آواز پرندگان و صدای آب؛ باعث کاهش استرس بیماران در محیط بیمارستان می‌شود.
(Andrad et al., 2017) (Soji et al., 2018) (Pharmew, et al., 2019)	عوامل مختلف محیطی تأثیر مثبتی بر حالات روحی روانی افراد دارد.

(ماخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

جدول ۳- پژوهش‌های محققین ایرانی مربوط به عوامل مؤثر بر ایجاد محیط سلامت زا

پژوهشگر	مؤلفه	تأثیر مؤلفه بر سلامتی
(Al-Moud et al. 2020)	چشم انداز طبیعی	کاهش استرس در کارکنان و بیماران، افزایش رضایت بیمار
(Madahi & Isfahani. 2019)	طبیعت	کاهش استرس، التیام بخش، پاسخ به تمایل ذاتی انسان به طبیعت، ایجاد حواس پرتی
	هوای تازه	بالا رفتن تپش قلب، به حالت تعادل رساندن بدن با استنشاق هوای تازه، کاهش استرس.

¹ CABE (Commission for Architecture and the Built Environment)

		نور طبیعی	افزایش قدرت بینایی، ادراک دقیق‌تر، تشخیص بهتر رنگ‌ها، تأثیر روانی نور طبیعی، حس مکان
		نور	افزایش ملاتونین، کاهش افسردگی، کاهش خستگی، بهبود هوشیاری
		گیاه	ایجاد حس آرامش.
		نور طبیعی	از بین بردن حس تنهایی، کاهش فشار روانی، ایجاد حس آرامش
		خلوت	توانایی کنترل افراد بر تعامل دیداری، شنیداری، توانایی کنترل تعامل اجتماعی، حق انتخاب.
		رنگ	کاهش استرس، دوری بیماری از کودکان، ایجاد محیط فرحبش.
		سرو صدا	باعث کاهش تمرکز، کاهش خرسندی، افزایش به خوردن پلک و خستگی چشم.
		نور طبیعی	تأثیر مثبت بر روند بهبود درمان.
		آلودگی صوتی	عدم وجود آرامش، اختلال خواب، ایجاد روان‌پریشی.
		رنگ و آثار هنری	ایجاد محیطی فرح بخش، ایجاد تأثیر مثبت و درک بهتر فضا، کاهش استرس.
		انعطاف‌پذیری	احساس رضایت، کاهش استرس، ایجاد حواس پرتی، عملکرد مناسب نسبت به محیط.
		مصالح و بافت	ایجاد شخصیت در فضا، ایجاد آرامش.
		بو	ایجاد الگوهای امواج مغزی از نوع آلفا، بتا و دلتا، القاء آرامش، القاء حس خواب.
		عناصر سه بعدی	ایجاد تنوع فضایی، ایجاد هارمونی، زیبایی محیط و تعدیل فضا، جهت نما یا نشانه محیط.
		نقاشی دیواری	ایجاد حواس پرتی، نشانه‌های جهت‌یابی.
		بافت و فرم	فرم‌های ساده القا حس امنیت، فرم‌های منحنی القا حس آرامش، بافت القا تحرک و نشاط
		رنگ	ایجاد انگیزه در بیمار، ایجاد حس نشاط، القاء‌کننده آرامش، ایجاد حس هوشیاری
		رنگ	ایجاد حس آرامش و راحتی، جهت‌یابی محیط.
		نور مصنوعی	ارتقاء سلامت بیماران و بهره‌وری کارکنان.
		تهویه مصنوعی	از بین بردن میکروبها و قارچها، جلوگیری از عفونت‌ها
		نور مصنوعی	افزایش بهبودی، افزایش مرگ و میر در اتاق‌های کسل‌کننده، عملکرد بهتر موضوعات بصری

عناصر مصنوعی

(ماخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

مناظر سلامت افزا: استفاده از طبیعت در مراکز درمانی به عنوان عنصری مهم در کشورهای توسعه یافته، روز به روز پیشرفت بیشتری داشته است. پژوهشگران باغ‌های درمانی را به عنوان مکانی که به وسیله فراهم آوردن ترمیم، بهبود، مراقبه شفای ذهن و روح، جسم، خلق حس امنیت در فضا، ایجاد خوانایی در منظر، فرصت‌هایی برای انتخاب به دنبال خلوت شخصی یا ملحق شدن به گروه‌های جمعی بودن (حمایت اجتماعی)، ایجاد زمینه مناسب برای آرامش ذهنی، فراهم کردن زمینه‌های ارتباط، انس و آشنایی با طبیعت؛ تندرستی و فرآیند شفا را ارتقاء میبخشد تعریف می‌کنند. پژوهش‌های بسیاری اثبات کرده‌اند، که تعامل انسان با طبیعت بر سلامت و رفاه کامل انسان تأثیرات قابل توجهی دارد. از مهمترین آنها می‌توان به نظریات هارتیش، برتمن و سایرین اشاره کرد.

مواد و روش تحقیق

روش تحقیق کیفی و با استفاده از تکنیک دلفی می‌باشد، (Delphi) یکی از روش‌های تصمیم‌گیری گروهی است که برای دستیابی به توافق پیرامون مساله مورد بررسی از دیدگاه خبرگان استفاده می‌شود. در مرحله اول مولفه‌های به دست آمده از پیشینه تحقیق به صورت پرسشنامه راند اول تنظیم و برای ۳۰ نفر از معماران با مدرک دکتری و یا دانشجویان دکتری معماری ارسال شد. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. دیدگاه خبرگان جمع‌آوری گردید و میانگین دیدگاه آنها محاسبه شد. در مرحله بعد تعیین شدت آستانه و حذف و اضافه شاخص‌ها صورت گرفت و پرسشنامه راند دوم تنظیم و میانگین نتایج راند نخست افزوده شد. نتایج و مولفه‌های پرسشنامه‌ها گردآوری، تحلیل و ادامه راندها انجام شد. مولفه‌های نهایی به دست آمده مشخص شد. نیاز و ترجیحات بیماران بر اساس با استفاده از روش میدانی به وسیله

پرسش‌نامه و مصاحبه از ۱۰۰ نفر از بیماران مرخص شده از بیمارستانهای پارس و قائم شهر رشت می‌باشد، جمع‌آوری و راهکارهای طراحی بر اساس آنها تدوین شده است. روایی محتوایی محاسبه با استفاده از روش CVR و CVI صورت گرفت، با توجه به اعداد به دست آمده سوالات و نتایج روایی قابل قبولی دارند. مولفه‌های به دست آمده از ترجیحات بیماران و نظر نخبگان را در کنار هم قرار داده و در نهایت راهبردهای طراحی برای تاثیر بیشتر تکنولوژی‌های نوین در طراحی بیمارستان‌ها و ارتقا آنها تدوین شده است.

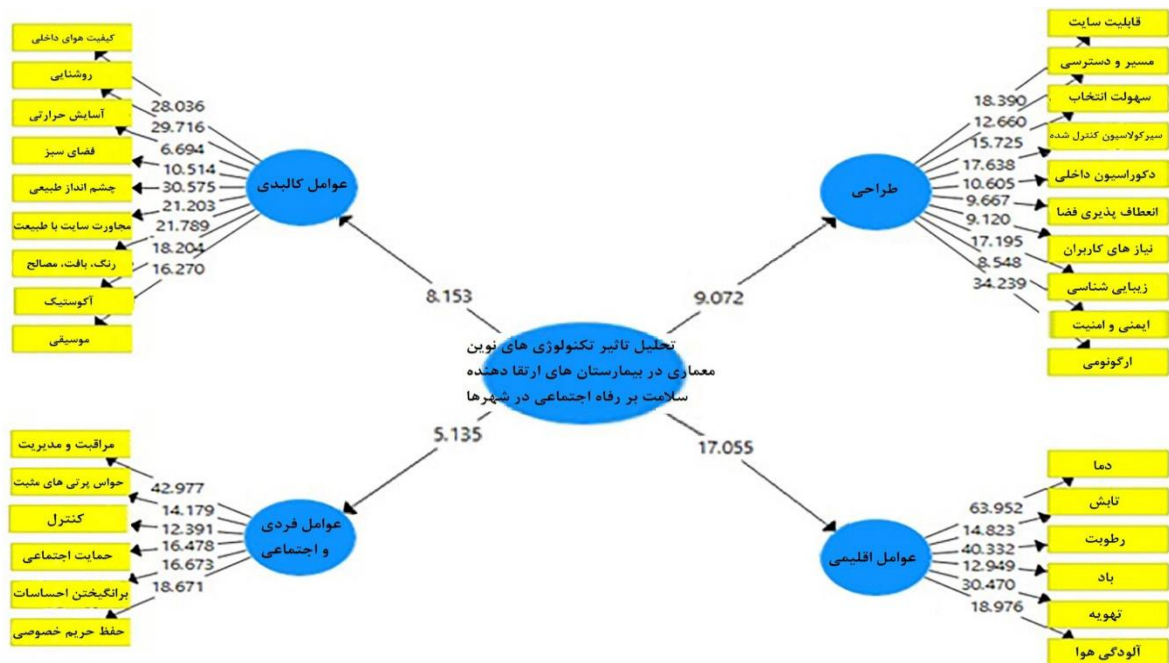
جدول ۴- روایی محتوایی

تعداد خبرگان	مقدار CVR	تعداد خبرگان	مقدار CVR	تعداد خبرگان	مقدار CVR
۵	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹	۲۵	۰/۳۷
۶	۰/۹۹	۱۲	۰/۵۶	۳۰	۰/۳۳
۷	۰/۹۹	۱۳	۰/۵۴	۳۵	۰/۳۱
۸	۰/۷۵	۱۴	۰/۵۱	۴۰	۰/۲۹
۹	۰/۷۸	۱۵	۰/۴۹		
۱۰	۰/۶۲	۲۰	۰/۴۲		

(ماخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

بحث و ارائه یافته‌ها

طراحی و معماری فضاهای درمانی و بهداشتی در بهبود عملکرد آنها بسیار حائز اهمیت هستند. محیط‌های فیزیکی تاثیر بنیادی و محوری بر درمان موفقیت‌آمیز بیمار، بهبود و نتایج نهایی درمان می‌گذارند. به طو رکلی الگوهای مربوط به بخش طبیعت در فضا، و حضور المان‌های طبیعی در فضا به خصوص تامین ارتباط بصری با طبیعت و در اولویت بعدی تامین نور روز بیشترین امتیاز را از سوی خبرگان داشته‌اند که در نمودار شماره ۱ مشاهده می‌فرمایید. کاهش میزان استرس در افراد تاثیر بسزایی بر سلامت دارا است و در مواجهه یا حضور در طبیعت به شکل ناخودآگاه و خود به خودی کاهش می‌یابد. رایحه درمانی به طور طبیعی، انرژی‌های درمانی و شفادهنده، بدن را به فعالیت واداشته و باعث سلامت میشود، به کارایی بیشتر و بهتر ذهن و سیستم دفاعی کمک کرده و موجب بهبود کیفیت زندگی میشود. مولفه‌های نهایی نشان می‌دهد که انسجام اجتماعی در جوامع با افزایش تعامل انسان با طبیعت، افزایش می‌یابد و روابط اجتماعی قوی روند بهبودی و رهایی از بیماری را تسهیل میکنند. از اینرو نسبت به ساعت‌های ملاقات طولانی و مکان‌های انتظار جذاب در محیط‌های درمانی تمایل زیادی مشاهده میشود. بهتر است فضای سبز نزدیک به اتاق بیماران و مکان انتظار ورودی بیمارستان طراحی شود تا بیماران از هر سنی و با هر توانایی باید بتوانند وارد محوطه شوند و از فضای سبز بهره ببرند. مسیرهای پیاده روی پهن و هموار باشند تا حتی بیمارانی که روی تخت خوابیده‌اند یا بر صندلی چرخدار سوارند به راحتی حرکت کنند. اگر قرار باشد فضای سبز در محیط درمانی واقعاً ارزش درمانی داشته باشد، لازم است سکوت مورد نیاز برقرار باشد. آب‌های ساکن عنصر اولیه در تقویت یک حس آرامش و آسودگی بوده و هم از جنبه بصری و هم از لحاظ ذهنی، منعکس‌کننده اند و انسان را به تأمل وادارند. آوا و نمایش آب، حواس مخاطب را جلب کرده و او را از محیط تنش زای بیرون جدا می‌کنند.

نمودار ۱- مولفه های به دست آمده نهایی از روش دلفی و نظرات کاربران (ماخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

جدول ۶- مؤلفه های کالبدی مؤثر بر کاهش استرس بر اساس ترجیحات بیماران

شاخص	ترجیحات بیمار
محل	قراگیری بیمارستان در محلی آرام و بدون ترافیک درمجاورت فضاهای سبز با امکان پارک اتومبیل در سمت ورودی اصلی بیمارستان و قرارگیری در بدنه بلوارها و خیابان های اصلی با عرض مناسب
سایت	نزدیک بودن به کانون های جمعیتی و امکان دسترسی به بیمارستان از چند مسیر و از طریق کمربندی شهر، همچنین دسترسی به بیمارستان با استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی مانند اتوبوس و تاکسی شهری
فرم	شناسایی راحت بیمارستان به واسطه قرارگیری در بدنه بلوارها، بزرگراه ها و خیابان های اصلی شهر، استفاده از رنگ، مصالح و شکل متمایز در فرم معماری بیمارستان نسبت به بدنه های موجود
عملکرد	مسیریابی آسان در فضای بیمارستان به وسیله ساختار منطقی فضا (تشخیص ورودی اصلی از ورودی درمانگاه و اورژانس، قراگیری فضای اطلاعات در بدو ورود به لابی بیمارستان و شناسایی محل پذیرش، در دید بودن پله و آسانسورها از لابی میسرهای سراسر، نشانه گذاری برای دسترسی به فضاهای مورد نیاز بیمار قرارگیری بخش های اورژانس، رادیولوژی و آزمایشگاه در مجاورت همدیگر و نزدیک بودن بخش جراحی به بخش بستری جراحی، دسترسی سواره به داخل بیمارستان مخصوصا به اورژانس و نیز دسترسی داخلی از طریق آسانسورهای مناسب و متعدد
محیط شفابخش	ساخت اتاق های یک تخته و حداکثر دو تخته، استفاده از نور طبیعی و چشم انداز طبیعی در اتاق بستری، جداسازی ورودی و خروجی بخش عفونی بیمارستان از سایر ورودی ها و خروجی ها، استفاده از رنگ های گرم و نسبتا شاد در اتاق بستری به همراه تابلوهای نقاشی از طبیعت و گیاهان آپارتمانی، کاستن از بوی های معمول بیمارستان از طریق تهویه مطبوع، کاهش روشنایی به حداقل ممکن در شب و استفاده از روشنایی موضعی برای معاینه بیمار، کاهش صداهای زمینه با استفاده از مصالح جاذب صوت استفاده از مصالح مقاوم و بهداشتی با رنگ روشن، استفاده از پیکربندی افقی و قائم بطور همزمان برای کاهش مسیرها و سهولت رفت و آمد و همچنین شاخص نمودن نمای بیمارستان، استفاده از کیوسک های محلی اطلاع رسانی در محوطه و داخل بیمارستان برای راهنمایی بیمار و همراه، استفاده از مبلمان راحت و وسایل سرگرم کننده در حال انتظار
ارتباط بصری با طبیعت	دید به طبیعت از طریق پنجره، ارائه طبیعت (واقعیت مجازی) سقف سبز، دیوار سبز، تراس سبز، عکس و نقاشی از طبیعت، آکواریوم
ارتباط غیر بصری با طبیعت	وجود رایحه از گیاهان مختلف، حضور طبیعی بافت ها، تنوع زیستی در مجموعه، شبیه سازی صدای طبیعت (آب، پرندگان و ...)
محرک های حسی غیر ریتمیک	حرکت ابرها، جریان نسیم، صدای پرندگان، رایحه گیاهان و درختان، انعکاس آب در فضا

شاخص	ترجیحات بیمار
حضور آب	توانایی تماشای باران، جمع‌آوری آب باران، تولید انعکاس، اکواریوم، استخر، دریاچه مصنوعی، دیوارهای آب، ایجاد جریان آب اتصال ساختمان با دریاچه، رودخانه، آبنما، آبشار
نور پراکنده و پویا	پنجره‌های قابل تنظیم برای ورودی نور روز، نور مصنوعی با توانایی تنظیم شدت و رنگ، سایبان‌های مناسب به جلوگیری از تابش خیره‌کننده، دیوارها و نورپردازی اتاق، امکان تماشای ماه و ستارگان در شب، نورگیرهای سقفی
بیومورفیک فرم‌ها و الگوها	اشکال طبیعی یادآور طبیعت (نمادین)، بافت‌ها، شکل زمین
چشم انداز	پنجره‌های بزرگ، مواد شفاف، تراس و بالکن و راه پله، فضای باز و آزاد، طراحی پلان فضایی با درخت، سایه
حریم	فضاهای نیمه باز و نیمه بسته، محل نشستن کنترل شده، قابلیت خصوصی‌سازی فضا، سایبان قابل تنظیم

(ماخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

هنگامی که بیمار از فضای درمانی لذت ببرد و آنرا فضایی صمیمی و خودمانی احساس کند، راحتی و آسایش بیشتری برایش فراهم میشود. کالبد و فرم داخلی بنا می‌تواند بر رفتار بیماران تأثیر بگذارد. طراحی فضا با انعطاف‌پذیری و تنوع‌پذیری بالا از لحاظ آرایش سطوح میتواند کارکردهای مختلفی را بپذیرد و باعث ایجاد حس رضایت، آرامش و پویایی در مخاطب شود. برنامه‌ریزی ارتباطات فیزیکی و روانی بسیار واضح بین فضاها به منظور عدم ایجاد سردرگمی در بیماران و کاهش استرس ضروری است. درک نحوه ارتباط فضاها با یکدیگر و توانایی گردش در فضا برای هر بیمار از اهمیت بالایی برخوردار است. از آنجا که بیماران حساسترین گروه کاربران هستند، تصمیم‌گیری درباره چگونگی گذراندن وقت در فضا و ایجاد حس کنترل، عزت نفس و محرمیت میتواند منجر به کاهش سطح استرس شود. ابعاد فضاهای درمانی تأثیر روانی شدیدی بر بیمار می‌گذارد اتاق‌های بزرگ احساس خالی بودن و اتاق‌های کوچک حس محصوریت را القاء میکند که این مسئله احساس خفگی و خستگی را در بیمار بوجود می‌آورد. استفاده از مناظر طبیعی در قالب طراحی داخلی همچون تابلوها و یا لوح‌های دیواری و سقفی با ایجاد حواس پرتی نتایج مثبتی را در بهبود ایفا می‌نماید. نکته مهم در انتخاب این المان‌های طراحی داخلی این است که جز تصاویر، نتایج دیگر به صورت حواس پرتی منفی عمل می‌نماید؛ عوامل مؤثر بر طراحی محیط داخلی عبارتند از: ارگونومی، ایمنی، رنگ، وجود آثار هنری، نور، چشم انداز بیرونی، آرایش مبلمان، بازدیدکننده‌ی یک فضا با توجه به جزئیات معماری، سبک مبلمان، نورپردازی، رنگ آمیزی و دقت در نگهداری، محیط‌را‌آرزیابی می‌کند. با توجه به اینکه بیماران بیشترین زمان خود را در طول دوره‌ی درمان در بیمارستان در بستر می‌گذرانند، یکی از مهمترین عوامل در طراحی فضای مناسب، نورپردازی مناسب اتاق بیمار در بیمارستان، خصوصا در محلی که تخت آن قرار دارد می‌باشد. نور روز در بیمارستان علاوه بر رفع نیازهای بیولوژیکی مانند تنظیم ساعت زیستی، ویتامین دی، تنظیم زمان خواب و استراحت و دیگر موارد به محیط بیمارستان زندگی میبخشد، بیماران در سطوح مناسب نوری احساس ترس کمتری نسبت به محیط بیمارستان میکنند و پذیرش فضا برایش راحت‌تر می‌گردد.

تأثیر رنگ و نقاشی درمانی بر سلامت بیماران: رنگ می‌تواند بر درک و پاسخ افراد به محیط تأثیر فراوانی داشته باشد و در بالا بردن کیفیات محیطی و میزان بهبودی بیماران تأثیر مستقیم داشته و ایجاد حس راحتی یا ناراحتی، فعالیت یا سکون کنند. پدیده رنگ درمانی با حیطه‌های مختلفی ارتباط دارد که از آن جمله می‌توان به تأثیر آن بر رفع یا کاهش اختلالات جسمی، فیزیکی، و روحی و روانی و بویژه کاربرد آن در حیطه‌های پزشکی و بیمارستانی اشاره کرد. به کارگیری صحیح رنگ‌ها در بخش‌های مختلف مرکز درمانی از جمله بخش بستری بیمارستان‌ها عاملی بسیار مهم در روند بهبود بیماران به شمار می‌آید. طراح با ایجاد محیطی مناسب و مطبوع با استفاده از رنگ‌ها به طور مستقیم و غیرمستقیم در وضعیت روحی و روانی و همچنین جسمی بیمار تأثیر می‌گذارد و سرعت روند بهبود وی را تغییر می‌دهد. نقاشی نیز نوعی درمان است که ترکیبی از دارو درمانی و نقاشی درمانی گروهی می‌باشد و متمرکز بر کسب تصاویر درونی فرد است. خلق تصاویر به عنوان نقطه شروع درمان برای گروه، خانواده یا فرد به کار گرفته می‌شود. منظور از نقاشی درمانی، نقاشی پروری نیست بلکه منظور ارائه فرصت به فرد است تا از طریق خطوط و رنگ‌ها، آزادانه احساسات، و عواطف و نیازها و حتی دانسته‌های خود را به نحوی که مایل است بیان کند.

حمایت اجتماعی و کاهش استرس در بیمارستان: فضای انتظار دلپذیر و راحت، فضاهای نشیمن اجتماعی، دسترسی به طبیعت و مناظر طبیعی، محیط کاری تأثیرگذار که دستیابی کارکنان را برای حمایت اجتماعی از دیگر اعضا و همچنین بیماران، به خوبی افزایش میدهد. مهمان‌نوازی محیط، مبلمان و آرایش آن تأثیر بسیاری در احساس راحتی و آرامش یک کاربر دارد. حداقل یک آتریوم به عنوان اصول طرح ریزی انتخاب گردد آتریوم‌ها که اکثرا به شکل لابی مورد استفاده قرار می‌گیرند، ورودی قابل دیدی را به وجود می‌آورند که این ورودی را امکان پیدا کردن مسیر و دور زدن را فراهم می‌آورند.

صدا و موسیقی: پخش موسیقی در فضای انتظار و فضای درمان تأثیر بسزایی در کاهش شنیدن صدا و نوبه موجود در فضا به همراه داشته است در مقابل آلودگی صوتی می‌تواند سطح استرس را افزایش دهد، زمان بهبودی را کند و محرمانگی بین بیماران و ارائه‌دهندگان را به خطر بیندازد. از مهم‌ترین راهکارهای عملی در راستای بهبود محیط‌های صوتی در بیمارستان ها، توجه به طراحی آکوستیک و معماری داخلی در ساخت این دسته از بناهاست. بهبود آکوستیک در امکانات مراقبت‌های بهداشتی می‌تواند چالش برانگیز باشد. مدیریت کنترل صدا از طریق برنامه‌ریزی و طراحی متناسب فضاهای کاربردی نظیر رعایت تناسب همجواری اتاق‌ها، جانمایی صحیح تاسیسات هیدرو مکانیکال بیمارستان، انتخاب مصالح ساختمانی مناسب، طراحی پوسته بیرونی ساختمان با در نظر گرفتن نقش کنترلی آلاینده‌های صوتی، طراحی محوطه با هدف کنترل صداهای ناخواسته می‌تواند در ایجاد یک محیط آرام در بیمارستان محقق خواهد شد.

حریم خصوصی در کنار کنترل: حریم خصوصی وجود فرصت و انتخاب برای تنها یا در جمع بودن فرد، امکان خروج از موقعیت ناخواسته دیداری و شنیداری و امکان حفظ اطلاعات است. هنگام صحبت با کارکنان مراکز درمانی، صحبت با خانواده و دوستان، حفظ حریم خصوصی برای بیماران بسیار مهم است. در هنگام استرس یا افسردگی، بسیاری از کاربران محیط‌هایی را جستجو میکنند که به نظر آشنا و ایمن می‌رسد. این امر در مورد پیاده‌سازی امکانات بصری که در ناخودآگاه اکثر کاربران ریشه دارد و ایجاد فضاهای بیرونی که دارای مقیاس انسانی هستند و سبب بازبایی خاطرات میشود، صدق میکند. نتایج نشان میدهد که افرادی که احساس میکنند بر موقعیت خود کنترل دارند؛ نسبت به افرادی که احساس عدم کنترل دارند، در مقابله با استرس موفق‌تر عمل میکنند.

ارگونومی: ارگونومی اهدافی دارد، چون بهبود بهره‌وری، سلامت، ایمنی و آسایش مردم و افزایش کارایی سیستم‌های انسان، ماشین، محیط است امروزه در نظام‌های مراقبت سلامت، ایمنی بیمار یک شاخص مهم کیفیت و عامل بقای آن محسوب میشود. در طراحی ابزار و وسایل کار و سیستم‌های فنی و تولیدی در محیط بیمارستان، نیازها و خصوصیات جسمی و روحی انسانها در نظر گرفته شود تا در عین نیل به افزایش بازدهی تولید، به سلامت و بهداشت و راحتی بیماران نیز بیشترین حد توجه شده باشد.

جدول ۷- مؤلفه‌های طراحی فضاهای سلامت افزا مؤثر بر بیماران

اصول	اصول طراحی
عدم ابهام مادی در رابطه انسان و فضا	فضای ساده و هندسی، توجه به عوامل ایجاد تحریک حسی، دوری از عناصر ابهام برانگیز و نا آشنا، استفاده از نمادهای آشنا، استفاده از الگوهای تاریخی طراحی و عناصر خاص قدیمی به عنوان عناصر تاکیدی به منظور افزایش حس مکان در محوطه
انتخاب میان خلوت گزینی و تعامل	تنوع فضایی، مبلمان متحرک، ایجاد خلوت، کنترل فاصله، محیط‌های جمع‌گرا برای فعالیت‌های جمعی، طراحی فضاهایی برای حضور کاربران به صورت گروهی در فضای باز و بسته، طراحی مکان‌های نشیمن متنوع در فضا، بهره‌جویی از دخالت کاربران در عملیات کاشت، داشت و برداشت گیاهان
حواس پرت کن‌های مثبت	گل و گیاهان رنگین، نمود تنوع فصلی در باغ، ایجاد سایه و روشن، صدای پرندگان، حضور آب به صورت راکد و روان و فورانی
فعالیت فیزیکی	مسیرهای کوتاه و بلند جهت پیاده روی، فضا برای فعالیت‌های بدنی برای کاربران، مشارکت کاربران در انجام فعالیت‌های باغ بانی درمانی
آب و القای حس آرامش	توجه به انعکاس سطوح آب، ایجاد حوض و حرکت آب در جوی، آب ساکن تقویت‌کننده حس آرامش، ایجاد آب نما و استفاده به صورت آبشارهای کوچک
بو یا رایحه	اسانس‌های شیرین، مانند آنچه از گیاه حساس و بابونه به مشام می‌رسد، باعث ایجاد الگوهای موج مغزی از نوع آلفا، تتا و دلتا میشود که یک حالت آرامش و حتی خواب را در انسان القا میکند. جالب آن که اگر شخصی از رایحه‌ای خوشش نیاید، این سیستم‌ها در او فعال نمیشوند، زیرا ظاهراً مسیرهای تحریک سیستم عصبی بلوکه میشوند
راحتی و آسایش فیزیکی	یک راهرو تیره رنگ با تجهیزات بیمارستانی بسیار کارکنان را به عبور سریع و ترک آن دعوت میکند، درحالی‌که یک راهرو تمیز و مرتب که تجهیزات و مبلمان آن به درستی جانمایی شده‌اند، کارکنان را به حضور و فعالیت در آن فرامی‌خواند. به بیان دیگر محیط کالبدی مناسب در فضاهای بیمارستانی مقر رفتاری را به مکانی عاری از استرس، ایمن و مناسب برای فعالیت مبدل میکند.
انعطاف‌پذیری و تنوع	طراحی فضایی با انعطاف‌پذیری بالا و تنوع‌پذیر از لحاظ چیدمان و آرایش سطوح میتواند کارکردهای مختلفی را بپذیرد و این درحالی است که مخاطب احساس رضایت از فضا خواهد داشت. فضای انتظار، اولین فضای یک محیط درمانی، تأثیر بسزایی در عملکرد و رفتار فرد نسبت به محیط دارد. به بیان دیگر فضای انتظار بهترین مکان برای کاهش استرس کاربران است. تنوع در مبلمان و چگونگی چیدمان آنها فضا را انعطاف‌پذیر و علاوه بر تأمین فضاهای موردنیاز بر مبنای فعالیت‌ها و عملکرد آن فضا، حفظ حریم شخصی و خصوصی در عین حال ایجاد ارتباط با سایر افراد در فضایی صمیمی را فراهم میکند. همچنین باید به خاطر داشت که مکان‌های قابل دسترسی و نفوذپذیر فقط زمانی ارزشمند تلقی می‌گردند که بتوانند تنوعی از تجربیات و حق انتخاب را عرضه بدارند. درواقع هدف از گوناگونی این است که میزان حق انتخاب را فزونی دهد و بر تنوع قابلیت تحویلی به مردم تأثیر بگذارد.

نور طبیعی و نور مصنوع	نور طبیعی یا نور روز تأثیر روانی بر بیماران دارد. نور روز بر روند بهبود بیماری‌های روحی و جسمانی تأثیری مثبت دارد و آن را تسریع میکند. این در حالی است که نور مصنوعی با ایجاد محیطی راحت، تأثیری مثبت در ارتقای سلامتی بیماران و بهره‌وری کارکنان دارد. محیط‌های شفاف‌بخش، با توجه به فاکتورهای خاصی نظیر رنگ، شکل، نور، رایحه، صدا و احساس، شکل می‌گیرند.
طبیعت	ایجاد فضاهایی ساده و جذاب همچنین ایجاد دید و منظره مناسب از پنجره اتاق بیماران به محوطه سبز و بهره‌جویی از دخالت کاربران در مراحل کاشت و داشت و برداشت گیاهان
توانبخشی به بیماران	طراحی عرض مناسب برای مسیرهای عبور و مرور به این صورت که بتوان بیماران را با تخت یا صندلی چرخدار به باغ آورد. ایجاد عناصر پنهان در مکان‌های مختلف برای کمک به حرکت بیماران. ایجاد فضاهای نشیمن مناسب در طول مسیر برای استراحت افراد و غیره.
کنترل و تسلط بر محیط	طراحی مکانهای نشستن ثابت و متحرک همچنین فضای گروهی یا خصوصی و مسیرهای مختلف اصلی و فرعی برای افزایش اختیارات کاربر بر اساس تمایلات
تحریک حواس پنجگانه	استفاده از آب در طراحی به جهت ایجاد نوایی دل‌انگیز (موسیقی طبیعت) همچنین استفاده از گلها و گیاهان با رایحه‌های متنوع حیات وحش خاص، استفاده از نورپردازی و ترکیب نوری متناسب و متنوع و غیره،

(ماخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

محیط‌های درمانی، همواره فضاهایی با استرس و اضطراب بالا برای مراجعه‌کنندگان هستند. طراحی و معماری می‌تواند کمک‌کننده در کاهش سطح استرس افراد باشد و رضایت آنها را افزایش دهد. نتایج در دو دسته‌ی اصلی مؤلفه‌های محیط داخلی و خارجی طبقه‌بندی شده است. در محیط داخلی، عواملی نظیر تنوع و چیدمان فضایی، نیازها و تجربیات کاربران، زیبایی‌شناسی، ایمنی و امنیت و ارگونومی و مولفه‌های آنها مورد اشاره قرار گرفت. محیط داخلی بیمارستان بر رفتار بیمار تأثیرگذار است و محیط‌هایی باتجربه‌ی مثبت می‌توانند سبب شوند که فرد برفضای دلپره‌آور بیمارستان غلبه کند مطمئناً دیدن فضاهای داخلی بیمارستانی برای هر فردی تجربه‌ی ترس و واکنش‌های هیجانی منفی را در پی خواهد داشت. در راستای طراحی داخلی بیمارستان میتوان نتیجه بگیریم که، عوامل محیطی داخلی و همچنین نمای فضاهای مشخص شده، لابی و قسمت پذیرش بیمارستان که اولین نگاه و تحلیل بیمار در بدو وارد شدن به بیمارستان محسوب می‌شوند، میتوانند موجب القای حس آرامش در بیمار در بدو ورود به فضای داخل بیمارستان باشد. همچنین بیمار به دلیل آنکه اکثر مدت که بستری است در بیمارستان را در اتاق معین شده بستری می‌گذراند طراحی داخلی این اتاق در راستای بهبودی هرچه سریعتر بیمار موثر است رنگ و نور اتاق همچنین پیش‌بینی مکان‌های پنجره‌ها، القای روحیه‌ی نشاط در بیمار، ایجاد مکان‌هایی برای راحتی بیمار، تعامل با دیگر بیماران برای هم صحبت شدن و تعامل با طبیعتی که به داخل آورده شده است موجب تسریع بهبودی او می‌شود. رنگ تأثیر بنیادین در سلامتی روح و روان انسان دارد. رنگ‌های نامناسب و ناهماهنگ با محیط، فرم و فضا و رنگ‌های مجاور، بر روح و روان انسان اثرات منفی می‌گذارند و برقراری ارتباط مطلوب با آنان را مختل می‌کند. محیط‌های با رنگ نامطلوب میزان استرس و طول درمان بیمار بیشتر از محیط‌های با رنگ مطلوب می‌باشد. در بخش طراحی محیط خارجی، معماران نقش اصلی را بر عهده دارند و با طراحی صحیح و متناسب با نیازهای جسمی و روحی بیماران می‌توانند سطح درمان را در جامعه ارتقا بخشند، معماری ضعیف این محیط‌ها، می‌تواند سبب تشدید اختلالات رفتاری و هم چنین ترس و اضطراب در آنها گردد. استفاده از قابلیت‌های سایت و ایجاد باغ‌های شفاف‌بخش در محوطه‌های درمانی سال هاست با عنوان راهکاری در این خصوص مورد استفاده قرار می‌گیرد. صحنه‌های طبیعی با کاهش افکار استرس‌زا موجب لذت بخشی محیط میشوند. تحقیقات آزمایشگاهی و بالینی این مهم را آشکار کرده‌اند که مشاهده محیط طبیعی میتواند اثرات ترمیمی قابل توجهی ایجاد نماید. باتوجه به پژوهش‌های انجام شده و نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود که در همه بیمارستان‌ها الگوهایی که معرف ارتباط بصری با طبیعت و تأمین چشم انداز، نور و مصالح طبیعی هستند، توسط طراحان پروژه اعمال شوند. مهمترین راهبرد، استفاده از حیاط مرکزی‌های متعدد با اشکال و ابعاد مختلف در پروژه است، چرا که تنها در این حالت طبیعت واقعی با همه عناصر آن و تنوع زیستی و ویژگی‌های لازم می‌تواند با کالبد پروژه تلفیق شده است. در بخش جراحی به دلیل اهمیت مسائل پزشکی و بهداشتی، تنها الگوی مبنی بر استفاده از رنگ طبیعی و در صورت امکان بعضی از مصالح طبیعی همچون سنگ توصیه می‌شود. بخش بستری حضور حداکثری بیماران و بیشترین نیاز به شفاف‌بخشی را داراست، در این بخش با توجه به تفاوت‌های فردی هر بیمار، بایستی برای دریافت نتایج مطلوب قابلیت شخصی‌سازی فضای هر بیمار با استفاده از راهبردهایی همچون: پنجره‌های قابل تنظیم برای کنترل دید، میزان نور و تابش و تمهیداتی همچون پرده جهت خصوصی‌سازی فضا در نظر گرفته شود. بخش‌های درمانگاه و آزمایشگاه‌های تشخیص طبی دارای تنوع فضایی بالا و گاهاً ازدحام افراد هستند، در این فضاها تأمین دید به طبیعت، نور و مصالح طبیعی توصیه می‌گردد. بخش‌های مراقبت‌های ویژه و اورژانس دارای استرس بسیار زیاد و نیاز به سرعت عمل و رعایت مسائل بهداشتی بسیاری هستند که به دلیل برخی محدودیت‌های طراحی در این بخش‌ها استفاده از راهبرد واقعیت مجازی و بخش فیلم طبیعت و یا تابلو تصویر آن به شدت توصیه می‌گردد. بخش‌های خدماتی و انتظار بیمارستان نقش اساسی در تلطیف فضا و

بازیابی روحیه بیماران و همراهان آن‌ها را دارند، در نتیجه طراحی بایستی به صورتی باشد که از طریق راهبردهای مختلف همچون حیاط مرکزی و یا بام سبز در طبقات بتوانند دسترسی مستقیم به طبیعت و استفاده حداکثری از آن را بوجود آورند، حضور آب که یکی از شفا بخش ترین عناصر طبیعت است، و ارتباط با سیستم‌های طبیعی تنها در این بخش‌ها قابلیت پیاده‌سازی دارند. پیشنهاد می‌شود رنگ مناسب های محیط های درمانی که اشاره شد و یا تلفیقی از آنها استفاده گردد، طراحی به گونه‌ای صورت گیرد که حداکثر نور طبیعی به فضا وارد شود. در ادامه، به منظور بهره‌برداری از فضاها، طراحی تراس‌هایی به منظور فضایی برای کافه، رستوران و همچنین در بخش بستری برای بیماران تراس‌هایی برای وقت گذرانی بیماران و همراهانشان پیشنهاد می‌شود. در راستای سلامت روان و کاهش اضطراب و با توجه به تأثیر باغبانی، حتی اگر به دلیل کهولت سن و ناتوانی جسمی و یا بی حوصلگی، افراد تمایل به انجام فعالیتی ندارند، فضاهایی را با توجه به توان حرکتی در اختیارشان قرار دهند تا این بیماران بتوانند از مزایای باغبانی بهره‌مند شوند.

جدول ۸- نتیجه‌گیری و راهکارهای طراحی نهایی فضاهای سلامت: با استفاده از تکنولوژی‌های نوین

عنوان	عوامل	مولفه	نتیجه گیری
عوامل کالبدی / فیزیکی	کیفیت محیط داخلی	طراحی داخلی	رعایت تناسبات پنجره (طول-عرض-ارتفاع) باتوجه به طراحی و ابعاد و ارتفاع تخت بیمار- استفاده ازعنصر آب (فواره، حوض آب و)، درمسیر تردد بیمار- در نظر گرفتن پنجره برای تمام تخت‌های بیمارستان و در نظر گرفتن پنجره کاذب در صورت عدم امکانپذیری پنجره- ایجاد چشم انداز سبز در راستای انتقال بیمار به بخش- عدم در نظر گرفتن نرده در برابر پنجره (افزایش شفافیت)، بهره‌گیری از نور طبیعی با ایجاد حیاط مرکزی. استفاده از نورگیرهای سقفی
		کیفیت هوای داخلی	استفاده از حیاط‌های داخلی سبب جریان یافتن هوای تازه در فضا میشود. مجاورت سایت با طبیعت پارک یا جنگل، سبب ایجاد جریان هوای تازه میشود.کیفیت خوب هوا را می‌توان از طریق تهویه و فیلتراسیون مؤثر و جهت و فشار مناسب جریان هوا به دست آورد. ترموستات‌های جداگانه میتوانند به بهبود شرایط محیط کمک کنند.
		آکوستیک	منبع تولید سرو صدا در محیط‌های درمانی معمولاً از سه طریق: پرسنل و افراد دیگر، تجهیزات و طراحی محیطی و آکوستیکی است. مواد جذب‌کننده صدا مانند کاشی‌های سقف و دیوار می‌توانند صدا و همهمه و اکو را کاهش دهند. فاصله سایت از کاربری‌های مجاور و استفاده از فضای سبز و حیاط داخلی سبب کاهش آلودگی صوتی میشود. فرم درونگرا، فضا را جدا کرده و آرامش را در فضا برقرار میکند.
		آسایش حرارتی	ایجاد قابلیت تغییر و تنظیم دمای اتاق بیمار، ایجاد درجه حرارت و رطوبت منطبق بر آسایش انسان ، بام‌های سبز ، استفاده از متریال‌های عایق حرارتی در نما ساختمان. پروفیل‌های چوبی پنجره‌ها نور و حرارت خورشید را کنترل میکنند.
ارتباط با طبیعت	فضای سبز خارجی	فضای سبز داخلی	باغ‌های شفا بخش. بام سبز. تراس سبز و گیاهان و درختان بر روی بام. قرار دادن باغ درمانی و استفاده از گیاهان بومی برای ارتباط بیشتر بیماران با محیط. باغ درمانی با در نظر گرفتن جای نشستن، چشمه آب، انواع گیاهان طبیعی، نقاشی‌های دیواری رنگی و زمین بازی برای کودکان میتوانند تجربه مثبتی را برای کاربران ایجاد کند .
		فضای سبز داخلی	استفاده از تصاویر طبیعت در طراحی داخلی اتاق بیمار، استفاده از گل‌های رنگی با رنگ‌های آرامش بخش؛ تمرکز بر رنگ‌های روشن برای ایجاد سرزندگی بیشتر محیط، وجود گیاهان و گل‌ها در اتاق بیماران منجر به رضایت بیشتر، کاهش استرس، اضطراب، درد و خستگی می‌شود. استفاده از گلدان در فضاهای داخلی
		چشم انداز طبیعی	پنجره‌های بزرگ و قدی رو به پارک و چشم انداز طبیعی، استفاده از تراس در طبقات، یکپارچه‌سازی فضای داخلی و خارجی از طریق ارتباطات بصری.
		مجاورت سایت با طبیعت	انتخاب سایت در مجاورت پارک یا جنگل و یا منظره طبیعی ، قرارگیری در محیط طبیعی و استفاده از طبیعت اطراف، قرارگیری در منطقه‌ای که امکان ایجاد چشم انداز به طبیعت و منظر شهری وجود دارد
طراحی فضا	فضای خارجی	قابلیت سایت	در نظر گرفتن عوامل محیطی(به عنوان مثال جهت، تابش نور، قرار گرفتن در معرض باد و منظره)، فاصله از حواس پرتی(به عنوان مثال سر و صدای شهری، پارکینگ‌ها، سیستم‌های مکانیکی)، توجه به موقعیت مکانی سایت طراحی و ایجاد دید و منظر مناسب، مجاورت با مرکز شهر و دسترسی مناسب مردم محلی
		مسیریابی و دسترسی	دسترسی از داخل بخش بستری به حیاط‌های باز مرکزی، استفاده از علائم کمک حرکتی در طی مسیر و ایجاد راهنما برای کاربران، پیاده‌سازی امکانات بصری که در ناخودآگاه اکثر کاربران ریشه دارد، ایجاد فضاهای بیرونی که دارای مقیاس انسانی هستند . اطلاعات و سرنخ‌های بصری در طول راه وجود داشته باشد تا سبب راهنمایی بیمار و همراهان شود. اطلاعات به طور مداوم در طول مسیر تکرار شوند و در نقاط مهم تعیین اولویت شوند.

عنوان	عوامل	مؤلفه	نتیجه گیری
فضای داخلی	فضای داخلی	تنوع و چیدمان فضایی	طراحی فضاهای متنوع و یا فضای باز باعث میشود تا به نیازهای مختلف کاربران توجه شود و قابلیت فضاها افزایش یابد. مکانهایی برای اقامت گروهی یا انفرادی، فضای باز با قابلیت استفاده از نور خورشید یا سایه، مکانهایی برای مکث و تجربه محیط طبیعی. طراحی طبقات متناسب با نیازهای گسترده و خاص کاربران، رعایت چیدمان فضایی به نحوی که فضاهای اصلی و دیگر فضاها در نور، دید و منظر، تعامل فضای درون و بیرون، مسیرپایی آسان در فضای بیمارستان به وسیله ساختار منطقی فضا (تشخیص ورودی اصلی، محل پذیرش، در دید بودن پله...) - ایجاد حق انتخاب فضا (سایه، آفتاب، فضای شخصی یا جمعی... مبلمان با پارچه جذب کننده صدا
		نیازها و تجربیات کاربران	ایجاد فرصت برای حرکت و ورزش. انتخاب بین تعامل اجتماعی و تنهایی. برقراری ارتباط مستقیم و غیر مستقیم با طبیعت و سایر حواس پرتیهای مثبت. تماس غیر مستقیم با فضای باز با مشاهده طبیعت از پنجره اتاق، کاربرد رنگ. رنگها بر روی سیستم عصبی، تنفس، فشار خون، تنش عضلانی، پلک زدن چشم، فعالیت مغز و سایر عملکردهای بدن تاثیر دارند. از رنگها به عنوان راهیابی در فضاهای بیمارستانی استفاده شود. تنوع استفاده از رنگ در فضاهای داخلی سبب ایجاد تنوع فضایی. به کاربردن نوع رنگ در طراحی باید متناسب با زمینه باشد. رنگ های هماهنگ و طرح رنگی یکپارچه با رنگهای گرم و سرد مناسب است.
		مصالح	استفاده از مواد طبیعی مانند چوب و سنگهای طبیعی میتواند رضایت بیماران را در مراکز درمانی را افزایش دهد. استفاده از مصالح پایدار و با دوام برای به حداقل رساندن آسیبهای بصری (ترک، لک، ...) استفاده از مصالح با طرحهای تزئینی برگرفته از طبیعت در سرویسهای بهداشتی - حداقل استفاده از مصالح فلزی در سطوح مختلف
		زیبایی‌شناسی	هماهنگی رنگ، نور و بافت که در ترکیب مؤثر به کار گرفته شوند. توجه به هماهنگی مصالح و مبلمان. استفاده از تجهیزات کاربردی، مبلمان راحت، آثار هنری، چیدمان مناسب مبلمان جهت تسهیل برقراری ارتباط بیمار و همراه بیمار، استفاده از مبلمان مشابه خانه جهت القا حس در خانه بودن، امکان ایجاد تغییر در چیدمان مبلمان، بهره‌گیری از عوامل و نشانه‌های آشنا برای بیمار
		ایمنی و امنیت	ایستگاه‌های پرستاری در دسترس و دید بیماران باشد. فضاهای بیرونی، فضاهای عمومی داخلی و راهروها باید از نظر امنیتی و پزشکی برای بیماران قابل مشاهده باشند. پنجره‌های بزرگ برای دید به بیرون باید محافظ کافی داشته باشد. تعریف علائم و نشانه‌های گرافیکی برای استفاده بهتر و ایمن تر کاربران. استفاده از نرده‌های کمکی و حفاظ
		ارگونومی	در نظر گرفتن فضای مخصوص ورود بیمار با ماشین، استفاده از مبلمان مخصوص تواناییان، در فضای آب درمانی مسیر ورود توانیاب به داخل استخر توسط شیب استاندارد و میله‌های کمکی طراحی شود.
عوامل فردی و اجتماعی	عوامل اجتماعی	حمایت اجتماعی	حمایت اجتماعی اغلب از طریق خانواده، دوستان و آشنایان بیمار دریافت میشود. ایجاد اتاق و محیط خصوصی برای بیماران و خانواده. قرارگیری فضاهای جمعی و فضاهای مشاوره
	کاهش عوامل استرس زای محیطی	حواس پرتی‌های مثبت	حضور هنر می‌تواند حواس پرتی مثبت برای بیماران باشد. هنر باید در خط دید بیماران قرار گیرد. تصاویر طبیعت و نقاشی‌های دیواری نیز که صحنه‌های طبیعی را به تصویر میکشند میتوانند اضطراب و استرس را کاهش دهند. گیاهان گل دار، آکواریومها و نقاشی‌های دیواری از طبیعت در محیط. گوش دادن به صداهای آرامش بخش طبیعت
		کنترل	در دسترس بودن امکانات برای کاربران (نوشیدنی، غذا و امکانات رفاهی)، کنترل صدا، دما و ... در فضاهای اختصاصی بیمار، قابل کنترل بودن آسایش محیطی، داشتن حس کنترل شخصی به کاهش اثرات عامل استرس‌زا کمک میکند.
		حفظ حریم خصوصی	اتاق‌های یک نفره با قابلیت جذب صدا، ایجاد حریم خصوصی برای بیمار و همراهان. حفظ حریم خصوصی دیداری و شنیداری بیمار و ایجاد رضایت، تعریف محدوده‌ها و فضای اختصاصی برای هر بیمار و همراه بیمار. امکان و ایجاد حرکت آزادانه در بخش و حیاط‌های مرکزی. رعایت فاصله مناسب بین تخت‌های بستری
		احساسات	ایجاد فضایی برای فرصت آموزش. فرصت استفاده از فضاهای معنوی. فضاهای آرامش بخش

(ماخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

References

1. Akalin-Baskaya, A., & Yildirim, K. E. M. A. L. (2007). Design of circulation axes in densely used polyclinic waiting halls. *Building and Environment*, 42(4), 1743-1751. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2006.02.010>
2. Alhmoud, S. H., Çağnan, Ç., & Arcan, E. F. (2020). Improving interior environmental quality using sustainable design in Jordanian hospital bedrooms. *European Journal of Sustainable Development*, 9(3), 443-443. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n3p443>

3. Aljunid, S. S., Taib, M. Z. M., & Samah, Z. A. (2020). Occupants' satisfaction towards interior design quality at inpatient units of public hospitals in Malaysia: a sustainable development framework. *International Journal of Environment and Sustainable Development*, 19(3), 320-331. <https://doi.org/10.1504/IJESD.2020.108167>
4. Andrade, C., Lima, M. L., Fornara, F., & Bonaiuto, M. (2012). Users' views of hospital environmental quality: Validation of the perceived hospital environment quality indicators (PHEQIs). *Journal of environmental psychology*, 32(2), 97-111. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2011.12.001>
5. Azar, A; Saidi, R.(2023): Feasibility of Health Tourism Capacities in Maragheh City With Emphasis on Sustainable Urban Development, *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, Vol 3, No 10, Shiraz, PP 35-50. <https://doi.org/10.30495/JUEPD.2023.1978929.1140>[In Persian]
6. Bates, V. (2018). 'Humanizing' healthcare environments: architecture, art and design in modern hospitals. *Design for Health*, 2(1), 5-19. <https://doi.org/10.1080/24735132.2018.1436304>
7. Bell, P. A. (1981). Physiological, comfort, performance, and social effects of heat stress. *Journal of Social Issues*, 37(1), 71-94. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1981.tb01058.x>
8. Bratman, G. N., Daily, G. C., Levy, B. J., & Gross, J. J. (2015). The benefits of nature experience: Improved affect and cognition. *Landscape and urban planning*, 138, 41-50. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.02.005>
9. Davis, C., Mokari-Manshadi, N., Caceres, V. D. M., Russell, P., Gilbert, T., Hedger, S., ... & Thompson, C. (2024). Comfort feeding in hospitalised people with dementia: a retrospective study of survival following comfort feeding recommendations. *The Journal of nutrition, health and aging*, 28(10), 100362. <https://doi.org/10.1016/j.jnha.2024.100362>
10. Dijkstra, K., Pieterse, M., & Pruyn, A. (2006). Physical environmental stimuli that turn healthcare facilities into healing environments through psychologically mediated effects: systematic review. *Journal of advanced nursing*, 56(2), 166-181. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2006.03990.x>
11. El Shamy, N. (2021). The impact of architectural psychology on the interior design of psychiatric hospitals. *Journal of Design Sciences and Applied Arts*, 2(1), 41-59. <https://dx.doi.org/10.21608/jdsaa.2021.29937.1043>
12. Haghayegh, M; Keshmiri, H; Movahed, Kh; Taghipour M (2023): An analysis of citizens' health with a community-oriented approach in urban housing in Shiraz metropolis, *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, Vol 3, No 9, Shiraz, PP 53-68. <https://doi.org/10.30495/JUEPD.2022.1959175.1076> [In Persian]
13. Harte, R. P., Glynn, L. G., Broderick, B. J., Rodriguez-Molinero, A., Baker, P. M., McGuinness, B., ... & ÓLaighin, G. (2014). Human centred design considerations for connected health devices for the older adult. *Journal of personalized medicine*, 4(2), 245-281. <https://doi.org/10.3390/jpm4020245>
14. Hartig, T., Mitchell, R., De Vries, S., & Frumkin, H. (2014). Nature and health. *Annual review of public health*, 35(1), 207-228. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-032013-182443>
15. Iyendo, T. O., Uwajeh, P. C., & Ikenna, E. S. (2016). The therapeutic impacts of environmental design interventions on wellness in clinical settings: a narrative review. *Complementary therapies in clinical practice*, 24, 174-188. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2016.06.008>
16. Kaplan, S., & Berman, M. G. (2010). Directed attention as a common resource for executive functioning and self-regulation. *Perspectives on psychological science*, 5(1), 43-57. <https://doi.org/10.1177/1745691609356784>
17. Lindo, E. J., Kliemann, K. R., Combes, B. H., & Frank, J. (2016). Managing stress levels of parents of children with developmental disabilities: A meta-analytic review of interventions. *Family Relations*, 65(1), 207-224. <https://doi.org/10.1111/fare.12185>
18. Nasab, S. N., Azeri, A. R. K., & Mirbazei, S. (2020). Effective environmental factors for reducing children's fear in children's hospital: Using parent's attitudes. <https://hdl.handle.net/20.500.12395/41790>[In Persian]
19. Nijhuis, S., & de Vries, J. (2019). Design as research in landscape architecture. *Landscape journal*, 38(1-2), 87-103. <https://doi.org/10.3368/lj.38.1-2.87>

20. Nimlyat, P. S., & Kandar, M. Z. (2015). Appraisal of indoor environmental quality (IEQ) in healthcare facilities: A literature review. *Sustainable Cities and Society*, 17, 61-68. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2015.04.002>
21. Norashli, M. (2024). Perceptual effect of color use in patient rooms. *Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning*, 5(2), 300-313. <https://doi.org/10.47818/DRArch.2024.v5i2133>
22. Peters, V. J., Meijboom, B. R., Bunt, J. E. H., Bok, L. A., van Steenberg, M. W., de Winter, J. P., & de Vries, E. (2020). Providing person-centered care for patients with complex healthcare needs: A qualitative study. *PLoS One*, 15(11), e0242418. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242418>
23. Saeidi, M., Siyahkali, M. D., Moradinassab, H., & Naseri, G. (2024). Investigating the role of path architecture complexity in users' movement patterns in hospital circulation systems: case studies in Golestan, Iran. *Facilities*. <https://doi.org/10.1108/F-01-2024-0004>[In Persian]
24. Salonen, H., Lahtinen, M., Lappalainen, S., Nevala, N., Knibbs, L. D., Morawska, L., & Reijula, K. (2013). Design approaches for promoting beneficial indoor environments in healthcare facilities: A review. *Intelligent Buildings International*, 5(1), 26-50. <https://doi.org/10.1080/17508975.2013.764839>
25. Samah, Z. A., Ibrahim, N., & Amir, J. S. (2013). Translating quality care factors to quality space: design criteria for outpatient facility. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 105, 265-272. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.11.028>
26. Scagliusi, S. F., Giménez-Miranda, L., Pérez-García, P., Olmo-Fernández, A., Huertas-Sánchez, G., Medrano-Ortega, F. J., & Yúfera-García, A. (2024). Wearable Devices Based on Bioimpedance Test in Heart-Failure: Design Issues. *Reviews in Cardiovascular Medicine*, 25(9), 320. <https://doi.org/10.31083/j.rcm2509320>
27. Sherman, S. A., Varni, J. W., Ulrich, R. S., & Malcarne, V. L. (2005). Post-occupancy evaluation of healing gardens in a pediatric cancer center. *Landscape and Urban Planning*, 73(2-3), 167-183. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2004.11.013>
28. Shi, Y., Yan, Z., Li, C., & Li, C. (2021). Energy consumption and building layouts of public hospital buildings: A survey of 30 buildings in the cold region of China. *Sustainable cities and Society*, 74, 103247. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.103247>
29. Ulrich, R. S. (1999). Effects of Gardens on Health Outcomes: Theory and Research. In Cooper Marcus C and M Barnes Ed.. *NHealing Gardens: Therapeutic Benefits and Design Recommendations* (Vol.2, pp. 27-86). New York: John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.3130/jaabe.4.331>
30. Wang, X. Y., Yu, Y. J., & Yang, H. Y. (2011). An effective image retrieval scheme using color, texture and shape features. *Computer Standards & Interfaces*, 33(1), 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.csi.2010.03.004>
31. Yin, J., Zhu, S., MacNaughton, P., Allen, J. G., & Spengler, J. D. (2018). Physiological and cognitive performance of exposure to biophilic indoor environment. *Building and Environment*, 132, 255-262. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2018.01.006>
32. Yones Gholami, Khodadoost Askari. Sommaee Shahrikhee (2021): Assessing the Impact of Shiraz WeeklyMarkets on Corona Outbreaks for Post-Corona Policy Making, *Journal of Urban Environmental Policy*, Vol 1, No 3, Shiraz, PP 31- 44. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27833496.1400.1.3.3.5> [In Persian]
33. Younos Golami, Ali Mirzaei, Seyeh Fatemeh Hashemi, Neda Shafie (2022): Corona evaluation on the development of Android games and post-Crona community policy conditions (Case study of Arak city), *Journal of Urban Environmental Policy*, Vol 1, No 4, Shiraz, PP 107-120. <https://doi.org/10.30495/JUEPD.2023.1978929.1140>[In Persian]

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 3, No 11, Autumn 2023

p ISSN: 2981-0647 - e ISSN:2981-1201

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

Research Paper

An Analysis of Key Drivers of Resilience in Coastal Cities

Saman Abizadeh: Assistant Professor, Department of Art and Architecture, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Received: 2023/05/31 PP 43-54 Accepted: 2023/09/18

Abstract

The concept of resilience in urban management discourse, particularly concerning nature-based strategies, has taken root and is widely regarded as a crucial feature of coastal systems, increasingly highlighted in development policies. This research follows an analytical-exploratory approach, employing focus group interviews and the Delphi method within the realm of qualitative studies. In the first phase, concepts related to the resilience of coastal cities were identified through five focus group interviews using qualitative thematic analysis. The interviews were processed through selective, axial, and open coding. This process was conducted using MAXQDA 2020 qualitative analysis software. Subsequently, the identified themes were presented to 35 experts for scoring. Using foresight analysis and the MICMAC software, key drivers were identified. Findings reveal that, in the initial phase, 45 open codes, 15 axial codes, and 5 selective codes were extracted. The selective codes, identified as key drivers, were presented to experts, and the results demonstrated that institutional, economic, and social drivers are the most influential factors in the resilience of coastal cities. Therefore, any policy-making and planning aimed at enhancing coastal resilience should consider these factors. Institutional drivers include a proper legal framework, risk management, hazard policy-making and governance, risk assessment and opportunities, access to information banks, networking, NGOs, development policies, stakeholder engagement, emergency responses, the use of modern technologies, integrated management, good urban governance, and resource mobilization. Social drivers encompass social capital, healthcare services, social cohesion, neighborhood collaborations, citizen participation, food security, essential services, research and development, social and cultural networking, education for citizens and managers, and lifestyle factors. Additionally, economic drivers include social capital, healthcare services, social cohesion, neighborhood collaborations, citizen participation, food security, essential services, research and development, social and cultural networking, education for citizens and managers, and lifestyle factors.

Keywords: Coastal Resilience, Focus Group, Future Studies.

Citation: Abizadeh, S (2025). **An Analysis of Key Drivers of Resilience in Coastal Cities.** *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, 4(16), 43-54.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

DOI: 10.30495/juepd.2023.1995498.1251

Extended Abstract

Introduction

Coastal communities and ecosystems face a number of threats due to climate change and other environmental stressors. A coastal zone is an area where land and sea connect to each other. The development and use of resources of coastal areas is important for the integration of land and sea, the development of maritime economy and the establishment of a strong maritime government. Coastal areas are also exposed to various natural and human ecological pressures. Average global hurricane intensity appears to have increased between 2 and 11 percent by 2100 due to greenhouse warming, and storm surges are likely to increase as sea levels rise. Coastal ecosystems are also susceptible to the impacts of climate change, particularly sea level rise, ocean warming, and ocean acidification. Coastal protection strategies adopted by at-risk cities with large populations have mainly focused on protecting assets and human settlements with hard coastal defense structures. Despite these conditions, coastal cities in developing countries have to solve two types of problems, namely effective timely response to disasters and degradation of the coastal ecosystem, which has led to poor protection of coastal communities.

Methodology

The current applied-developmental research is in the category of qualitative research and its approach is analytical-exploratory and it was done with qualitative method. Data collection has been achieved through holding five focus groups. In fact, focus group meetings have been used to identify factors affecting the future resilience of coastal cities. At this stage, documentary studies have also been used to enrich the findings. Of course, the researcher presented the findings of the documentation stage in the meetings and the participants reached a consensus regarding the adequacy of the materials. In this regard, the qualitative theme analysis method has been used to extract drivers and selective, central and selective coding. In the next stage, to score the factors

and extract the key drivers, 35 experts were selected in a targeted way to complete the scoring process of the matrix of mutual effects based on the degree of influence and effectiveness with the numbers zero to three. The findings of these questionnaires were entered into the Mic Mac software.

Results and discussion

This study aims to identify the key drivers influencing the resilience of coastal cities. Focus group discussions led to the identification of 45 primary factors, which were refined to five core drivers: social, economic, institutional, physical, and environmental. Analysis using MICMAC software highlighted institutional, social, and economic drivers as the most influential. Institutional resilience requires governance based on the rule of law, justice, integrated management, and citizen participation. Municipal governments should establish networks, develop information databases, and share crisis management knowledge. Social resilience is strengthened by community cohesion, social capital, healthcare access, and education. Economically, financial support during crises, investment in specialized sectors, and urban regeneration are crucial. Key factors include sustainable employment, economic transparency, and corruption control. Physical and environmental variables also play a role in strengthening coastal resilience.

Conclusion

Society's awareness of upcoming risks in coastal areas plays a significant role in the sustainable management of urban risks and enables societies to reduce negative effects on human health, environment and economy. Since all societies will face risks, the issue of resilience is important. Resilience prevents a short-term hazardous event from turning into a long-term community-wide disaster. While most communities prepare effectively to respond to emergencies, many are inadequately prepared to recover afterward. Therefore, the topic of resilience is considered important, especially in coastal areas and in the direction of environmental sustainability.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره ۴، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۰۶۴۷-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۱۲۰۱-۲۹۸۱

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

مقاله پژوهشی

تحلیلی بر پیشران‌های کلیدی تاب‌آوری شهرهای ساحلی

سامان ابی‌زاده: استادیار گروه هنر و معماری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۱۰ صص ۵۴-۴۳ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۳۱

چکیده

مفهوم تاب‌آوری در گفتمان مدیریت شهری، به‌ویژه در مورد استراتژی‌های مرتبط با طبیعت ریشه دوانده است و به طور گسترده به عنوان یک ویژگی مهم سیستم‌های ساحلی در نظر گرفته شده و به طور فزاینده‌ای در سیاست‌های توسعه برجسته شده است. تحقیق حاضر تحلیلی-اکتشافی مبتنی بر مصاحبه گروه‌های کانونی و به روش دلفی و در زمره تحقیقات کیفی قرار دارد. در گام اول مفاهیم مرتبط با تاب‌آوری شهرهای ساحلی در فرآیند پنج مصاحبه گروه کانونی و با روش تحلیل مضمون کیفی به دست آمد. در این مرحله مصاحبه‌ها در قالب کدگذاری انتخابی، محوری و گزینشی استخراج شده‌اند. این فرآیند با استفاده از نرم‌افزار تحلیل کیفی مکس کیودی‌ای نسخه ۲۰۲۰ انجام شده است. پس از آن مضامین برای امتیازدهی در اختیار ۳۵ نفر از کارشناسان خبره قرار گرفته و بر اساس تحلیل آینده‌پژوهی و با استفاده از نرم‌افزار میک مک پیشران‌های کلیدی شناسایی شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد در گام اول تعداد ۴۵ کد انتخابی، ۱۵ کد محوری و ۵ کد گزینشی به دست آمده است. کدهای گزینشی به عنوان پیشران‌های کلیدی در اختیار خبرگان قرار داده شد و نتایج به دست آمده نشان داد پیشران‌های نهادی، اقتصادی و اجتماعی به عنوان موثرین عوامل در تاب‌آوری شهرهای ساحلی مطرح هستند. بنابراین هر گونه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در مسیر تاب‌آور کردن سواحل باید این عوامل را مورد توجه قرار دهند. پیشران نهادی شامل عوامل ساختار قانونی مناسب، مدیریت ریسک، سیاست‌گذاری و مدیریت مخاطرات، ارزیابی مخاطرات و فرصت‌ها، دارا بودن بانک‌های اطلاعاتی، شبکه‌سازی، سازمان‌های مردم‌نهاد، سیاست‌های توسعه، درگیر کردن همه ذی‌نفعان، واکنش‌های اضطراری، استفاده از فناوری روز، مدیریت یکپارچه، حکمروایی خوب شهری و بسیج منابع و امکانات می‌شود. پیشران اجتماعی عوامل سرمایه اجتماعی، مراقبت‌های بهداشتی، انسجام اجتماعی، همکاری‌های محله‌ای، مشارکت شهروندان، امنیت غذایی، خدمات اساسی، تحقیق و توسعه، شبکه اجتماعی و فرهنگی، آموزش شهروندان و مدیران، سبک زندگی را در بر می‌گیرد. همچنین پیشران اقتصادی شامل عوامل سرمایه اجتماعی، مراقبت‌های بهداشتی، انسجام اجتماعی، همکاری‌های محله‌ای، مشارکت شهروندان، امنیت غذایی، خدمات اساسی، تحقیق و توسعه، شبکه اجتماعی و فرهنگی، آموزش شهروندان و مدیران، سبک زندگی شده است.

واژه‌های کلیدی: تاب‌آوری ساحلی، گروه کانونی، آینده‌پژوهی.

استناد: ابی‌زاده، سامان. (۱۴۰۳). **تحلیلی بر پیشران‌های کلیدی تاب‌آوری شهرهای ساحلی.** فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه محیط

شهری فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۴(۱۶)، ۴۳-۵۴.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

© نویسندگان

DOI: 10.30495/juepd.2023.1995498.1251

مقدمه

بیش از ۴۰ درصد از جمعیت جهان در ۱۰۰ کیلومتری خط ساحلی زندگی می‌کنند و جمعیت شهری ساحلی جهان از ۴۵ به ۸۸ میلیون نفر در ۴۰ سال گذشته دو برابر شده است (Pesaresi et al., 2016:9). در سطح جهان، مناطق ساحلی دستخوش نرخ بی سابقه شهرنشینی و رشد جمعیت هستند (Dsikowitzky et al., 2016:621). تغییرات آب و هوایی جهانی، رشد جمعیت و آسیب‌پذیری ناشی از فعالیت‌های انسان باعث شده است که جوامع ساحلی در سراسر جهان نرخ قابل توجهی از تغییر را تجربه کنند (McMichael, 2014:5). جوامع و اکوسیستم‌های ساحلی به دلیل تغییرات اقلیمی و سایر عوامل استرس‌زای محیطی با تعدادی تهدید مواجه هستند (Sandifer et al, 2014:160). منطقه ساحلی منطقه‌ای است که در آن خشکی و دریا به یکدیگر متصل می‌شوند. توسعه و استفاده از منابع مناطق ساحلی برای ادغام زمین و دریا، توسعه اقتصاد دریایی و ایجاد یک دولت دریایی قوی مهم است. مناطق ساحلی نیز در معرض فشارهای اکولوژیکی مختلف، طبیعی و انسانی هستند (Almutairi et al., 2020:597). به نظر می‌رسد میانگین شدت طوفان جهانی تا سال ۲۱۰۰ به دلیل گرم شدن گلخانه‌ها بین ۲ تا ۱۱ درصد افزایش یافته و موج‌های طوفان احتمالاً با بالا آمدن سطح دریا افزایش می‌یابد (Reidmiller et al, 2018:15).

اکوسیستم‌های ساحلی نیز مستعد تأثیرات تغییرات آب و هوایی، به ویژه افزایش سطح دریا، گرم شدن اقیانوس‌ها و اسیدی شدن اقیانوس‌ها هستند (Ward et al, 2016:35). استراتژی‌های حفاظت از سواحل اتخاذ شده توسط شهرهای در معرض خطر با جمعیت زیاد عمدتاً بر حفاظت از دارایی‌ها و سکونتگاه‌های انسانی با ساختارهای دفاعی سخت ساحلی متمرکز شده‌اند (Oppenheimer et al., 2019:26). علیرغم این شرایط، شهرهای ساحلی در کشورهای در حال توسعه باید دو نوع مشکل را حل کنند، یعنی واکنش موثر به موقع در برابر بلایا و تخریب اکوسیستم ساحلی که منجر به حفاظت ضعیف از جوامع ساحلی شده است (Barbier, 2014:8). در این میان اندازه‌گیری تاب‌آوری جامعه ساحلی به دلیل تعاملات پویا با جوامع و محیط یک فرآیند پیچیده است. ایجاد تاب‌آوری در مناطق ساحلی در حال حاضر معمولاً به عنوان نیاز اصلی شیوه‌های مدیریت پایدار ساحلی شناخته می‌شود (Karavokiros et al., 2016:2). برنامه‌ریزی برای تاب‌آوری در مناطق ساحلی فراتر از ارزیابی آسیب‌پذیری و خطر است. برنامه‌ریزی تاب‌آوری را می‌توان با یک فرآیند تکراری شامل آماده‌سازی برای رویدادهای مخاطره‌آمیز، پاسخ‌های فوری و بازایی مشخص کرد (NOAA, 2018:5).

تاب‌آوری خود یک مفهوم گسترده است و بسته به نحوه به کارگیری این اصطلاح می‌تواند به روش‌های مختلفی تعریف شود (به عنوان مثال تاب‌آوری اکولوژیکی، تاب‌آوری مهندسی). تاب‌آوری اکولوژیکی بر عملکرد یک سیستم و تداوم روابط متمرکز است و امکان جابجایی یک سیستم تاب‌آور بین حالت‌های پایدار را تشخیص می‌دهد (Holling, 1973:7). تاب‌آوری به طور گسترده به عنوان یک ویژگی مهم سیستم‌های طبیعی از جمله سیستم‌های ساحلی در نظر گرفته می‌شود (Masselink, 2019:2). تاب‌آوری جامعه ساحلی ظرفیت یک جامعه برای انطباق و تأثیرگذاری بر روند تغییرات محیطی، اجتماعی و اقتصادی است. مطالعات ارزیابی تاب‌آوری جوامع ساحلی برای توصیف وضعیت و روند تاب‌آوری در سطح جامعه مفید بوده و نقاط قوت، ضعف، و شکاف‌های عدم تاب‌آوری را شناسایی می‌کند، همچنین آگاهی را افزایش داده و به طور گسترده ظرفیت جامعه و آسیب‌پذیری را در برابر خطرات ساحلی ارزیابی کرده و اقدامات آمادگی و کاهش سازگاری را توسعه می‌دهد (Sooriyaarachchi et al, 2018:685). بنابراین، مدیریت موثر و بلندمدت خطر بلایا و تغییرات آب‌وهوا ضروری است. در همین راستا جوامع ساحلی علاقه‌مند به افزایش تاب‌آوری خود در برابر این تهدیدات هستند تا آمادگی بیشتری برای مدیریت آنها، کاهش اثرات و بازگشت سریعتر به قبل از بلایا داشته باشند.

هدف مطالعه حاضر شناسایی پیشران‌های موثر بر تاب‌آوری مناطق ساحلی با تأکید بر روش آینده‌پژوهی (زالی و عطریان، ۱۳۹۵) است. منظور از تاب‌آوری ابعاد طبیعی و انسانی موضوع را شامل شده و نگاهی سیستماتیک به پیشران‌ها دارد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

در سال‌های اخیر، محبوبیت تاب‌آوری هم در گفتمان دانشگاهی و هم در گفتمان سیاسی، افزایش یافته است (Meerow & Newell, 2015:240). این نظریه از مطالعه تغییرات جمعیت در سیستم‌های اکولوژیکی به وجود آمد (Masselink & Lazarus, 2019:2). تاب‌آوری یک مفهوم هنجاری است؛ زیرا منشأ کاربرد آن مورد بحث است و اغلب استدلال می‌شود که ریشه در رشته‌های مختلف دارد (Sharifi & Yamagata, 2016:1661). اصطلاح تاب‌آوری به عنوان تفکر سنتی ظهور کرده و در ابتدا در رشته فیزیک و روانشناسی توسعه یافته است.

سپس از طریق مجموعه‌ای از مطالعات انجام شده توسط نویسندگانی مانند هولینگ^۱ (۱۹۶۱)، روزنزوايگ^۲ (۱۹۷۱)، موزر^۳ (۲۰۰۸) و نوریس^۴ و همکاران (۲۰۰۸)، در زمینه اکولوژی معرفی شد. در طول چهار دهه گذشته، رویکرد تاب‌آوری توسط روش‌های بی‌شماری در زمینه‌ها و رشته‌های مختلف برای نیازها و اولویت‌های آن‌ها به کار گرفته شده است، که منجر به تعاریف متعددی از مفاهیم بدون توجه به منشأ آن شده است. هولینگ (۱۹۷۳) پیشنهاد کرد که رفتار پویای سیستم‌های اکولوژیکی را می‌توان با دو ویژگی متمایز تعریف کرد: تاب‌آوری و ثبات^۵ تاب‌آوری در اصل به تداوم روابط درون یک سیستم به عنوان معیاری از توانایی سیستم برای جذب تغییرات محیطی بدون تغییر پویایی درونی آن، اشاره دارد. ثبات نشان‌دهنده توانایی یک سیستم برای بازگشت به حالت تعادل پس از یک اختلال موقت است. هرچه بازگشت سریعتر باشد، سیستم پایدارتر است. شاید مهمتر از همه، نظریه تاب‌آوری بینش‌هایی را در مورد سیستم‌های اجتماعی-اکولوژیکی پیچیده و مدیریت پایدار آنها به ویژه با توجه به تغییرات آب‌وهوایی ارائه می‌دهد (Leichenko, 2011:166). در حوزه روانشناسی، تاب‌آوری به فرآیند، نتیجه یا ظرفیت فرد یا جامعه برای مقاومت، بازیابی و بازگشت به حالت تعادل خود پس از تأثیرپذیری از عوامل استرس‌زای بیرونی اطلاق می‌شود (Norris et al., 2008:130).

تفسیر اولیه از تاب‌آوری مهندسی به توانایی سیستم برای بازگشت به تعادل و وضعیت پایدار به صورت کامل، پس از وقوع آشفتگی‌ها اشاره دارد. فرض‌های اساسی تاب‌آوری مهندسی عبارتند از: الف) وجود یک حالت تعادل که سیستم قابلیت بازگشت به وضعیت پایدار و محیط قابل پیش‌بینی تحت کنترل را داشته باشد؛ ب) ظرفیت طبیعی برای خوداصلاحی در جهت متعادل شدن، پس از تجربه آشفتگی‌های بیرونی. این دیدگاه به شدت مورد حمایت مدیریت منابع طبیعی و زیست‌محیطی قرار دارد و هنوز در مطالعات بحران و اکولوژی رایج است و بر بازیابی (پرش به عقب) و کارایی سیستم تأکید دارد و تاب‌آوری در این دیدگاه بر طبق مدت زمان بازگشت سیستم ارزیابی می‌شود. حفظ یک کارکرد و نگهداشت یک موقعیت جدید، از عناصر تاب‌آوری مهندسی هستند (De Bruijn & et al, 2017:22). رویکرد مهندسی تاب‌آوری، مقاومت فیزیکی سیستم در برابر شوک و همچنین توانایی آن را برای بازگشت سریع به حالت تعادل هر زمان که از سطح آستانه فراتر رفت، نشان می‌دهد (Bodin & Wiman, 2004:35). رویکرد اکولوژیکی به تاب‌آوری عدم قطعیت شوک‌های اقلیمی را تأیید کرده و از افزایش ظرفیت تحمل سیستم حمایت می‌کند و نیازهای انعطاف‌پذیری سیستم را برای تغییر وضعیت به حالت تعادل جدید باهدف حفظ عملکرد قبل از فاجعه، حتی پس از یک شوک شدید اولویت‌بندی می‌نماید (Holling, 1973). تاب‌آوری اکولوژیکی بر پایداری، تغییر و غیرقابل پیش‌بینی بودن تمرکز می‌کند و بر شرایطی تأکید می‌کند که پویایی سیستم را از هر حالت تعادلی دور می‌کند، از جمله ناپایداری‌های پویایی که یک سیستم را به رژیم رفتاری دیگری تبدیل خواهد کرد (Masselink & Lazarus, 2019:3).

مفهوم تاب‌آوری به یک سیستم پویا اشاره دارد که پس از یک شوک خارجی ممکن است یک مکانیسم خنثی‌کننده یا متعادل‌کننده^۶ داشته باشد تا آن را به موقعیت اولیه خود بازگرداند («بازگشت به عقب»).

برخی از تعاریف تاب‌آوری شهری در جدول ۱ آورده شده است:

نویسنده (سال)	موضوع	تعریف
آلبرتی و همکاران (۲۰۰۳)	علوم کشاورزی و زیست‌شناسی، علوم محیطی	درجه‌ای که شهرها قبل از سازماندهی مجدد حول مجموعه‌ای جدید از ساختارها و فرآیندها، تغییرات را تحمل می‌کنند (ص: ۱۱۷۰)
گودچاک (۲۰۰۳)	علوم مهندسی	شبکه‌ای پایدار از سیستم‌های فیزیکی و جوامع انسانی (ص: ۱۳۷)
پیکت ^۹ و همکاران (۲۰۰۳)	علوم کشاورزی و زیست‌شناسی، علوم محیطی	توانایی یک سیستم برای سازگاری در مواجهه با شرایط متغیر (ص: ۳۷۳)

^۱ Holling

^۲ Rosenzweig

^۳ Moser

^۴ Norris

^۵ Stability

^۶ Compensating

^۷ Equilibrating

^۸ Godschalk

^۹ Pickett

ارنستون ^۱ و همکاران (۲۰۱۰)	علوم محیطی، علوم اجتماعی	برای حفظ یک رژیم پویا و خاص، حکمروایی شهری نیاز به ایجاد ظرفیت‌های دگرگون‌کننده برای رویارویی با عدم قطعیت و تغییر دارد (ص: ۵۳۳)
کامپالا ^۲ (۲۰۰۶)	علوم اجتماعی	ظرفیت یک شهر برای بازگشت از ویرانی (ص: ۱۴۱)
آهرن ^۳ (۲۰۱۱)	علوم محیطی	ظرفیت سیستم‌ها برای سازماندهی مجدد و بازیابی از تغییرات و اختلالات بدون تغییر به حالت‌های دیگر... سیستم‌هایی که در برابر شکست، امن هستند
لیچنکو ^۴ (۲۰۱۱)	علوم محیطی؛ علوم اجتماعی	توانایی... برای تحمل طیف وسیعی از شوک‌ها و فشارها
تایلر ^۵ و مونچ ^۶ (۲۰۱۲)	علوم محیطی؛ علوم اجتماعی	تاب‌آوری مشارکت‌کنندگان را تشویق می‌کند تا نوآوری و تغییر را برای کمک به بهبودی از استرس‌ها و شوک‌هایی که ممکن است قابل پیش‌بینی یا غیرقابل پیش‌بینی باشند، در نظر بگیرند (ص: ۳۱۲)
لیو ^۷ (۲۰۱۲)	علوم محیطی	ظرفیت شهر برای تحمل سیل و سازماندهی مجدد در صورت بروز آسیب فیزیکی و اختلالات اجتماعی-اقتصادی، به منظور جلوگیری از مرگ و میر و صدمات و حفظ هویت اجتماعی-اقتصادی فعلی (ص: ۵)
براون و همکاران (۲۰۱۲)	علوم محیطی، علوم اجتماعی	تاب‌آوری ظرفیت... برای پاسخگویی پویا و موثر به شرایط آب‌وهوایی در حال تغییر و در عین حال ادامه عملکرد در سطح قابل قبول. این تعریف شامل توانایی مقاومت در برابر ضربه‌ها یا مقاومت در برابر ضربه‌ها و همچنین توانایی بازیابی و سازماندهی مجدد به منظور ایجاد عملکردهای لازم برای حداقل جلوگیری از شکست فاجعه آمیز و توانایی رشد در بهترین حالت است.
لاموند ^۸ و پراوب (۲۰۰۹)	علوم مهندسی	تاب‌آوری این ایده را در بر می‌گیرد که شهرها باید بتوانند به سرعت از بلایای بزرگ و جزئی بهبود یابند
لومه ^۹ و همکاران (۲۰۱۳)	علوم زمین	توانایی شهر برای جذب آشفتگی و بازیابی عملکرد آن پس از یک اختلال

تفکر تاب‌آوری هم‌اکنون به طور محکم در تحقیقات مخاطرات طبیعی (Zhou et al, 2010)، در مطالعه اثرات زیست‌محیطی و اجتماعی تغییرات آب و هوا (Tanner et al, 2015) و در گفتمان‌های سیستم‌های اقتصادی و سیاسی به طور گسترده‌تر جای گرفته است (Rose & Krausman, 2013). فعالیت‌های توسعه‌ای در مناطق ساحلی (به عنوان مثال، شهرنشینی و توسعه گردشگری) می‌تواند منجر به تغییرات چشمگیر کاربری زمین شود، که کاهش تاب‌آوری ساحلی را تسریع کرده و در نهایت چشم‌انداز اجتماعی-اکولوژیکی ساحلی را از بین می‌برد (Kim et al, 2017:2). مناطق ساحلی با چالش افزایش خطرات ناشی از تغییرات محیطی، تأثیرات تغییر اقلیم اجتناب‌ناپذیر و فعالیت‌های انسانی مواجه هستند. در راستای پاسخگویی و مقابله با عدم قطعیت در رابطه با افزایش سطح دریا و سایر خطرات مرتبط با آب‌وهوا که در نتیجه تغییرات محیطی جهانی ایجاد می‌شوند، ارائه پاسخ‌های سازگار به مدیریت ساحلی مورد نیاز است (Rahman & Rahman, 2014:89). پذیرش مفهوم تاب‌آوری در مدیریت ساحلی نشان‌دهنده تغییر مرحله‌ای در تفکر، مبتنی بر ارزیابی‌های سنتی خطر و محاسبه بیشتر ظرفیت‌ها برای پاسخ‌گویی، بازیابی و اجرای اقدامات احتمالی است (Rumson et al, 2020:1). تاب‌آوری ساحلی، به توانایی جامعه را برای بازگشت پس از تجربه خطرات ساحلی اشاره دارد. هنگامی که یک جامعه تاب‌آوری خود را بهبود بخشد، به طور بالقوه بار اقتصادی ناشی از خطرات ساحلی و همچنین اثرات منفی بر محیط‌زیست، سلامت انسان و مشکلات حمل‌ونقل را کاهش می‌دهد (DeWeese et al, 2016:4). برای دستیابی به تاب‌آوری، تکیه صرف بر پاسخ‌های واکنشی به رویدادهای خطرناک ناکافی است، بلکه لازم است سازگاری‌های پیشگیرانه انجام

¹ Ernstson

² Campanella

³ Ahern

⁴ Leichenko

⁵ Tyler

⁶ Moench

⁷ Liao

⁸ Lamond

⁹ Lhomme

شده و توانایی جوامع ساحلی برای بازگشت پس از حوادث شوک افزایش یابد (Kete et al, 2018:276). در تقویت تاب‌آوری ساحلی، ایجاد تعادل بین مسائل زیست‌محیطی و توسعه و در عین حال ترویج جوامع ایمن و قابل زندگی مهم است. از منظر اجتماعی، تاب‌آوری جوامع ساحلی را می‌توان از طریق شبکه‌های اجتماعی، درگیر کردن و مشارکت جامعه، بیمه و دسترسی به سایر منابع مالی افزایش داد. از منظر محیط ساخته‌شده، بهبود در شیوه‌های ساخت‌وساز، طراحی ساختمان برخی از اقداماتی هستند که تاب‌آوری را افزایش می‌دهند. برخی دیگر از عوامل افزایش تاب‌آوری عبارتند از در دسترس بودن زیرساخت‌های عمومی و خطوط حیاتی (مانند جاده‌ها، پل‌ها، برق، آب و ...) (Cutter & Director, 2008).

مواد و روش تحقیق

تحقیق حاضر کاربردی-توسعه‌ای در زمره تحقیقات کیفی قرار دارد و رویکرد آن تحلیلی-اکتشافی است و با روش کیفی انجام شده است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق برگزاری پنج گروه کانونی به دست آمده است. در واقع برای شناسایی عوامل موثر بر آینده تاب‌آوری شهرهای ساحلی از جلسات گروه کانونی استفاده شده است. در این مرحله برای غنای یافته‌ها، از مطالعات اسنادی هم استفاده شده است. البته محقق یافته‌های حاصل از مرحله اسنادی را در جلسات مطرح کرده و مشارکت‌کنندگان در رابطه با کفایت مطالب به اجماع رسیده‌اند. در همین راستا از روش تحلیل مضمون کیفی برای استخراج پیشران‌ها و کدگذاری انتخابی، محوری و گزینشی استفاده شده است. در مرحله بعد و برای امتیازدهی به عوامل و استخراج پیشران‌های کلیدی، ۳۵ نفر خبره به روش هدفمند انتخاب شدند تا فرآیند امتیازدهی به ماتریس اثرات متقابل بر مبنای میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آنها با اعداد صفر تا سه تکمیل گردد. یافته‌های حاصل از این پرسشنامه‌ها وارد نرم‌افزار میک شد.

بحث و ارائه یافته‌ها

در گام اول تحقیق اقدام به شناسایی پیشران‌های موثر بر تاب‌آوری شهرهای ساحلی شد. جلسات گروه کانونی برگزار و عوامل کلیدی با روش تحلیل مضمون استخراج شد. بررسی مضامین نشان داد تعداد ۴۵ عامل اولیه به دست آمد. در مراحل بعدی در پنج دسته اجتماعی، کالبدی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نهادی طبقه‌بندی شدند (جدول ۱). آسیب‌پذیری شهرها در برابر مخاطرات و بحران‌های طبیعی و اجتماعی امری اجتناب‌ناپذیر است و شهرنشینی سریع در هزاره سوم مکان‌های شهری را با کمبود منابع، مصرف بیشتر انرژی، آلودگی‌های محیطی، شورش‌های شهری، ناپایداری‌های اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی رو به رو کرده است، در این میان مدیریت بحران شهرها به ناچار باید در برابر آنها واکنش نشان دهد. از آنجاکه پیش‌بینی این نوع از بحرانها غیرممکن و تاحدودی سخت است، اثرات و پیامدهای آن، چندبرابر خواهد شد (Eskandari Nodeh et al, 2019). بسیاری از تحقیقات موجود در مورد اندازه‌گیری‌های تاب‌آوری، عوامل مربوط به طیفی از حوزه‌های اجتماعی را ارزیابی می‌کنند که شامل محیط‌های اجتماعی، اقتصادی، نهادی، زیرساختی و طبیعی است (Kwok et al, 2016:198). در واقع ظرفیت تاب‌آوری مجموعه‌ای از شرایط است که خانواده‌ها را قادر می‌سازد در مواجهه با شوک‌ها به انعطاف‌پذیری لازم دست یابند (Gholipour, 2022). تحقیقات بر اهمیت تاب‌آوری اجتماعی یعنی ظرفیت افراد و جوامع برای مقابله با استرس‌ها و شوک‌های خارجی و چگونگی کمک به آمادگی جامعه، واکنش در برابر بلایا و بهبودی پس از بلایا متمرکز شده است (Kwok et al, 2016:199). به عنوان مؤلفه ای از تاب‌آوری جامعه، تاب‌آوری اجتماعی توسط محققان در بسیاری از رشته‌های دانشگاهی مورد بررسی قرار گرفته است. عوامل کلیدی در بعد اجتماعی شامل سرمایه اجتماعی، مراقبت‌های بهداشتی، انسجام اجتماعی، همکاری‌های محله‌ای، مشارکت شهروندان، امنیت غذایی، خدمات اساسی، تحقیق و توسعه، شبکه اجتماعی و فرهنگی، آموزش شهروندان و مدیران و سبک زندگی می‌باشد. به طور مثال می‌توان گفت سرمایه اجتماعی، تاب‌آوری جامعه را در برابر تغییرات محیطی افزایش می‌دهد. روابط منطقی بین کنشگران اجتماعی و هنجارهای موثر اجتماعی، به ساکنان محلی کمک می‌کند که منابع و اطلاعات را در زمان وقوع بحران‌های شهری به اشتراک بگذارند. مطالعات نشان داده است که سرمایه اجتماعی مناسب در جوامع، عاملی حیاتی برای توانمندسازی، سازگاری و کاهش اثرات مخرب در زمان وقوع مخاطرات محیطی است.

تاب‌آوری کالبدی شهرهای ساحلی مفهومی جامع و سیستماتیک است که به تحلیل و بهینه‌سازی عناصر فیزیکی و ساختاری شهرها با هدف کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی می‌پردازد. این مفهوم بر مدیریت هوشمند توسعه شهری، برنامه‌ریزی کاربری اراضی، بهینه‌سازی زیرساخت‌ها، و شناخت زمین‌شناسی منطقه تأکید دارد تا از گسترش بی‌رویه شهر در مناطق پرخطر جلوگیری شود و فضاهای باز و مقاوم در برابر بلایا تقویت گردند. در این راستا، یکپارچه‌سازی شبکه حمل‌ونقل ایمن، استفاده از فناوری‌های نوین در زیرساخت‌های شهری، و

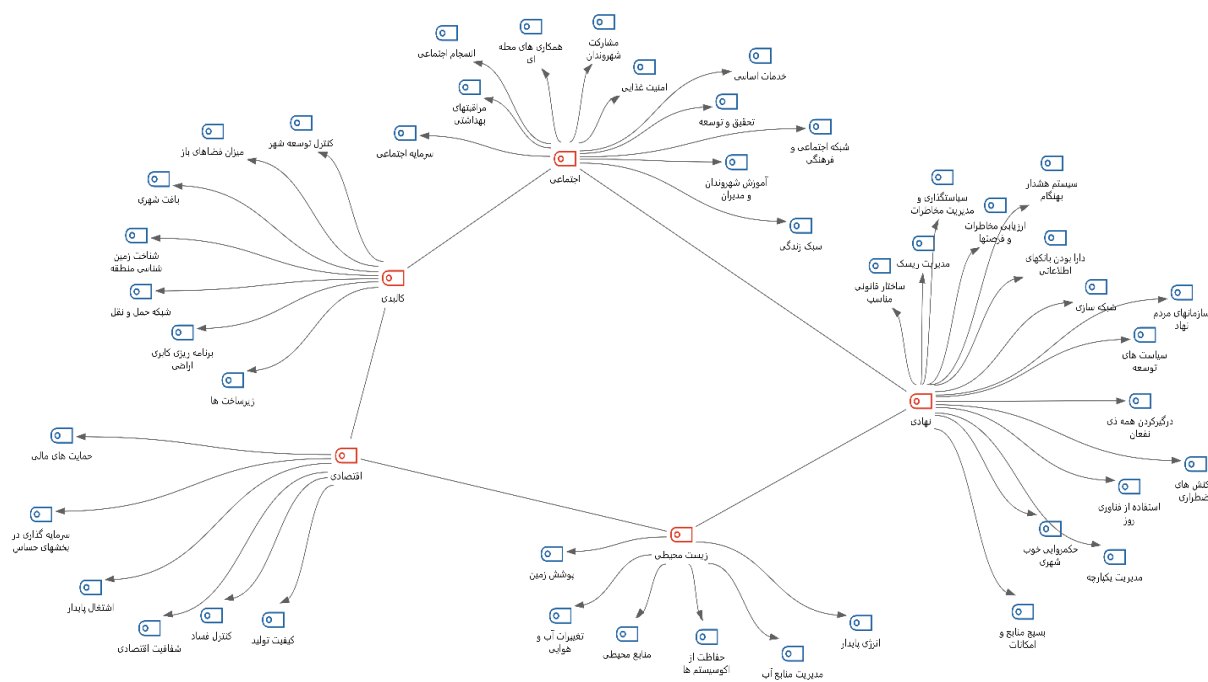
مقاوم‌سازی بافت شهری از طریق بهره‌گیری از مصالح پایدار، نقش مهمی در افزایش تاب‌آوری ایفا می‌کنند. علاوه بر این، توانمندسازی اجتماعی و مشارکت شهروندان در فرآیندهای برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان راهکاری کلیدی برای ایجاد شهرهایی انعطاف‌پذیر و پایدار مطرح است. بنابراین، شهرهای ساحلی به‌عنوان سیستم‌های پیچیده و پویا نیازمند راهبردهای یکپارچه‌ای هستند که ضمن توسعه پایدار، آسیب‌پذیری را کاهش داده و ظرفیت بازیابی آن‌ها را در برابر بحران‌های طبیعی تقویت کنند. عوامل کلیدی در بعد اقتصادی شامل حمایت‌های مالی، سرمایه‌گذاری در بخش‌های حساس، اشتغال پایدار، شفافیت اقتصادی، کنترل فساد و کیفیت تولید می‌باشد. تاب‌آوری اقتصادی توانایی یک کشور یا یک بنگاه اقتصادی برای تبدیل توسعه اقتصادی به محیطی امن در برابر فشار یا فاجعه است (Lei et al, 2023: 786). در واقع شهرهای ساحلی با اقتصاد پایدار سریعتر و بهتر می‌توانند به بازیابی قدرت و توان خود پرداخته و جهش به عقب، حداقل در زمان وقوع بحران داشته باشند. به اصطلاح تاب‌آوری اقتصادی، نشان می‌دهد یک اقتصاد چگونه می‌تواند به آرامی رشد اقتصادی پایدار را پس از یک فاجعه یا شوک درونی و بیرونی بازیابد (Zhang et al, 2022: 925). به طور خاص، تاب‌آوری اقتصادی به توانایی یک اقتصاد برای مقابله موثر با اختلالات داخلی و خارجی، مقاومت در برابر شوک‌ها و دستیابی به توسعه اقتصادی پایدار در فرآیند تعدیل ساختار اقتصادی و حالت رشد آن اشاره دارد.

شهرهای ساحلی از لحاظ زیست‌محیطی نیز با خطرات مختلفی روبه‌رو هستند. در واقع مخاطرات زیست‌محیطی در شهرهای ساحلی با پیامدهای مختلفی از جمله کاهش تنوع زیستی و ناتوانی در سازگاری با شرایط پراسترس همراه است. با ادامه توسعه و رشد جوامع بشری، سطوح فزاینده‌ای از آلودگی و تخریب محیط‌زیست بوجود می‌آید که در نتیجه تأثیرات زیادی بر معیشت و رفاه مردم به همراه دارد. در این تحقیق، تاب‌آوری اکولوژیکی مترادف با تاب‌آوری زیست‌محیطی، مطابق با تعریف هولینگ و همکاران، در نظر گرفته شده است (Holling, 1973) و توسط تیمرمن (Timmerman, 1981) گسترش یافته است تا تأثیر تغییرات آب و هوایی، مخاطرات زیست‌محیطی و کاهش خطر را با تاب‌آوری کلی جامعه مرتبط کند. عوامل کلیدی در بعد زیست‌محیطی شامل پوشش زمین تغییرات آب‌وهوایی، منابع محیطی، حفاظت از اکوسیستم‌ها، مدیریت منابع آب و انرژی پایدار است.

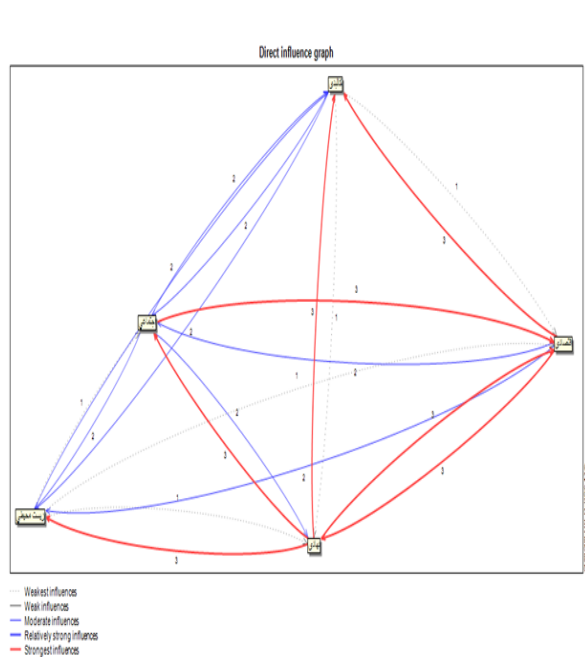
ظرفیت نهادی یک عنصر حیاتی برای مقابله با چالش‌های مرتبط با مدیریت ریسک، تسهیل بهبود زیرساخت‌ها برای کاهش ریسک و افزایش سطح اعتماد عمومی نسبت به دولت است (Hutchison et al, 2011: 738). این جنبه‌های نهادی، شالوده‌ای را برای عملکردهای اداری و مالی شهرها فراهم می‌کند. عوامل کلیدی در بعد نهادی شامل ساختار قانونی مناسب، مدیریت ریسک، سیاست‌گذاری و مدیریت مخاطرات، ارزیابی مخاطرات و فرصت‌ها، دارابودن بانک‌های اطلاعاتی، شبکه‌سازی، سازمان‌های مردم‌نهاد، سیاست‌های توسعه، درگیرکردن همه ذی‌نفعان، واکنش‌های اضطراری، استفاده از فناوری روز، مدیریت یکپارچه، حکمروایی خوب شهری و بسیج منابع و امکانات می‌شود.

جدول ۱. پیشران‌های کلیدی و عوامل اولیه موثر بر تاب‌آوری شهرهای ساحلی

ردیف	پیشران‌ها	عوامل اولیه
۱	اجتماعی	سرمایه اجتماعی، مراقبت‌های بهداشتی، انسجام اجتماعی، همکاری‌های محله‌ای، مشارکت شهروندان، امنیت غذایی، خدمات اساسی، تحقیق و توسعه، شبکه اجتماعی و فرهنگی، آموزش شهروندان و مدیران، سبک زندگی
۲	کالبدی	کنترل توسعه شهر، میزان فضاهای باز، بافت شهری، شناخت زمین‌شناسی منطقه، شبکه حمل‌ونقل، برنامه‌ریزی کاربری اراضی و زیرساخت‌ها
۳	اقتصادی	حمایت‌های مالی، سرمایه‌گذاری در بخش‌های حساس، اشتغال پایدار، شفافیت اقتصادی، کنترل فساد و کیفیت تولید
۴	زیست‌محیطی	پوشش زمین، تغییرات آب‌وهوایی، منابع محیطی، حفاظت از اکوسیستم‌ها، مدیریت منابع آب و انرژی پایدار
۵	نهادی	ساختار قانونی مناسب، مدیریت ریسک، سیاست‌گذاری و مدیریت مخاطرات، ارزیابی مخاطرات و فرصت‌ها، دارابودن بانک‌های اطلاعاتی، شبکه‌سازی، سازمان‌های مردم‌نهاد، سیاست‌های توسعه، درگیرکردن همه ذی‌نفعان، واکنش‌های اضطراری، استفاده از فناوری روز، مدیریت یکپارچه، حکمروایی خوب شهری و بسیج منابع و امکانات

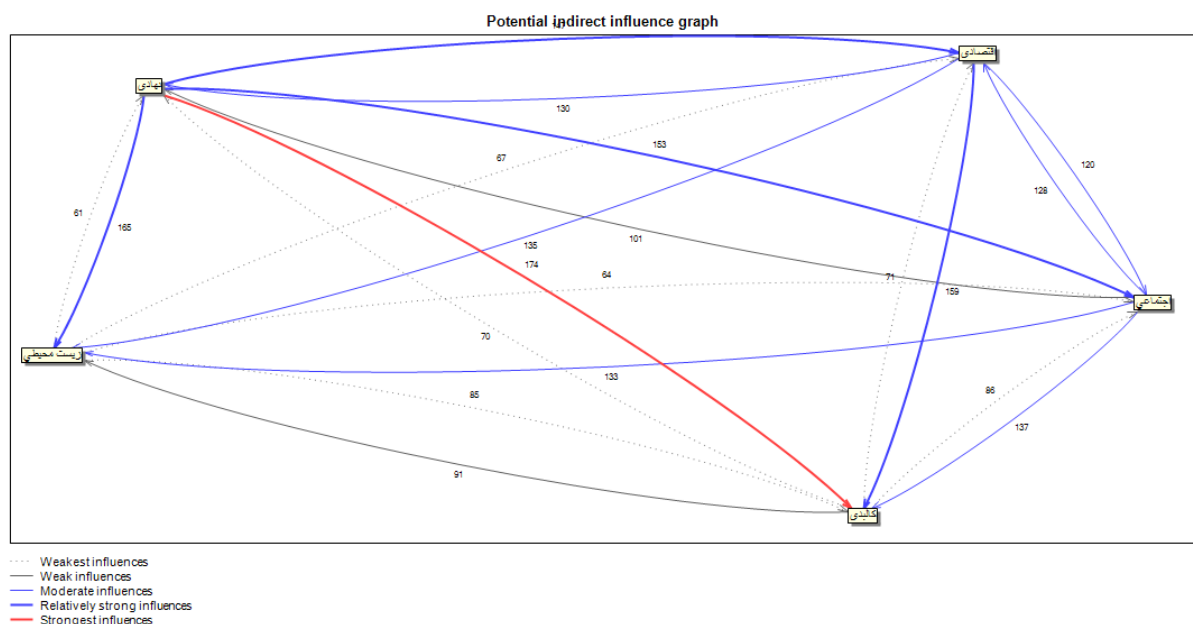
شکل ۱. عوامل اولیه و پیشران‌های موثر بر تاب‌آوری شهرهای ساحلی

شکل ۳. نمودار روابط مستقیم (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

شکل ۲. نقشه پراکندگی پیشران‌ها و جایگاه آنها در محور تأثیرگذاری- تأثیرپذیری

شکل ۴. نمودار روابط غیر مستقیم (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

آگاهی جامعه از خطرات پیش‌رو در مناطق ساحلی نقش به سزایی در مدیریت پایدار مخاطرات شهری دارد و جوامع را قادر می‌سازد اثرات منفی بر سلامت انسان، محیط‌زیست و اقتصاد را کاهش دهد. از آنجایی که همه جوامع با خطرات مواجه خواهند شد، موضوع تاب‌آوری مهم است. تاب‌آوری از تبدیل یک رویداد خطرناک کوتاه‌مدت به یک فاجعه بلندمدت در سطح جامعه جلوگیری می‌کند. در حالی که اکثر جوامع به طور موثر خود را برای پاسخ به موقعیت‌های اضطراری آماده می‌کنند، بسیاری از آنها به اندازه کافی برای بهبودی پس از آن آماده نیستند. بنابراین مبحث تاب‌آوری به خصوص در مناطق ساحلی و در راستای پایداری محیط امری مهم به حساب می‌آید.

تحقیق حاضر با هدف شناسایی پیشران‌های موثر بر تاب‌آوری شهرهای ساحلی انجام شده است. نتایج جلسات گروه‌های کانونی منجر به شناسایی ۴۵ عامل اولیه شده است که در فرآیندهای کدگذاری محوری و گزینشی به ۵ عامل پیشران رسیده است. پیشران‌های اجتماعی، اقتصادی، نهادی، کالبدی و زیست‌محیطی به عنوان عوامل موثر بر تاب‌آوری شهرهای ساحلی شناسایی شده‌اند. پردازش داده‌ها در نرم‌افزار میک‌مک نشان داد پیشران‌های نهادی، اجتماعی و اقتصادی به عنوان عوامل موثر بر تاب‌آوری ساحلی و متغیرهای تأثیرگذار به حساب می‌آیند. عوامل نهادی نشان می‌دهند مدیریت شهرهای ساحلی باید بر مسیر قانونمندی، حکمروایی خوب، عدالت محوری، مدیریت یکپارچه و کاربرد منابع موثر حرکت نماید و حاکمیت در روند سیاستگذاری خود تجدیدنظر کرده و بر مشارکت شهروندان استوار باشد. در همین راستا دولت‌های شهری باید اقدام به شبکه‌سازی و ایجاد بانک‌های اطلاعاتی کرد و بر اشتراک‌گذاری دانش مدیریت بحران تأکید نماید.

تاب‌آوری اجتماعی در شهرهای ساحلی نشان داد که جامعه‌ای منسجم با سرمایه اجتماعی متناسب و سبک زندگی پایدار گامی موثر در جهت پایداری برداشته است. در همین راستا توجه به مشارکت شهروندان، تأمین نیازهای بهداشتی و خدمات اساسی، شبکه‌های اجتماعی و فرهنگی و همچنین توجه به بخش تحقیق و توسعه و آموزش شهروندان، شانس بیشتری برای بازیابی توان خود دارد. در بخش عوامل اقتصادی موثر بر تاب‌آوری شهرهای ساحلی، تحقیق حاضر به این نتیجه رسیده است که حمایت‌های مالی در هنگام بحران‌ها در بهبود اوضاع موثر است. همچنین سرمایه‌گذاری در بخش‌های تخصصی شهرها و قابلیت‌های بالقوه آنها توان مردم و مدیران را در بازسازی و بازآفرینی شهری امری حیاتی به حساب می‌آید. از عوامل زیربنایی می‌توان به اشتغال پایدار، شفافیت اقتصادی، کنترل فساد و کیفیت تولید در شهر اشاره کرد. در این تحقیق متغیرهای کالبدی و زیست‌محیطی از نوع متغیرهای تأثیرپذیر بوده‌اند.

ساختار کالبدی شهر هم در تاب‌آوری ساحلی اثرگذار است و نقش ویژه‌ای در این زمینه بر عهده دارد. در این میان ارزیابی توسعه شهر، شناخت بافت شهری و زمین‌شناسی منطقه، شبکه حمل‌ونقل، کاربری اراضی و ... مهم به نظر می‌رسد. در واقع شهرهای ساحلی با ساختار کالبدی پایدار، در برابر شوک‌های بیرونی و اختلالات داخلی انعطاف بیشتری از خود نشان می‌دهند. بررسی تحقیقات گذشته نشان می‌دهد به طور مثال در ژاپن معماری مناسب ساختمانها تا حد زیادی از میزان خسارات ناشی از بحران‌ها کاسته و پایداری محیطی را به دنبال داشته است.

همچنین بهره‌گیری از روش‌های پایدار زیست‌محیطی، تاب‌آوری شهرهای ساحلی را بهبود می‌بخشد. حفاظت از اکوسیستم‌های شهری، بهره‌گیری از انرژی‌های پایدار و پاک، شیوه‌های علمی و مبتنی بر مشارکت منابع آب، حفظ نوع پوشش‌های زمین و ... در این زمره قرار می‌گیرند. علاوه بر این تاب‌آوری شهرهای ساحلی از منظر نهادی نیز قابل ردیابی است. مدیریت شهری بر پایه حکمروایی خوب شهری، مدیریت ریسک، مدیریت قانون‌محور و مبتنی بر مشارکت مردمی و ... به عنوان اساس تاب‌آوری شهری به شمار می‌رود.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد تاب‌آوری ساحلی به شرایط مختلفی بستگی دارد و تنها در صورت ارزیابی تاب‌آوری در این ابعاد می‌توان به پایداری محیطی دست یافت. دستیابی به استراتژی‌های مدیریت ساحلی پایدار نیازمند ارزیابی‌های کامل تاب‌آوری مبتنی بر شواهد درست و منطقی است. بنابراین شناسایی پیشران‌های کلیدی در راستای ارزیابی محیط سواحل امری ضروری است. برای اطمینان از اینکه این ارزیابی‌ها خروجی‌های قابل اطمینان ایجاد می‌کنند، باید الزامات موردنظر متخصصان ساحلی را در رابطه با آسیب‌پذیری، تأثیرات و ارزیابی خط‌مشی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها بررسی کرد. این امر می‌تواند به دستیابی به اهداف توسعه اقتصادی پایدار در مناطق ساحلی کمک کند.

به طور کلی می‌توان گفت ارتباط بین تاب‌آوری و سیستم‌های محیطی مستلزم تصویری جامع از میزان خطرات، آسیب‌پذیری، ظرفیت تطبیقی و انعطاف‌پذیری است که نشان‌دهنده قرار گرفتن اینگونه سیستم‌ها در معرض خطرات طبیعی است. سیستم‌های ساحلی و میزان تأثیرپذیری آنها از بلایا به شرایط موجود و پاسخ‌های مقابله‌ای آنها بستگی دارد. در این شرایط مناطق ساحلی باید حساسیت‌ها را به حداقل برسانند و شوک‌ها را جذب کنند. این امر سبب می‌شود سیستم خیلی سریع به حالت اولیه خود بازگردد. از این رو، می‌توان بیان کرد که سیستم‌ها یا جوامع تاب‌آور کمتر در برابر طبیعی آسیب‌پذیر هستند. پیشنهادات زیر در راستای یافته‌های پژوهش ارائه می‌شود:

- ایجاد چارچوب قانونی برای تاب‌آوری شهری: تدوین قوانین و مقرراتی که شهرهای ساحلی را ملزم به اجرای برنامه‌های تاب‌آورانه کنند.
- ترکیب تاب‌آوری با برنامه‌ریزی شهری: ادغام اصول تاب‌آوری در طرح‌های جامع شهری و توسعه پایدار مناطق ساحلی.
- سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های سبز: استفاده از راهکارهایی مانند احداث تالاب‌های مصنوعی، افزایش پوشش گیاهی و ایجاد مناطق حائل طبیعی برای کاهش اثر طوفان‌ها و سیل‌ها.
- طراحی ساختمان‌های مقاوم: به‌کارگیری فناوری‌های نوین در ساخت‌وساز برای افزایش مقاومت در برابر بلایای طبیعی مانند سونامی و بالا آمدن سطح دریا.
- سیستم‌های هشدار زودهنگام: توسعه و بهبود سیستم‌های هشداردهنده برای مقابله سریع با سوانح طبیعی

تحلیل داده‌های محیطی: استفاده از داده‌های سنجش از دور و هوش مصنوعی برای پایش تغییرات اقلیمی و تحلیل ریسک‌های احتمالی.

-آموزش و آگاه‌سازی عمومی: برگزاری دوره‌های آموزشی برای شهروندان در زمینه مدیریت بحران و آمادگی در برابر بلایای طبیعی.

- حمایت از جوامع محلی در اجرای راهکارها: فراهم کردن منابع مالی و فنی برای ساکنان مناطق ساحلی جهت مقاوم‌سازی و بهبود محیط زندگی خود.
- کاهش وابستگی به بخش‌های آسیب‌پذیر: تشویق توسعه اقتصادی پایدار، مانند گردشگری مسئولانه و صنایع سبز، برای کاهش تأثیرات اقتصادی ناشی از تغییرات اقلیمی.
- ایجاد فرصت‌های شغلی مرتبط با تاب‌آوری: توسعه مشاغلی که به کاهش مخاطرات طبیعی و افزایش تاب‌آوری شهری کمک می‌کنند.

References

- Ahern, J. (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. *Landscape and Urban Planning*, 100(4), 341–343. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.02.021>.
- Alberti, M., Marzluff, J. M., Shulenberger, E., Bradley, G., Ryan, C., & Zumbunnen, C. (2003). Integrating humans into ecology: Opportunities and challenges for studying urban ecosystems. *BioScience*, 53(12), 1169–1179. [http://dx.doi.org/10.1641/0006-3568\(2003\)053\[1169:IHIEOA\]2.0.CO;2](http://dx.doi.org/10.1641/0006-3568(2003)053[1169:IHIEOA]2.0.CO;2).
- Almutairi, A., Mourshed, M., Ameen, R.F.M., (2020). Coastal community resilience frameworks for disaster risk management. *Nat. Hazards* 101 (2), 595–630.
- Barbier, E.B. A global strategy for protecting vulnerable coastal populations. *Science* 2014;345(6202):1250–1. <https://doi.org/10.1126/science.1254629>.

5. Bodin, P., Wiman, B., 2004. Resilience and other stability concepts in ecology: notes on their origin, validity, and usefulness. *ESS Bulletin* 2 (2), 33–43.
6. Brown, A., Dayal, A., & Rumbaitis Del Rio, C. (2012). From practice to theory: Emerging lessons from Asia for building urban climate change resilience. *Environment and Urbanization*, 24(2), 531–556. <http://dx.doi.org/10.1177/0956247812456490>.
7. Campanella, T. J. (2006). Urban resilience and the recovery of New Orleans. *Journal of the American Planning Association*, 72(2), 141–146. <http://dx.doi.org/10.1080/01944360608976734>.
8. Cutter SL, Director H. A.(2008). framework for measuring coastal hazard resilience in New Jersey communities.
9. DeWeese,A & Charbonneau,K & Serey,R & Kelly,N & Chandler,L & Hoerger,L(2016),Critical Area Commission for the Chesapeake and Atlantic Coastal Bays, Nuisance flooding the day after a storm in downtown Annapolis, MD.
10. Dsikowitzky, L., Ferse, S., Schwarzbauer, J., Vogt, T.S., Irianto, H.E., 2016. Impacts of megacities on tropical coastal ecosystems - the case of Jakarta, Indonesia. *Mar. Pollut. Bull.* 110, 621–623. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2015.11.060>.
11. Ernstson, H., van der Leeuw, S. E., Redman, C. L., Meffert, D. J., Davis, G., Alfsen, C., et al. (2010). Urban transitions: On urban resilience and human-dominated ecosystems. *Ambio*, 39(8), 531–545. <http://dx.doi.org/10.1007/s13280-010-0081-9>.
12. Eskandari Node, M. and gholipour, Y. (2022). Assessing the Impact of Social Capital on Urban Resilience to Manage Natural and Human Risks the Case Study of Rasht City. *Sustainable city*, 5(2), 75-92. doi: 10.22034/jsc.2022.257176.1350 (In Persian).
13. Eskandari Nodeh, M., Gholipoor, Y., Fallah Heydari, F., & Ahmadpour, A. (2019). Identifying Resilience Dimensions and its Impact on Urban Sustainability of Rasht City. *Geography and Environmental Sustainability*, 9(3), 63-77. doi: 10.22126/ges.2019.3436.1913 (In Persian).
14. Gholipour, Y. (2022). Explaining the Impact Pattern of Urban Resilience Capacity on Food Security of Urban Households during the Corona Pandemic (Case Study: Masal City). *Journal of Geography and Environmental Hazards*, 11(3), 311-333. doi: 10.22067/geoe.2022.74616.1150(In Persian).
15. Godschalk, D. R. (2003). Urban hazard mitigation: Creating resilient cities. *Natural Hazards Review*, 4(3), 136–143. [http://dx.doi.org/10.1061/\(ASCE\)1527-6988\(2003\)4:3\(136\)](http://dx.doi.org/10.1061/(ASCE)1527-6988(2003)4:3(136)).
16. Holling, C.S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annu. Rev. Ecol. Syst.* 1973, 4, 1–23.
17. Karavokiros, G., Lykou, A., Koutiva, I., Batica, J., Kostaridis, A., Alves, A., Makropoulos, C., 2016. Providing evidence-based, intelligent support for flood resilient planning and policy: the PEARL knowledge base. *Water* 8. <https://doi.org/10.3390/w8090392>.
18. Kete, N., Punzo, G., Linkov, I.,(2018). Enhancing resilience within and between critical infrastructure systems. *Environ. Syst. Decis.* 38, 275–277. <https://doi.org/10.1007/s10669-018-9706-5>.
19. Kim, M., You, S., Chon, J., & Lee, J. (2017). Sustainable land-use planning to improve the coastal resilience of the social-ecological landscape. *Sustainability*, 9(7), 1086.
20. Kwok, A. H., Doyle, E. E., Becker, J., Johnston, D., & Paton, D. (2016). What is ‘social resilience’? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 19, 197-211.
21. Lamond, J. E., & Proverbs, D. G. (2009). Resilience to flooding: Lessons from international comparison. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers Urban Design and Planning*, 162(DP2), 63–70. <http://dx.doi.org/10.1680/udap.2009.162>.
22. Lei, Y., Liang, Z., & Ruan, P. (2023). Evaluation on the impact of digital transformation on the economic resilience of the energy industry in the context of artificial intelligence. *Energy Reports*, 9, 785-792.
23. Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), 164–168. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cosust.2010.12.014>.
24. Liao, K.-H. (2012). A theory on urban resilience to floods – A basis for alternative planning practices. *Ecology and Society*, 17(4), 48. <http://www.ecologyandsociety.org/vol17/iss4/art48>.
25. Lhomme, S., Serre, D., Diab, Y., & Laganier, R. (2013). Urban technical networks resilience assessment. In R. Laganier (Ed.), *Resilience and urban risk management* (pp. 109–117). London: CRC Press. <http://dx.doi.org/10.1201/b12994-13>.

26. Masselink, G., Lazarus, E.D., 2019. Defining coastal resilience. *Water* 11, 2587. <https://doi.org/10.3390/w11122587>.
27. Meerow, S., & Newell, J. P. (2015). Resilience and complexity: A bibliometric review and prospects for industrial ecology. *Journal of Industrial Ecology*, 19(2), 236–251. <http://dx.doi.org/10.1111/jiec.12252>.
28. McMichael AJ.(2014). Earth as humans' habitat: global climate change and the health of populations. *Int J Health Policy Manag*;2(1):9. <https://doi.org/10.15171/ijhpm.2014.03>.
29. M.L. Hutchison, K. Johnson, J. Peace *Res.* 48 (6) (2011) 737–752, <https://doi.org/10.1177/0022343311417981>.
30. NOAA,(2018). What is coastal resilience [WWW Document]. URL <https://oceanservice.noaa.gov/ecosystems/resilience/>. . (Accessed 2 September 2019).
31. Norris, F.H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., et al., 2008. Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *Am. J. Commun. Psychol.* 41, 127–150.
32. Oppenheimer, M., Glavovic, B. C., Hinkel, J., van de Wal, R., Magnan, A. K., Abdelgawad, A., et al. (2019). Sea level rise and implications for low-lying islands, coasts and communities. In IPCC Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate. IPCC.
33. Pesaresi, M., Melchiorri, M., Siragusa, A., Kemper, T., 2016. Atlas of the human planet–Mapping human presence on earth with the global human settlement layer. Public. Office Europ. Union. <https://doi.org/10.2788/582834>.
34. Pickett, S. T. A., Cadenasso, M. L., & Grove, J. M. (2004). Resilient cities: Meaning, models, and metaphor for integrating the ecological, socio-economic, and planning realms. *Landscape and Urban Planning*, 69(4), 369–384. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.10.035>.
35. Rahman MA, Rahman S.(2014). Natural and traditional defense mechanisms to reduce climate risks in coastal zones of Bangladesh. *Weather and Climate Extremes* 2015;7:84–95. <https://doi.org/10.1016/j.wace.2014.12.004>.
36. Reidmiller, D. R., C. W. Avery, D. R. Easterling, K.E. Kunkel, K.L.M. Lewis, T.K. Maycock, and B.C. Stewart (eds.) U.S. Global Change Research Program (USGCRP), (2018). Impacts, Risks, and Adaptation in the United States: Fourth National Climate Assessment, Volume II U.S. Global Change Research Program, Washington, DC, USA, 1515 pp. doi: 10.7930/NCA4.
37. Rose, A.; Krausman, E (2013), An economic framework for the development of a resilience index for business recovery. *Int. J. Disaster Risk Reduct*, 5, 73–83.
38. Rumson, A. G., Garcia, A. P., & Hallett, S. H. (2020). The role of data within coastal resilience assessments: an East Anglia, UK, case study. *Ocean & Coastal Management*, 185, 105004.
39. P.A. Sandifer, A.E. Sutton-Grier,(2014),Connecting stressors, ocean ecosystem services, and human health, *Nat. Resour. Forum* 38 (2014) 157–167, <https://doi.org/10.1111/1477-8947.12047>.
40. Rose, A.; Krausman, E.(2013). An economic framework for the development of a resilience index for business recovery. *Int. J. Disaster Risk Reduct*.5, 73–83.
41. Sharifi, A., Yamagata, Y., (2016). Principles and criteria for assessing urban energy resilience: a literature review. *Renew. Sust. Energ. Rev.* 60, 1654–1677. <https://doi.org/10.1016/j.rser.03.028>.
42. Sooriyaarachchi, P., Sandika, A. L., & Madawanarachchi, N. (2018). Coastal community resilience level of Tsunami prone area: a case study in Sri Lanka. *Procedia engineering*, 212, 683-690.
43. Tanner, T.; Lewis, D.; Wrathall, D.; Bronen, R.; Cradock-Henry, N.; Huq, S.; Lawless, C.; Nawrotzki, R.; Prasad, V.; Rahman, M.A.; et al.(2015), Livelihood resilience in the face of climate change. *Nat. Clim. Chang*.1, 23–26.
44. Timmerman, P.(1981). *Vulnerability Resilience and Collapse of Society: A Review of Models and Possible Climatic Applications* Institute for Environmental Studies; University of Toronto: Toronto, ON, Canada.
45. Tyler, S., & Moench, M. (2012). A framework for urban climate resilience. *Climate and Development*, 4(4), 311–326. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17565529.2012.745389>.
46. Ward, R. D., Friess, D. A., Day, R. H., & Mackenzie, R. A. (2016). Impacts of climate change on mangrove ecosystems: A region by region overview. *Ecosystem Health and Sustainability*, 2, e01211. <https://doi.org/10.1002/ehs2.1211>.

47. Zali, N. and Atrian, F. (2016). Presentation of Tourism Regional Development scenarios Based on the Principles of Futures Studies (Case: Hamadan Province). *Town and Country Planning*, 8(1), 107-131. doi: 10.22059/jtcp.2016.59147 (In Persian).
48. Zhang, B., Yang, X., Tong, R., 2022. Health impacts of air pollution in Chinese coal-based clean energy industry: LCA-based and WTP-oriented modeling. *Environ. Sci. Pollut. Res.* 29 (45), 67924–67940.
49. Zhou, H.; Wang, J.; Wan, J.; Jia, H. Resilience to natural hazards: A geographic perspective. *Nat. Hazards* 2010, 53, 21–41.

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 4, No 16, Winter 2025

p ISSN: 2981-0647 - e ISSN: 2981-1201

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

Research Paper

Reading the Effective Driving Forces on the Development of Sustainable Urban Tourism with an Emphasis on Ecological Power (Case Study: District 22 of Tehran Metropolis)

Hamid Karimi: PhD Student, Department of Geography and Urban Planning, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran

Azadeh Arbabi Sabzevari*: Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran

Fatemeh Adibi Saadinejad: Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran

Maryam Rostampisheh: Assistant Professor, Department of Architecture, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Islamshahr, Iran

Received: 2024/02/04 PP 55-70 Accepted: 2024/03/30

Abstract

Investigating the drivers of sustainable urban tourism development with an emphasis on ecological power is very important. This review will not only help us improve the development process, but also help us better understand the needs and environmental issues of cities. By analyzing ecological drivers, we can more effectively develop and implement environmental policies and programs in cities and protect natural resources more. This survey can help the development of sustainable tourism and increase people's awareness and promote environmental culture in the society. In this regard, this article has tried to recognize and cluster the drivers affecting the future state of sustainable tourism development in the 22nd district of Tehran metropolis with the structural analysis method, emphasizing its ecological potential. Theoretical data was prepared by document method and experimental data by survey method based on Delphi technique. The statistical population is 20 urban experts based on targeted sampling and development drivers, 36 driving forces in 5 economic, social, physical, managerial and environmental dimensions, which have been processed by structural mutual effects analysis method in MICMAC software. The findings, in terms of the overall analysis of the system environment, showed that 599 relationships have the number 3, and this means that the relationships of key drivers are very large and have great influence. The clustering system of thrusters indicates the concentration of dual thrusters. From the total of 36 driving forces of development, 12 key drivers include encouraging people's participation in the urban development process, improving the standard of living and social welfare, developing local industries and entrepreneurship, preserving natural landscapes and green spaces in the city, developing local and efficient management in the field of tourism, improving local capabilities to manage crises and risks, creating sustainable policies and regulations, promoting social cooperation and interaction, reducing air, water, and soil pollution, creating local employment, promoting local culture and regional identity, and developing transparent and shared urban planning. has been identified.

Keywords: Driving Forces,, Urban Tourism, Sustainable Urban Tourism, Ecological Power, District 22 Of Tehran Metropolis.

Citation: Karimi, H., Arbabi Sabzevari, A., Adibi Saadinejad & Rostampisheh, M. (2025). **Reading the Effective Driving Forces on the Development of Sustainable Urban Tourism with an Emphasis on Ecological Power (Case Study: District 22 of Tehran Metropolis).** *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, 4(16), 55-70.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

* **Corresponding author:** Azadeh Arbabi Sabzevari, **Email:** Az.Arbabi@iau.ac.ir, **Tel:** +98 9122772923

Extended Abstract

Introduction

The 22nd district of Tehran metropolis is not an exception to this rule and as a newly established district, with an area of about 6000 hectares, it is a related phenomenon and is influenced by the rapid changes of the city and urbanization in Tehran. This area has long been the focus of urban planners and experts due to its potential and actual ecological facilities on the one hand and the fact that most of it is virgin on the other hand, and in the conditions where other parts of Tehran city suffer from density and non-standard architecture. Urban affairs have been located. Currently, due to its special features and natural background and its location in the capital area, Tehran is the direction of expansion of the city and in terms of spatial development pattern, it acts like a new city. District 22 of Tehran municipality can be considered as a sustainable development of Tehran, in other words, it is the first urban district that was built with the aim of sustainable development. The existence of trans-regional and transnational elements and uses in this area, such as the Martyrs Lake of the Persian Gulf, Chitgar Park, Azadi Stadium, Botanical Garden, various research institutes, Olympic Village, Sharif University, Iran Mall, Hezar and Ik Shahr, etc. The passage of important highways of Tehran city along with the passage of line 5 of Tehran Metro is one of the important features of this area

Methodology

The present study, with a future-research approach, identifies the most important driving forces affecting the future state of sustainable tourism development in the 22nd district of Tehran, emphasizing its ecological potential. In terms of practical purpose, this research is a combination of documentary and survey methods, and in terms of nature, it is based on the new methods of future research, analytical and exploratory science, which was carried out by using a combination of quantitative and qualitative models. Is. Documentary study method and experimental data of survey method based on Delphi method have been used in preparing the propellants under study. To select the Delphi team, since the goal is not to generalize the results, a purposeful or judgmental sampling method has been used.

The selection criteria of experts are theoretical mastery, practical experience, willingness and ability to participate in research and access. The important point in determining the number of experts is to ensure the comprehensiveness of different viewpoints in the research. The number of experts participating in the structural analysis of reviewed articles is usually between 14 and 20 people. According to the above criteria, 20 experts and specialists from universities and research centers have been selected to participate and cooperate in the research process. In information processing, structural interaction analysis method was used in MICMAC software. Using the Delphi method, 36 primary drivers have been identified in the form of 5 economic, social, physical, managerial, and environmental dimensions.

Results and discussion

This research has been done with the aim of identifying the drivers influencing the future state of sustainable tourism development in the 22nd district of Tehran metropolis, emphasizing its ecological potential. The findings of this research showed that the general pattern of dispersion of drivers of sustainable tourism development in the 22nd district of Tehran metropolis, with emphasis on its ecological power in terms of mutual effects analysis, indicates the state of an unstable environmental system in which the drivers The study has a complex and intermediate state in terms of effectiveness. The state of clustering is indicative of cluster concentration in the area of dual thrusters. Among the 36 driving forces, 12 driving forces have a key effect on the future state of sustainable tourism development in the 22nd district of Tehran, emphasizing its ecological power, which includes encouraging people's participation in the process of urban development, improving the standard of living and social welfare, and developing industries. local and entrepreneurship, preservation of natural landscapes and urban green space, development of local and efficient management in the field of tourism, promotion of local capabilities to manage crises and risks, creation of sustainability policies and regulations, promotion of cooperation and social interaction, reduction of air and water pollution, and soil, creating local employment, promoting local culture and regional identity, and developing

transparent and shared urban planning. In terms of systemic performance, these forces play the role of high influence and low influence in the system environment with the aim of improving the quality of sustainable tourism development in the 22nd district of Tehran metropolis, emphasizing its ecological power, and as a result, they are considered the most effective and key drivers

Conclusion

Among the 36 driving forces, 12 driving forces have a key effect on the future state of sustainable tourism development in the 22nd district of Tehran, emphasizing its ecological power, which includes encouraging people's participation in the process of urban development, improving the standard of living and social welfare, and developing industries.

local and entrepreneurship, preservation of natural landscapes and urban green space, development of local and efficient management in the field of tourism, promotion of local capabilities to manage crises and risks, creation of sustainability policies and regulations, promotion of cooperation and social interaction, reduction of air and water pollution, and soil, creating local employment, promoting local culture and regional identity, and developing transparent and shared urban planning. In terms of systemic performance, these forces play the role of high influence and low influence in the system environment with the aim of improving the quality of sustainable tourism development in the 22nd district of Tehran metropolis, emphasizing its ecological power, and as a result, they are considered the most effective and key drivers.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محلی شهری

دوره ۴، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۲۹۸۱-۰۶۴۷ شاپا الکترونیکی: ۲۹۸۱-۱۲۰۱

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

مقاله پژوهشی

خوانش پیشران‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار شهری با تأکید بر توان اکولوژیک (مطالعه موردی: منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران)

حمید کریمی: دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران
آزاده اربابی سبزواری: دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران
فاطمه ادیبی سعدی نژاد: استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران
مریم رستم پیشه: استادیار، گروه معماری، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵ صص ۷۰-۵۵ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۱۱

چکیده

بررسی پیشران‌های توسعه گردشگری پایدار شهری با تأکید بر توان اکولوژیک اهمیت بسیاری دارد. این بررسی نه تنها به ما کمک می‌کند تا فرآیند توسعه را بهبود بخشیم، بلکه به شناخت بهتر از نیازها و مسائل زیست‌محیطی شهرها نیز کمک می‌کند. با تحلیل پیشران‌های اکولوژیک، می‌توانیم به‌طور موثرتری به تدوین و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های محیط‌زیستی در شهرها پردازیم و از منابع طبیعی محافظت بیشتری داشته باشیم. این بررسی می‌تواند به توسعه گردشگری پایدار کمک کند و باعث افزایش آگاهی افراد و ارتقاء فرهنگ محیط‌زیستی در جامعه شود. در این راستا، این مقاله کوشیده است با روش تحلیل ساختاری، پیشران‌های موثر بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن را بازشناسی و خوشه‌بندی کند. داده‌های نظری با روش اسنادی و داده‌های تجربی با روش پیمایشی بر پایه تکنیک دلفی تهیه شده است. جامعه آماری ۲۰ نفر از خبرگان شهری بر اساس نمونه‌گیری هدفمند و پیشران‌های توسعه، ۳۶ نیروی پیشران در ۵ بعد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، مدیریتی و زیست محیطی است که با روش تحلیل اثرات متقابل ساختاری در نرم‌افزار MICMAC پردازش شده است. یافته‌ها از نظر تحلیل کلی محیط سیستم نشان داد که ۵۹۹ رابطه عدد ۳ دارد و این به معنای آن است که روابط پیشران‌های کلیدی بسیار زیاد بوده و از تاثیرگذاری و تاثیرپذیری زیادی برخوردارند. نظام خوشه‌بندی پیشران‌ها حاکی از تمرکز پیشران‌های دوگانه است. از مجموع ۳۶ نیروی پیش‌برنده توسعه، ۱۲ پیشران کلیدی شامل تشویق به مشارکت مردم در فرآیند توسعه شهری، ارتقاء سطح زندگی و رفاه اجتماعی، توسعه صنایع محلی و کارآفرینی، حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری، توسعه مدیریت محلی و کارآمد در حوزه گردشگری، ارتقاء توانمندی‌های محلی برای مدیریت بحران‌ها و ریسک‌ها، ایجاد سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های پایداری، ترویج همکاری و تعامل اجتماعی، کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک، ایجاد اشتغال محلی، ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای و توسعه برنامه‌ریزی شهری شفاف و اشتراکی شناسایی شده است.

واژه‌های کلیدی: پیشران، گردشگری شهری، گردشگری پایدار شهری، توان اکولوژیک، منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران

استناد: کریمی، حمید؛ اربابی سبزواری، آزاده؛ ادیبی سعدی نژاد، فاطمه و رستم پیشه، مریم (۱۴۰۳). خوانش پیشران‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار شهری با تأکید بر توان اکولوژیک (مطالعه موردی: منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران). فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری، ۴(۱۶)، ۵۵-۷۰

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

© نویسندگان

DOI:

مقدمه

گردشگری یک صنعت حیاتی، جامع و حامی است (Zhu et al., 2023: 2) که رشد پایدار، پرسرعت و پایداری را در سیستم اقتصادی جهانی تجربه کرده است (Zhou et al., 2023: 3) با تعمیق جهانی شدن اقتصادی، صنعت گردشگری وارد عصر طلایی شده و به عنوان یکی از بخش‌های با رشد سریع در اقتصاد جهانی ظاهر شده است (Godil et al., 2020: 2). با این حال، توسعه سریع گردشگری منجر به طیف وسیعی از مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی، از جمله آسیب‌های زیست‌محیطی و فرسایش میراث فرهنگی شده است (Han., 2021: 2). در نتیجه، توسعه گردشگری پایدار به یک راه حل حیاتی برای رسیدگی به این مسائل تبدیل شده است و توجه صنعت گردشگری را به خود جلب کرده است (Guo et al., 2019: 3).

گردشگری پایدار رویکرد جدیدی برای توسعه گردشگری است که حفظ محیط زیست بوم شناختی، حفاظت از میراث فرهنگی، پیشرفت اقتصاد جامعه و توسعه اجتماعی را در اولویت قرار می‌دهد (Chang., 2020: 2). این مدل مستلزم بررسی دقیق تأثیرات بر اکولوژی، فرهنگ و جامعه در تمام جنبه‌های برنامه ریزی، مدیریت و بهره برداری گردشگری برای دستیابی به تعادل هماهنگ بین توسعه گردشگری، حفاظت از محیط‌زیست، حفظ میراث فرهنگی و توسعه جامعه است (Sheller., 2021). گردشگری پایدار نه تنها یک روند رو به رشد در صنعت گردشگری است، بلکه جزء ضروری پایداری اقتصاد جهانی است (Kim et al., 2019: 4). بنابراین توسعه گردشگری پایدار، مفهومی است که در دهه‌های اخیر به عنوان یک راهکار مهم برای حفظ و حمایت از محیط‌زیست و توسعه اقتصادی پایدار مورد توجه قرار گرفته است. در سال‌های اخیر، مشاهده می‌شود که شهرها به‌طور مداوم در حال افزایش جمعیت، ساخت و سازهای بیشتر و استفاده ناقص از منابع طبیعی هستند که منجر به مشکلاتی همچون آلودگی هوا، ترافیک شدید و کاهش کیفیت زندگی می‌شود. در همین راستا، توسعه گردشگری پایدار شهر بر آن است تا با استفاده هوشمندانه و متعادل از منابع طبیعی، برنامه‌هایی مد نظر داشته باشد تا با حفظ تاریخ و فرهنگ محلی، جذابیت‌های شهر را برای گردشگران افزایش دهد و در عین حال به رشد بهینه و اقتصاد پایدار در شهر کمک کند. با تأکید بر توان اکولوژیک، توسعه گردشگری پایدار شهر به معنای ایجاد یک سیستم گردشگری هوشمند است که عوامل طبیعی محیطی شهر را محور قرار می‌دهد. این سیستم در جهت سازگاری با محیط‌زیست، حفاظت از منابع طبیعی و پایداری آنها، بهره‌گیری از انرژی‌های تجدیدپذیر و کاهش تأثیرات منفی روی محیط‌زیست کوشاست (Sobaih et al., 2021). بنابراین گردشگری به عنوان یک صنعت، همانند سایر صنایع، از خدمات و محصولاتی به عنوان ماده‌ای خام استفاده می‌کند و فرآورده‌های نهایی را در دسترس قرار می‌دهد. در صورت وجود کیفیت نامناسب ورودی‌ها، محصول نهایی نیز در شرایط و حد مطلوب قرار نخواهد داشت و در نتیجه، رضایتمندی کاهش می‌یابد و یا از بین می‌رود (Rasoolimanesh et al., 2020: 3).

منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران از این قاعده مستثنی نیست و به عنوان یک منطقه‌ی تازه تاسیس، با وسعتی حدود ۶۰۰۰ هکتار پدیده‌ای وابسته و تحت تأثیر تحولات سریع شهر و شهرنشینی در تهران است. این منطقه به لحاظ دارا بودن امکانات بالقوه و بالفعل اکولوژیک از یک سو و بکر بودن قسمت اعظم آن از سوی دیگر، و در شرایطی که سایر نقاط شهر تهران از تراکم و معماری غیر استاندارد رنج می‌برند، از دیرباز مورد توجه شهرسازان و کارشناسان امور شهری قرار داشته است. در حال حاضر به دلیل ویژگی‌های خاص و بستر طبیعی و موقعیت خود در پهنه پایتخت، سمت گسترش شهر تهران است و از لحاظ الگوی توسعه فضایی، همچون یک شهر جدید عمل می‌نماید. منطقه ۲۲ شهرداری تهران را می‌توان پایاب توسعه پایدار تهران دانست به عبارت روشن‌تر یعنی اولین منطقه شهری است که با هدف توسعه پایدار احداث شده است. وجود عناصر و کاربری‌های فرامنطقه‌ای و فراملی در این منطقه از قبیل دریاچه شهدای خلیج فارس، بوستان چیتگر، ورزشگاه آزادی، باغ گیاه‌شناسی، پژوهشکده‌های مختلف، شهرک دهکده المپیک، شهرک دانشگاه شریف، ایران‌مال، هزار و یک شهر و ... و همچنین عبور بزرگراه‌های مهم شهر تهران به همراه عبور خط ۵ متروی تهران از ویژگی‌های مهم این منطقه است (Akbari, 2022: 10).

در سال‌های اخیر منطقه ۲۲ همزمان با شتاب گرفتن در مسیر توسعه‌ی سریع گردشگری و جذب گردشگر، نتوانسته است کاملاً خود را با توسعه پایدار شهری وفق دهد و گردشگری پایدار را به ارمغان بیاورد؛ به طوری که ایجاد ترافیک و تردد زیاد خودروها در سطح منطقه، ازدحام جمعیت، آلودگی‌های زیست محیطی، تغییر فرهنگ و رسوم مردمی و افزایش آلودگی‌های صوتی و ...، از جمله مسائل و موضوعات مهمی هستند که در سالیان اخیر و با افزایش ورود گردشگران و افزایش جمعیت منطقه، به وضوح مشهود است. منطقه ۲۲ با توجه به توان‌های اکولوژیک خود با وجود هزینه‌های زیاد، در صورت عدم مدیریت صحیح و اصولی، در آینده‌ای نه چندان دور چشم‌انداز نامناسبی را چه در عرصه سکونتگاهی و چه در عرصه گردشگری پایدار شهری، با وجود تمام پتانسیل‌ها و ظرفیت‌ها، به خود خواهد دید. با این وضعیت، سؤال درباره جایگاه و آینده توسعه گردشگری پایدار منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران از اهمیت زیادی برخوردار است. به‌رحال نبود پاسخ روشن برای این سؤال مسیر گذار از این پیچیدگی‌ها و تحولات مورد بحث، بسیار دشوار خواهد بود. در چاره‌جویی برای گذار از این پیچیدگی و عدم

قطعیته‌ها، چاره‌ای جز تبیین و ارائه الگوی توسعه گردشگری پایدار منطقه ۲۲ تهران با توجه به توان اکولوژیک نیست. در همسویی با چنین ضرورتی، این مطالعه سعی دارد تا با روش تحلیل ساختاری پیشران‌های موثر بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران را شناسایی و بررسی کند. در راستای ردیابی و پاسخ علمی به این هدف فوق سوال اصلی پژوهش عبارت است از:

۱. پیشران‌های کلیدی موثر بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران با تاکید بر توان آن اکولوژیک کدامند؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

عسگری دثفه و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی تاثیر عوامل مهم توسعه اکوتوریسم شهری بر افزایش تاب‌آوری در منطقه ۲۲ تهران پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که برای ابعاد موثر در تاب‌آوری در منطقه ۲۲، شاخص اجتماعی-فرهنگی در رتبه اول با مقدار ۰/۷۸۲ قرار گرفت. پس از آن به ترتیب شاخص‌های زیرساختی، زیست‌محیطی، مدیریتی، کالبدی-ساختاری و اقتصادی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. پیش‌بینی می‌شود با از بین رفتن شیوع ویروس کرونا و سرازیر شدن دوباره گردشگران و مسافران، آسیب‌ها به حداکثر رسیده و میزان تاب‌آوری را تا حد زیادی به چالش بکشد. بر همین اساس تبلیغات و کارهای فرهنگی و آموزشی بخصوص در حال حاضر که اکثر مردم در خانه‌های خود هستند، می‌تواند بسیار مثر و ثمر برای آینده منطقه باشد. قادری و اعرابی (۱۴۰۰)، در پژوهشی نیل به توسعه پایدار از رهگذر گردشگری در شهر زیراب پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که شهر زیراب از فرآیند افزایش گردشگران تاثیرپذیر بوده است و این تاثیرات در ابعاد گوناگون آن متفاوت بوده است. هر چند مزایایی برای شهر زیراب داشته است، اما تاثیرات منفی به ویژه در بعد زیست محیطی آشکار است. چنین فرآیندی، بایستگی‌های مدیریت و نظام برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در راستای منافع جمعی و پایداری را می‌طلبد. افزایش شمار گردشگران و تلاش برای جذب بیشتر به‌طور الزامی به معنی دستیابی به توسعه پایدار در گردشگری و به تبع آن توسعه شهر پایدار نیست. فرهادی و یونکی (۱۴۰۰)، در پژوهشی به پیشران‌های گردشگری توسعه پایدار در ایران با تأکید بر جهانی‌شدن پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که ۱- بعد فناوری (تکنولوژیکی)، ۲- بعد اقتصادی، ۳- بعد سیاسی به ترتیب اولویت‌های ذکرشده، کلیدی‌ترین پیشران‌های گردشگری توسعه پایدار در ایران با تأکید بر جهانی‌شدن است. در ادامه تحلیل‌های صورت‌گرفته نتایج بیانگر آن بود که جهانی‌شدن با گردشگری رابطه معنادار و مثبتی دارد و میزان این تاثیرات در راستای ابعاد توسعه پایدار (سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اکولوژی، فناوری) در شکل‌گیری رفتار گردشگر موثر است. معتمدی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به شناسایی و اولویت‌بندی عوامل راهبردی توسعه گردشگری شهر سنقر پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که از نظر وزن مزیت رقابتی هریک از شهرها نسبت به محدوده مورد مطالعه از نظر گردشگری طبیعی شهر کرمانشاه بزرگ‌ترین رقیب در منطقه برای شهر سنقر است و شهر جوانرود، هرسین، کنگاور و صحنه رقبای بعدی این شهر به‌شمار می‌روند. در بعد گردشگری فرهنگی نیز کرمانشاه و جوانرود، هرسین، صحنه و کنگاور با شهر سنقر در رقابت هستند. وجود جاذبه‌های طبیعی بکر و زیبا، وجود بازار، حمام‌ها و بافت‌های سنتی، آب و هوای معتدل و نیم خشک به ترتیب مهمترین منابع و قابلیت شهر سنقر در جهت توسعه گردشگری می‌باشند. تقوایی و همکاران (۱۴۰۲)، در پژوهشی به تحلیل فضاهای سبز شهری به‌منظور توسعه پایدار گردشگری شهری با تأکید بر بعد زیست محیطی در شهر نور پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشانگر این بود که به منظور ارزیابی و بررسی تأثیرات فضاهای سبز و پارک‌های شهری در توسعه گردشگری و رونق بخشیدن به صنعت توریسم در شهر نور بوده فضاهای سبز واقع در شهر تا حد زیادی می‌تواند در رونق بخشیدن به صنعت گردشگری در شهر نور موثر واقع شود.

- چنگ^۱ و همکاران (۲۰۲۳)، در پژوهشی به ارزیابی کارایی اکولوژیکی گردشگری و توسعه پایدار در حوضه رودخانه هانجیانگ: مطالعه مدل اندازه‌گیری مبتنی بر کارایی فوق‌العاده پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از آن بود که کارایی اکولوژیکی گردشگری در حوضه رودخانه هانجیانگ از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ یک ویژگی مرحله‌ای با رشد کلی قابل توجه را را طی کرده است. به طور خاص، کارایی اکولوژیکی گردشگری ابتدا افزایش و سپس کاهش یافته است. این تغییر تدریجی به دلیل صدور یک سری مقررات توسط دولت چین از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۷ برای ارتقای بهبود کارایی اکولوژیکی گردشگری بود.

- بروچادو^۲ و همکاران (۲۰۲۳)، در پژوهشی به تاب‌آوری و گردشگری شهری پایدار: درک ادراک جوامع محلی پس از یک بحران پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که مصاحبه‌های تحلیل‌شده، بینش‌های جدیدی در مورد تأثیرات کنونی و آینده بحران همه‌گیری از دیدگاه مردم محلی ارائه می‌دهد. نگرانی‌های بیان‌شده، متقاطع بود و بازار کار (یعنی بیکاری و فرصت‌های شغلی) و مسائل اجتماعی (یعنی امنیت، بی‌خانمانی و بی‌ثباتی اجتماعی) را در بر می‌گرفت. این بیماری همه‌گیر اثرات اقتصادی نیز داشته است (به عنوان مثال، بسته شدن شرکت‌های گردشگری، رستوران‌ها، اقامتگاه‌ها و خدمات تکمیلی) و سیستم‌های حمل و نقل، به‌ویژه خطوط هوایی را تحت تاثیر قرار داده است.

^۱. Cheng

^۲. Brochado

لی و تراسون^۱ (۲۰۲۳)، در پژوهشی به پیکربندی الگوی توسعه پایدار گردشگری تحت تأثیر ساخت یک سیستم راه‌آهن پرسرعت در جنوب غربی چین پرداخته‌اند. این مطالعه نشان داد که الگوی توسعه گردشگری در این منطقه همگن نیست، بلکه ترکیبی از شش الگوی معادل (یعنی الگوی پیکربندی شده) است. ارتباط اقتصادی گردشگری متغیر اصلی برای ارتقای توسعه گردشگری بود. بنابراین، بر اساس تئوری پیکربندی، هر شهر باید الگوی خود را تعیین کند و بر این اساس نقاط قوت و همچنین تکمیل‌کننده نقاط ضعف را توسعه دهد. بعلاوه، که توسط نظریه پیچیدگی تعیین می‌شود، شهرها باید از قدرت سیستم راه‌آهن پرسرعت سرمایه‌گذاری کنند و از دستاوردهای به دست آمده در شهرهای دیگر بیاموزند.

اصولاً و همکاران (۲۰۲۳)، در پژوهشی به بررسی عوامل تعیین‌کننده حمایت ساکنان از توسعه گردشگری پایدار: یک مطالعه تجربی در میدیات، ترکیه پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که تصویر مکان ساکنین به طور قابل توجهی دو اثر از سه تأثیر گردشگری یعنی تأثیرات اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی را پیش‌بینی می‌کند. علاوه بر این، ادراک ساکنان از تأثیرات زیست‌محیطی و اجتماعی- فرهنگی پیش‌بینی‌کننده‌های مهمی برای حمایت یا مخالفت آن‌ها با گردشگری پایدار بود. در حالی که تأثیرات محیطی درک شده تأثیر مثبتی بر حمایت از گردشگری پایدار دارد، تأثیرات اقتصادی درک شده تأثیر منفی دارد. این یافته می‌تواند برنامه‌ریزان و متخصصان گردشگری را به سمت تصمیم‌گیری آگاهانه‌تر و برداشتن گام‌های قوی‌تر به سمت توسعه گردشگری پایدار راهنمایی کند.

- گروب^۲ (۲۰۲۳)، در پژوهشی به جستجوی مسیری برای گردشگری شهری پایدار: ساختار شکنی انتقادی از رویکرد برلین برای گردشگری سازگار با شهر پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد که گردشگری و شیوه‌های احتمالی تنظیم آن در حال وقوع است. این نشان می‌دهد که چگونه ایده‌ها و مفاهیم مختلف از شکل‌گیری‌های دانش گفتمانی مختلف با یکدیگر همگرا می‌شوند و نوید یک رویکرد سیاستی نوآورانه را می‌دهد، اما با برخی ناسازگاری‌ها، منجر به گفتمان سیاستی پراکنده در مورد گردشگری شهری پایدار می‌شود. این مقاله با تأکید بر ماهیت به طور کلی پیچیده اجرای مفهوم گردشگری پایدار، در نهایت استدلال می‌کند که مذاکره عمیق‌تر درباره اهداف و اصول اساسی گردشگری پایدار در یک بافت شهری برای آغاز یک تغییر اساسی در عملکرد سیاست ضروری است.

در انتهای بخش پیشینه پژوهش ضروری است ضمن جمع‌بندی از مطالعات و تحقیقات توسعه گردشگری پایدار شهری انجام شده در گستره کشور و جهان، با تفکر انتقادی وجه تباین این تحقیق نسبت به آن‌ها و همچنین نوآوری و اهمیت تحقیق حاضر را تبیین کنیم.

۱. نگاهی به مطالعات و پژوهش‌های انجام شده، از دو جهت، پژوهش حاضر را متباین و برجسته می‌سازد: اول، انتخاب رویکرد توسعه پایدار به عنوان رویکرد تحقیق برای گردشگری شهری است. دوم، ضرورت توجه به توان اکولوژیک در توسعه گردشگری پایدار در مناطق شهری است. بنابراین توسعه‌ی گردشگری پایدار شهری نیازمند توجه به توان اکولوژیک منطقه است. به منظور حفظ محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب منابع طبیعی، باید در توسعه‌ی گردشگری شهری رویکردی پایدار اتخاذ شود. از این رو برای توسعه گردشگری پایدار شهری، در نظر گرفتن حداکثر ظرفیت اکولوژیکی منطقه ضروری است.

صنعت گردشگری، در رونق و شکوفایی شهرها نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند. امروزه، محققان بسیاری از برنامه‌ها و راهبردهای توسعه در بخش گردشگری در شهرها را تدوین و سازماندهی می‌کنند (Ashworth & Page, 2011). سیاستگذاری‌ها و طرح‌های توسعه گردشگری شامل گسترش زیرساخت‌های گردشگری، تدوین الگوها و مقررات، ارتقاء روابط و پیشرفت در رویه‌های ارتباطی مانند برقراری روابط خواهرخوانده و غیره، که عمدتاً در شهرها و به‌خصوص در شهرهای بزرگ صورت می‌پذیرد، می‌باشند (Ghaderi & Arabi, 2021: 3). گردشگری به عنوان یکی از مولفه‌های مهم در تولید ناخالص داخلی و تأثیرگذار بر رشد و توسعه اقتصادی در دهه‌های اخیر بسیار مطرح شده است (Budeanu, 2005: 91). صنعت گردشگری قادر است به اقتصاد ملی عواملی مانند اشتغال، درآمد، سرمایه‌گذاری، صادرات و بهبود زیرساخت‌ها کمک کند (Eraqi, 2007: 193). همچنین، گردشگری می‌تواند تأثیر مستقیم و غیرمستقیمی بر رونق صنایع مرتبط با آن داشته باشد. علاوه بر اثرات اقتصادی، گردشگری می‌تواند تأثیر مثبتی بر جوامع محلی داشته باشد. علاوه بر این، تبادل فرهنگ و تجربه بین مسافران و جامعه میزبان ممکن است باعث افزایش تفهیم و همبستگی بین افراد و گروه‌ها شود. بنابراین، می‌توان گفت که گردشگری با بهره‌برداری از مزایای خود در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی، می‌تواند به توسعه پایدار و بهبود کیفیت زندگی جامعه محلی و نیز فرهنگ و تاریخ محلی کمک کند (Sobaih et al., 2021).

ارتباط میان گردشگری و توسعه شهری پایدار از سه بعد اصلی: جامعه (جامعه‌شاداب)، اقتصاد (اقتصاد شایسته) و اکولوژی (محیط زیست) تشکیل شده است. از آنجایی که هدف از ترکیب این سه با یکدیگر رسیدن به توسعه پایدار است (WTO, 2001). گردشگری پایدار یکی از مهم‌ترین مباحث در حوزه توسعه پایدار است که به جلب میل گردشگران برای بازدید از مناطق مختلف و همچنین حفظ و حراست از منابع

¹. Li & Terason

². Uslu

³. Grube

طبیعی و فرهنگی مناطق مورد نظر می‌پردازد. مفهوم گردشگری پایدار برگرفته از نظریه گسترده‌تر توسعه پایدار است که توسعه بلندمدت، پایدار و پایدار را در اولویت قرار می‌دهد و در عین حال بر عدالت در بین معاصران، نسل‌های آینده، کشورها و گروه‌های قومی تأکید دارد (Liu, 2003: 461). این نظریه منعکس‌کننده شناخت رو به رشد تأثیر مخرب فعالیت‌های انسانی بر محیط زیست محیطی است و بر اهمیت متعادل کردن اهداف کارایی، عدالت با توجه به توان اکولوژیک تأکید می‌کند (Liu, 2009: 7). به تعریف سازمان جهانی گردشگری توسعه پایدار گردشگری فرایندی است که با بهبود کیفیت زندگی میزبانان، تأمین تقاضای بازدیدکنندگان و به همان نسبت با حفاظت منابع طبیعی و انسانی در ارتباط باشد (Shariff et al., 2013: 389). در این مدل گردشگری، تمرکز بر تأمین نیازهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جوامع همراه با حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی می‌باشد. با این رویکرد، به دنبال تصمیم‌گیری‌هایی هستیم که بر مبنای تعادل بین توسعه گردشگری و حفظ منابع و جوامع محلی انجام شوند. توسعه پایدار گردشگری بر مصرف پایین منابع طبیعی، حفظ و احیای منابع طبیعی و محیط زیست، مشارکت جامعه محلی، حفظ و ترویج فرهنگ و هویت محلی و انصاف اجتماعی تأکید دارد (Mansfeld, 2006: 584). هدف گردشگری پایدار ارتقای پایداری صنعت گردشگری با کاهش تنش و تعارض است (Liu, 2003: 462) که ممکن است از تعاملات پیچیده بین صنعت، گردشگران، محیط زیست و جوامع محلی ناشی شود و در عین حال کیفیت منابع طبیعی و فرهنگی را حفظ کند (Rasoolimanesh et al., 2020: 3). هدف اصلی آن حفاظت و افزایش فرصت‌ها برای استفاده در آینده در عین رفع نیازهای گردشگران و جوامع محلی، تضمین حفظ فرآیندهای زیست‌محیطی ضروری و تنوع زیستی، و حمایت از معیشت محلی است (Higgins-Desbiolles, 2021: 553). در گردشگری پایدار شهری بر آن تأکید می‌شود علاوه بر رهاوردهای اقتصادی و اجتماعی این صنعت، لزوم اهمیت قائل شدن به تداوم برنامه‌های توسعه گردشگری برحسب زمان، یعنی توجه به نسل‌های آینده و آثار این توسعه در مکان جغرافیایی از نگاه اکولوژیکی است (Shariff et al., 2013: 389).

برای دستیابی به توسعه گردشگری پایدار، چندین الزام باید برآورده شود، از جمله رسیدگی به نیازهای ساکنان محلی، برآورده کردن تقاضای رو به رشد گردشگری و حفاظت از محیط زیست (Guaita et al., 2019: 167). دستیابی به این تعادل برای ترویج توسعه گردشگری پایدار ضروری است، که می‌تواند به حفظ منابع طبیعی و فرهنگی، حمایت از جوامع محلی و ارتقای رشد اقتصادی به شیوه‌ای مسئولانه و پایدار کمک کند (Sobaih et al., 2021). در جدول شماره ۱ رویکردهای موجود در برنامه‌ریزی گردشگری، مفروضات و مدل‌ها و روش‌های مربوط بدان ذکر شده است.

جدول ۱- دیدگاه‌های مرتبط با توسعه گردشگری پایدار

روش برنامه‌ریزی	مفروضات و ایده‌های مربوطه	مثال‌هایی از روش‌های مربوطه	مدل‌های مربوطه
رویکرد تقویت گرا	- توریسم ذاتاً خوب است، توریسم باید توسعه یابد - منابع طبیعی و فرهنگی بایستی مورد استفاده قرار گیرد، تعریف توسعه صنعت توریسم در تجارت و کار جمعی	- تشویق - گسترش روابط اجتماعی - تبلیغ و ترویج - گسترش اهداف رشد و توسعه	- مدل‌های پیشبینی - کننده تقاضا
رویکرد اقتصادی	توریسم برابر با سایر صنایع است، استفاده از توریسم برای اشتغال و درآمد و فائق آمدن بر تفاوت‌های منطقه‌ای، تعریف توسعه در صنعت توریسم به‌وسیله روش‌های اقتصادی	- آنالیز عرضه و تقاضا - آنالیز هزینه و فایده - همخوانی بازار تولید - محرک‌های توسعه و تقسیم بازار	- برنامه‌ریزی پیشرفته توریسم - انگیزش - آثار اقتصادی - ضریب اقتصادی
رویکرد جامعه مدار	- حمایت از کنترل محلی - بررسی توسعه متعادل - بررسی جانشین برای توسعه توریسم انبوه - تعریف توسعه در شرایط فرهنگی - اجتماعی	- توسعه اجتماعی - آگاهی و آموزش - مطالعات رفتاری - بررسی تأثیر اجتماعی	- دیدگاه اکولوژیکی از جامعه - ظرفیتهای اجتماعی موجود - تغییرات رفتاری افزایش‌دهنده اجتماعی
رویکرد توسعه پایدار	یکپارچگی تمام حوزه‌های تأثیرگذار در صنعت توریسم، یکپارچگی توریسم با فرایند برنامه‌ریزی، محافظت از میراث‌های بشری و تاریخی، حفاظت از منابع اکولوژیکی، وجود برنامه‌ریزی پایدار و همه-جانبه نگر	تبعیت از برنامه‌ریزی استراتژیک، افزایش آگاهی‌های تولیدکننده و مصرف‌کننده، تحلیل سیستم‌ها و اقتصاد سیاسی منعطف، تحلیل انگیزه و حساسی محیطی	- مدل‌های سیستمی در کنار مدل-های پایدار - منابع به‌صورت شکل یافته فرهنگی - اکولوژی تجاری متوازن درک و استنباط سازمانی

Source: Maleki et al., 2020: 188-189

مواد و روش تحقیق

پژوهش حاضر، با رویکرد آینده‌پژوهی به شناسایی مهمترین پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران با تاکید بر توان اکولوژیک آن می‌پردازد. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی، از نظر روش ترکیبی از روش‌های اسنادی و پیمایشی و از نظر ماهیت بر اساس روش‌های جدید علم آینده‌پژوهی، تحلیلی و اکتشافی است که با به کارگیری ترکیبی از مدل‌های کمی و کیفی انجام گرفته است. در تهیه پیشران‌های مورد مطالعه از روش مطالعات اسنادی و داده‌های تجربی روش پیمایشی بر اساس روش دلفی استفاده شده است. برای انتخاب تیم دلفی چون هدف تعمیم نتایج نیست، از روش نمونه‌گیری هدفمند یا قضاوتی استفاده شده است. معیارهای انتخاب خبرگان، تسلط نظری، تجربه عملی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و دسترسی است. نکته قابل توجه در تعیین تعداد خبرگان، کسب اطمینان از جامعیت دیدگاه‌های مختلف در پژوهش می‌باشد. تعداد خبرگان شرکت کننده در تحلیل ساختاری مقالات بررسی شده معمولاً بین ۱۴ الی ۲۰ نفر انتخاب شده است (Akbari et al, 2020: 289). با توجه به معیارهای فوق، در نهایت تعداد ۲۰ نفر از خبرگان و متخصصان دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی، برای شرکت و همکاری در فرآیند پژوهش انتخاب شده است. در پردازش اطلاعات از روش تحلیل اثرات متقابل ساختاری در نرم‌افزار MICMAC استفاده شده است. با استفاده از روش دلفی تعداد ۳۶ پیشران اولیه در قالب ۵ بعد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، مدیریتی، و زیست محیطی شناسایی شده است (جدول ۲).

جدول ۲- پیشران‌های اولیه تاثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار شهری در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران

پیشران‌ها	بعد
Var01. توسعه صنایع محلی و کارآفرینی، Var02. ایجاد اشتغال محلی، Var03. توسعه بازارهای محلی، Var04. جلب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، Var05. افزایش تنوع اقتصادی و کسب درآمد از منابع مختلف، Var06. توسعه اقتصادی پایدار و انعطاف‌پذیری مالی	اقتصادی
Var07. افزایش همبستگی اجتماعی و ارتباطات بین فرهنگی، Var08. ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای، Var09. ترویج همکاری و تعامل اجتماعی، Var10. ارتقاء سطح زندگی و رفاه اجتماعی، Var11. ترویج عدالت اجتماعی، Var12. افزایش شفافیت و مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری‌های محلی، Var13. حفظ ارزش‌های فرهنگی و محیط زیستی، Var14. آموزش و آگاهی عمومی	اجتماعی
Var15. توسعه حمل‌ونقل عمومی و پیاده‌روی، Var16. احیای و بازسازی مناطق تاریخی و فرهنگی، Var17. ایجاد فضاهای سبز و پارک‌ها درون شهری، Var18. مدیریت پایدار منابع آب و انرژی، Var19. توسعه ساختارهای معماری سبز و پایدار، Var20. استفاده از فناوری‌های پایدار در ساخت و ساز	کالبدی
Var21. توسعه برنامه‌ریزی شهری شفاف و اشتراکی، Var22. ایجاد سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های پایداری، Var23. تشویق به مشارکت مردم در فرآیند توسعه شهری، Var24. توسعه مدیریت محلی و کارآمد در حوزه گردشگری، Var25. ارتقاء توانمندی‌های محلی برای مدیریت بحران‌ها و ریسک‌ها، Var26. حمایت از تحقیقات و نوآوری‌های محیط زیست و پایدار، Var27. ارزیابی و پایش مداوم عملکرد برنامه‌های گردشگری	مدیریتی
Var28. حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری، Var29. حفظ تنوع بومی و گیاهی منطقه، Var30. کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک، Var31. حفاظت از مناطق حساس محیط زیستی، Var32. مدیریت پسماندها و بازیافت، Var33. افزایش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و پاک، Var34. توسعه ساختمانهای هوشمند با استفاده از فناوری‌های پایدار، Var35. ترویج کشاورزی شهری، Var36. استفاده از مصالح پایدار	زیست محیطی

Source: Ali Akbari et al., 2018; Fanni et al., 2015; Maleki et al., 2020; Ghaderi & Arabi, 2021 and authors' library studies, 2023

محدوده مورد مطالعه

امروزه منطقه ۲۲ با جمعیتی ۱۷۵۳۹۸ هزار نفری با وسعتی حدود ۶۰۰۰ هکتار یکی از وسیع‌ترین مناطق شهر تهران می‌باشد. وجود عناصری ویژه مانند ورزشگاه آزادی تهران، پارک جنگلی چیتگر و خرگوش دره، دریاچه شهدای خلیج فارس، رودخانه کن و وردآورد، باغ ملی گیاه‌شناسی ایران، مراکز پژوهشی و دانشگاهی، مراکز درمانی عمده، مجموعه‌های تجاری و فراغت و همچنین عبور بزرگراه‌های مهم شهر تهران به همراه عبور خط ۵ متروی تهران از ویژگی‌های مهم این منطقه است. این منطقه از شمال به ارتفاعات شمال تهران، از غرب به استان البرز، از شرق به رود دره کن و از جنوب به آزادراه تهران- کرج منتهی می‌گردد. این منطقه به طرح ساماندهی (جامع) شهر تهران (مصوب ۱۳۷۰) به محدوده شهر تهران اضافه شد. منطقه ۲۲ باوجود آزادراه تهران- کرج، آزادگان و تهران- شمال و خرازی، یکی از دروازه‌های تهران به غرب و شمال کشور می‌باشد و از این حیث بسیار حائز اهمیت است. منطقه ۲۲ شهرداری تهران را می‌توان پایاب توسعه پایدار تهران دانست. آنچه از بررسی اسناد فرادست منطقه ۲۲ به دست می‌آید وجود تشتت آرا و تناقض‌هایی در این طرح‌ها و برنامه‌ها برای آینده منطقه ۲۲ به‌عنوان جدیدترین منطقه شهرداری تهران است، در یک‌سو طرح‌هایی همچون طرح مجموعه شهری تهران قرار دارد که از منطقه ۲۲ به‌عنوان «قلب مجموعه شهری» تهران یاد کرده و بر محدود ساختن اسکان جمعیت در منطقه و اختصاص زمینه به کاربری‌های ملی و

فراملی تأکید فراوان دارد و در دیگر سو جریانات موجود در منطقه و نیز نظر مقامات و متولیان امر است که حکایت از پذیرش سرریز جمعیت تهران و تشویق الگوی انبوه‌سازی مسکن در جهت تبدیل منطقه ۲۲ به یک منطقه حومه‌ای کم دردرس می‌کند. اما باوجود همه این اختلاف دیدگاه‌ها آنچه مسلم است این است که نقش منطقه ۲۲، به‌عنوان پهنه‌ای درحال توسعه و شاید «تنها فرصت باقیمانده برای شهر تهران» باید به‌گونه‌ای باشد که ضمن ایجاد شرایط زیست‌محیطی مطلوب با هدف نیل به توسعه پایدار بتواند کاربری‌های مورد نیاز و کمبودهای کلان‌شهر و مجموعه شهری تهران را در خود جای دهد (Akbari, 2022: 110). در حال حاضر منطقه ۲۲ تهران ۱۲ محله و ۴ ناحیه دارد. منطقه ۲۲ به‌عنوان قطب گردشگری پایتخت شناخته می‌شود و توانسته امکانات رفاهی و گردشگری شهروندان تهرانی را تا حد زیادی جبران کند.

بحث و ارائه یافته‌ها

تحلیل کلی محیط سیستم: جدول شماره (۳)، برآیند اثرات متقابل ۳۶ عامل یا پیشران تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلان‌شهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن را بر اساس تشکیل ماتریس ۳۶×۳۶ نشان می‌دهد. نتایج این جدول بیانگر تعداد تکرار ۲ بار و درجه پرشدگی ۹۱/۲۰ درصد است که نشان می‌دهد پیشران‌های انتخاب شده تأثیر زیادی بر هم داشته است. از مجموع ۱۱۸۲ رابطه قابل ارزیابی در ماتریس، ۱۱۴ رابطه عدد صفر است؛ این مقدار بدان معناست که عوامل پیشران بر همدیگر تأثیر نداشته و یا از همدیگر متأثر نشده است. ۱۸۲ رابطه با مقدار یک دارای تأثیر ضعیف نسبت به هم و ۴۰۱ رابطه با عدد ۲ دارای روابط اثرگذاری نسبتاً قوی است. بعلاوه، ۵۹۹ رابطه عدد ۳ دارد و این به معنای آن است که روابط پیشران‌های کلیدی بسیار زیاد بوده و از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیادی برخوردارند.

جدول ۳- تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و اثرات متقابل پیشران‌ها

شاخص	اندازه ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	مجموع	درجه پرشدگی
مقدار	۳۶	۲	۱۱۴	۱۸۲	۴۰۱	۵۹۹	۱۱۸۲	۹۱/۲۰

(منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۲)

ماتریس این پژوهش بر اساس پیشران‌های آماری با ۲ بار چرخش از مطلوبیت و بهینه‌شدگی ۱۰۰ درصد برخوردار است که حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن دارد (جدول ۴).

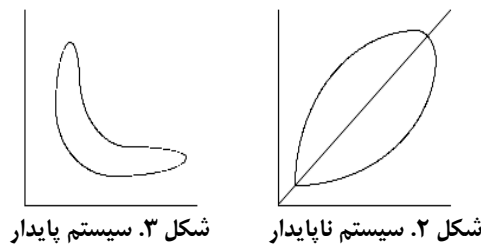
جدول ۴- درجه مطلوبیت و بهینه‌شدگی ماتریس

تأثیرپذیری	تأثیرگذاری	چرخش
۹۸٪	۱۰۰٪	۱
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۲

(منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۲)

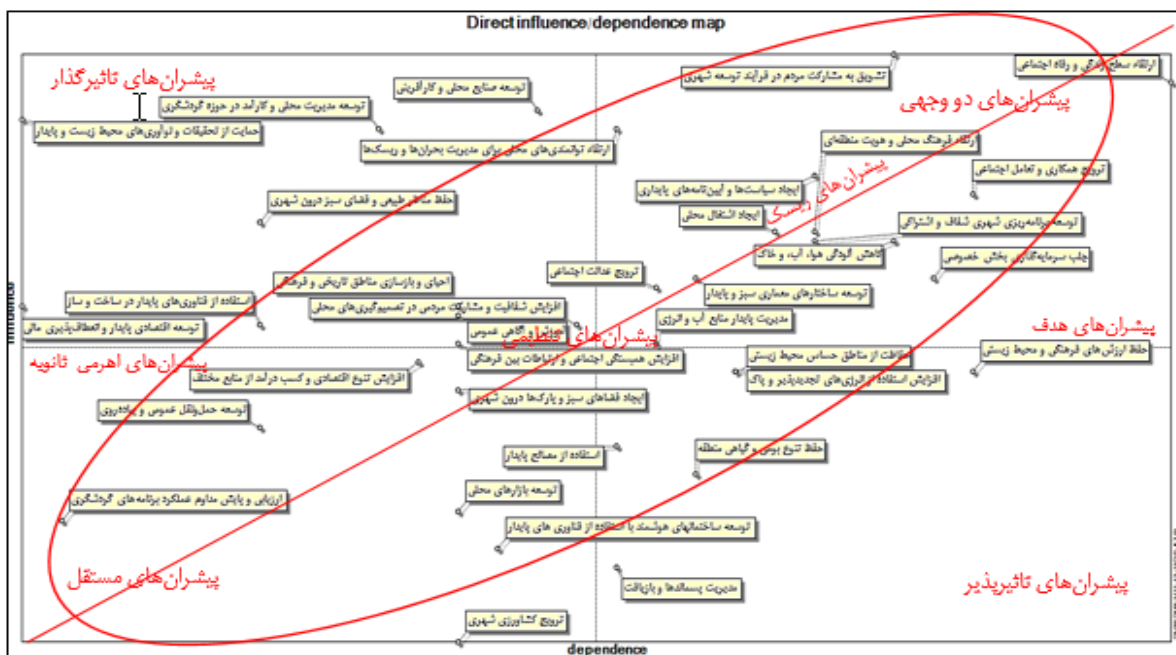
ارزیابی پلان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری پیشران‌های تاثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تاکید بر توان اکولوژیک آن

الگوی توزیع پیشران‌های تاثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تاکید بر توان اکولوژیک آن بر روی صفحه پراکندگی حاکی از میزان پایداری یا ناپایداری سیستم است. در روش تحلیل اثرات متقابل ساختاری با نرم افزار MICMAC در مجموع دو مدل عمومی پراکندگی وجود دارد که به سیستم‌های پایدار و ناپایدار معروف است. در مدل سیستم پایدار پراکندگی متغیرها به صورت L است؛ در این مدل برخی متغیرها دارای اثرگذاری بالا و برخی دارای اثرپذیری بالا است. اما در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده‌تر است؛ در این سیستم نیروهای توسعه پیرامون محور قطری صفحه پراکنده است و در بیشتر مواقع حالت بینابین از اثرگذاری و اثرپذیری دارد که شناسایی پیشران‌های کلیدی را دشوار می‌سازد (شکل‌های ۲ و ۳).

شکل ۳. سیستم پایدار

شکل شماره (۴)، الگوی پراکندگی پیشران‌های تاثیرگذار بر وضعیت آینده محیط زیست شهری در منطقه ۲۲ را نشان می‌دهد. این الگوی پراکندگی به طور کلی بیانگر وضعیت یک سیستم ناپایدار است. پیشران‌های مورد مطالعه به جزء چند پیشران که دارای اثرگذاری بالا در سیستم است عموماً با وضعیت تقریباً مشابهی در اطراف محور قطری استقرار یافته‌اند.

شکل ۴- پراکندگی پیشران‌های تاثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تاکید بر توان اکولوژیک آن در پلان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری (منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۲)

جدول ۵- میزان تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم پیشران‌ها بر یکدیگر

رتبه	پیشران	تأثیرگذاری	پیشران	تأثیرپذیری	پیشران	تأثیرگذاری	پیشران	تأثیرپذیری
۱	Var23	377	Var10	330	Var23	372	Var10	328
۲	Var10	366	Var09	312	Var10	362	Var13	313
۳	Var01	355	Var13	312	Var01	351	Var09	311
۴	Var28	352	Var04	309	Var25	349	Var04	305

رتبه	پیشران	تأثیرگذاری	پیشران	تأثیرپذیری	پیشران	تأثیرگذاری	پیشران	تأثیرپذیری
۵	Var24	348	Var23	305	Var28	348	Var30	305
۶	Var25	348	Var30	305	Var24	344	Var23	302
۷	Var22	330	Var08	298	Var22	326	Var08	299
۸	Var09	323	Var21	298	Var09	320	Var21	298
۹	Var30	312	Var22	298	Var02	311	Var22	298
۱۰	Var02	309	Var02	294	Var12	311	Var02	293
۱۱	Var08	309	Var31	291	Var08	307	Var33	291
۱۲	Var21	305	Var33	291	Var21	305	Var31	290
۱۳	Var12	292	Var19	287	Var30	300	Var29	288
۱۴	Var04	291	Var29	287	Var19	292	Var19	287
۱۵	Var19	291	Var11	284	Var04	292	Var18	284
۱۶	Var11	287	Var18	284	Var11	286	Var11	283
۱۷	Var06	280	Var25	280	Var06	278	Var32	283
۱۸	Var16	280	Var32	280	Var14	278	Var36	282
۱۹	Var14	276	Var36	280	Var16	277	Var25	280
۲۰	Var26	273	Var12	276	Var20	273	Var12	275
۲۱	Var20	273	Var01	273	Var18	269	Var01	274
۲۲	Var07	266	Var34	269	Var26	266	Var34	269
۲۳	Var18	266	Var03	266	Var07	263	Var14	269
۲۴	Var05	258	Var07	266	Var13	262	Var17	266
۲۵	Var13	255	Var14	266	Var05	256	Var35	266
۲۶	Var31	255	Var16	266	Var17	254	Var07	265
۲۷	Var33	255	Var17	266	Var31	253	Var03	265
۲۸	Var17	248	Var35	266	Var33	245	Var16	264
۲۹	Var15	233	Var05	262	Var15	245	Var05	261
۳۰	Var36	226	Var24	258	Var36	228	Var24	258
۳۱	Var29	215	Var15	248	Var29	212	Var20	251
۳۲	Var03	201	Var20	248	Var03	210	Var15	248
۳۳	Var27	197	Var28	248	Var27	204	Var28	248
۳۴	Var34	186	Var27	230	Var34	189	Var27	230
۳۵	Var32	179	Var06	226	Var32	188	Var06	228
۳۶	Var35	151	Var26	226	Var35	157	Var26	226

(منبع: محاسبات نویسنندگان، ۱۴۰۲)

خوشه‌بندی پیشران‌های تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن

پیشران‌های تأثیرگذار: این دسته از پیشران‌ها بیانگر کلیدی‌ترین پیشران‌های دارای اهمیت راهبردی در توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن است. با توجه به عدم پایداری سیستم متابولسیم شهری در منطقه ۲۲ تعداد خیلی کمی از پیشران‌ها در این ناحیه قرار دارند. این پیشران شامل توسعه صنایع محلی و کارآفرینی، توسعه اقتصادی پایدار و انعطاف‌پذیری مالی، افزایش شفافیت و مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری‌های محلی، آموزش و آگاهی عمومی، احیای و بازسازی مناطق تاریخی و فرهنگی، استفاده از فناوری‌های پایدار در ساخت و ساز، توسعه مدیریت محلی و کارآمد در حوزه گردشگری، حمایت از تحقیقات و نوآوری‌های محیط زیست و پایدار و حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری است (جدول ۵). پیشران‌های فوق بیشترین تأثیرگذاری و کمترین تأثیرپذیری دارند و به عنوان بحرانی‌ترین پیشران، وضعیت کلان و تغییرات سیستم به عملکرد آن وابسته است. پیشران‌های تأثیرگذار ورودی سیستم محسوب می‌شود و توسط سیستم قابل کنترل نیست؛ زیرا خارج از سیستم قرار دارد و به صورت پیشران‌های باثبات عمل می‌کند.

پیشران‌های دوگانه: این پیشران‌ها همزمان به صورت تأثیرپذیر و تأثیرگذار عمل می‌کند. در مجموع ۱۳ پیشران تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن، جزو پیشران‌های دوگانه است که هم اثرگذار و هم اثرپذیر است. آن‌ها چنانچه در جدول ۵ ملاحظه می‌شود شامل ایجاد اشتغال محلی، جلب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای، ترویج همکاری و تعامل اجتماعی، ارتقاء سطح زندگی و رفاه اجتماعی، ترویج عدالت اجتماعی، مدیریت پایدار منابع آب و

انرژی، توسعه ساختارهای معماری سبز و پایدار، ایجاد سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های پایداری، تشویق به مشارکت مردم در فرآیند توسعه شهری، ارتقاء توانمندی‌های محلی برای مدیریت بحران‌ها و ریسک‌ها، کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک و توسعه برنامه‌ریزی شهری شفاف و اشتراکی است. هرگونه تغییر و تحول این پیشران‌ها می‌تواند پایداری سیستم را تحت‌الشعاع قرار دهد. این نیروها خود به دودسته پیشران‌های ریسک و پیشران‌های هدف به شرح زیر تقسیم می‌شود:

۱- پیشران‌های ریسک: پیشران‌های ریسک ظرفیت بسیار بالایی برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی در سیستم دارد. زیرا به علت ماهیت ناپایدار، پتانسیل تبدیل شدن به نقطه انفعال سیستم را دارد. پیشران کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک در این ناحیه قرار گرفته است.

۲- پیشران‌های هدف: هیچ پیشرانی در این ناحیه قرار نگرفته است. این پیشران بیش از آنکه تأثیرگذار باشد، تأثیرپذیر است و می‌توان آن را با ضریب قطعیت قابل قبول، به عنوان نتیجه تکامل سیستم شناسایی و معرفی کرد. با دستکاری این پیشران می‌توان به تغییرات و تکامل سیستم در جهت مورد نظر دست یافت. بنابراین، بیش از آنکه نتیجه‌ای از پیش تعیین شده را به نمایش بگذارد، نمایانگر اهداف ممکن در سیستم است.

پیشران‌های تأثیرپذیر: پیشران‌های این ناحیه تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بسیار بالا در سیستم دارند که به تکامل پیشران‌های تأثیرگذار تأثیرگذارند. پیشران‌های تأثیرپذیر بسیار حساس و خروجی سیستم به شمار می‌روند. پیشران‌های حفظ ارزش‌های فرهنگی و محیط زیستی، حفظ تنوع بومی و گیاهی منطقه، حفاظت از مناطق حساس محیط زیستی، مدیریت پسماندها و بازیافت، افزایش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و پاک و استفاده از مصالح پایدار در این ناحیه قرار گرفته است.

پیشران‌های مستقل: پیشران‌های توسعه بازارهای محلی، افزایش تنوع اقتصادی و کسب درآمد از منابع مختلف، افزایش همبستگی اجتماعی و ارتباطات بین فرهنگی، ایجاد فضاهای سبز و پارک‌ها درون شهری، ارزیابی و پایش مداوم عملکرد برنامه‌های گردشگری، توسعه ساختمانهای هوشمند با استفاده از فناوری‌های پایدار، ترویج کشاورزی شهری و توسعه حمل‌ونقل عمومی و پیاده‌روی پیشران‌های مستقل و مستثنی سیستم است. این نیروهای پیشران از سایر پیشران‌های سیستم تأثیر چندانی نمی‌پذیرد و بر آن‌ها نیز تأثیر کمی دارد و یا بی تأثیر است. آنها ارتباط کمی با سیستم دارد، زیرا نه باعث توقف پیشران اصلی و نه باعث تکامل و پیشرفت یک پیشران در سیستم می‌شود.

- پیشران‌های «اهرمی ثانویه»: این پیشران‌ها باوجود این که کاملاً مستقل هستند، بیش از آنکه تأثیرپذیر باشند، تأثیرگذارند. آن‌ها در قسمت جنوب غربی نمودار و بالای خط قطری قرار دارند و می‌توانند به‌عنوان نقاطی جهت سنجش و به‌عنوان معیار، به کار روند. پیشرانی در این ناحیه قرار نگرفته است.

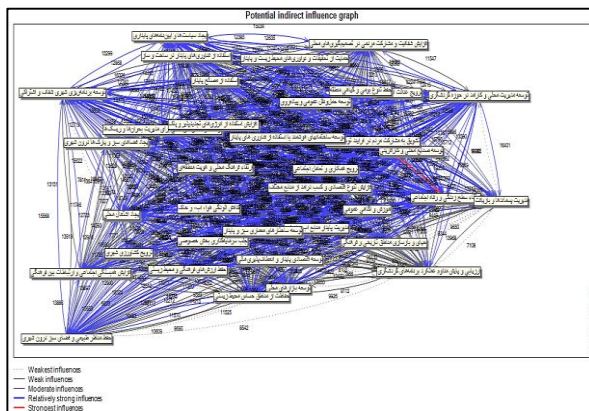
- پیشران‌های «تنظیم‌کننده»: این پیشران‌ها در نزدیکی مرکز ثقل نمودار قرار دارند. آن‌ها می‌توانند به‌صورت پی‌درپی به‌عنوان «اهرمی ثانویه»، «اهداف ضعیف» و «پیشران‌های ریسک ثانویه» عمل نمایند. پیشرانی در این ناحیه قرار نگرفته است.

جدول ۶- خوشه‌بندی پیشران‌های تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران

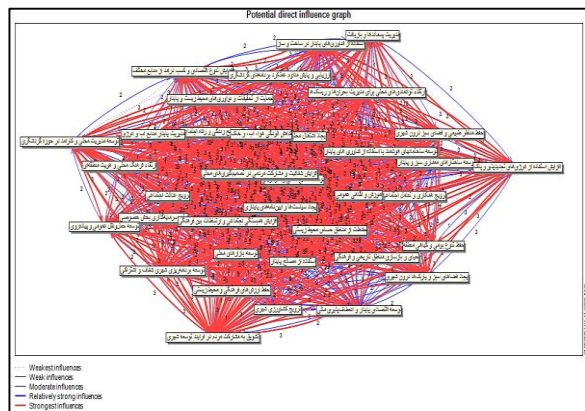
نوع پیشران	پیشران‌ها
تأثیرگذار	توسعه صنایع محلی و کارآفرینی، توسعه اقتصادی پایدار و انعطاف‌پذیری مالی، افزایش شفافیت و مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری‌های محلی، آموزش و آگاهی عمومی، احیای و بازسازی مناطق تاریخی و فرهنگی، استفاده از فناوری‌های پایدار در ساخت و ساز، توسعه مدیریت محلی و کارآمد در حوزه گردشگری، حمایت از تحقیقات و نوآوری‌های محیط زیست و پایدار و حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری
دوگانه	ایجاد اشتغال محلی، جلب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای، ترویج همکاری و تعامل اجتماعی، ارتقاء سطح زندگی و رفاه اجتماعی، ترویج عدالت اجتماعی، مدیریت پایدار منابع آب و انرژی، توسعه ساختارهای معماری سبز و پایدار، ایجاد سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های پایداری، تشویق به مشارکت مردم در فرآیند توسعه شهری، ارتقاء توانمندی‌های محلی برای مدیریت بحران‌ها و ریسک‌ها، کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک و توسعه برنامه‌ریزی شهری شفاف و اشتراکی
تنظیمی	افزایش شفافیت و مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری‌های محلی و مدیریت پایدار منابع آب و انرژی
تأثیرپذیر	حفظ ارزش‌های فرهنگی و محیط زیستی، حفظ تنوع بومی و گیاهی منطقه، حفاظت از مناطق حساس محیط زیستی، مدیریت پسماندها و بازیافت، افزایش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر و پاک و استفاده از مصالح پایدار
مستقل	توسعه بازارهای محلی، افزایش تنوع اقتصادی و کسب درآمد از منابع مختلف، افزایش همبستگی اجتماعی و ارتباطات بین فرهنگی، ایجاد فضاهای سبز و پارک‌ها درون شهری، ارزیابی و پایش مداوم عملکرد برنامه‌های گردشگری، توسعه ساختمانهای هوشمند با استفاده از فناوری‌های پایدار، ترویج کشاورزی شهری و توسعه حمل‌ونقل عمومی و پیاده‌روی
هدف	-
ریسک	کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک

(منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۲)

شکل‌های ۵ و ۶ نمایش گرافیکی پیشران‌های توسعه گردشگری پایدار شهری با تاکید بر توان اکولوژیک را نشان می‌دهد. در این شکل‌ها تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم پیشران‌ها بر سایر پیشران‌های سیستم مشخص شده است. چگونگی تأثیرگذاری پیشران‌ها به صورت ضعیف‌ترین تأثیر، تأثیرات ضعیف، تأثیرات میانه، تأثیرات قوی و قوی‌ترین تأثیرات است.

شکل ۶- روابط غیر مستقیم بین متغیرها (از بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

شکل ۵- روابط مستقیم بین متغیرها (از بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

(منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۲)

پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تاکید بر توان اکولوژیک آن

از میان ۳۶ نیروی پیشران، ۱۲ پیشران در تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تاکید بر توان اکولوژیک آن اثر کلیدی بیشتری دارند که شامل تشویق به مشارکت مردم در فرآیند توسعه شهری، ارتقاء سطح زندگی و رفاه اجتماعی، توسعه صنایع محلی و کارآفرینی، حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری، توسعه مدیریت محلی و کارآمد در حوزه گردشگری، ارتقاء توانمندی‌های محلی برای مدیریت بحران‌ها و ریسک‌ها، ایجاد سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های پایداری، ترویج همکاری و تعامل اجتماعی، کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک، ایجاد اشتغال محلی، ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای و توسعه برنامه‌ریزی شهری شفاف و اشتراکی هستند. این نیروها از نظر عملکرد سیستمی نقش تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری اندک را در محیط سیستم با هدف توسعه گردشگری پایدار منطقه ۲۲ با توجه به توان اکولوژیک آن ایفاء می‌کند و در نتیجه مؤثرترین و کلیدی‌ترین پیشران‌ها محسوب می‌شود (جدول ۷).

جدول ۷- پیشران‌های کلیدی تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تاکید بر توان اکولوژیک آن و تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم

پیشران‌های کلیدی (مستقیم و غیرمستقیم)					رتبه
تأثیرپذیری غیرمستقیم	تأثیرگذاری غیرمستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذاری مستقیم	پیشران	
۳۰۲	۳۷۲	۳۰۵	۳۷۷	تشویق به مشارکت مردم در فرآیند توسعه شهری	۱
۳۲۸	۳۶۲	۳۳۰	۳۶۶	ارتقاء سطح زندگی و رفاه اجتماعی	۲
۲۷۴	۲۵۱	۲۷۳	۲۵۵	توسعه صنایع محلی و کارآفرینی	۳
۲۴۵	۳۴۸	۲۴۸	۳۵۲	حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری	۴
۲۵۸	۳۴۴	۲۵۸	۳۴۸	توسعه مدیریت محلی و کارآمد در حوزه گردشگری	۵
۲۸۰	۳۴۹	۲۸۰	۳۴۸	ارتقاء توانمندی‌های محلی برای مدیریت بحران‌ها و ریسک‌ها	۶
۲۹۸	۳۲۶	۲۹۸	۳۳۰	ایجاد سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های پایداری	۷
۳۱۱	۳۲۰	۳۱۲	۳۲۳	ترویج همکاری و تعامل اجتماعی	۸
۳۰۵	۳۰۰	۳۰۵	۳۱۲	کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک	۹

پیشران‌های کلیدی (مستقیم و غیرمستقیم)					
رتبه	پیشران	تأثیرگذاری مستقیم	تأثیرپذیری مستقیم	تأثیرگذاری غیرمستقیم	تأثیرپذیری غیرمستقیم
۱۰	ایجاد اشتغال محلی	۳۰۹	۲۹۴	۳۱۱	۲۹۳
۱۱	ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای	۳۰۹	۲۹۸	۳۰۷	۲۹۹
۱۲	توسعه برنامه‌ریزی شهری شفاف و اشتراکی	۳۰	۲۹۸	۳۰۵	۲۹۸

(منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۲)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

این پژوهش با هدف شناسایی پیشران‌های تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن انجام شده است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که الگوی کلی پراکندگی پیشران‌های توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن از نظر تحلیل اثرات متقابل، در مجموع بیانگر وضعیت یک سیستم محیطی ناپایدار است که در آن پیشران‌های مورد مطالعه از نظر اثرگذاری و اثرپذیری، حالت پیچیده و بینابین دارد. وضعیت خوشه‌بندی گویای تمرکز خوشه‌ای در ناحیه پیشران‌های دوگانه است. از میان ۳۶ نیروی پیشران، ۱۲ پیشران در تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن اثر کلیدی دارد که شامل تشویق به مشارکت مردم در فرآیند توسعه شهری، ارتقاء سطح زندگی و رفاه اجتماعی، توسعه صنایع محلی و کارآفرینی، حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری، توسعه مدیریت محلی و کارآمد در حوزه گردشگری، ارتقاء توانمندی‌های محلی برای مدیریت بحران‌ها و ریسک‌ها، ایجاد سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های پایداری، ترویج همکاری و تعامل اجتماعی، کاهش آلودگی هوا، آب، و خاک، ایجاد اشتغال محلی، ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای و توسعه برنامه‌ریزی شهری شفاف و اشتراکی بودند. این نیروها از نظر عملکرد سیستمی نقش تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری اندک را در محیط سیستم با هدف ارتقای کیفیت توسعه گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ کلانشهر تهران با تأکید بر توان اکولوژیک آن ایفاء می‌کند و در نتیجه مؤثرترین و کلیدی‌ترین پیشران‌ها محسوب می‌شود. نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش علی اکبری و همکاران (۱۳۹۷)، در رابطه با گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، تخریب محیط در نتیجه ساخت و ساز بیش از حد خانه‌های دوم و مشارکت و همبستگی همسو می‌باشد. همچنین با یافته‌های پژوهش قهرمانی فرد و همکاران (۱۴۰۰)، در رابطه با پیشران ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای همسو می‌باشد. آنچه فهم آن بر پایه یافته‌های این مقاله به عنوان راهنمای گذار تدریجی منطقه ۲۲ کلانشهر تهران به توسعه گردشگری پایدار با تأکید بر توان اکولوژیک است، در راهکارهای زیر قابل جمع‌بندی است:

- مشارکت فعال مردم در فرآیند توسعه شهری و گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ تهران، با توجه به توان اکولوژیک و حفاظت از محیط زیست، اهمیت بسیاری دارد. این مشارکت می‌تواند منجر به ایجاد راهکارهای موثر برای حفظ منابع طبیعی، کاهش آلودگی هوا و آب، حفاظت از تنوع زیستی و ارتقاء کیفیت محیط زیست شود. همچنین، با افزایش آگاهی مردم از اهمیت محافظت از محیط زیست، توسعه گردشگری پایدار و مدیریت بهینه منابع طبیعی ممکن است و موجب ارتقاء کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی در این منطقه گردد. از این رو، ایجاد فرصت‌های مشارکت و شواهد جهت حضور مردم در فرآیند تصمیم‌گیری و اجرای طرح‌های توسعه شهری و گردشگری، امری بسیار حیاتی و ضروری است.

ارتقاء سطح زندگی و رفاه اجتماعی در فرآیند توسعه شهری و گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ تهران، با تأکید بر توان اکولوژیک، می‌تواند منجر به بهبود شرایط زندگی شهروندان شود، از جمله افزایش دسترسی به خدمات عمومی، امکانات تفریحی و فرهنگی، بهبود شرایط محیط زیستی و کیفیت هوا، کاهش آلودگی و ترافیک، و ارتقاء ایمنی شهری. افزایش رفاه اجتماعی نیز می‌تواند منجر به افزایش احساس ارتباط اجتماعی، کاهش فقر و تفاوت‌های اجتماعی، و توسعه فرهنگ شهروندی شود. با توجه به تأثیرات مثبت این ارتقاء بر زندگی شهروندان، این امر می‌تواند به عنوان انگیزه مهمی برای توسعه گردشگری پایدار در منطقه مورد نظر عمل کند، زیرا رفاه شهروندان و کیفیت زندگی آنها جذابیت بیشتری برای گردشگران ایجاد می‌کند و به توسعه اقتصادی و اجتماعی منطقه کمک می‌کند.

ارتقاء توسعه صنایع محلی و کارآفرینی در فرآیند توسعه شهری و گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ تهران، با تأکید بر توان اکولوژیک، می‌تواند به ایجاد فرصت‌های شغلی محلی و توسعه اقتصادی منطقه کمک کند، به خصوص در حوزه‌هایی که به ویژه با محیط زیست همخوانی دارند، مانند صنایع دستی، تولیدات اکولوژیک و محصولات محلی. این کارآفرینی می‌تواند با ایجاد ارتباط مستقیم با جامعه محلی و توسعه زیرساخت‌های محلی، به توسعه پایدار شهری و گردشگری پایدار کمک کند. همچنین، این ارتقاء می‌تواند به حفظ فرهنگ و زندگی محلی کمک کند و به ارتقاء احساس هویت و ارتباط اجتماعی شهروندان منطقه کمک کند. از طرف دیگر، ارتقاء توسعه صنایع محلی و کارآفرینی

می‌تواند به حفظ و حراست از منابع طبیعی و محیط زیست شهری کمک کرده و به توسعه گردشگری پایدار در این منطقه کمک نماید. ارتقاء حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری در فرآیند توسعه شهری و گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ تهران می‌تواند به حفظ تنوع زیستی و حفاظت از منابع طبیعی شهری کمک کند و از تخریب و آسیب به محیط زیست جلوگیری نماید. فضای سبز درون شهری به عنوان آرامش‌بخشی برای ساکنان و بازدیدکنندگان عمل می‌نماید و می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی شهروندان و افزایش رفاه اجتماعی کمک نماید. همچنین، حفظ مناظر طبیعی و فضای سبز درون شهری می‌تواند به تنوع فرهنگی و اجتماعی منطقه افزوده و از گردشگران جذب شده توسط زیبایی‌های طبیعی و فضاهای سبز سود ببرد. این اقدام همچنین می‌تواند به توسعه گردشگری پایدار در منطقه کمک کرده و موجب ایجاد فرصت‌های اقتصادی و اشتغالزایی در زمینه گردشگری شود.

توسعه مدیریت محلی و کارآمد در حوزه گردشگری در فرآیند توسعه شهری و گردشگری پایدار در منطقه ۲۲ تهران، با تأکید بر توان اکولوژیک، قادر است به طور موثر در ایجاد سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌هایی که به حفظ و بهبود محیط زیست شهری و منابع طبیعی کمک کنند، دخالت داشته باشد. این اقدام می‌تواند به بهبود کیفیت خدمات شهری، مانند حمل‌ونقل عمومی، مدیریت پسماندها، و تأمین آب و انرژی، کمک کرده و به پایداری شهری و گردشگری در منطقه کمک نماید. همچنین، مدیریت محلی می‌تواند در جهت توسعه زیرساخت‌های گردشگری، ایجاد فضاهای سبز و پارک‌ها، توسعه فرهنگ و هنرهای محلی، و توسعه صنایع محلی و کارآفرینی در منطقه سرمایه‌گذاری نماید. ایجاد سیاست‌ها و آیین‌نامه‌های پایداری با تأکید بر توان اکولوژیک در فرآیند توسعه شهری و گردشگری پایدار شهری منطقه ۲۲ تهران می‌تواند به حفظ و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی و محیط زیست کمک می‌کند و باعث ایجاد شهرها و مناطق گردشگری پایدارتر و سالم‌تر می‌شود.

اتکای بر همکاری و تعامل اجتماعی در فرآیند توسعه شهری و توسعه گردشگری پایدار شهری منطقه ۲۲ تهران با تأکید بر توان اکولوژیک به معنای اهمیت دادن به نقش افراد و اجتماع در راهبردها و برنامه‌ریزی‌های مرتبط با توسعه شهری و گردشگری پایدار است. این نوع همکاری و تعامل می‌تواند منجر به ایجاد راهکارهای برنامه‌ریزی مشترک و استفاده بهینه از منابع طبیعی و فرصت‌های اکولوژیک شود که در نتیجه، باعث توسعه پایدار و حفظ محیط زیست در منطقه می‌شود.

کاهش آلودگی هوا، آب و خاک در فرآیند توسعه شهری و توسعه گردشگری پایدار شهری منطقه ۲۲ تهران با تأکید بر توان اکولوژیک می‌تواند به حفظ سلامت محیط زیست و منابع طبیعی کمک می‌کند و در نتیجه، برای جلوگیری از تخریب محیط زیست و افزایش کیفیت زندگی انسان‌ها ضروری است. این اقدامات می‌توانند به حفظ جاذبه‌های گردشگری، بهبود سلامت عمومی و افزایش پایداری اقتصادی در منطقه کمک کنند.

ایجاد اشتغال محلی در فرآیند توسعه شهری و توسعه گردشگری پایدار شهری منطقه ۲۲ تهران با تأکید بر توان اکولوژیک می‌تواند منجر به افزایش درآمد و رفاه اجتماعی مردم محلی شود، همچنین باعث حفظ فرهنگ و میراث محلی نیز می‌شود. ایجاد اشتغال محلی همچنین می‌تواند به کاهش مهاجرت از روستاها به شهرها کمک کرده و به توازن جمعیتی و توسعه پایدار کمک کند.

ارتقاء فرهنگ محلی و هویت منطقه‌ای در فرآیند توسعه شهری و توسعه گردشگری پایدار شهری منطقه ۲۲ تهران با تأکید بر توان اکولوژیک می‌تواند به حفظ و ارتقاء ارزش‌ها، سنت‌ها، و فرهنگ محلی کمک کند و همچنین باعث جذب گردشگران به دلیل جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی منطقه شود. این امر همچنین می‌تواند به توسعه اقتصادی محلی و افزایش اشتغال در صنایع دستی و خدمات محلی کمک کند.

توسعه برنامه‌ریزی شهری شفاف و اشتراکی در فرآیند توسعه شهری و توسعه گردشگری پایدار شهری منطقه ۲۲ تهران با تأکید بر توان اکولوژیک می‌تواند به شهروندان اطمینان دهد که تصمیمات مربوط به توسعه شهری به صورت شفاف و با شرکت مشارکتی آن‌ها اتخاذ می‌شود. این نوع برنامه‌ریزی می‌تواند منجر به استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط زیست شود و همچنین باعث افزایش اعتماد عمومی و پایداری اجتماعی در منطقه شود. برخی از پیشنهادات کاربردی در فرآیند توسعه شهری و گردشگری پایدار شهری منطقه ۲۲ تهران با تأکید بر توان اکولوژیک عبارتند از:

- توسعه حمل و نقل عمومی پایدار: افزایش استفاده از حمل و نقل عمومی، ایجاد خطوط اتوبوس سبز و قطارهای شهری الکتریکی، و ارتقای زیرساخت‌های مرتبط با حمل و نقل عمومی برای کاهش ترافیک و آلودگی هوا.
- حفظ و توسعه فضاهای سبز: ایجاد پارک‌ها، باغ‌ها، و فضاهای سبز عمومی، و توسعه سیاست‌ها برای حفظ مناظر طبیعی و اکولوژی شهری.
- ترویج گردشگری پایدار: توسعه برنامه‌ها و فعالیت‌های گردشگری پایدار، ارائه تورهای محیط‌زیستی و فرهنگی، و تشویق به استفاده از مواد غذایی محلی و ارگانیک.
- بهبود کیفیت زندگی شهروندان: ارتقای کیفیت هوای تنفسی و آب شرب، کاهش صدمات زیست محیطی، و ارائه خدمات بهداشتی و

- بهداشت عمومی به شهروندان.
- توسعه اقتصاد محلی: حمایت از کسب و کارهای محلی، توسعه بازارهای محلی و صنایع دستی، و ایجاد فرصت‌های کارآفرینی برای جوانان و زنان.
 - مدیریت پایدار منابع طبیعی: ایجاد برنامه‌ها و سیاست‌های مدیریت منابع آب، انرژی، و زباله به منظور حفظ منابع طبیعی و کاهش آلودگی محیطی.
 - ارتقای آگاهی و آموزش: برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی در زمینه حفظ محیط زیست، استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر، و ترویج فرهنگ محیط زیستی.
 - همکاری میان نهادها: توسعه همکاری بین دولت محلی، نهادهای مردم‌نهاد، بخش خصوصی، و جامعه مدنی برای اجرای برنامه‌ها و پروژه‌های مرتبط با توسعه گردشگری پایدار.

References

1. Akbari, M., Taherpour, F., Boustan Ahmadi, V., & Foladi, A., (2020). Structural-Interpretive Modeling of Factors Affecting the Development of Religious Tourism in Iran by Future Research Approach. *Journal of Tourism and Development*, 9(4), 285-296. doi: 10.22034/jtd.2019.194595.1783. [In Persian]
2. Akbari, M., (2022). Presenting the livability model of the 22 district of Tehran metropolis with a human city approach, PHD thesis.geography and urban planning. supervisor: Dr esmail Ali akbari, Faculty of Social Sciences,.Payame Noor University, Tehran. [In Persian]
3. Aliakbari, E., pourahmad, A., & jalalabadi, L. (2018). Identifying the Effective thrusters on the Future of Tourism Status of Kerman City with Futuristic Approach.. *Journal of Tourism and Development*, 7(1), 156-178. [In Persian]
4. Ashworth, G.J. and Page, S.J., 2011. Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism Management*, v. 32(1), p. 1-15.
5. Boom, SME., Weijschede, J., Melissen, F., Koens, K., & Mayer, I. (2021). Identifying stakeholder perspectives and worldviews on sustainable urban tourism development using a Q-sort methodology. *Current Issues in Tourism*, 24(4), 520-535.
6. Brochado, A.; Rodrigues, P.; Sousa, A.; Borges, A.P.; Veloso, M.; Gómez-Suárez, M. Resilience and Sustainable Urban Tourism: Understanding Local Communities' Perceptions after a Crisis. *Sustainability* 2023, 15, 13298.
7. Budeanu, A., 2005. Impacts and responsibilities for sustainable tourism: A tour operator's perspective. *J. Clean. Product.*, v. 13, p. 89-97.
8. Chang, C.-L.; McAleer, M.; Ramos, V. A Charter for Sustainable Tourism after COVID-19. *Sustainability* 2020, 12, 3671.
9. Cheng, Y.; Zhu, K.; Zhou, Q.; El Archi, Y.; Kabil, M.; Remenyik, B.; Dávid, L.D. Tourism Ecological Efficiency and Sustainable Development in the Hanjiang River Basin: A Super-Efficiency Slacks-Based Measure Model Study. *Sustainability* 2023, 15, 6159. <https://doi.org/10.3390/su15076159>
10. Eraqi, M.I., 2007. Local communities' attitudes towards impacts of tourism development in Egypt. *Tour. Anal.*, v. 12, p. 191-200.
11. Fanni, Z., Alizadeh Touli, M., & Zahmatkesh, Z., (2015). The Effects of Tourism on Urban Sustainable Development on the Base of Habitant's Views; Case Study: Qeshm Island. *Tourism Management Studies*, 9(28), 39-72. doi: 20.1001.1.23223294.1393.9.28.3.1. [In Persian]
12. Ghaderi, E., & arabi, S. S., (2021). Achieving sustainable development through urban tourism (case study: Zirab city). *Researches in Earth Sciences*, 12(2), 1-18. doi: 10.52547/esrj.12.2.1 Asgari Daefe Hassan, Mohammadi Ali, Ariati Esfahani Burhan, Bishmi Bahar. The effect of important factors of urban ecotourism development on increasing resilience (case study: District 22 of Tehran). *Geographical studies of mountainous regions*. 2 (4):101-114. Doi:10.52547/gasma.2.4.137. [In Persian]
13. Ghahramanifard, H., Hoseinzadedalir, K., & Moosavi, M. S. (2021). Recognition and Evaluation of Effective Vital Drivers on the Future of Tourism Development in Iran's Metropolises Case Study: Tabriz Metropolis. *urban tourism*, 8(1), 67-82. doi: 10.22059/jut.2021.316833.869. [In Persian]

14. Godil, D.I.; Sharif, A.; Rafique, S.; Jermisittiparsert, K. The Asymmetric Effect of Tourism, Financial Development, and Globalization on Ecological Footprint in Turkey. *Environ. Sci. Pollut. Res.* 2020, 27, 40109–40120.
15. Grube, Nils (2023). "Seeking pathways for sustainable urban tourism: a critical deconstruction of Berlin's approach for city-compatible tourism," *European Planning Studies*, Taylor & Francis Journals, vol. 31(8), pages 1673-1692, August.
16. Guaita Martínez, J.M.; Martín Martín, J.M.; Salinas Fernández, J.A.; Mogorrón-Guerrero, H. An Analysis of the Stability of Rural Tourism as a Desired Condition for Sustainable Tourism. *J. Bus. Res.* 2019, 100, 165–174.
17. Guo, Y.; Jiang, J.; Li, S. A Sustainable Tourism Policy Research Review. *Sustainability* 2019, 11, 3187.
18. Han, H. Consumer Behavior and Environmental Sustainability in Tourism and Hospitality: A Review of Theories, Concepts, and Latest Research. *J. Sustain. Tour.* 2021, 29, 1021–1042.
19. Higgins-Desbiolles, F. The “War over Tourism”: Challenges to Sustainable Tourism in the Tourism Academy after COVID-19. *J. Sustain. Tour.* 2021, 29, 551–569.
20. Kim, S.; Whitford, M.; Arcodia, C. Development of Intangible Cultural Heritage as a Sustainable Tourism Resource: The Intangible Cultural Heritage Practitioners’ Perspectives. *J. Herit. Tour.* 2019, 14, 422–435.
21. Li, Y., & Terason, S. (2023). Configuring the Pattern of Sustainable Tourism Development as Affected by the Construction of a High-Speed Railway System. *SAGE Open*, 13(3).
22. Liu, Z. Sustainable Tourism Development: A Critique. *J. Sustain. Tour.* 2003, 11, 459–475.
23. Lu, J.; Nepal, S.K. Sustainable Tourism Research: An Analysis of Papers Published in the Journal of Sustainable Tourism. *J. Sustain. Tour.* 2009, 17, 5–16.
24. Maleki, S., Alizadeh, H., & Kamelifar, M. J., (2020). An Analysis of the Urban Tourism Sustainability Patterns in Ahvaz city. *Tourism Management Studies*, 15(49), 181-201. doi: 10.22054/tms.2020.11050. [In Persian]
25. Mansfeld, Y. and Jonas, A., 2006. Evaluating the socio-cultural carrying capacity of rural tourism communities: A ‘value stretch’ approach. *Tijdschr. Voor Econ. Soc. Geogr.*, v. 97, p. 583-601.
26. Motamedi, M., fakhar, Z., & Mafi, F. (2022). Identifying and Prioritizing Strategic Factors for Tourism Development in Sonqor. *URBAN TOURISM*, 8(4), 73-86. doi: 10.22059/jut.2021.327998.934. [In Persian]
27. Rasoolimanesh, S.M.; Ramakrishna, S.; Hall, C.M.; Esfandiar, K.; Seyfi, S. A Systematic Scoping Review of Sustainable Tourism Indicators in Relation to the Sustainable Development Goals. *J. Sustain. Tour.* 2020, 1–21.
28. Shariff, N.M. and Abidin, A.Z., 2013. Community attitude towards tourism impacts: Developing a standard instrument in the Malaysian context. *E-J. Soc. Sci. Res.*, v. 1, p. 386-396.
29. Sheller, M. Reconstructing Tourism in the Caribbean: Connecting Pandemic Recovery, Climate Resilience and Sustainable Tourism through Mobility Justice. *J. Sustain. Tour.* 2021, 29, 1436–1449.
30. Sobaih, A.E.E.; Elshaer, I.; Hasanein, A.M.; Abdelaziz, A.S. Responses to COVID-19: The Role of Performance in the Relationship between Small Hospitality Enterprises’ Resilience and Sustainable Tourism Development. *Int. J. Hosp. Manag.* 2021, 94, 102824.
31. taghvaei, Z., Motevalli, S., janbazghobadi, G., & Azimi Amoli, J. (2023). An Analysis of Urban Green Spaces for Sustainable Development of Urban Tourism with Emphasis on Environmental Dimension (Case Study: Shahr Noor). 14(53), 33-46. doi: 10.30495/jupm.2022.30535.4203. [In Persian]
32. Uslu, A.; Erul, E.; Santos, J.A.C.; Obradović, S.; Custódio Santos, M. Determinants of Residents’ Support for Sustainable Tourism Development: An Empirical Study in Midyat, Turkey. *Sustainability* 2023, 15, 10013.
33. WTO. (2001), *International Cultural Tourism Charter, Managing Tourism at Place of Heritage Significance*. Mexico: World Tourism Organization Press.
34. Zhou, Q.; Zhu, K.; Kang, L.; Dávid, L.D. Tea Culture Tourism Perception: A Study on the Harmony of Importance and Performance. *Sustainability* 2023, 15, 2838.

35. Zhu, K.; Zhou, Q.; Cheng, Y.; Zhang, Y.; Li, T.; Yan, X.; Alimov, A.; Farmanov, E.; Dávid, L.D. Regional Sustainability: Pressures and Responses of Tourism Economy and Ecological Environment in the Yangtze River Basin, China. *Front. Ecol. Evol.* 2023, 11, 168.

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 4, No 16, Winter 2025

p ISSN: 2981-0647 - e ISSN: 2981-1201

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

Research Paper

Modeling the Barriers to the Realization of the Participation of Elites in the Sustainable Social and Economic Development of Cities (Case Study: the City Sisakht)

Ashkan Rahimizadeh: PhD Student in Geography and Urban Planning, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Isfahan, Iran

Hamid Saberi* Assistant Professor of Tourism Research Center , Department of Geography and Urban planning, Najafabad Branch Islamic Azad University Najafabad Branch Iran.

Ahmad khademolhoseiny: Associate Professor, Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Mehri Azani: Assistant Professor, Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Received: 2024/03/01 PP 71-84 Accepted: 2024/04/11

Abstract

Elites with special knowledge and experience can improve processes and provide new solutions for the development of cities. This partnership also helps to create innovative spaces, promote entrepreneurship and create job opportunities. On the other hand, elite participation in decisions related to urban development increases transparency and good governance in public affairs and helps to achieve sustainable development in social and economic dimensions. The aim of the current research is to identify the barriers to the realization of the participation of the elites in the sustainable social and economic development of the city of Sisakht and to design the connections of these factors. The research method is descriptive-analytical. In order to identify obstacles, the method of content analysis was used. In the structural-interpretive modeling section, the opinions of experts and experts in the urban area and research centers have been used through the Delphi method. The data collection tool is in the form of an interview and a two-way questionnaire, and the criterion of face validity was used to measure and evaluate the validity of the questionnaire. The relationships between the barriers to the realization of the participation of the elites in the sustainable social and economic development of the city of Sisakht have been determined and analyzed in an integrated way using a new analytical methodology called Interpretive Structural Modeling (ISM). From the MICMAC analysis, the types of variables were identified and leveled according to their influence and effectiveness on other variables. The findings of the research showed that the obstacles of lack of government support and institutions, traditional and conservative thinking and lack of communication and coordination between elites and urban officials with the influence power of 10 have the greatest impact and the obstacles of not paying attention to education and research and the lack of suitable job opportunities together with the Penetration power 2 has the least effect.

Keywords: participation of elites, sustainable urban development, sustainable social development, sustainable economic development, the city Sisakht

Citation: Rahimizadeh, A., Saberi, H., khademolhoseiny, A & Azani, M . (2025). **Modeling the Barriers to the Realization of the Participation of Elites in the Sustainable Social and Economic Development of Cities (Case Study: the City Sisakht).** *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, 4(16), 71-84.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

DOI:

* **Corresponding author:** Hamid Saberi, **Email:** hamidsaberi2000@gmail.com , **Tel:** +98 9136485732

Extended Abstract

Introduction

In our society, Iran, the need for the participation of the elite society is felt more than before; Because the increase in population and urbanization have been widespread phenomena in the last hundred years, which have faced both industrialized countries and developing countries with new challenges. Therefore, empowering people, reducing urban problems and achieving development in Iran, which is in the transition period from a traditional to a modern society, is considered as a basic issue in urban management, which can only be achieved with proper and optimal use. It can be achieved from the existing abilities and talents of citizens and urban elites within the framework of participation programs. This is while in many big cities, the urban infrastructures are not compatible with the growing trend of the urban population. Now that in the cities of our country, including the city Sisakht, we have witnessed the increasing trend of population growth, urbanization, the occurrence of numerous economic, social and environmental problems on the one hand, and the inefficiency of the management and control methods of urban development, in order to solve the problems and On the other hand, the aforementioned bottlenecks have created chaotic and unstable conditions for this city. In this regard, naturally, the strong social interactions of the past and the sense of solidarity of that time cannot in any way be an executive guarantee for future times; The participation of elites and city residents in matters related to their living environment is a kind of empowering them in the form of a skill in order to assume more responsibility. This leads to the acceptance and support of urban projects and the success of the officials and the urban management complex. In fact, today the importance of the effective role of elites, people and their participation in moving towards urban development is evident and is important as a fundamental issue.

Methodology

The aim of the current research is to identify the barriers to the realization of the participation of the elites in the sustainable social and economic development of the city of Sisakht and to design the communication of these factors. The

research method in this article is descriptive-analytical and practical in terms of results. In the interpretative structural modeling section, the opinions of academic experts in the field of tourism and research centers have been used through the Delphi method. In this research, the data collection tools are in the form of interviews and questionnaires, and to measure and evaluate the validity of the questionnaire or any measurement tool, the criterion of face validity has been used. Interpretive-structural modeling is a systematic and structured method for establishing relationships and understanding relationships between elements of a complex system, which was introduced by Warfield in 1974. Interpretive structural modeling (ISM) is an interactive process in which a set of different elements and related to each other are structured in a comprehensive systematic model. This method examines the complex relationships between the elements of a system; In other words, it is a tool by which the group can overcome the complexity between the elements. This methodological framework helps to create and direct the complex relationships between the elements of a system. The main idea of interpretative structural modeling is to break down a complex system into several subsystems, using practical experience and expert knowledge in order to build a multi-level structural model.

Results and discussion

The participation of elites in the sustainable social and economic development of cities is essential and vital, which is important for various reasons. Elites, as people with high abilities and technical knowledge, can play a significant role in the improvement and development of cities. With their active participation in decision-making and urban planning processes, it is possible to help improve public facilities, raise the standard of living of citizens, create job opportunities, solve environmental problems, develop local industries, and develop the region's economy. Also, with the increasing participation of elites, new ideas and innovations will emerge to solve urban problems and the process of urban development will be more sustainable and intelligent. Therefore, encouraging and supporting elite participation in urban

development should be one of the important priorities of urban planning and policymaking.

Conclusion

The results of this research show that the obstacles of lack of government support and institutions, traditional and conservative thinking and lack of communication and coordination between the elites and city officials with the influence power of 10 are the most effective and the obstacles are lack of attention to education and research and lack of suitable job opportunities. It has the least effect together with penetration power of 2. The obstacles are lack of effective communication between universities and industry (12), lack of attention to the opinions of elites (8), lack of adherence to laws and regulations (10), lack of suitable job opportunities (2) and lack of attention to education and research (9). It is the influence of other factors and from a systemic point of view, it is one of the effective and dependent elements. In other words, many factors are involved in creating this variable, and they themselves are less likely to cause

other obstacles. Obstacles such as traditional and conservative thinking (6) and the lack of government support and institutions (3) are considered to be difficult obstacles for attracting the participation of the elites in the sustainable social and economic development of the city, which have a great impact on The participation of these sections of the society in the city is studied, and these barriers have high power of influence and less dependency. The obstacles of lack of specific policies to encourage elite participation (1), the existence of systemic corruption and lack of transparency (4), lack of financial resources (5) and lack of access to technology and information (7) were included in the group of independent (autonomous) obstacles that have power Influence and dependence are weak. These obstacles are relatively unrelated to the system and have few and weak connections with the system. Also, the lack of communication and coordination between the elites and city officials (11) is one of the barriers of connection and has a high power of influence and dependence. In fact, any action on this variable will change other obstacles.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره ۴، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۰۶۴۷-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۱۲۰۱-۲۹۸۱

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

مقاله پژوهشی

مدل یابی موانع تحقق پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهرها (مطالعه موردی: شهر سی سخت)

اشکان رحیمی زاده: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، اصفهانایران

حمید صابری: استادیار مرکز تحقیقات گردشگری، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

احمد خادم الحسینی: دانشیار، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

مهتری اذانی: استادیار، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۱ صص ۸۴-۷۱ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۲۳

چکیده

نخبگان با داشتن دانش و تجربه‌های خاص، می‌توانند بهبود فرایندها و راهکارهای نوین را برای توسعه شهرها ارائه کنند. این مشارکت به ایجاد فضاهای نوآورانه، ترویج کارآفرینی و ایجاد فرصت‌های شغلی نیز کمک می‌کند. از طرف دیگر، مشارکت نخبگان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با توسعه شهری، باعث افزایش شفافیت و حکمرانی خوب در امور عمومی می‌شود و به دستیابی به توسعه پایدار در ابعاد اجتماعی و اقتصادی کمک می‌کند. هدف پژوهش حاضر، شناسایی موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت و طراحی ارتباطات این عوامل می‌باشد. روش انجام پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی است. به منظور شناسایی موانع، از روش تحلیل محتوا استفاده شد. در بخش مدل‌سازی ساختاری-تفسیری، از نظرات خبرگان و متخصصین صاحب‌نظر در حوزه شهری و مراکز پژوهشی از طریق روش دلفی استفاده شده است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها به صورت مصاحبه و پرسشنامه دوبه‌دویی می‌باشد و برای سنجش و ارزیابی روایی پرسشنامه از ملاک روایی صوری استفاده شده است. روابط بین موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت با استفاده از یک مدلولوژی تحلیلی نوین تحت عنوان مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) تعیین و به صورت یکپارچه مورد تحلیل قرار گرفته است و در نهایت با استفاده از تحلیل MICMAC نوع متغیرها با توجه به اثرگذاری و اثرپذیری بر سایر متغیرها مشخص و سطح‌بندی شدند. یافته‌های پژوهش نشان داد موانع کمبود حمایت دولتی و نهادهای تفکرات سنتی و محافظه‌کارانه و کمبود ارتباط و هماهنگی بین نخبگان و مسئولین شهری با میزان قدرت نفوذ ۱۰ بیشترین تأثیر و موانع عدم توجه به آموزش و پژوهش و نبود فرصت‌های شغلی مناسب مشترکاً با میزان قدرت نفوذ ۲ کمترین تأثیر را دارد.

واژه‌های کلیدی: مشارکت نخبگان، توسعه پایدار شهری، توسعه پایدار اجتماعی، توسعه پایدار اقتصادی، شهر سی سخت.

استناد: رحیمی زاده، اشکان، صابری، حمید؛ خادم الحسینی، احمد و اذانی، مهتری (۱۴۰۳). مدل‌یابی موانع تحقق‌پذیری مشارکت

نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهرها (مطالعه موردی: شهر سی سخت) فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه محیط

شهری، ۴(۱۶)، ۷۱-۸۴.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

DOI:

© نویسندگان

* نویسنده مسئول: حمید صابری، پست الکترونیکی: hamidsaberi2000@gmail.com ، تلفن: ۰۹۱۳۶۴۸۵۷۳۲

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول تحت عنوان «تبیین الگوی مشارکت نخبگان در توسعه پایدار شهری- مطالعه موردی: شهر سی سخت» به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسندگان سوم و چهارم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد می‌باشد.

مقدمه

مهم‌ترین و عظیم‌ترین سرمایه هر جامعه‌ای منابع انسانی آن جامعه است که برای بهره‌برداری از آن روش‌های خاصی وجود دارد (Azimi Amoli & Sodagar., 2015: 36). مشارکت‌جویی یکی از نیازهای روحی و روانی و منشأ احترام به انسان است (Berry & Portney, 2013: 2). مشارکت به‌عنوان اساسی‌ترین عنصر در دستیابی به اهداف توسعه، به‌ویژه توسعه‌ی شهری از اهمیت خاصی برخوردار است (Rahmani Lashgari et al., 2024: 100). هرچه توده‌ی مردم جامعه مشارکت بیشتری در امور خود داشته باشند، امکان کسب موفقیت فراهم می‌شود، اقشار پایین و محروم جامعه از نتایج مشارکت و فواید حاصل از توسعه بهره‌مند می‌شوند. مشارکت مردم در هر یک از مراحل و انواع طرح‌های عمرانی، سبب بهبود شرایط عمومی، توزیع قدرت و بالا رفتن سطح امید به زندگی می‌شود (Alizadeh Aghdam et al., 2013: 196). همچنین سیستم تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و مدیریت دولتی متمرکز را به سمت مدیریت محلی و از پایین به بالا (توسعه‌ی مشارکتی) با توجه به نیازها، امکانات، توانمندی‌ها و اولویت‌هایشان سوق می‌دهد (Malekshahi et al., 2019: 329). در سطح جهانی، بحث بزرگی در مورد مشارکت شهروندان در توسعه شهری و تصمیم‌گیری وجود داشته است (Alamoudi et al., 2022: 2). ادبیات رو به رشدی در مورد چگونگی ارزیابی نقش و اهمیت شهروندان برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌های عمومی وجود دارد (Petesch et al., 2005: 41). رویکرد برنامه‌ریزی شهری از دهه ۱۹۶۰ تا کنون تغییر بسیاری کرده و روند تحول آن سه مرحله اساسی و تکاملی را پشت سر گذاشته است (Sharafi et al., 2019: 30). بعد از اثبات ناکارآمدی نظریه‌های برنامه‌ریزی جامع و سیستمی، موضوع مشارکت مردم در برنامه‌ریزی شهری در سال‌های اخیر هم از جنبه نظری و هم از بعد عملی مورد توجه قرار گرفته است (Lane, 2005: 296). در نظریه‌های رایج جهانی امروز نیز یکی از اصیل‌ترین و مقبول‌ترین راهبردها برای نیل به حداکثر مطلوبیت و پایداری مشارکت می‌باشد (Hosseini, 2013: 2). ازجمله می‌توان به نظریه حکمروایی خوب اشاره نمود که اولین ویژگی آن مشارکت می‌باشد که از طریق آن شهروندان در گروه‌های مختلف علایق خود را ابراز می‌کنند، اختلاف نظرهای خود را تعدیل می‌کنند و به توافق نظر می‌رسند و براساس حقوق و تعهدات قانونی خود عمل می‌کنند (Azimi Amoli & Sodagar., 2015: 36). بنابراین برای توسعه هر شهری نخست باید افراد آن شهر خواستار توسعه و تحول باشند و در فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر خود مشارکت فعال داشته باشند (Zhao et al., 2017: 3).

مشارکت پایدار مردم در بخش‌های مختلف شهری یکی از ویژگی‌های اصلی مشارکت است؛ یعنی اگر قرار است مشارکت، واقعی و عملی باشد باید این مشارکت در فضاهای اجتماعی و اقتصادی و در همه رفتارها و فعالیت‌های شهروندان تبلور یابد. یک شهر خوب تنها در زیر سایه همدلی و مشارکت تمام اقشار جامعه ساخته می‌شود و می‌توان با استفاده از تخصص و بهره‌مندی از دانش تمام صاحبان اندیشه در مسیر پیشرفت و اعتلا گام برداشت. مشارکت شهروندان و نخبگان در اداره امور شهرها پدیده‌ی نوینی نیست، گرچه از نیمه دوم قرن بیستم اهمیت بیشتری یافته است. برای تقویت و گسترش این مفهوم، شناخت عوامل مرتبط با آن امری ضروری به نظر می‌رسد. وجود نخبگان در شهر موجب تقویت نقاط قوت و از بین رفتن نقاط ضعف در شهر می‌شود و باید استعداد های نخبگان به‌صورت ویژه مورد توجه قرار گیرد (Malekshahi et al., 2019: 27).

اکنون با در نظر گرفتن موارد مطرح شده در بالا می‌توان گفت که در جامعه‌ی ما، ایران، نیاز به مشارکت جامعه نخبگان بیش از پیش احساس می‌شود؛ چرا که افزایش جمعیت و شهرنشینی پدیده‌های فراگیر در یکصد سال اخیر بوده است که هم کشورهای صنعتی و هم کشورهای رو به پیشرفت را با چالش‌های جدیدی روبه‌رو کرده است. بنابراین، توانمندسازی انسان‌ها، کاهش مشکلات شهری و تحقق توسعه در ایران که در دوران گذار از جامعه‌ی سنتی به مدرن است، به‌عنوان یک مسئله‌ی اساسی در مدیریت شهری مطرح است که تنها با بهره‌گیری درست و بهینه از توان‌ها و استعدادهای موجود شهروندان و نخبگان شهری در چارچوب برنامه‌های مشارکتی، قابل دستیابی است. این در حالی است که در بسیاری از شهرهای بزرگ، زیرساخت‌های شهری با روند رو به رشد جمعیت شهرها، هماهنگی مطلوب را ندارند (Alizadeh Aghdam et al., 2013: 197).

اکنون که در شهرهای کشورمان، از جمله شهر سی سخت، شاهد افزایش روند رو به رشد جمعیت، شهرنشینی، بروز مشکلات متعدد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی از یک سو و ناکارآمد بودن روش‌های مدیریت و کنترل توسعه شهری، جهت رفع مشکلات و تنگناهای مذکور از سوی دیگر، شرایط نابسامان و ناپایداری را برای این شهر خلق نموده است. در این راستا، طبیعتاً تعاملات قوی اجتماعی گذشته و حس همبستگی آن زمان به هیچوجه نمی‌تواند ضمانت اجرایی برای زمان‌های آتی باشد؛ مشارکت نخبگان و اهالی شهر در امور مرتبط با محیطی سکونت آن‌ها، نوعی توانمندسازی آنها در قالب یک مهارت به‌منظور برعهده گرفتن مسئولیت بیشتر است. این امر به پذیرش و حمایت از پروژه‌های شهری و موفقیت مسئولین و مجموعه مدیریت شهری می‌انجامد. درواقع امروزه اهمیت نقش مؤثر نخبگان، مردم و مشارکت آن‌ها در حرکت به سمت توسعه‌ی شهری مشهود می‌باشد و به‌عنوان یک مسأله اساسی دارای اهمیت می‌باشد. در همسویی با چنین ضرورتی، هدف

این تحقیق، مدل یابی موانع تحقق پذیری نقش نخبگان در توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر سی سخت است. برای پاسخ علمی به این هدف سوال اصلی این پژوهش عبارت است از:

– مدل ساختاری-تفسیری موانع مشارکت نخبگان در توسعه اقتصادی و اجتماعی شهر سی سخت چگونه است؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

صفایی پور (۱۳۹۶)، در تحقیقی به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردمی در توسعه شهری در شهرایلام پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که مشارکت مردمی در توسعه شهر ایلام دارای تأثیر مثبت و معناداری می‌باشد. همچنین تعلق اجتماعی و میزان مشارکت آن‌ها، همبستگی و تعاملات مردمی، سطح رضایتمندی مردمی از زندگیشان و تمایل به مشارکت، جنسیت و تحصیلات در توسعه شهری ایلام تأثیر مثبت و معناداری دارد. ملکشاهی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی به شناخت و ارزیابی عوامل مرتبط با مشارکت شهروندان آمل در مدیریت شهری پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که میزان مشارکت شهروندان کمتر از حد متوسط بوده است. از بین انواع مشارکت شهروندان، تنها مشارکت اجتماعی در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار داشته و مشارکت‌های مالی، فیزیکی، فکری، ذهنی و سیاسی از حد متوسط پایین تر بوده است. نتایج رگرسیون نشان می‌دهد که از بین ۸ مولفه که مورد آزمون قرار گرفتند، تنها چهار مولفه عضویت انجمنی، آگاهی، بی قدرتی و پایگاه اجتماعی – اقتصادی با ضرایب همبستگی ۰/۳۸۳، ۰/۳۳۳، ۰/۲۳۰- و ۰/۲۲۷ به ترتیب با میزان مشارکت رابطه داشته‌اند.

شرقی و همکاران (۱۳۹۸)، در تحقیقی به مشارکت پذیری یا مشارکت گریزی مردم و برنامه‌ریزان؟ پژوهشی کیفی در محیط برنامه ریزی شهری ایران پرداخته‌اند. در این پژوهش از تحلیل محتوای کیفی استقرایی آشکار به‌منظور تفسیر داده‌ها استفاده شده است. یافته‌ها بیانگر آن است که مهم‌ترین مفهوم در حوزه ادراک برنامه‌ریزان و مردم از مشارکت در محیط برنامه‌ریزی شهری، مشارکت گریزی مردم و برنامه ریزان است. زارع و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی به بررسی نقش مشارکت اجتماعات محلی در توسعه پایدار اجتماعی در محله سنگلج تهران پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که بین حس تعلق و مدت اقامت در محله و میزان مشارکت در پایداری اجتماعی محله رابطه معناداری وجود دارد. همچنین؛ شاخص‌های "حس تعلق به محله، اعتماد بین ساکنین محله، بهسازی و نوسازی بافت فرسوده محله و رضایت از محله"؛ به ترتیب با ارزش عددی ۰/۲۱۲، ۰/۷۷۱، ۰/۳۳۸ و ۰/۱۴۳ دارای ارتباط مستقیم و نیز شاخص‌های "شرکت در فعالیت جمعی، توجه به منافع ساکنین محله، همگرایی اجتماعی ساکنان و مشارکت ساکنان"؛ به ترتیب با ارزش عددی ۰/۱۷۱، ۰/۲۳۴، ۰/۱۸۵ و ۰/۰۲۷ دارای ارتباط غیر مستقیم با پایداری اجتماعی محله هستند. رحمانی لشگری و همکاران (۱۴۰۳)، در تحقیقی به تحلیل نقش مشارکت در توسعه پایدار اجتماعی محلات منطقه ۸ شهر تهران پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان داد که مشارکت اجتماعی شهروندان در محلات با ضریب (بتا) ۰/۷۳۲ بر توسعه پایدار اجتماعی این محلات تأثیر مثبت دارد و رابطه این دو متغیر با هم معنادار می‌باشد. به عبارتی دیگر با تقویت مشارکت اجتماعی توسعه پایدار اجتماعی نیز تقویت خواهد شد. و متغیرهای حس تعلق به مکان، رضایت از محله، مشارکت در فعالیت‌های محله‌ای و اعتماد نیز بر متغیر مشارکت اجتماعی در محلات اثرگذاری مثبتی دارند.

ام بری و پورتلی (۲۰۱۳)، در تحقیقی به پایداری و مشارکت گروه‌های ذینفع در سیاست شهرهای ایالات متحده پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد تعداد زیادی از برنامه‌ها با هدف دستیابی به پایداری با گنجاندن گروه‌های حامی محیط زیست مرتبط است. که این رابطه توسط حمایت تجاری به خطر نیفتد. و به نظر می‌رسد که شمول گروه‌های محیط‌زیست در سیاست‌گذاری به‌جای اینکه مانع از رشد اقتصادی شهرها شود، حمایت می‌شود. علمودی و همکاران (۲۰۲۲)، تأثیر اقدامات مدیریتی ذینفعان بر سطح مشارکت شهروندان در اجرای شهرهای هوشمند پایدار پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که نتایج با استفاده از روش تحلیل رگرسیون چندگانه تعمیم داده شد. این مطالعه یک همبستگی مثبت و معنادار را بین SMM و CPL از نظر مقررات، همکاری، مشروعیت و کنترل نشان می‌دهد. این چهار پیش‌بینی کننده سهم قابل توجهی در افزایش سطوح مشارکت و توانمندسازی مشارکت شهروندان دارند. موسولینو و ویگانو (۲۰۲۳)، در پژوهشی به ارائه مدلی از مشارکت شهری و اجتماعی – فنی: بین دموکراسی مشورتی و حکمرانی قوی – مورد شهر مسینا پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد این مدل مشارکتی، مبتنی بر رویکرد قابلیت‌های ترکیبی با چشم‌انداز مصرف‌کنندگان/شهروندان و مدل شهروند مشورتی، به دست آمده است. برخی از اهداف مهم از نظر مشارکت واقعی در فرآیند تصمیم‌گیری مربوط به اصول راهنما سیاست‌های مداخله در بخش مسکن است. با این وجود، این مدل مشارکتی باید به طور مستمر با اقدامات محکمی که انسجام اجتماعی را در میان جمعیت‌های مختلف و پراکنده این منطقه ارتقا می‌دهد، تثبیت و حمایت شود.

واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیر شدن و تجمع برای منظور خاص است. در مورد معنای اصطلاحی آن بحث‌های فراوانی شده است، ولی در مجموع می‌توان جوهره اصلی آن را درگیری، فعالیت و تأثیر پذیری دانست (Malekshahi et al., 2019: 320). در تعریفی نسبتاً جامع از مشارکت آمده: مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به اهداف گروهی، یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند، تعریف شده است (Zare et al., 2020: 104). کانینگهام مشارکت را فرایندی تعریف می‌کند که در آن افراد در تصمیم‌گیری‌های مربوط به جامعه، تمرین می‌کنند (Caves & Cullingworth, 2003: 28). مکانیسم‌های مشارکت اساساً در هر دو زمینه از دهه ۱۹۶۰ توسعه یافته است (Romariz Peixoto et al., 2022: 2). مشارکت به عنوان اساسی‌ترین عنصر در دستیابی به اهداف توسعه به‌ویژه در توسعه‌ی شهری از اهمیت خاصی برخوردار است. مشارکت مردم و شهروندان در هر یک از مراحل و انواع طرح‌های عمرانی باعث بهبود شرایط عمومی، توزیع قدرت و بالارفتن سطح امید به زندگی می‌شود. سانوف معتقد است مشارکت مردمی به معنی همکاری مردم در دنبال نمودن اهدافی است که خود را تعریف کرده‌اند (Sanoff, 2000: 39).

مشارکت فرایندی است که به افراد اجازه می‌دهد در قدرت مدیریت، برای اخذ تصمیم‌های سازمانی سهیم شوند (Alizadeh Aghdam et al., 2013: 197). به طور کلی مشارکت شهروندان در توسعه پایدار به دلایل زیر حائز اهمیت است. ۱. بدون مشارکت شهروندان، توسعه شهر امکان‌پذیر نیست، زیرا مشارکت به عنوان هدف و ابزار توسعه مطرح است. ۲. مشارکت، زمینه لازم برای شناخت و هدایت استعدادها و افراد و بهره‌گیری از توانایی‌های آنها را در اداره امور خود و اجرای طرح‌ها را فراهم می‌کند. ۳. مشارکت، زمینه افزایش تحمل و مدارای اجتماعی را فراهم می‌کند و ضریب تحمل و قدرت را در بین افراد بالا می‌برد. ۴. فرایند مشارکت، کیفیت تصمیم‌ها را بالا می‌برد و موجب کارایی ساختارهای غیر متمرکز می‌شود و دولت را تشویق می‌کند تا با توان بیشتری به سازمان‌دهی ساختارهای غیرمتمرکز بپردازد. از آنجایی که مشارکت یک تلاش گروهی و متقابل است، روحیه مسئولیت‌پذیری، اعتماد به نفس، تعاون، رفتار خلاق و مبتکرانه ایجاد و تقویت می‌شود. ۶. مشارکت دادن افراد سبب کاهش مخالفت‌ها، تنش‌ها و موانع اجرایی تصمیم‌های متخذه می‌شود و سبب پذیرش همگانی تصمیم‌ها می‌شود (Azimi Amoli & Sodagar., 2015: 37).

مشارکت شهروندان به عنوان نهضتی با هویت و سازمان یافته، به تجربه‌ی نوسازی شهری در آمریکا در اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی باز می‌گردد. در این دوره قوانین متعددی در زمینه‌ی مشارکت‌های مردمی در امور شهری تصویب رسید و زمینه‌ی دخالت مردم در سرنوشت خود فراهم گردید. اما مفهوم اصیل‌تر مشارکت در نیمه‌ی دهه ۱۹۶۰ میلادی در انگلستان طرح‌ریزی شد و سپس سایر کشورهای دموکراتیک از آن استقبال کردند. امروزه در کشورهای جهان و به‌ویژه کشورهای در حال توسعه، مشارکت موضوعی نیست که در نظریه بررسی و تحلیل شود، بلکه در عمل معلوم شده است حل انبوه مسائل و مشکلات جامعه شهری و روستایی بدون مشارکت میسر نیست. در آخرین اجلاس سازمان ملل در زمینه‌ی سکونتگاه‌های انسانی، دو طرح برای بهبود زندگی در جوامع شهری ارائه گردید که عبارتند از:

– افزایش کیفیت معیارهای عملکردهای مدیریت شهری

– تشویق مشارکت‌های مردمی در امور شهری (Safaipour., 2016: 118-117).

توسعه پایدار شهری به عنوان یکی از چالش‌های اصلی جوامع مدرن، به مشارکت نخبگان در برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های مختلف نیازمند است. نخبگان، با داشتن دانش، تجربه، و توانایی‌های فنی، اقتصادی و اجتماعی، می‌توانند نقش مهمی در توسعه پایدار شهری ایفا کنند. آن‌ها می‌توانند به عنوان مشاوران فنی در زمینه‌های مختلفی همچون برنامه‌ریزی شهری، حمل‌ونقل عمومی، مدیریت محیط زیست، و توسعه اقتصادی، به شهرها کمک کنند (Smith & Jones., 2019: 48). برخی از نقش‌های مهم نخبگان در توسعه پایدار شهری عبارتند از:

- ارائه راهکارها و استراتژی‌های نوآورانه برای مواجهه با چالش‌های اجتماعی و اقتصادی شهری
 - ارائه تحلیل‌های علمی و ارزیابی‌های فنی در زمینه‌های مختلف مانند زیست‌محیطی، اقتصادی و فرهنگی
 - ترویج آموزش و آگاهی عمومی درباره مسائل توسعه پایدار و راهکارهای آن
 - همکاری با دولت و نهادهای مردمی در تدوین و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه شهری
- به طور کلی، مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر می‌تواند به ایجاد راهکارهای موثر و اثربخش برای مواجهه با چالش‌های شهری کمک کند و به بهبود کیفیت زندگی شهروندان و ارتقای پایداری شهری منجر شود (Garcia & Martinez., 2018: 79).

جدول ۱- دیدگاه‌های مطرح در زمینه نقش مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر

دیدگاه	توضیح	رفرنس
نقش مشاوره‌ای	نخبگان به عنوان مشاوران و مشاوران معتبر در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی می‌توانند به شهرها در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های پایدار کمک کنند.	Smith, J., & Jones, A. (2019). Role of experts in sustainable urban development. Journal of Sustainable Development, 10(2), 45-56.
تحقیق و توسعه	نخبگان می‌توانند در زمینه تحقیقات و توسعه پایداری در حوزه‌های مختلف شهری فعالیت کنند و راهکارهای نوآورانه برای مسائل اجتماعی و اقتصادی شهرها ارائه دهند.	Brown, C., & Wilson, B. (2020). Innovation in sustainable urban development: The role of experts. Urban Studies, 15(3), 112-125.
آموزش و آموزش	نخبگان می‌توانند با ارائه آموزش‌ها و آموزش‌های متخصصانه در حوزه‌های پایداری به جامعه محلی کمک کنند و افراد را برای مشارکت در فرآیندهای توسعه پایداری آموزش دهند.	Garcia, D., & Martinez, E. (2018). Expert-led education for sustainable urban development. Journal of Urban Education, 5(1), 78-89.
مشارکت در تصمیم‌گیری	نخبگان می‌توانند در فرآیندهای تصمیم‌گیری شهری شرکت کنند و نقش فعالی در تعیین اولویت‌ها و برنامه‌ریزی‌های پایدار شهری داشته باشند.	Wang, Y., & Li, Q. (2021). Participation of experts in urban decision-making: A case study. Urban Planning, 20(4), 210-225.
ترویج فرهنگ پایدار	نخبگان می‌توانند با ارائه نمونه‌های موفق از توسعه پایدار در شهرها و ترویج ارزش‌های محیطی و اجتماعی، فرهنگ پایداری در جامعه را تقویت کنند.	Zhang, L., & Chen, H. (2019). Promoting sustainable culture through expert initiatives. Journal of Sustainable Culture, 8(2), 145-158.

مواد و روش تحقیق

هدف پژوهش حاضر، شناسایی موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت و طراحی ارتباطات این عوامل است. روش انجام تحقیق در این مقاله به صورت توصیفی-تحلیلی و از نظر نتایج کاربردی است. به منظور شناسایی موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت، از روش تحلیل محتوا استفاده شد. در بخش مدل‌سازی ساختاری تفسیری، از نظرات خبره دانشگاهی صاحب‌نظر در حوزه شهری و مراکز پژوهشی از طریق روش دلفی استفاده شده است. در این پژوهش ابزار جمع‌آوری داده‌ها به صورت مصاحبه و پرسشنامه دوجه‌دویی می‌باشد و برای سنجش و ارزیابی روایی پرسشنامه و یا هر ابزار سنجشی، از ملاک روایی صوری استفاده شده است. مدل‌سازی تفسیری-ساختاری یک روش سیستماتیک و ساختاریافته برای برقراری رابطه و فهم روابط میان عناصر یک سیستم پیچیده است که در سال ۱۹۷۴ توسط وارفیلد معرفی شد. مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) فرایندی متعامل است که در آن، مجموعه‌ای از عناصر مختلف و مرتبط با همدیگر در یک مدل سیستماتیک جامع ساختار بندی می‌شوند. این روش روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم را بررسی می‌کند؛ به بیان دیگر، ابزاری است که به وسیله آن، گروه می‌تواند بر پیچیدگی بین عناصر غلبه کند (Akbari et al., 2020: 197). این چارچوب روش‌شناسی، به ایجاد و جهت دادن به روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم کمک می‌کند. ایده اصلی مدل‌سازی ساختاری تفسیری، تجزیه یک سیستم پیچیده به چند زیر سیستم، با استفاده از تجربه عملی و دانش خبرگان به منظور ساخت یک مدل ساختاری چند سطحی می‌باشد.

روش نمونه‌گیری: روش دلفی و نیز روش مدل‌سازی ساختاری-تفسیری ایجاب می‌کند که اطلاعات از خبرگان و متخصصان دریافت و تحلیل شود. برای انتخاب تیم دلفی و تیم ISM، چون هدف تعمیم نتایج نیست، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. معیارهای انتخاب خبرگان، تسلط نظری، تجربه عملی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و دسترسی است. نکته قابل توجه در تعیین تعداد خبرگان، کسب اطمینان از جامعیت دیدگاه‌های مختلف در پژوهش می‌باشد. تعداد خبرگان شرکت کننده در ISM مقالات بررسی شده معمولاً بین ۱۴ الی ۲۰ نفر انتخاب شده است (Akbari et al., 2020: 198). با توجه به معیارهای فوق، در نهایت تعداد ۲۰ نفر از خبرگان و متخصصان دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی، برای شرکت و همکاری در فرآیند پژوهش انتخاب شده است.

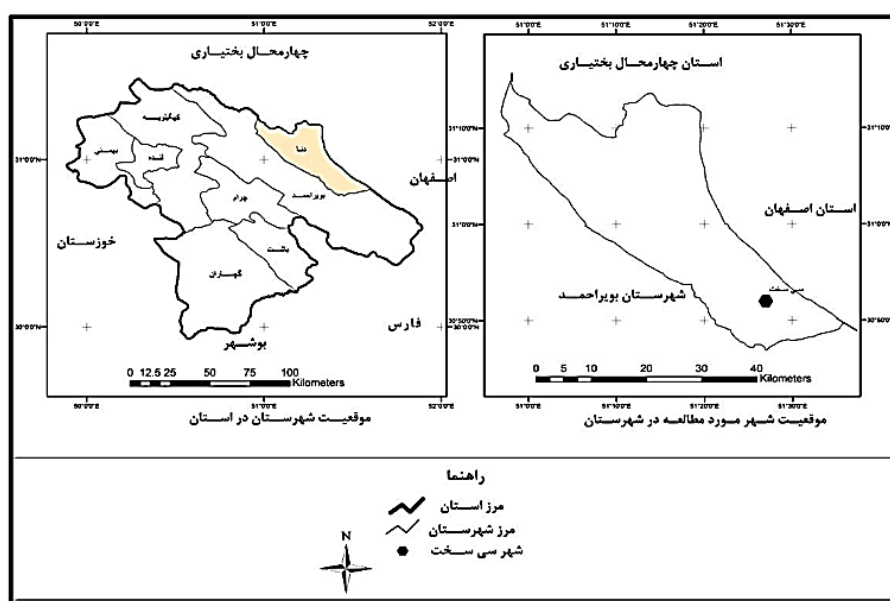
روایی محتوایی: با استفاده از روش تحلیل محتوایی، موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی در شهر سی سخت شناسایی شده و برای تفسیر روابط بین آن ابعاد و موانع، مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) انجام شده است. زیرا این مدل، یک روش استقرار مطلوب برای شناسایی و تحلیل روابط بین ابعاد و موانع است. روایی محتوایی پرسشنامه در این پژوهش به حد و میزانی اشاره دارد که یک ابزار منعکس کننده محتوای مشخص مورد نظر باشد. بر اساس روش لاوشر، برای ایجاد روایی محتوایی در پرسشنامه، ابتدا با مرور ادبیات در حوزه مورد مطالعه، دامنه محتوا و آیتم‌های ساخت پرسشنامه تدوین می‌شود، سپس از اعضای پانل محتوا خواسته می‌شود با

انتخاب یکی از سه گزینه «ضروری»، «مفید اما نه ضروری» یا «غیر لازم»، به میزان مناسب بودن هر آیت پاسخ دهند. بر این اساس، با کمک رابطه شماره یک، نسبت روایی محتوایی محاسبه شده و با توجه به سطح مورد نیاز برای معناداری آماری ($p < 0.05$) حداقل $CVR = 0.75$ برای هر مرحله جهت پذیرش آن مرحله به دست می‌آید. به عنوان نمونه نسبت روایی محتوایی برای موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی در شهر سی سخت برابر ۰/۸ می‌باشد.

پایایی: برای سنجش پایایی پرسشنامه ISM از روش آزمون مجدد استفاده شده است. بر این اساس، پرسشنامه مزبور دوباره به ۳ نفر از خبرگان و متخصصان که دسترسی مجدد به آن‌ها امکان‌پذیر بود، ارسال شد. در نهایت، مجموع همبستگی پاسخ‌های اعلام شده از طرف خبرگان برای هر دو مرحله ۰/۷۸۶ محاسبه شد. این شاخص موید آن است که پرسشنامه دارای پایایی قابل قبولی می‌باشد.

محدوده مورد مطالعه

شهر سی سخت، مرکز شهرستان دنا در استان کهگیلویه و بویراحمد، در ۳۰ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ، در ۳۴ کیلومتری شمال غرب شهر یاسوج (مرکز استان) واقع گردیده است. این شهر به وسیله اراضی کشاورزی، باغات و همچنین جنگل‌های کم تراکم احاطه گردیده است. این شرایط، توسعه افقی شهر را با محدودیت مواجه می‌سازد. شهر سی سخت، مرکز شهرستان دنا در ۳۵ کیلومتری شمال غرب یاسوج مرکز استان کهگیلویه و بویراحمد واقع شده و بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ دارای ۷۸۵۵ نفر جمعیت می‌باشد (Akbarian ronizi, 2018: 5). مشارکت نخبگان علاوه بر داشتن ویژگی‌ها و مزایای مشارکت همگانی، از معایب مطرح آن از قبیل عدم برخورداری همه مشارکت‌کنندگان از دانش و مهارت کافی و به‌روز و... غالباً به دور است. نخبگان شهر، ظرفیت بزرگی از تخصص‌ها و تجارب و نیز اعتماد و اطمینان اجتماعی است که اگر به‌طور منسجم و برنامه‌ریزی شده در خدمت وصول به اهداف توسعه پایدار شهری قرار گیرد، می‌تواند کیفیت و سرعت توسعه پایدار شهری را در ابعاد اجتماعی و اقتصادی افزایش دهد. با توجه به اهمیت و ضرورت مشارکت و بویژه مشارکت نخبگان شهر در نیل و سرعت بخشیدن به فرآیند توسعه پایدار شهری، در این تحقیق، اقدام به بررسی موضوع مشارکت نخبگان در توسعه پایدار شهر سی سخت گردیده است.

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی شهر سی سخت (Source: Akbarian ronizi, 2018: 5)

بحث و ارائه یافته‌ها

شناسایی موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت

در این تحقیق پس از شناسایی مهمترین موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت، این موانع با استفاده از رویکرد ISM سطح‌بندی شدند. در نهایت نیز راهکارهای لازم جهت مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت ارائه شده است. این موانع پس از بررسی و تأیید توسط خبرگان در جدول شماره (۲) آمده است.

جدول ۲- موانع تحقق پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهری سخت

کد	موانع	توضیحات
C1	فقدان سیاست‌های مشخص برای تشویق مشارکت نخبگان	نقصان در سیاست‌های مشخص و کافی برای تشویق مشارکت نخبگان در توسعه شهری می‌تواند موجب کاهش توانمندی‌ها و انگیزه‌های آنان شود.
C2	نبود فرصت‌های شغلی مناسب	فرصت‌های شغلی نامناسب و کمبود امکانات مرتبط با حوزه تخصصی نخبگان می‌تواند مانعی برای مشارکت آن‌ها باشد
C3	کمبود حمایت دولتی و نهادها	عدم حمایت کافی از سوی دولت و نهادهای مربوطه نیز یکی از موانع اصلی در جذب و حفظ نخبگان است.
C4	وجود فساد سیستمی و عدم شفافیت	وجود فساد سیستمی و عدم شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری نیز می‌تواند نخبگان را از مشارکت منصرف کند.
C5	کمبود منابع مالی	کمبود منابع مالی و عدم تخصیص منابع کافی برای پروژه‌های توسعه شهری نقش مهمی در کاستی از مشارکت نخبگان دارد
C6	تفکرات سنتی و محافظه‌کارانه	تفکرات سنتی و محافظه‌کارانه در ساختارهای فرهنگی و سیاسی می‌تواند به عنوان یک مانع برای توسعه پایدار شهرها عمل کند.
C7	عدم دسترسی به فناوری و اطلاعات	عدم دسترسی مناسب به فناوری و اطلاعات نیز می‌تواند یک مانع برای مشارکت نخبگان در توسعه شهری باشد
C8	عدم توجه به نظرات نخبگان	عدم توجه به نظرات و پیشنهادات نخبگان و عدم درک ارزش آن‌ها نقش مهمی در کاستی از مشارکت آن‌ها دارد
C9	عدم توجه به آموزش و پژوهش	عدم توجه به حمایت از آموزش و پژوهش، به خصوص در زمینه‌های نوآورانه، می‌تواند یک مانع برای مشارکت نخبگان باشد.
C10	عدم پایبندی به قوانین و مقررات	عدم پایبندی به قوانین و مقررات منجر به عدم اعتماد به سازوکارهای تصمیم‌گیری شهری و کاستی در مشارکت نخبگان خواهد شد.
C11	کمبود ارتباط و هماهنگی بین نخبگان و مسئولین شهری	کمبود ارتباطات و شبکه‌های ارتباطی با مسئولین شهری مؤثر برای جذب و مشارکت نخبگان در توسعه شهری است.
C12	نبود ارتباط مؤثر بین دانشگاه‌ها و صنعت	عدم ارتباط مؤثر بین دانشگاه‌ها و صنعت در زمینه توسعه شهری می‌تواند باعث از دست رفتن فرصت‌های ارزشمند برای توسعه شهری شود.

منبع: مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان، ۱۴۰۲

ماتریس خود تعاملی ساختاری (SSIM)

پس از شناسایی موانع تحقق پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهری سخت، این موانع در ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM) وارد شد. مدل سازی ساختاری تفسیری پیشنهاد می‌نماید که از نظرات خبرگان بر اساس تکنیک‌های مختلف مدیریتی از جمله توفان فکری^۱، گروه اسمی و غیره در توسعه روابط محتوایی میان موانع استفاده شود. بنابراین این ماتریس با استفاده از چهار حالت روابط مفهومی تشکیل شد و توسط خبرگان تکمیل گردیده است. اطلاعات حاصله بر اساس متد مدل سازی ساختاری تفسیری جمع‌بندی شده و ماتریس خود تعاملی ساختاری نهایی تشکیل گردیده است. علائم و حالت‌های مورد استفاده در این رابطه مفهومی عبارتند از:

جدول ۳- ماتریس خود تعاملی ساختاری

^۱Brain storming

C12	C11	C10	C9	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	$\begin{matrix} j \\ I \end{matrix}$
X	X	X	V	V	V	X	V	X	A	V	-	C1
O	X	O	V	X	O	A	A	A	A	-		C2
V	X	V	V	V	V	X	V	X	-			C3
O	X	X	O	V	A	A	O	-				C4
X	A	O	V	V	X	O	-					C5
X	V	V	V	V	V	-						C6
O	X	O	X	O	-							C7
X	X	X	X	-								C8
A	X	O	-									C9
X	A	-										C10
X	-											C11
-												C12

ماتریس دسترسی اولیه^۱

ماتریس دسترسی اولیه از تبدیل ماتریس خود تعاملی ساختاری به یک ماتریس دو ارزشی (صفر-یک) حاصل گردیده است. برای استخراج ماتریس دسترسی، باید در هر سطر عدد یک را جایگزین علامت‌های $V; X$ و عدد صفر را جایگزین علامت‌های A و O و در ماتریس دسترسی اولیه شود، پس از تبدیل تمام سطرها، نتیجه حاصله ماتریس دسترسی اولیه نامیده می‌شود. سپس روابط ثانویه بین بعد / شاخص‌ها کنترل شده است. رابطه ثانویه به گونه‌ای است که اگر بعد J منجر به بعد I شود و بعد K منجر به شود، پس بعد J منجر به بعد K خواهد شد (جدول ۴).

جدول ۴- ماتریس دسترسی اولیه

C12	C11	C10	C9	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	$\begin{matrix} j \\ I \end{matrix}$
1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	-	C1
0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	-	0	C2
1	1	1	1	1	1	1	0	1	-	1	1	C3
0	1	1	0	1	0	0	0	-	1	1	1	C4
1	0	0	1	1	1	0	-	0	0	1	0	C5
1	1	1	1	1	1	-	0	1	1	1	1	C6
0	1	0	1	0	-	0	1	1	0	0	0	C7
1	1	1	1	-	0	0	0	0	0	1	0	C8
0	1	O	-	1	1	0	0	0	0	0	0	C9
1	0	-	0	1	0	0	0	1	0	0	1	C10
1	-	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	C11
-	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	C12

ماتریس دسترسی نهایی^۲

پس از تشکیل ماتریس دسترسی اولیه موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت با دخیل نمودن انتقال‌پذیری در روابط متغیرها، ماتریس دسترسی نهایی تشکیل می‌شود تا ماتریس دسترسی اولیه سازگار شود. بدین صورت که اگر (i,j) با هم در ارتباط باشند و نیز (j,k) با هم رابطه داشته باشند؛ آنگاه (i,k) با هم در ارتباط هستند. در این مرحله، کلیه روابط ثانویه بین

^۱Initial reachability matrix.

^۲Final Reachability Matrix

متغیرها، بررسی می‌شود و ماتریس دسترسی نهایی مطابق جدول (۵) به‌دست آمده است. در این ماتریس قدرت نفوذ هر متغیر عبارت است از تعداد نهایی متغیرهایی (شامل خودش) که می‌تواند در ایجاد آنها نقش داشته باشد. میزان وابستگی عبارت است از تعداد نهایی موانع که موجب ایجاد متغیر مذکور می‌شوند.

جدول ۵- ماتریس دسترسی نهایی

قدرت نفوذ	C12	C11	C10	C9	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	j i
9	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	-	C1
3	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	-	0	C2
10	1	1	1	1	1	1	1	0	1	-	1	1	C3
6	0	1	1	0	1	0	0	0	-	1	1	1	C4
5	1	0	0	1	1	1	0	-	0	0	1	0	C5
10	1	1	1	1	1	1	-	0	1	1	1	1	C6
4	0	1	0	1	0	-	0	1	1	0	0	0	C7
5	1	1	1	1	-	0	0	0	0	0	1	0	C8
3	0	1	0	-	1	1	0	0	0	0	0	0	C9
4	1	0	-	0	1	0	0	0	1	0	0	1	C10
10	1	-	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	C11
7	-	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	C12
	7	9	7	9	10	6	2	4	6	3	7	6	میزان وابستگی

در جدول شماره (۵)، قدرت نفوذ (میزان تأثیری که هریک از عوامل بر سایر عوامل دارند) ۱۲ مانع شناسایی شده در بخش مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت آمده است. نتایج بیانگر این می‌باشد که موانع کمبود حمایت دولتی و نهادهای تفکرات سنتی و محافظه‌کارانه و کمبود ارتباط و هماهنگی بین نخبگان و مسئولین شهری با میزان قدرت نفوذ ۱۰ بیشترین تأثیر و موانع عدم توجه به آموزش و پژوهش و نبود فرصت‌های شغلی مناسب مشترکاً با میزان قدرت نفوذ ۲ کمترین تأثیر را دارد.

سطح‌بندی موانع مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت

در این مرحله از پژوهش بعد از ماتریس دسترسی نهایی به سطوح مختلف دسته‌بندی می‌شود. برای تعیین سطح موانع در مدل نهایی، به ازای هر کدام از آن‌ها، سه مجموعه خروجی، ورودی و مشترک تشکیل می‌شود. در اولین جدول موانع که اشتراک مجموعه خروجی و ورودی آن یکی است، در فرآیند سلسله مراتب به عنوان مجموعه مشترک محسوب می‌شوند، به طوری که این موانع در ایجاد هیچ متغیر دیگری مؤثر نیستند. پس از شناسایی بالاترین سطح، آن موانع از فهرست سایر موانع کنار گذاشته می‌شود. این تکرارها تا مشخص شدن سطح همه موانع، ادامه می‌یابد. نتایج حاکی از آن است که موانع کمبود حمایت دولتی و نهادهای تفکرات سنتی و محافظه‌کارانه و کمبود ارتباط و هماهنگی بین نخبگان و مسئولین شهری به عنوان اصلی‌ترین موانع در شهر سی سخت عمل می‌کند که بیشترین قدرت نفوذ را داشته و همانند سنگ زیربنای مدل عمل می‌کند و برای تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت و ارتقای جایگاه مشارکت این اقشار در این شهر باید در وهله اول روی آن‌ها تأکید کرد (جدول ۶).

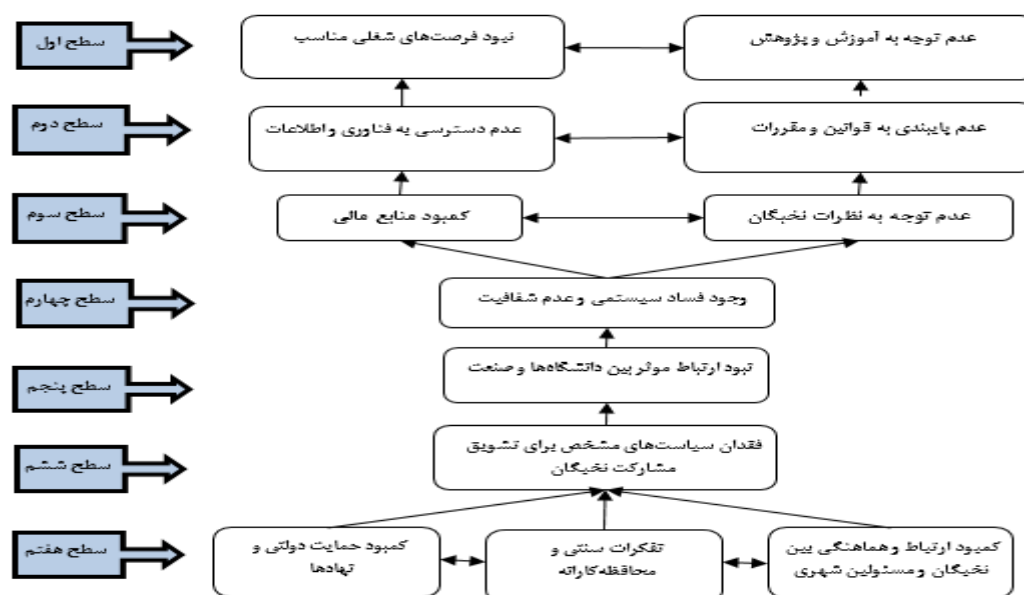
جدول ۶- سطح‌بندی موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت

عوامل	مجموعه خروجی	مجموعه ورودی	مجموعه مشترک	سطح
C1	۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۵-۷-۲-۴	۳-۴-۶-۱۰-۱۱-۱۲	۴-۱۰-۱۱-۱۲	ششم
C2	۸-۹-۱۱	۶-۸-۱۱-۱-۳-۴-۵	۸-۱۱	اول
C3	۴-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱-۲	۴-۶-۱۱	۴-۶-۱۱	هفتم

عوامل	مجموعه خروجی	مجموعه ورودی	مجموعه مشترک	سطح
C4	۱۰-۱۱-۱-۲-۳-۸	۱۰-۱۱-۱-۳-۶-۷	۱-۳-۱۰-۱۱	چهارم
C5	۹-۱۲-۲-۷-۸	۱-۷-۱۱-۱۲	۷-۱۲	سوم
C6	۳-۴-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱-۲	۳-۱۲	۳-۱۲	هفتم
C7	۱۱-۴-۵-۹	۹-۱۱-۱-۳-۵-۶	۵-۹-۱۱	دوم
C8	۲-۹-۱۰-۱۱-۱۲	۳۴-۵-۶-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱-۲	۲-۹-۱۰-۱۱-۱۲	سوم
C9	۷-۸-۱۱	۸-۱۱-۱۲-۳-۵-۶-۷-۱-۲	۷-۸-۱۱	اول
C10	۱۲-۱-۴-۸	۸-۱۱-۱۲-۴-۶-۱-۳	۱۲-۱-۴-۸	دوم
C11	۹-۱۰-۱۲-۳-۴-۵-۷-۸-۱-۲	۸-۹-۱۲-۶-۷-۳-۴-۱-۲	۹-۱۲-۷-۸-۳-۴-۱-۲	هفتم
C12	۹-۱۰-۱۱-۱-۵-۶-۸	۱۰-۱۱-۱-۳-۵-۶-۸	۱۰-۱۱-۱-۵-۶-۸	پنجم

همان‌طور که در جدول (۶) ملاحظه می‌شود موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت، به شش سطح طبقه‌بندی شده‌اند. در گراف ISM روابط متقابل و تاثیرگذاری بین موانع و ارتباط معیارهای سطوح مختلف بخوبی نمایان است که موجب درک بهتر فضای تصمیم‌گیری می‌شود. ناگفته نماند تمامی این عوامل یاد شده از مهم‌ترین موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت هستند، ولی موانعی که در سطح بالای مدل‌سازی ساختاری تفسیری قرار گرفته‌اند، از تأثیرپذیری بیشتری برخوردارند. (شکل ۲).

I

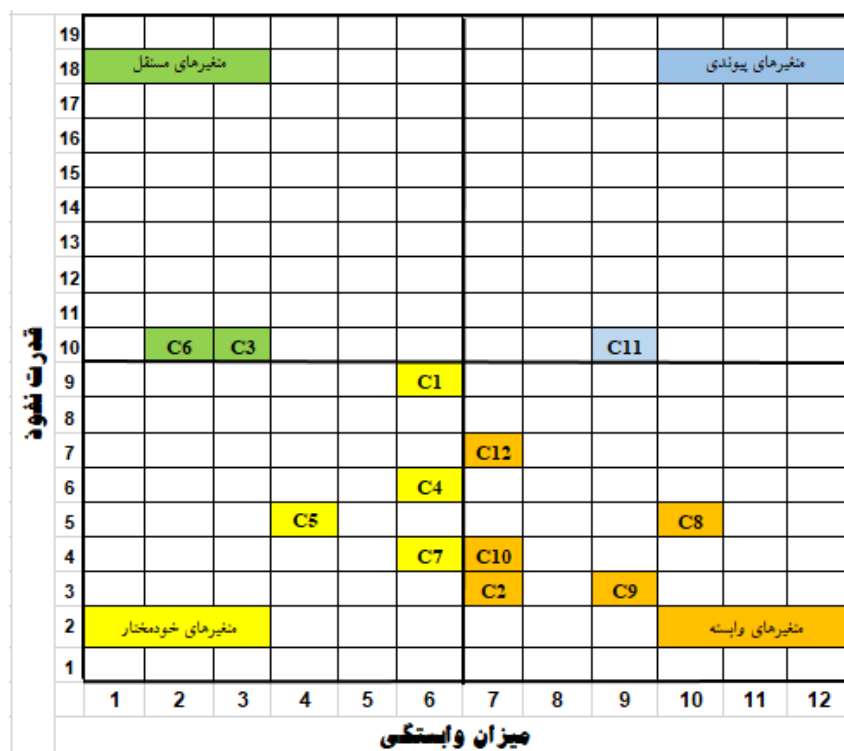

شکل ۲- مدل ساختاری تفسیری موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت

تحلیل MICMAC

در این مرحله با استفاده از MICMAC نوع موانع با توجه به اثرگذاری و اثرپذیری بر سایر موانع مشخص خواهد شد، و پس از تعیین قدرت نفوذ یا اثرگذاری و قدرت وابستگی عوامل، می‌توان تمامی موانع تحقق‌پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت را در یکی از خوشه‌های چهارگانه روش ماتریس اثر موانع در چهار گروه طبقه‌بندی می‌شوند. همان‌طور که از شکل شماره (۳) نیز

مشخص است، موانع نبود ارتباط موثر بین دانشگاه ها و صنعت (۱۲)، عدم توجه به نظرات نخبگان (۸)، عدم پایبندی به قوانین و مقررات (۱۰)، نبود فرصت های شغلی مناسب (۲) و عدم توجه به آموزش و پژوهش (۹) بیشتر تحت تأثیر سایر عوامل بوده و از منظر سیستمی جزو عناصر اثرپذیر و وابسته می باشد. به عبارتی دیگر، برای ایجاد این متغیر عوامل زیادی دخالت دارند و خود آن ها کمتر می توانند زمینه ساز موانع دیگر شوند. موانعی همچون تفکرات سنتی و محافظه کارانه (۶) و کمبود حمایت دولتی و نهادها (۳) جزو موانع مستقل (کلیدی) برای جذب مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت به شمار می روند که تأثیر بسیار زیادی بر مشارکت این اقشار جامعه در شهر مورد مطالعه دارند که این موانع دارای قدرت نفوذ بالا و وابستگی کمتری دارند. موانع فقدان سیاست های مشخص برای تشویق مشارکت نخبگان (۱)، وجود فساد سیستمی و عدم شفافیت (۴)، کمبود منابع مالی (۵) و عدم دسترسی به فناوری و اطلاعات (۷) در گروه موانع مستقل (خودمختار) قرار گرفتند که دارای قدرت نفوذ و وابستگی ضعیف هستند. این موانع نسبتاً غیرمتصل به سیستم هستند و دارای ارتباطات کم و ضعیف با سیستم می باشند. همچنین کمبود ارتباط و هماهنگی بین نخبگان و مسئولین شهری (۱۱) جزو موانع پیوندی می باشد و از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردار است. در واقع هرگونه عملی بر روی این متغیر باعث تغییر سایر موانع می شود. قدرت نفوذ و میزان وابستگی هر یک از موانع مؤثر بر تحقق پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت در گراف زیر نشان داده شده است.

شکل ۳- سطح بندی موانع تحقق پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت MICMAC

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهرها امری ضروری و حیاتی است که به دلایل گوناگونی اهمیت دارد. نخبگان، به عنوان افرادی با توانایی ها و دانش فنی بالا، می توانند نقش بسزایی در بهبود و توسعه شهرها داشته باشند. با مشارکت فعال آن ها در فرایندهای تصمیم گیری و برنامه ریزی شهری، می توان به بهبود امکانات عمومی، ارتقای سطح زندگی شهروندان، ایجاد فرصت های شغلی، حل مسائل زیست محیطی، توسعه صنایع محلی و توسعه اقتصادی منطقه کمک کرد. همچنین، با افزایش مشارکت نخبگان، ایده ها و نوآوری های جدید برای حل مسائل شهری به وجود خواهند آمد و فرآیند توسعه شهری به شکلی پایدارتر و هوشمندتر رقم خواهد خورد. از این رو، تشویق و حمایت از مشارکت نخبگان در توسعه شهری، یکی از اولویت های مهم سیاست گذاری و برنامه ریزی شهری باید باشد. تحقق پذیری مشارکت نخبگان در زمینه توسعه پایدار شهری نیازمند یافتن شاخص های اصلی و اثرگذار و برقراری ارتباط بین آن ها می باشد. این تحقیق بینش و شناختی جدید از ماهیت تحقق پذیری مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت ارائه نموده

است که موجب تشخیص اولویت‌های اقدام در فضای تصمیم‌گیری می‌شود. بر همین اساس در این پژوهش موانع تحقق‌پذیری موضوع (۱۲) مانع، با استفاده از روش تحلیل محتوا و با تکیه بر نظرات خبرگان و متخصصین صاحب‌نظر در حوزه شهری و مراکز پژوهشی استخراج شدند. سپس با طراحی پرسشنامه دو دویی به‌منظور تعیین ارتباطات عوامل، نظرات خبرگان گردآوری و در نهایت با استفاده از روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری، مدل طراحی شد. نتایج دیگر این پژوهش نشان می‌دهد موانع کمبود حمایت دولتی و نهادهای تفکرات سنتی و محافظه‌کارانه و کمبود ارتباط و هماهنگی بین نخبگان و مسئولین شهری با میزان قدرت نفوذ ۱۰ بیشترین تأثیر و موانع عدم توجه به آموزش و پژوهش و نبود فرصت‌های شغلی مناسب مشترکاً با میزان قدرت نفوذ ۲ کمترین تأثیر را دارد. موانع نبود ارتباط موثر بین دانشگاه‌ها و صنعت (۱۲)، عدم توجه به نظرات نخبگان (۸)، عدم پایداری به قوانین و مقررات (۱۰)، نبود فرصت‌های شغلی مناسب (۲) و عدم توجه به آموزش و پژوهش (۹) بیشتر تحت تأثیر سایر عوامل بوده و از منظر سیستمی جزو عناصر اثرپذیر و وابسته می‌باشد. به عبارتی دیگر، برای ایجاد این متغیر عوامل زیادی دخالت دارند و خود آن‌ها کمتر می‌توانند زمینه‌ساز موانع دیگر شوند. موانعی هم‌چون تفکرات سنتی و محافظه‌کارانه (۶) و کمبود حمایت دولتی و نهادهای (۳) جزو موانع مستقل (کلیدی) برای جذب مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت به‌شمار می‌روند که تأثیر بسیار زیادی بر مشارکت این اقشار جامعه در شهر مورد مطالعه دارند که این موانع دارای قدرت نفوذ بالا و وابستگی کمتری دارند. موانع فقدان سیاست‌های مشخص برای تشویق مشارکت نخبگان (۱)، وجود فساد سیستمی و عدم شفافیت (۴)، کمبود منابع مالی (۵) و عدم دسترسی به فناوری و اطلاعات (۷) در گروه موانع مستقل (خودمختار) قرار گرفتند که دارای قدرت نفوذ و وابستگی ضعیف هستند. این موانع نسبتاً غیرمتصل به سیستم هستند و دارای ارتباطات کم و ضعیف با سیستم می‌باشند. همچنین کمبود ارتباط و هماهنگی بین نخبگان و مسئولین شهری (۱۱) جزو موانع پیوندی می‌باشد و از قدرت نفوذ و وابستگی بالایی برخوردار است. در واقع هرگونه عملی بر روی این متغیر باعث تغییر سایر موانع می‌شود. نتیجه این پژوهش با یافته‌های ابطحی و شیبانی (۱۳۹۹)، که چالش‌های مدیریت کلان شهری (مدیریت ناکارآمد، تضاد منافع)، موانع سیاسی - قانونی (رویکرد منفی به مشارکت، سیاست‌زدگی، ضعف قانون)، به‌طور کلی، در صورت فراهم بودن بسترهای مشارکت با افزایش سطح تحصیلات شهرنشینان، افزایش نفوذ رسانه‌ها و غیره می‌توان شاهد حضور فعال ساکنین شهر در مدیریت شهری همسو می‌باشد. در ادامه با توجه به نتایج این پژوهش برای تحقق‌یافتن نقش مشارکت نخبگان در توسعه پایدار اجتماعی و اقتصادی شهر سی سخت، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. ایجاد فضایی برای مشارکت فعال: برگزاری جلسات، کارگاه‌ها، نشست‌هایی با حضور نخبگان و متخصصان شهر سی سخت برای بحث و تبادل ایده‌ها و پیشنهادات.
۲. ارتقاء دسترسی به اطلاعات: فراهم‌سازی اطلاعات و داده‌های مرتبط با شهر سی سخت و مسائل آن به نخبگان تا بتوانند تحلیل‌های دقیق‌تری ارائه کنند.
۳. ایجاد سازوکارهایی برای پذیرش پیشنهادات و ایده‌های نخبگان شهر سی سخت توسط مسئولین شهری و سیاست‌گذاران.
۴. ترویج فرهنگ مشارکت: آموزش و افزایش آگاهی شهروندان و مسئولین در خصوص اهمیت مشارکت نخبگان سی سخت در فرآیند توسعه شهری.
۵. ارتقاء همکاری بین بخش‌های مختلف: تسهیل در تعامل بین نخبگان شهر سی سخت، سازمان‌های مدنی، دولت، و صنعت برای ایجاد راهکارهای هماهنگ برای مسائل شهری.
۶. ارزیابی و پیگیری: بررسی پیامدهای اجرایی ایده‌ها و پیشنهادات نخبگان شهر سی سخت و ارزیابی موفقیت آن‌ها در تحقق اهداف توسعه شهری.
۷. اعطای امتیازات و تشویق: تشویق نخبگان شهر سی سخت به ارائه پیشنهادات و ایده‌های موثر و تأثیرگذار با ارائه پاداش‌ها و امتیازات مخصوص.
۸. استفاده از فناوری: بهره‌گیری از فناوری‌های ارتباطی و شبکه‌های اجتماعی برای ایجاد ارتباط و تبادل نظر بین نخبگان شهر سی سخت و مسئولین.
۹. حفظ و تقویت جایگاه نخبگان: ارائه فرصت‌های مسئولیت و کارکردهای موثر به نخبگان شهر سی سخت در فرآیندهای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی شهری.
۱۰. تسهیل در دسترسی به منابع و تسهیلات: فراهم‌سازی شرایط مالی و فنی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌هایی که توسط نخبگان شهر سی سخت ارائه می‌شود.

References

1. Abtahi, S. H., & Shiani, M. (2021). Acknowledging people's participation obstacles in Tehran's urban management: an analyses of qualitative content. *Community Development (Rural and Urban)*, 12(2), 643-655. (In Persian)
2. Akbarian Ronizi, S. R. (2018). The Role of Tourism in Urban Sustainability Case Study: Si-Sakht Town (Dena City). *urban tourism*, 4(4), 1-12. (In Persian)
3. Akbari, M., Taherpour, F., Boustan Ahmadi, V., & Foladi, A. (2020). Structural-Interpretive Modeling of Factors Affecting the Development of Religious Tourism in Iran by Future Research Approach. *Journal of Tourism and Development*, 9(4), 285-296. (In Persian)
4. Alamoudi, A.K., Abidoeye, R.B., & Lam, T.Y.M. (2022). The Impact of Stakeholders' Management Measures on Citizens' Participation Level in Implementing Smart Sustainable Cities. *Sustainability*, 14, 16617. (In Persian)
5. Alizadeh Aghdam, M., Abbaszadeh, M., Koohi, K., & Mokhtari, D. (2013). Urban Institutions and Citizen Participation in Urban Affairs(Case Study: Esfahan City). *Human Geography Research*, 45(2), 195-214. (In Persian)
6. Azimi Amoli, J., & Sodagar, S. (2015). The Role of citizen participation in sustainable urban development (Case Study: Noor City). *Urban Management Studies*, 7(21), 36-45. (In Persian)
7. Berry, J.M.; Portney, K.E. Sustainability and Interest Group Participation in City Politics. *Sustainability* 2013, 5, 2077-2097.
8. Brown, C., & Wilson, B. (2020). Innovation in sustainable urban development: The role of experts. *Urban Studies*, 15(3), 112-125.
9. Caves, R., & Cullingworth, B. (2003). *Planning in the USA, Policies, Issues and Process*, Routledge.
10. Garcia, D., & Martinez, E. (2018). Expert-led education for sustainable urban development. *Journal of Urban Education*, 5(1), 78-89.
11. Garcia, D., & Martinez, E. (2018). Expert-led education for sustainable urban development. *Journal of Urban Education*, 5(1), 78-89.
12. Hosseini, S. H. (2013). An analysis of the position of citizens' participation in sustainable urban development". (Case information: Sabzevar City (Fourth Urban Planning and Management Conference))
13. Lane, M. B (2005). Public Participation in Planning: an Intellectual History, *Australian Geographer*, 36 (3), 283-299.
14. Malekshahi, G., Nikpour, A., & Gholami, S. (2019). Understanding and Assessment of Factors Affecting Citizens' Participation in Urban Management. *Sociology of Social Institutions*, 5(12), 327-350. (In Persian)
15. Musolino, M., Viganò, F. (2023). A Model of Urban and Socio-Technical Participation: Between Deliberative Democracy and Strong Governance—The Case of the City of Messina. *Land*, 12, 602.
16. Petesch, P., Smulovitz, C., & Walton, M. (2005). Evaluating empowerment: A framework with cases from Latin America. In *Measuring Empowerment: Cross-Disciplinary Perspectives*; World Bank Press: Cambridge, MA, USA, 39–67.
17. Rahmani Lashgari, M., Estalaji A., Rajabi, A., Vali Shariat Panahi, M. (2024). An Analysis of the Role of Participation in Sustainable Social Development Neighborhoods Case Study: Neighborhoods of District 8 of Tehran. *Jgs*, 24 (72), 6-10. (In Persian)
18. Robinson, J. (2004). Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecology and Society*, 9(2), 1-16.
19. Romariz Peixoto, L., Rectem, L., Pouleur, J.-A. (2022). Citizen Participation in Architecture and Urban Planning Confronted with Arnstein's Ladder: Four Experiments into Popular Neighbourhoods of Hainaut Demonstrate Another Hierarchy. *Architecture*, 2, 114-134.
20. Safaipoor, Z. (2016). Investigating factors affecting people's participation in urban development (case study: Shahreylam), *Urban Urban Studies Quarterly*, 1(1), 111-140. (In Persian)
21. Sanoff, H. (2000), *Community Participation Methods in Design and Planning*, John Wiley & Sons, INC.
22. Schlosberg, D. (2007). *Defining environmental justice: Theories, movements, and nature*. Oxford University Press.
23. Sharafi, M., behzadfar, M., Daneshpour, S. A., Barakpour, N., & Khankeh, H. (2019). Accepting or Refusing to Participate? A qualitative research in urban planning environment of Iran. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 24(2), 29-38. (In Persian)

24. Smith, J., & Jones, A. (2019). Role of experts in sustainable urban development. *Journal of Sustainable Development*, 10(2), 45-56.
25. Wang, Y., & Li, Q. (2021). Participation of experts in urban decision-making: A case study. *Urban Planning*, 20(4), 210-225.
26. Wang, Y., & Li, Q. (2021). Participation of experts in urban decision-making: A case study. *Urban Planning*, 20(4), 210-225.
27. Zare, E., Faramarzi Asl, M., & Abbasi Param, E. (2020). Study the Role of Participation of Local Communities in Sustainable Social Development of Cities (Case study: Sanglaj, Tehran). *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 8(1), 101-117. (In Persian)
28. Zhang, L., & Chen, H. (2019). Promoting sustainable culture through expert initiatives. *Journal of Sustainable Culture*, 8(2), 145-158.
29. Zhao, M., Lin, Y., & Derudder, B. (2017). Demonstration of public participation and communication through social media in the network society within Shanghai, *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 0(0), 1-19.

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 4, No 16, Winter 2025

p ISSN: 2981-0647 - e ISSN: 2981-1201

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

Research Paper

Examination and Evaluation of the Impact of Social Development on Citizens' Attachment to Place (Case Study: The City of Rasht)

Hasan Ahmadi* Associate Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture & Art, Guilan University, Rasht, Iran.

Arman Hamidi: PhD candidate in Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture & Art, Guilan University, Rasht, Iran.

Received: 2023/09/27 PP 85-94 Accepted: 2024/04/20

Abstract

In recent years, the concept of social development in relation to cities and urban communities has garnered more attention. Attachment can significantly affect the welfare and quality of life of citizens, civic participation, and the sustainability of cities, which are among the indicators of social development. Despite the high importance of social development in cities, its impact and significance on citizens' attachment to their city have not been fully examined. Therefore, the current research is applied in terms of its objective to examine and evaluate the impact of social development on citizens' attachment to the place. The data obtained from the questionnaires were analyzed and evaluated using SPSS software. According to the results obtained, the index of attachment to place, with an average score of 3.55, is in a desirable state, but in contrast, the social development index, with an average score of 2.27, is in an unsatisfactory state in this city. On the other hand, according to the results of the regression test, social development can predict 31.7% of the variable of citizens' attachment to place, which simply means that social development has about a 32% impact potential among all factors that can affect citizens' attachment to place, which is a considerable amount. Therefore, with any improvement in the social conditions of the city of Rasht, we see an increase in citizens' attachment to their place of residence and city.

Keywords: Development, Social Development, Place Attachment, Rasht

Citation: Ahmadi, H & Hamidi, A. (2025). Examination and Evaluation of the Impact of Social Development on Citizens' Attachment to Place (Case Study: The City of Rasht). *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, 4(16), 85-94.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

DOI:

* **Corresponding author:** Hasan Ahmadi, **Email:** hamed@guilan.ac.ir, **Tel:** +9809122708827

Extended Abstract

Introduction

In recent years, the concept of social development in relation to cities and urban communities has gained more attention. Despite the high importance of social development in cities, its impact and significance on citizens' attachment to their city have not been fully examined. On the other hand, citizens' attachment to the city includes the extent of their interest, social connections, and emotional relationship with the city and its urban living environment. This attachment can have a significant impact on the well-being and quality of life of citizens, civic participation, and the sustainability of cities, which are among the indicators of social development. Specifically, in Iranian cities that are in the process of development, fewer studies have been conducted on the impact of social development on citizens' attachment. In this regard, the aim of this article is to examine the impact of social development on the attachment of citizens to the city of Rasht and to answer the question of whether social development affects the citizens' attachment to the city of Rasht or not? And if it does have an impact, to what extent is it?

Methodology

The present research is applied in terms of its objectives and is descriptive-quantitative with regard to the method of responding to research issues. Data collection was also done through surveys and documentary methods. To examine and evaluate the impact of social development on citizens' attachment to the place, a questionnaire with a 5-point Likert scale was designed, and data was collected using this method. The data obtained from the questionnaires were analyzed and evaluated using SPSS software. Then, the findings were analyzed using binomial tests and linear regression analysis. The statistical population of this research includes the residents of Rasht. In this study, to increase the reliability coefficient, a total of 425 questionnaires were completed by the residents of Rasht, both online and in person.

Results and discussion

Considering the average scores of the statements and research indicators, the statement "I have very good memories with

friends/family in this city" with an average score of 4.12 has the highest average, and the statement "Citizens' participation in government decisions" with an average score of 1.39 has the lowest average among all research statements. This initially indicates that the statistical population of this research, or the citizens of Rasht, are attached to their family and friends, which subsequently suggests the existence of relatively high and desirable social relationships among the citizens of this city. The low average of the participation statement can be addressed from two perspectives: whether the lack of participation is due to the absence of infrastructure and a platform for two-way interaction between citizens and officials, or due to the lack of citizens' desire to participate in their city affairs. On the other hand, the overall index of attachment to place, with an average score of 3.55, is in a desirable state, indicating a positive and constructive interaction and relationship between the citizens and the city of Rasht. However, the social development index, with an average score of 2.27, is in an unsatisfactory state in this city. According to the results of the binomial test, in the criterion of "attachment to place," 73% of the research's statistical population feel attached to their city, indicating a relatively high level of attachment among the citizens of Rasht to their city. Also, in the criterion of "social development," 98% of the statistical population expressed dissatisfaction with the status of this index in the city of Rasht, which indicates a lack of social development in this city, a view shared by the vast majority of citizens. Finally, according to the results of the regression test, the adjusted coefficient value was 0.317, which shows that the predictor variable (social development) was able to explain about 31.7% of the variance of the dependent variable (attachment to place). In other words, social development can explain about 31.7% of the observed changes in attachment to place, which, given the obtained determination coefficient, indicates that the social development index significantly affects the attachment of the citizens of Rasht to their city.

Conclusion

according to the results of the social development regression test, we are able to predict 31.7% of the variable of citizens' attachment to place, which is a significant

amount, then with every improvement in the social conditions of the city of Rasht, we will witness an increase in the citizens' attachment to their place of residence and city. On the other hand, considering the statements of the social development index, we realize the very low level of citizens' participation in their urban and local affairs, which is highly contemplative. Therefore, the city management should first be concerned about citizens' willingness to participate and try to enhance the interaction between officials and citizens by planning and implementing appropriate policies, such as creating neighborhood centers and public meetings, which will also lead to citizens taking responsibility for their place of residence and city. Furthermore, most citizens have expressed dissatisfaction with the lack of transparency in the management system and the inequality of individuals before the law. Economic issues and

the lack of financial security are also among the most important concerns of citizens in this research, which is also the result of a lack of transparency in the country's planning system. However, among the criteria of social development, citizens have been satisfied with the state of educational justice in this city; as mentioned in the theoretical literature section of previous research, higher education is one of the most important pillars of social development because the existence of a suitable educational platform in the long term leads to an increase in citizens' awareness and ultimately their responsibility towards their living environment. In confirmation of this, it is not surprising that considering the average scores of the research statements, citizens consider themselves responsible for the environment and strive to preserve it.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره ۴، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۰۶۴۷-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۱۲۰۱-۲۹۸۱

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

مقاله پژوهشی

بررسی و ارزیابی تاثیر توسعه اجتماعی بر دلبستگی به مکان شهروندان (مطالعه موردی: شهر رشت)

حسن احمدی: دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

آرمان حمیدی: دانشجوی دکترای شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۰۵ صص ۹۴-۸۵ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۱

در سال‌های اخیر، مفهوم توسعه اجتماعی در رابطه با شهرها و جوامع شهری بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. دلبستگی می‌تواند تأثیر زیادی بر رفاه و کیفیت زندگی شهروندان، مشارکت شهروندی و پایداری شهرها که جز شاخص‌های توسعه اجتماعی می‌باشد داشته باشد. با وجود اهمیت بالای توسعه اجتماعی در شهرها، هنوز تأثیر و اهمیت آن در دلبستگی شهروندان به شهر به طور کامل مورد بررسی قرار نگرفته است. لذا پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی جهت بررسی و ارزیابی تأثیر توسعه اجتماعی بر دلبستگی شهروندان به مکان می‌باشد. اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه‌ها توسط نرم افزار SPSS مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت. با توجه به نتایج بدست آمده شاخص دلبستگی به مکان با کسب میانگین ۳/۵۵، از وضعیت مطلوبی برخوردار می‌باشد اما در مقابل شاخص توسعه اجتماعی با کسب میانگین ۲/۲۷، دارای وضعیت نامطلوبی در این شهر می‌باشد. از سویی دیگر با توجه به نتایج آزمون رگرسیون توسعه اجتماعی قادر به پیشبینی ۳۱/۷ درصد از متغیر دلبستگی به مکان شهروندان می‌باشد که به بیانی ساده تر توسعه اجتماعی حدود ۳۲ درصد توان اثر گذاری را از میان تمامی عواملی که می‌توانند بر دلبستگی به مکان شهروندان اثر گذار باشند، دارد که این مقدار قابل توجهی می‌باشد لذا با هر بهبودی در شرایط اجتماعی شهر رشت شاهد افزایش دلبستگی بیشتر شهروندان به محل زندگی و شهر خود هستیم.

واژه‌های کلیدی: توسعه، توسعه اجتماعی، دلبستگی به مکان، رشت

استناد: احمدی، حسن و حمیدی، آرمان (۱۴۰۳). بررسی و ارزیابی تأثیر توسعه اجتماعی بر دلبستگی به مکان شهروندان

(مطالعه موردی: شهر رشت). فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۴(۱۶)، ۸۵-۹۴.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

© نویسندگان

DOI:

مقدمه

محققان در دهه های اخیر محققان دریافته اند که ساکنان محله ای که دارای پیوندهای اجتماعی بیشتری هستند، تمایل به ابراز وابستگی بیشتری به جامعه خود دارند (Hipp & Perrin, 2006: 2505). دل بستگی به مکان یکی از محبوب ترین مفاهیمی است که روابط عاطفی بین افراد و مکان ها را در روانشناسی محیطی توصیف می کند (Yuan et al, 2019: 4). پیوندهای عمیقی را که افراد با جوامع خود ایجاد میکنند، توصیف می کند. این نوع دل بستگی تعاریف متفاوت و گسترده ای دارد که غالباً با تعاریف هویت مکان، وابستگی به مکان و حس مکان در هم آمیخته است (Costa et al, 2022: 2). دل بستگی به مکان پدیده ای چند وجهی و پیچیده است که جنبه های مختلف پیوند افراد و مکان را در بر می گیرد و شامل تاثیر متقابل عواطف، باورها و رفتارها و نیز دانش مربوط به یک مکان است (Rollero & De Piccoli, 2010: 200). مفهوم تعلق مکانی یا همان دل بستگی به مکان به عنوان احساسات عاطفی مثبت، افکار شناختی و تمایلات رفتاری شناخته می شوند که ایستا نیستند، اما در طول زمان توسعه می یابند و انسان ها را با محیط اجتماعی- فیزیکی خاص خود که در آن متولد می شوند و زندگی می کنند، توصیف می کنند (Lomas et al, 2024: 2620). دل بستگی به مکان همچنین ممکن است در رابطه با مقیاس های متفاوتی از محیط از جمله: خانه، محله، ناحیه شهری و یا شهر ایجاد شود (Belanche et al, 2016: 77). که نهایتاً می توان گفت که دل بستگی به یک مکان خاص نشانگر اهمیت و معناداری آن مکان برای شهروندان است و همین امر پیامدهای مثبت مختلفی از جمله مهمترین آن ها، تعلق خاطر شهروندان به شهرهای خود می شود (Molavi & Hamidi, 2023: 105).

از سویی دیگر توسعه اجتماعی به عنوان یک مفهوم امروزی، نتیجه ای است از تغییر در رویکردهای توسعه از دهه ۱۹۷۰ به بعد و رونق آن در نتیجه افراط گرایی های برنامه ریزان اقتصادی در قرن بیستم، به ویژه از دهه ۱۹۸۰ می باشد. توسعه اجتماعی، علاوه بر نقش نهادهای دولتی در پاسخگویی به نیازهای انسانی، به توسعه ظرفیت های افراد و جوامع نیز توجه می کند. بنابراین، یکپارچگی اهداف اقتصادی و اجتماعی، تغییرات و اصلاحات ساختاری و نهادی، افزایش ظرفیت فردی و اجتماعی، و تضمین مشارکت شهروندان از جمله عناصر اصلی این مفهوم می باشند (Ghaneirad, 2005: 225). با توجه به تعریف اخیر سازمان ملل، "توسعه اجتماعی" به عنوان یک فرآیند اجتماعی، تغییر یا بهبود "زندگی" و "روابط اجتماعی" را هدف می گیرد که با اصول حکومت دموکراتیک و عادلانه سازگارتر است. این مفهوم شامل دستاوردهای مادی و غیرمادی است که شرایطی بهبود یافته را در بخش های مختلف زندگی فراهم می کند. توسعه اجتماعی شامل بهبود شرایط مادی مانند سلامت، آموزش و پرورش مناسب، دسترسی پایدار به منابع، کالاها و خدمات برای زندگی مناسب در یک محیط قابل پذیرش است. همچنین، شامل دستاوردهای غیرمادی است که ویژگی های اجتماعی و فرهنگی دارند، مانند حس کرامت، امنیت و شمول اجتماعی. همچنین، دستاوردهای سیاسی نیز مدنظر قرار می گیرند که شامل فعالیت ها، مشارکت و نمایندگی در جوامع مختلف هستند (Padilla, 2006: 469). با توجه به تمامی این معیارها و شاخص ها در رتبه بندی موسسه بین المللی مطالعات اجتماعی که هر پنج سال گزارشی با عنوان شاخص های توسعه اجتماعی (فعالیت مدنی، باشگاه ها و انجمن ها، انسجام درون گروهی، اعتماد و امنیت میان شخصی، برابری جنسیتی، ادغام اقلیت ها) ارائه می دهد، رتبه کلی ایران در سال ۲۰۰۵ برابر با ۸۵ و در سال ۲۰۱۰ برابر با ۹۹ از میان ۱۲۹ کشور بوده است (Fazeli et al., 2012: 160). در نتیجه کاهش شکاف های توسعه اجتماعی بین شهرها برای پیشرفت کلی ضروری است، همانطور که در طرح های توسعه منطقه ای چین مشاهده می شود (Liu et al., 2022: 3). با عنایت به جایگاه کشورمان در این رتبه بندی، از معضلات و چالش های اساسی پیش رو در حوزه توسعه اجتماعی در کشورمان به این دلیل می باشد که مجموعه ای از نهادها و دستگاههایی است که با هدف توسعه اجتماعی شکل گرفته اند که بسیاری از آنها مسئولیت های مشابهی دارند و به دلیل عدم تقسیم کار شفاف، انرژی و منابع این دستگاهها در بسیاری از موارد هم پوشانی داشته و یا در جهت تضعیف یکدیگر حرکت کرده اند (Motlaq & Gandomi, 2017: 99). بدون شک، توسعه اجتماعی یک فرآیند چند بعدی است که شامل جنبه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی است و همچنین مجموعه ای از فعالیت های چند سطحی را در بر می گیرد. در این فرآیند، دولت و نهادها، جامعه مدنی و حتی اجتماع جهانی نقش مهمی را ایفا می کنند (Ghovati sefidsangi et al., 2017: 179). همچنین تجربه حدوداً چهار دهه برنامه ریزی در کشور و عدم دستیابی به نتایج چشمگیر در حوزه توسعه اجتماعی، نیازمندی به بازنگری در راهبردها، اهداف، برنامه ها و روش های دستیابی به آن را چند برابر کرده است. لذا عدم وجود شاخص ها و استانداردهای لازم برای شناخت توسعه اجتماعی در دوره های زمانی و ارزیابی برنامه ها و عملکرد نهادها و سازمان های مسئول، از چالش های اصلی در حوزه توسعه اجتماعی در سطح کشور و منطقه است (Azad Aramaki et al., 2011: 9). در نتیجه توسعه شهری همچنین می تواند تأثیر قابل توجهی بر روی دل بستگی شهروندان به محیط زندگی خود داشته باشد. در سال های اخیر، مفهوم توسعه اجتماعی در رابطه با شهرها و جوامع شهری بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. با وجود اهمیت بالای توسعه اجتماعی در شهرها، هنوز تأثیر و اهمیت آن در دل بستگی شهروندان به شهر به طور کامل مورد بررسی قرار نگرفته است. از سویی دیگر دل بستگی شهروندان به شهر به میزان علاقه، ارتباطات اجتماعی و ارتباط عاطفی آنان با شهر و محیط زندگی شهری را شامل می شود. این دل بستگی می تواند تأثیر زیادی بر رفاه و کیفیت زندگی شهروندان،

مشارکت شهروندی و پایداری شهرها که جز شاخص های توسعه اجتماعی می باشد داشته باشد. به طور خاص، در شهرهای ایران که در فرآیند توسعه قرار دارند، مطالعات کمتری در خصوص تأثیر توسعه اجتماعی بر دلبستگی شهروندان انجام شده است. همچنین در دنیای مدرن، توسعه اجتماعی به عنوان یکی از مهم ترین ابعاد پیشرفت شهرها شناخته می شود. این توسعه، تأثیرات گسترده ای بر جنبه های مختلف زندگی شهروندان دارد که یکی از آن ها دلبستگی به مکان است. دلبستگی به مکان نه تنها بر روحیه و رفاه افراد تأثیر می گذارد، بلکه بر مشارکت اجتماعی و هویت فرهنگی آن ها نیز اثر می گذارد. مطالعه موردی شهر رشت در این راستا امکان می دهد تا درک عمیق تری از چگونگی تأثیر توسعه اجتماعی بر دلبستگی شهروندان به دست آید در نتیجه با توجه به این موارد و علاوه بر آن به دلیل کمبود تحقیقات در این زمینه که متعاقبا شاهد عدم وجود پشینه پژوهش در این زمینه هستیم، به همین سبب این پژوهش اولین در نوع خود می باشد که حاکی از بدیع بودن موضوع و نوع نگرش به توسعه در این پژوهش می باشد، پرداختن به این موضوع از اهمیت بالایی برخوردار است. لذا این بررسی می تواند به ما در درک بهتر عوامل مؤثر در دلبستگی شهروندان به شهر کمک کرده و راهکارهای مناسب برای ارتقای دلبستگی شهروندان ارائه دهد. در این راستا، هدف این مقاله بررسی تأثیر توسعه اجتماعی بر دلبستگی شهروندان به شهر رشت و پاسخگویی به این سوال می باشد که آیا توسعه اجتماعی بر دلبستگی شهروندان به شهر رشت تأثیر گذار می باشد یا خیر؟ و اگر تأثیر گذار می باشد این تأثیر تا چه میزان می باشد؟ در همین راستا فرضیه ما تأثیر پذیری دلبستگی شهروندان به شهر از توسعه اجتماعی می باشد.

مبانی نظری تحقیق

ادبیات نظری نسبتا محدودی به طور خاص به توسعه اجتماعی پرداخته علی الخصوص این موضوع برای منابع لاتین بیشتر صدق می کند. موارد موجود هم عمدتا مربوط به قرن گذشته می باشد زیرا کشورهای پیشرفته و توسعه یافته از این مرحله عبور کرده اند و دغدغه ای در این زمینه ندارد لذا ضرورتی برای مطالعات بیشتری در حوزه برای آن طیف از جوامع وجود ندارد؛ با این حال در این بخش به بررسی ادبیات نظری مفاهیم پژوهش پرداخته ایم.

توسعه اجتماعی

تا پیش از دهه ۷۰ میلادی، تمرکز تحقیقات توسعه، تنها بر شاخص های اقتصادی قرار داشت؛ اما پس از آن، عوامل اجتماعی و فرهنگی نیز به عنوان عوامل مهم در توسعه شناخته شدند و در این تحول نگرش، تأکید بر مفهوم توسعه پایدار و سرمایه اجتماعی قرار گرفت که در آن، سرمایه فرهنگی و سایر مدل های سرمایه نیز مورد توجه قرار گرفتند (Abolhassan Tanhaei et al., 2017: 226). اما با توجه به مفهوم توسعه، درک این نکته ضروری است که در بیشتر موارد از شاخص های رشد اقتصادی به عنوان معیار توسعه استفاده می شود؛ با این حال، رشد اقتصادی مترادف کاملی برای توسعه نیست، بلکه تنها می تواند به عنوان یکی از شاخص های آن عمل کند. باید درک کرد که توسعه یک فرآیند پیچیده است که مستلزم مطالعه همه جانبه و عوامل کلیدی آن است (Mnatsakanyan & Kuzin, 2018: 61). در دوران اخیر، توجه بیشتری به مفاهیم مثبت توسعه اجتماعی، به خصوص سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی معطوف شده است (Putnam, 2015: 189). غالبا تعاریفی که از توسعه اجتماعی می شود، بر مفاهیمی مانند "سازگاری متعادل بین فرد و جامعه"، "ایجاد امنیت" و "ایجاد شرایطی با حقوق و فرصت های برابر"، و "شکوفایی فرد" تأکید می کنند (Abdourahman, 2010: 18). در حوزه توسعه اجتماعی، همانند بسیاری از مفاهیم اقتصادی و اجتماعی دیگر، دو دیدگاه اساسی وجود دارد از جمله: رفاه گرا و مارکسیستی. دیدگاه رفاه گرا مفهوم توسعه اجتماعی را بهبود کیفیت زندگی تعبیر می کند، در حالی که دیدگاه مارکسیستی در بحث توسعه اجتماعی، تأکید بر ارزش های برابری اجتماعی تمرکز دارد (Azkia et al., 2015: 10). شاخص های توسعه اجتماعی مستلزم پوشش گسترده ای از مسائل اجتماعی می باشد. از آنجایی که زندگی اجتماعی نیازمند سلامت، آموزش، آزادی، منابع و پایه پادار تعاملات اجتماعی است؛ در نتیجه شاخص های توسعه اجتماعی نیز باید انعکاس دهنده تمامی این ابعاد باشد (Armstrong & Francis, 2003: 18). همچنین توسعه اجتماعی شامل شاخص های کیفی و کمی می باشد که شاخص ها کیفی به این شرح می باشند: آزادی انتخاب، آرمان های نوسازی، اراده سیاسی، عزت نفس و ثبات و امنیت جامعه. این شاخص ها به بخش های مختلف زندگی اجتماعی اشاره می کنند و تأثیر مستقیمی بر توسعه جامعه دارند. آزادی انتخاب به معنای داشتن راهکارهای مختلف برای برآوردن نیازها است و آرمان های نوسازی شامل برابری اقتصادی و اجتماعی، برنامه ریزی منطقی و نمادها و برداشت های اصلاح شده می باشد. اراده سیاسی به تصمیم گیری هدفمند و مستقل در جهت اصلاحات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی اشاره دارد. عزت نفس به رشد احترام، ارتقاء شان و احترام به خود و جامعه مرتبط است و ثبات و امنیت جامعه نیز برای توسعه اجتماعی ضروری است (Azkia et al., 2015: 11). در توصیف شاخص های توسعه اجتماعی، شاخص های کمی نیز بسیار مهم هستند. این شاخص ها شامل شاخص های اقتصادی مانند تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، میانگین امید به زندگی و شاخص توسعه انسانی هستند. آنها به ما اطلاعاتی درباره رشد اقتصادی،

سطح معیشت، سلامت و آموزش جامعه ارائه می‌دهند. لذا شاخص‌های کمی نیز بسیار حائز اهمیت هستند و از آن‌ها جداگانه صحبت می‌شود (Conger & Donnellan, 2007: 177) می‌توان به طور کلی اصطلاح "توسعه اجتماعی" را به دو رویکرد "عام" و "خاص" تقسیم کرد. در رویکرد عام، توسعه اجتماعی با توسعه ملی یا توسعه همه‌جانبه و متوازن به‌طور مشابهی همخوانی دارد. در رویکرد خاص، توسعه اجتماعی به‌معنای اصیل و متمایز از توسعه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی استفاده می‌شود، و می‌توان آن را به‌عنوان ناظر بر "اجتماع جامعه‌ای" به‌عنوان یکی از حوزه‌های چهارگونه حیات اجتماعی انسان در جامعه تعبیر کرد. این مفهوم بیانگر گسترش و توسعه‌ی اجتماعی جامعه است (Motlaq & Gandomi, 2017: 98). در واقع توسعه اجتماعی به طور کلی شامل برونی‌سازی و درونی‌کردن مشکلات رفتاری، رفتار اجتماعی و شایستگی اجتماعی است (Sanson et al., 2004: 142). با توجه به ابعاد گوناگون توسعه، بعد اجتماعی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد آن مورد توجه قرار می‌گیرد. در توسعه اجتماعی، اهمیت زیادی به افزایش دانش، مشارکت اجتماعی، بهداشت و درمان، مسکن، اشتغال و حمل و نقل اولویت داده می‌شود. این مفاهیم در چارچوب توسعه اجتماعی برای ارتقای شرایط زندگی افراد و جوامع مورد استفاده قرار می‌گیرند (Fouladiyan et al., 2018: 193). همچنین یکی از مهم‌ترین عوامل آموزش عالی می‌باشد که نقش اساسی بر عهده دارد (Carvalho & Bignami, 2019: 136). توسعه اجتماعی ملی، بازتابی از افزایش روابط اجتماعی و روابط انجمنی می‌باشد و همواره همراه با تقویت اعتماد می‌باشد (Fouladiyan et al., 2018: 196). تعاریف مفهوم توسعه اجتماعی در فرآیند برنامه‌های توسعه در کشورهای مختلف بهبود یافته است و این مفهوم در طول زمان پیشرفت کرده است (Glaeser et al, 2002: 438). گروه بندی کشورها در سطح توسعه اجتماعی پیچیده تر از طبقه بندی رایج به کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه است. علاوه بر این، ایالات متحده آمریکا به دلیل نابرابری درآمدی بالا (که تأثیری بر سایر شاخص‌های توسعه اجتماعی ندارد) نسبت به سایر کشورهای توسعه یافته، مدل متفاوتی از توسعه اجتماعی دارد (Kamenev & Kamenev, 2018: 6). و اما در مقیاس خردتر، توسعه اجتماعی در شهر، یک فرآیند توسعه است که بر پایه نیازهای حیاتی و اجتماعی مشترک در انسان‌ها، از جمله آزادی، امنیت، برابری، عدالت، انسجام، فقرزدایی، اشتغال و گذراندن سالم اوقات فراغت، تمرکز می‌کند (Azkia et al., 2015: 10). در شهرها، برابری اجتماعی با طرد اجتماعی و محیطی ارتباط تنگاتنگی دارد. در واقع جامعه عادلانه، جامعه‌ای است که در آن هیچ گونه رفتار انحرافی یا تبعیض آمیزی وجود نداشته باشد که افراد را از مشارکت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در جامعه باز دارد (Dempsey et al., 2011: 293). در نتیجه برای تحقق امنیت، آرامش و صلح میان شهروندان و ملت‌ها، رسیدن به عدالت اجتماعی و متعاقباً توسعه اجتماعی امری ضروری می‌باشد و نائل شدن به این هدف بدون رعایت آزادی بیان و حقوق بشر محقق نخواهد شد (Joghataei et al., 2017: 58).

دلبستگی به مکان

مفهوم دلبستگی به مکان واضح نیست. با این حال دانشمندان رشته‌های مختلف از تعاریف متفاوت و حتی از اصطلاحات متفاوت استفاده می‌کنند (Westin, 2016: 723). با این حال دلبستگی به مکان به عنوان فرآیندی تعریف می‌شود که افراد به یک مکان خاص از نظر عاطفی و روانی پیوند می‌یابند (Lee et al., 2019: 250). به بیانی واضحتر دلبستگی به مکان براساس تعامل شناختی، عاطفی و عملکردی بین افراد، گروه‌ها و مکان کالبدی-اجتماعی در طول زمان شکل می‌گیرد (Peyvastehgar & Akbari, 2021: 50). پیوند انسان و مکان در حالت‌ها و کیفیت‌های مختلفی اتفاق می‌افتد که درواقع، به‌عالی‌ترین و محکم‌ترین درجه آن دلبستگی گفته می‌شود (Lewicka., 2011: 209). این پیوند از تعامل مردم با یک مکان و تعاملات اجتماعی آن‌ها با هم در آن مکان به‌وجود می‌آید (Daryanto & Song., 2021: 209). بهترین شرایط برای دلبستگی هنگامی رخ می‌دهد که افراد نه تنها به خانه خود بلکه به محله و شهر خود نیز به‌طور هم‌زمان دلبستگی نشان دهند (Kamalipour et al., 2012: 462). در واقع دلبستگی به مکان، ارتباطی نمادین با مکان است که با دادن معانی حسی و عاطفی مشترک فرهنگی، توسط افراد به مکان خاص شکل می‌گیرد (Trentelman, 2009: 191). دلبستگی به مکان بر میزان حس پیوند مردم با مکان متمرکز است و تمایز خدمات و کالاهای فراهم‌شده در آن مکان و روابط عاطفی و نمادین که با مکان شکل می‌گیرد را ثبت می‌کند (Williams et al., 2013: 6). دلبستگی به مکان برای افراد؛ امنیت، دسترسی به شبکه‌های اجتماعی و حس هویت را به‌وجود می‌آورد و برای محله و همسایگان منجر به پیدایش محیط‌هایی منسجم و باثبات می‌شود که مردم در آن نقش فعالی را ایفا می‌نمایند. بنابراین، دلبستگی به مکان نقطه عطفی است تا سیاست‌گذاران بتوانند اجتماعات پایدار را ایجاد کرده و موجب ارتقاء آن شوند (Livingston et al., 2008: 259). به لحاظ اجتماعی، دلبستگی به مکان زمینه مساعدی را فراهم می‌آورد تا ساکنان بر امور جاری و محلی نظارت بیش‌تری داشته‌باشند و با علاقه و انگیزه بیشتری به مسائل اجتماعی محیط پیرامون خود بپردازند (Perkins & Long, 2002: 295). کیفیت‌های فیزیکی و عملکردی مکان بر میزان وابستگی و دلبستگی به مکان به عنوان بستری برای فعالیت‌ها و تعامل اجتماعی تأثیر می‌گذارد. این بدان معناست که تأمین هویت، تضمین تداوم در امور فیزیکی، اجتماعی همراه با معانی و دلبستگی افراد است (Ujang, 2012: 158). همچنین ارتباط متقابلی میان پیوندهای اجتماعی و فردی وجود دارد. ابعاد اجتماعی و کالبدی مکان با مولفه‌های فردی پیوند دوسویه‌ای دارند

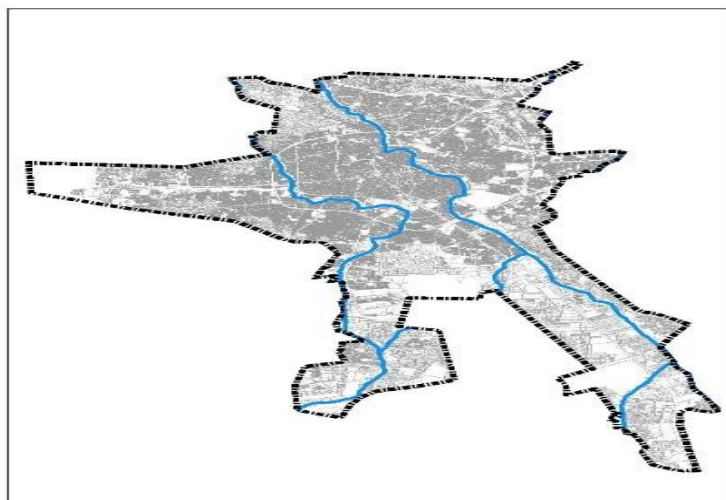
که با هویت مکان و وابستگی به مکان مرتبط است. بنابراین تلفیقی از ارتباط متقابل میان مکان به مثابه محیط کالبدی و اجتماعی و اینکه چگونه مکان از هویت فردی یا اهداف کارکردی حمایت می‌کند وجود دارد (Raymond et al., 2010: 423). همچنین دلبستگی به مکان به طور قابل توجهی با شخصیت و رفتار افراد ارتباط دارد (Casakin & Kreitler, 2008: 82). برای روانشناسان و جامعه‌شناسان دلبستگی به شهر یا محله مسکونی، یا مکان‌های خاص در جامعه، انگیزه مهمی برای افراد است تا زمان بیشتری را در آن مکان‌ها در خارج از منزل سپری کنند (Moulay et al, 2018: 29)؛ تا با همسایگان خود ملاقات کنند و با آن‌ها صحبت کنند و نگرانی خود را در مورد مشکلات محلی به اشتراک بگذارند (Manzo & Perkins, 2006: 337).

مواد و روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و با توجه به روش پاسخدهی به مسائل تحقیق و روش پاسخدهی از نوع توصیفی - کمی می‌باشد. همچنین جمع‌آوری اطلاعات از طریق پیمایشی و اسنادی بوده است. جهت بررسی و ارزیابی تاثیر توسعه اجتماعی بر دلبستگی شهروندان به مکان، پرسشنامه‌ای با طیف لیکرت ۵ سطحی طراحی گردید و با استفاده از این روش به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است. اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه‌ها توسط نرم افزار SPSS مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت. ابتدا به جهت تایید صحت پرسشنامه، مقدار آلفای کرونباخ بررسی گردید که مقدار این با ضریب $0/736$ نشانگر اعتبار درونی مناسب و قابل اعتماد سوالات پرسشنامه می‌باشد. سپس با استفاده از آزمون‌های دوجمله‌ای و آزمون رگرسیون خطی به تجزیه و تحلیل یافته‌ها پرداخته شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل ساکنین رشت می‌باشد. با توجه به جمعیت شهر رشت که طبق آخرین سرشماری نفوس و مسکن در سال 1395 ، 679995 نفر گزارش شده است که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران 384 محاسبه گردید. در این پژوهش جهت افزایش ضریب اطمینان، مجموعاً 425 پرسشنامه توسط ساکنین رشت، به صورت آنلاین و حضوری تکمیل گردید.

محدوده مورد مطالعه

شهر رشت محدوده مورد مطالعه در پژوهش حاضر می‌باشد. این شهر بزرگترین و پرجمعیت‌ترین شهر شمال ایران در بین سه استان حاشیه‌ای دریای خزر و بزرگترین سکونتگاه سواحل جنوبی دریای خزر محسوب می‌شود (Molavi & Hamidi, 2022: 8). همچنین این شهر سومین شهر گردشگرپذیر ایران می‌باشد (Hamidi et al., 2023: 212)؛ براساس سرشماری رسمی در سال 1390 ، جمعیت ساکن آن $639,951$ نفر بوده است. جمعیت شناور ثابت روزانه شهر رشت به عنوان مادر شهر استان گیلان بالغ بر $1,200,000$ نفر است. همچنین جمعیت این شهر در ایام تعطیلات تا دو میلیون نفر نیز افزایش می‌یابد (Hamidi et al., 2021: 7).

شکل ۱. موقعیت محدوده مورد مطالعه (ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۳)

بحث و ارائه یافته‌ها

در این بخش به بررسی و تحلیل نتایج بدست آمده از آزمون‌های آماری مورد استفاده در پژوهش می‌پردازیم.

جدول ۱- میانگین گویه های پژوهش

دلبستگی به مکان	میانگین	امنیت فکری	۲/۰۲
من به شهر رشت خیلی وابسته هستم.	۳/۴۵	کیفیت زندگی	۲/۳۱
شهر رشت بخشی از هویت من است.	۳/۲۸	میل به پیشرفت	۲/۶۶
شهر رشت برایم با ارزش و مهم است.	۳/۸۵	میل به همکاری و تعاون در جامعه	۲/۹۶
احساس میکنم که به شهر رشت تعلق دارم.	۳/۳۲	احساس مسئولیت نسبت به شهر و جامعه	۳/۴۶
ارتباط ویژه با افرادی که در آن زندگی می کنند دارم	۳/۴۲	رعایت حریم خصوصی و حمایت از حقوق شهروندی	۲/۴۷
داشتن خاطرات بسیار خوب با دوستان/خانواده	۴/۱۲	مشارکت شهروندان در تصمیمات دولت	۱/۳۹
این شهر برای من خیلی مهم است	۳/۶۰	مشارکت مردم در تصمیم گیری های محلی	۱/۷۵
من نسبت به رشت احساس افتخار میکنم	۳/۳۴	برابری شهروندان در برابر قوانین و مقررات	۱/۸۲
کل	۳/۵۵	برابری فرصت های آموزشی و اشتغال برای همه افراد	۱/۶۷
توسعه اجتماعی	میانگین	اهمیت محیط زیست و تلاش برای حفظ آن	۴/۴۱
عدالت آموزشی	۳/۱۶	اولیت حفظ فرهنگ و هویت ملی برای دولت	۲/۷۲
دسترسی به خدمات بهداشتی و سطح بهداشت	۲/۴۲	حمایت های اجتماعی	۱/۸۵
برابری حقوق زنان و مردان	۱/۹۱	کیفیت خدمات عمومی	۲/۲۷
عدالت اقتصادی	۱/۵۶	دسترسی به ارتباطات و فناوری اطلاعات	۲
امنیت اجتماعی	۲/۴۰	شفافیت و شایستگی در نظام اداری و قضایی	۱/۵۴
امنیت جانی	۲/۷۴	کل	۲/۲۷
امنیت مالی	۱/۷۳		

(منبع: محاسبات نویسنده، ۱۴۰۳)

باتوجه به جدول شماره (۱) که حاوی میانگین گویه ها و شاخص های پژوهش می باشد؛ گویه " داشتن خاطرات بسیار خوب با دوستان/خانواده " با کسب میانگین ۴/۱۲ بالاترین میانگین و گویه " مشارکت شهروندان در تصمیمات دولت" با کسب میانگین ۱/۳۹ پایین ترین میانگین را در بین تمامی گویه های پژوهش به خود اختصاص داده اند که در همین نگاه اول وابستگی و دلبستگی جامعه آماری این پژوهش یا همان شهروندان رشت به خانواده و دوستان خود می باشد که متعاقبا نشانگر وجود روابط اجتماعی نسبتا بالا و مطلوبی بین شهروندان این شهر می باشد و همچنین پایین بودن میانگین گویه مشارکت نیز را می توان از دو جنبه به آن پرداخت که نبود این مشارکت به دلیل نبود زیرساخت ها و بستر تعامل دوسویه شهروندان و مسئولین می باشد یا عدم وجود رغبت شهروندان در مشارکت امور شهری خود می باشد که همین امر می تواند در پژوهش های آتی به دقت و موثکافی بیشتر به آن پرداخته شود. از سویی دیگر در حالت کلی شاخص دلبستگی به مکان با کسب میانگین ۳/۵۵، از وضعیت مطلوبی برخوردار می باشد که نشانگر تعامل و رابطه مثبت و سازنده میان شهروندان و شهر رشت می باشد اما در مقابل شاخص توسعه اجتماعی با کسب میانگین ۲/۲۷، دارای وضعیت نامطلوبی در این شهر می باشد که می تواند عوامل بسیار گسترده ای در این مورد دخیل باشند که باید به تک تک این موارد پرداخت زیرا توسعه اجتماعی یک مفهوم تک بعدی نمی باشد بلکه دارای ابعاد و وجوه متفاوتی می باشد که تمامی این ابعاد به تنهایی نمیتواند موضوع بررسی و پژوهش محققان قرار گیرد.

جدول ۲- نتایج آزمون دوجمله ای

درصد	فراوانی	طبقه	متغیر
۲۷ %	۱۱۵	≤ 3	دلبستگی به مکان
۷۳ %	۳۱۰	> 3	دلبستگی به مکان
۹۸ %	۴۱۵	≤ 3	توسعه اجتماعی
۲ %	۱۰	> 3	توسعه اجتماعی

(منبع: محاسبات نویسنده، ۱۴۰۳)

با توجه به جدول (۲) و نتایج آزمون دو جمله ای، در معیار "دلبستگی به مکان" ۷۳ درصد جامعه آماری پژوهش به شهر خود احساس دلبستگی می کنند که نشان از دلبستگی نسبتا بالای شهروندان شهر رشت به شهر خود می باشد. همچنین در معیار "توسعه اجتماعی" ۹۸ درصد از جامعه آماری از وضعیت این شاخص در شهر رشت ابراز نارضایتی کرده اند که این میزان نشانگر عدم توسعه یافتگی در حوزه اجتماعی در این شهر می باشد که اکثریت قریب به اتفاق شهروندان در این مورد هم نظر می باشند.

جدول ۳- آماره تعیین رگرسیون میان شاخص توسعه اجتماعی و دلبستگی

Model	R (ضریب همبستگی چندگانه)	R Square (ضریب تبیین)	Adjusted R Square (ضریب تعیین تصحیح شده)	Std. Error of the Estimate (خطای معیار)
توسعه اجتماعی	۰,۴۹۸ ^a	۰,۳۱۷	۰,۳۰۵	۰,۵۱۱۷۴

(منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۳)

با استفاده از آزمون رگرسیون، رابطه بین شاخص توسعه اجتماعی و شاخص دلبستگی به مکان مورد بررسی قرار گرفت. در این آزمون، شاخص دلبستگی به مکان به عنوان شاخص وابسته و شاخص توسعه اجتماعی به عنوان شاخص مستقل در نظر گرفته شد. نتایج به دست آمده به شرح زیر می‌باشد: بر اساس جدول آماری، ضریب همبستگی چندگانه برابر با ۰,۴۹۸ بود که نشان‌دهنده وجود یک همبستگی مناسب است. علاوه بر این، مقدار ضریب تعدیل شده نیز برابر با ۰,۳۱۷ بود که نشان می‌دهد متغیر پیش‌بین (توسعه اجتماعی) توانسته حدود ۳۱,۷٪ از واریانس متغیر وابسته (دلبستگی به مکان) را تبیین کند. به عبارت دیگر، توسعه اجتماعی می‌تواند برای حدود ۳۱,۷٪ از تغییرات مشاهده شده در دلبستگی به مکان تبیین‌کننده باشد که با توجه به مقدار ضریب تعیین بدست آمده می‌توان گفت که شاخص توسعه اجتماعی به میزان قابل توجهی بر دلبستگی شهروندان شهر رشت بر شهر خود دارند.

جدول ۴- ضرایب و تحلیل واریانس رگرسیونی

مدل	B ضریب غیر استاندارد	Beta ضرایب استاندارد	t	Sig	F
مقدار ثابت	۱,۶۷۸	-	۱۲,۲۳۷	۰/۰۰۰	۲۲۳,۱۳۷
توسعه اجتماعی	۰,۴۲۸	۰,۵۸۹	۱۳,۶۷۲	۰/۰۰۰	

(منبع: محاسبات نویسندگان، ۱۴۰۳)

با توجه به جدول (۴) مقدار t بزرگتر از ۱/۹۶ و مقدار Sig کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد که این موضوع نشانگر تاثیر معنی‌دار معیار توسعه اجتماعی بر معیار دلبستگی به مکان می‌باشد. در نتیجه معادله رگرسیونی این دو شاخص به شکل زیر می‌باشد:

$$Y = a + bx$$

که در این معادله :

Y : شاخص سرزندگی

x : اندازه متغیر پیش بین که بر اساس آن پیش بینی انجام می‌شود

b : ضریب غیر استاندارد

a : یک مقدار ثابت که معرف عرض از مبدا است

و نهایتاً معادله میان این دو شاخص به صورت زیر حاصل می‌شود:

$$(\text{توسعه اجتماعی}) = ۱/۶۷۸ + ۰/۴۲۸ = \text{دلبستگی به مکان}$$

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

توسعه اجتماعی و دلبستگی به شهر، دو جنبه کلیدی در مطالعات مرتبط با شهرنشینی و توسعه شهری هستند. تاثیر توسعه اجتماعی بر دلبستگی شهروندان به مکان‌های شهری یک موضوع جذاب است که محققان و برنامه‌ریزان شهری را به خود معطوف کرده است زیرا توسعه اجتماعی، تغییرات و اصلاحاتی در زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه را نمایان می‌کند که بهبودی در کیفیت زندگی شهروندان ایجاد می‌کنند. این تغییرات می‌توانند به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر دلبستگی شهروندان به مکان‌های شهری اثرگذار باشند.

چنانچه با توجه به نتایج آزمون رگرسیون توسعه اجتماعی قادر به پیش‌بینی ۳۱/۷ درصد از متغیر دلبستگی به مکان شهروندان می‌باشد که به بیانی ساده تر توسعه اجتماعی حدود ۳۲ درصد توان اثر گذاری را از میان تمامی عواملی که می‌توانند بر دلبستگی به مکان شهروندان اثر گذار باشند، دارد که این مقدار قابل توجهی می‌باشد لذا با هر بهبودی در شرایط اجتماعی شهر رشت شاهد افزایش دلبستگی بیشتر شهروندان به محل زندگی و شهر خود هستیم. از سویی دیگر باتوجه به گویه‌های شاخص توسعه اجتماعی متوجه سطح مشارکت بسیار پایین شهروندان در امور شهری و محلی خود می‌باشیم که جای بسی تأمل می‌باشد لذا مدیریت شهری در اولین گام باید دغدغه مشارکت پذیری شهروندان را داشته باشد و با برنامه ریزی و اجرای سیاست‌های مناسب از جمله ایجاد سراهای محله و نشست‌های مردمی، سعی در ارتقا تعامل مسئولین

و شهروندان باشد که همین امر خود نیز سبب مسئولیت پذیر شدن شهروندان نسبت به محل زندگی و شهر خود می شود. در ادامه بیشتر شهروندان از نبود شفافیت در سیستم مدیریتی و عدم برابری افراد در مقابل قانون ابراز نارضایتی کرده اند. همچنین مسائل اقتصادی و نبود امنیت مالی نیز از مهمترین دغدغه های شهروندان در این تحقیق بشمار می رود که امر نیز نتیجه نبود شفافیت در سیستم برنامه ریزی کشور می باشد. اما در مقابل از میان معیارهای توسعه اجتماعی، شهروندان از وضعیت عدالت آموزشی در این شهر رضایت داشته اند؛ همانطور که در بخش ادبیات نظری از پژوهش های پیشین اشاره شده بود، آموزش عالی از مهمترین ارکان توسعه اجتماعی می باشد زیرا وجود بستر مناسب آموزشی در بلند مدت موجب افزایش سطح آگاهی شهروندان و نهایتاً مسئولیت پذیری شهروندان در قبال محیط زندگی خود می باشد. در تایید همین امر در از انتظار نیست که با توجه به میانگین گویه های پژوهش شهروندان خود را در مقابل محیط زیست مسئول دانسته و در راستای حفظ آن تلاش می کنند.

در ادامه می توان افزود که توسعه اجتماعی شامل عواملی مانند تحصیلات، اشتغال، سطح زندگی، تجربه اجتماعی و فرهنگ و ارتباطات است که تأثیر قابل توجهی بر دلبستگی به مکان دارند. به طور کلی، افزایش تحصیلات و سطح زندگی شهروندان، ایجاد اشتغال مناسب، فرهنگسازی مؤثر و ارتباطات فعال می تواند به ارتقای دلبستگی به مکان در جامعه کمک کند. شهروندانی که از زندگی فعال و مفید در شهر خود لذت می برند، به راحتی با محیط اطراف ارتباط برقرار کرده و در فعالیت های اجتماعی و فرهنگی شرکت می کنند، بیشترین درجه دلبستگی به مکان را تجربه می کنند. بنابراین، توسعه اجتماعی می تواند به عنوان یک ابزار کلیدی در ایجاد و تقویت دلبستگی به مکان در جوامع شهری مورد استفاده قرار گیرد. با ارتقای توسعه اجتماعی، شهروندان به طور کلی تجربه زندگی بهتری خواهند داشت و ارتباط قوی تری با محیط اطراف خود برقرار خواهند کرد. با توجه به رابطه متقابل میان توسعه اجتماعی و دلبستگی به مکان، فهم بهتری از این رابطه می تواند به برنامه ریزان شهری و مسئولان محلی کمک کند تا در فرآیند توسعه شهری، بهبود و ارتقاء دلبستگی شهروندان به مکان را در نظر بگیرند و تصمیم گیری های مؤثرتری را در جهت توسعه اجتماعی پایدار انجام دهند.

دلبستگی بالای شهروندان به شهر، می تواند در شرایطی که توسعه اجتماعی کافی و به موقع صورت نگیرد، به چالش ها و مشکلاتی منجر شود. این وضعیت ممکن است باعث عدم اصلاح و به روزرسانی زیرساخت ها و خدمات اجتماعی شهری و به نوعی منجر به دلزدگی شهروندان نسبت به شهر شود. همچنین، ممکن است به دلیل عدم توسعه اجتماعی کافی که نقش مهمی در بهبود شرایط زندگی ایفا می کند شهروندان تجربه نامطلوبی از زندگی در شهر داشته باشند. لذا عدم توسعه اجتماعی می تواند منجر به ایجاد تفاوت های اجتماعی و اقتصادی بین افراد در شهر شود. شهروندان با سطوح مختلفی از دلبستگی به شهر ممکن است تأثیرات متفاوتی از توسعه اجتماعی را تجربه کنند. این موضوع می تواند به فاصله گذاری اجتماعی و نارضایتی از شرایط جامعه منجر شود. در نهایت، تعادل میان دلبستگی شهروندان به شهر و توسعه اجتماعی در آن شهر بسیار مهم است زیرا بهبود زیرساخت های اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی در کنار افزایش دلبستگی شهروندان به مکان های شهری می تواند به توسعه پایدار و سازگار با نیازهای جامعه کمک کند.

References

1. Abdourahman, O. I. (2010). Time poverty: A contributor to women's poverty. *Journal statistique africain*, 11, 16-36. <https://doi.org/10.1093/acprof%3Aoso%2F9780199468256.003.0008>
2. Abolhassan Tanhaei, H., sarookhani, B., Ghourchian, N. G., & Brahimi Ghaleh Ghazi, A. (2017). Dimensions of social development in Qeshm. *Geography (Regional Planning)*, 6(25), 225-234. <https://dori.net/dor/20.1001.1.22286462.1395.7.1.34.0> [in persian]
3. Armstrong, A., & Francis, R. (2003). Social indicators—promises and problems: a critical review. *Evaluation journal of Australasia*, 3(1), 17-26. <https://doi.org/10.1177/1035719X0300300104>
4. Azad Aramaki, T; Mubarak, M & Shahbazi, Z. (2011). Investigating and identifying the practical indicators of social development. *Social-cultural development studies*. 1 (1): 7-30. [in persian]
5. Azkia, M., Zanjani, H., Barghamadi, H & Seyedmirzaie, S. M. (2015). The Study of the Level of Social Development in Tehran. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 6(4), 7-21. [in persian]
6. Belanche, D., Casaló, L. V., & Orús, C. (2016). City attachment and use of urban services: Benefits for smart cities. *Cities*, 50, 75-81. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.08.016>
7. Carvalho, A. P. S., & Bignami, F. (2019). Citizenship Education as Key Driver for Social Development: A Case Study in the City of Rio De Janeiro. *International Journal of Business and Social Science*, 10(6), 134-142. <http://dx.doi.org/10.30845/ijbss.v10n6p15>
8. Casakin, H. P., & Kreitler, S. (2008). Place attachment as a function of meaning assignment. *Open Environmental Sciences Journal*, 2(1), 80-87. <http://dx.doi.org/10.2174/1876325100802010080>

9. Conger, R. D., & Donnellan, M. B. (2007). An interactionist perspective on the socioeconomic context of human development. *Annu. Rev. Psychol.*, 58, 175-199. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085551>
10. Costa, R., Wang, C., & Baker, J. W. (2022). Integrating Place Attachment into Housing Recovery Simulations to Estimate Population Losses. *Natural Hazards Review*, 23(4), 1-13. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)NH.1527-6996.0000571](https://doi.org/10.1061/(ASCE)NH.1527-6996.0000571)
11. Daryanto, A., & Song, Z. (2021). A meta-analysis of the relationship between place attachment and pro-environmental behaviour. *Journal of Business Research*, 123, 208-219. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.09.045>
12. Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable development*, 19(5), 289-300. <https://doi.org/10.1002/sd.417>
13. Fazeli, M., Fatahi, S & Zanjan Rafiei, S. N. (2012). Social development, indicators and Iran's position in the world. *Social-cultural development studies*; 2 (1):159-182. [in persian]
14. Fouladiyan, M., Tavakkol, M., & Sohanian Haghighi, M. (2018). Investigating the Relationship between Technologic Development and Social Development Dimensions (A Comparative Study of Iranian Provinces). *Journal of Social Sciences Ferdowsi University of Mashhad*, 15(1), 189-220. <https://doi.org/10.22067/jss.v15i1.16274> [in persian]
15. Ghanei rad M A. (2005). Social Development Approach to Poverty Reduction Programs (With a Glance to Forth Development Plan). *refahj*. 5(18), 223-262. [in persian]
16. Ghovati sefidsangi, A., farashiyani, H., & hasan zadeh choocanlu, H. (2017). Reflections of Social Development in Fivefold Project Law about Economy, Social and Cultural in Islamic Republic Iran from 1989-2015. *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 12(1), 151-184. <https://doi.org/10.22055/qjsd.2017.13052> [in persian]
17. Glaeser, E. L., Laibson, D., & Sacerdote, B. (2002). An economic approach to social capital. *The economic journal*, 112(483), 437-458. <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00078>
18. Hamidi, A., Salaripour, A., & Hesam, M. (2021). Evaluation of urban management policies in utilizing creative city brand, case study: Rasht city, Iran. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9(2), 439-461. <https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2021.314497.1412> [in persian]
19. Hamidi, A., salaripour, A., & Hesam, M. (2023). Investigating the Impact of Urban Management Measures on the Realization of the Creative City Brand (Case Study: Rasht Food Creative City). *Human Geography Research*, 55(4), 207-223. [10.22059/JHGR.2022.331951.1008390](https://doi.org/10.22059/JHGR.2022.331951.1008390) [in persian]
20. Hipp, J. R., & Perrin, A. (2006). Nested loyalties: Local networks' effects on neighbourhood and community cohesion. *Urban Studies*, 43(13), 2503-2523. <https://doi.org/10.1080/00420980600970706>
21. Joghataei F, Mousavi M T, Zahedi Mazandarani M J. (2017). Components and Dimensions of Social Development in Development Programs . *refahj*. 16(63), 55-88. [in persian]
22. Kamalipour, H., Yeganeh, A. J., & Alalhesabi, M. (2012). Predictors of Place Attachment in Urban Residential Environments: A Residential Complex Case Study. *Social and Behavioral Sciences*, 35, 475-469. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.02.111>
23. Kamenev, G. K., & Kamenev, I. G. (2018). Application of the metric data analysis method to social development indicators analysis. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1809.03575>
24. Lee, Y. K., Pei, F., Ryu, K. S., & Choi, S. (2019). Why the tripartite relationship of place attachment, loyalty, and pro-environmental behaviour matter?. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 24(3), 250-267. <https://doi.org/10.1080/10941665.2018.1564344>
25. Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years?. *Journal of environmental psychology*, 31(3), 207-230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
26. Liu, W., Liu, Z., Wang, L., Liu, H., & Wang, Y. (2022). Regional social development gap and regional coordinated development based on mixed-methods research: evidence from China. *Frontiers in Psychology*, 13, 927011. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.927011>
27. Livingston, M., Bailey, N., & Kearns, A. (2008). People's attachment to place: the influence of neighborhood deprivation. Project Report. Chartered institute of Housing/ Joseph Rowntree Foundation, coventry, Glasgow.

28. Lomas, M.J., Ayodeji, E. & Brown, P. (2024). Imagined places of the past: the interplay of time and memory in the maintenance of place attachment. *Curr Psychol*, 43, 2618–2629. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04421-7>
29. Manzo, L. C., & Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of planning literature*, 20(4), 335-350. <https://doi.org/10.1177/0885412205286160>
30. Mnatsakanyan, A., & Kuzin, V. (2018, May). Trends and features of socio-economic development of the Kaliningrad region. In International Scientific Conference "Competitive, Sustainable and Secure Development of the Regional Economy: Response to Global Challenges"(CSSDRE 2018) (pp. 61-63). Atlantis Press.
31. Molavi, M & Hamidi, A. (2023). Investigating the Impact of Citizens' Attachment on Their Participation (Case Study: Shahidan Neighborhood). *Urban Structure and Function Studies*, 10(37), 91-111. <https://doi.org/10.22080/usfs.2023.25261.2348> [in persian]
32. Molavi, M., & Hamidi, A. (2022). Evaluating the effect of image and destination attractions on the attractiveness of tourist destinations (Case study: Rasht). *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 26(4), 5-13. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2022.338230.672741> [in persian]
33. Motlaq, M., & Gandomi, M. (2017). A Study on the Level of Social Development in Khomein City. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 9(2), 89-100. [in persian]
34. Moulay, A., Ujang, N., Maulan, S., & Ismail, S. (2018). Understanding the process of parks' attachment: Interrelation between place attachment, behavioural tendencies, and the use of public place. *City, Culture and Society*, 14, 28-36. <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2017.12.002>
35. Padilla, A. M. (2006). Bicultural social development. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 28(4), 467-497. <https://doi.org/10.1177/0739986306294255>
36. Perkins, D. D., & Long, D. A. (2002). Neighborhood sense of community and social capital. In *Psychological sense of community* (pp. 291-318). Springer, Boston, MA. http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4615-0719-2_15
37. Pivastegar, yaghob & akbari, zahra. (2021). Investigating the effect and relationship between attachment to place and spatial identity in indigenous and non-indigenous people in three scales: city, neighborhood and home. *Urban Environmental Planning and Development*, 1(3), 45-62. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27833496.1400.1.3.4.6> [in persian]
38. Putnam, R. D. (2015). Bowling alone: America's declining social capital. In *The city reader* (pp. 188-196). Routledge.
39. Raymond, C. M., Brown, G., & Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Journal of environmental psychology*, 30(4), 422-434. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.08.002>
40. Rollero, C., & De Piccoli, N. (2010). Does place attachment affect social well-being?. *European Review of Applied Psychology*, 60(4), 233-238. <https://doi.org/10.1016/j.erap.2010.05.001>
41. Sanson, A., Hemphill, S. A., & Smart, D. (2004). Connections between temperament and social development: A review. *Social development*, 13(1), 142-170. <https://doi.org/10.1046/j.1467-9507.2004.00261.x>
42. Trentelman, C. K. (2009). Place attachment and community attachment: A primer grounded in the lived experience of a community sociologist. *Society and natural resources*, 22(3), 191-210. <https://doi.org/10.1080/08941920802191712>
43. Ujang, N. (2012). Place attachment and continuity of urban place identity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 49, 156-167. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.07.014>
44. Westin, K. (2016). Place attachment and mobility in city regions. *Population, Space and Place*, 22(8), 722-735. <https://doi.org/10.1002/psp.1949>
45. Williams, D. R., Stewart, W. P., & Kruger, L. E. (2013). Place-based conservation: advancing social theory and practice. *Place-based conservation: perspectives from the social sciences*, 3-28. http://dx.doi.org/10.1007/978-94-007-5802-5_1
46. Yuan, Q., Song, H., Chen, N., & Shang, W. (2019). Roles of tourism involvement and place attachment in determining residents' attitudes toward industrial heritage tourism in a resource-exhausted city in China. *Sustainability*, 11(19), 5151. <https://doi.org/10.3390/su11195151>

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 4, No 16, Winter 2025

p ISSN: 2981-0647 - e ISSN: 2981-1201

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

Research Paper

Content Analysis and Secondary Analysis of The Iran's New Towns Oral History¹

Nasim Ghasemi Gharyeh Aali: Department of Urban Planning, Shahr Qods Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Hamidreza Sarimi*: Department of Urban Planning, Shahr Qods Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Arash Baghdadi: Department of Urban Planning, Shahr Qods Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Received: 2023/11/06 PP 95-106 Accepted: 2024/04/26

Abstract

Building new towns in the 20th century sense is one of the well-known policies in the field of urban planning knowledge. Rereading the historical experience of establishing new towns in Iran based on first-hand oral history documents is a useful step in order to evaluate the totality of this experience. The aim of the present research is to analyze the content of the oral history of the new towns of Iran in order to understand the expert opinions of the implementers and direct guardians of this policy. The approach of this research is mixed and the methods used include quantitative content analysis of the basic document of the research, namely the book "Oral History of New towns of Iran 1990-220", open coding of 39 expert conversations, as well as qualitative analysis of 316 core categories with the help of secondary analysis and comparative analysis of the results with each other. In the 30-year period under review, the fourth periods (2012-2020) and the Second period (1998-2006) respectively have the largest number of identified core categories. From the thematic point of view, the categories of "population and its growth rate" in the first to third periods have the highest concentration in the levels of executive management of new towns, but in the fourth period under investigation, this category has been replaced by the category of qualitative and innovative policies of new generation towns. A look at the cumulative findings of the categories also shows the superiority of the "institutional themes and components" cluster in all four studied periods as the first theme, which has not been in the crosshairs of previous researches, and from this point of view, it has been identified as the abundant importance of this category. In sum, "Oral history of new towns in Iran" is an important document in rereading the experiences of new towns, especially the first generation these new towns. The reading shows the possibility of a secondary analysis of this document and extracting a set of issues, challenges and strategies of new cities from the point of view of the executives and providing a newer analysis of the implementation process along with suggestions to better advance of this policy in the future.

Keywords: New Towns, Oral History, Content Analysis, Urbanism.

Citation: Ghasemi Gharyeh Aali, N., Sarimi, H., Baghdadi, A (2025). **Content analysis and secondary analysis of the Iran's New towns Oral History.** *Journal of Urban Environmental Planning and Development*, 4(16), 95-106.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

DOI:

¹This article is based on the Ph.D. dissertation of the first author entitled "Explanation of the desired pattern of establishment of new second-generation residential tourism Towns with an emphasis on Grounded theory (Case Study: the new city of Tiss)" under the supervision of the second author and the advice of the third author, which is running in the Islamic Azad University, Shahr e Qods branch.

*. **Corresponding author:** Hamidreza Sarimi, **Email:** saremi@modares.ac.ir **Tell:** +989121051335

Extended abstract

Introduction

Building new Towns as the 20th century Meaning is one of the well-known policies in the field of urban planning knowledge. The construction of new Towns from 1898 to 1950 can be called the 20th century reading of new Towns. Along with the construction of new Towns with the approaches of first-generation new Towns in Iran, second-generation of new Towns have given way to well-known and old satellite, dormitories, independent new Towns. Due to the continuation of this issue, the evaluation of this policy has become very important and it is necessary to turn to new perspectives in this field. Re-reading the historical experience of establishing new Towns in Iran based on first-hand documents is one of the evaluative measures that has received less attention in the country so far. Based on this, first-hand historical documents, like "oral history" documents, are one of the most important and useful documents in this field, which can provide new fields and windows for evaluating the policy of new Towns in Iran. Therefore, rereading the historical experience of establishing new Towns in Iran based on first-hand "oral history" documents is a useful step to evaluate the totality of this experience. "Oral history" as a scientific document and method is legal and has theoretical and practical principles for gathering oral evidence and documents, in which the gathering of historical information is based on a purposeful, active and informed interview. The aim of the current research is to analyze the content of the oral history of the new Towns of Iran in order to understand the expert opinions of the implementers and direct guardians of this policy. This research has two main questions: A- What are the key categories of the expert opinions of the managers and direct custodians of the policy of building new Towns according to the periods of responsibility? B- What do the similarities and differences of the core categories in each of the identified courses show and what do they contain tips and lessons?

Methodology

In this research, several sets of scientific research methods, including the method based

on oral history, content analysis, and secondary analysis, were used simultaneously with a mixed quantitative and qualitative approach. The approach of research is mixed research and the methods used include "quantitative content analysis" of the basic document of the research, namely the book "Oral History of New Towns of Iran 1990-2020", open coding of 39 expert conversations, as well as "qualitative analysis" of 316 core categories with the help of secondary analysis and comparative analysis of the results with each other. In the quantitative part; the methodological technique used is quantitative content analysis, which expands the researcher's understanding of the subject. In this research, Unit of Data Collection of "research data" is the set of targeted specialized conversations included in the mentioned document and the Unit of Analysis is the topics, elements and building blocks of executive management of public new Towns among those conversations. Also, the method of expressing the output of the extracted content is "descriptive". In the qualitative part, the secondary analysis method was used in order to re-read and re-recognize the first-hand research document, which was done with the help of categorizing, grouping and matching open codes identified from the quantitative research stage. The Logic of reasoning of research is "Deductive" and is based on the collective analysis of the set of conversations. Data analysis tools and graphs are also done with the help of manual coding and Excel software.

Results and discussion

The main document has four periods between 1990 and 2020. In the thirty years under review, the fourth periods (2014-2020) and the second period (1998-2006) respectively have the largest number of identified core categories. From the thematic point of view, the categories of "population and its growth rate" in the first to third periods have the highest concentration in the levels of executive management of new Towns, but in the fourth period under investigation, this category has been replaced by the category of qualitative and innovative policies of new generation towns. In addition, in the first period, the bold key categories include "population and population growth rate", "institutional disputes", "house construction and

housing provision". In the second period, "the demographic issues of new towns" and "the provision of urban infrastructure" have been prioritized. "Population and growth rate", "urban infrastructure", "Mehr housing project" and "institutional contradictions" have been in the focus of attention in the third period. In the fourth period, compared to the previous three periods, it is possible to see the repetition of bold demographic issues, the urban infrastructure of Mahr housing, institutional conflicts, along with the birth of a new concept of quality policies for new generation Towns. A look at the cumulative findings of the categories also shows the superiority of the "institutional themes and components" cluster in all four studied periods as the first theme, which has not been in the crosshairs of previous researches, and from this point of view, it has been identified as the abundant importance of this category.

Conclusion

In all four investigated periods, the practical dimensions and angles of establishing the policy of new Towns in Iran have been much stronger than the theoretical dimensions and angles covering this policy. Another important point is the accumulation of categories such as the population and the provision of urban infrastructure, to which the issue of "Mehr housing project" is gradually added, and the process of gradually not successfully attracting the population has been accompanied by a wave of contradictions and institutional differences between the various institutions and implementers of this policy in the past three decades. In a way, it can be pointed out that along with the accumulation of inefficiencies in

the implementation of the new Towns policy in Iran, the increase in the categories identified in the fourth period can be seen at the same time, and in addition, despite the unresolved set of administrative-institutional challenges of the first generation Towns, the concept of new generation Towns is suddenly born in Iran. This issue has brought a wave of conflict and ambiguity between the challenging policies of new first generation Towns with the perspective of new generation Towns instead of learning from previous experience. According to the more frequent category of institutional discussions such as "institutional conflicts" at the beginning of this policy and "institutional disputes" in the continuation of the implementation of this policy in the last three decades, the most influential intangible and hidden factor of the failure of new Towns in Iran can also be extracted according to quantitative and qualitative data Which is the lack of establishment of "institutional conceptual network" among the national-regional - local levels of the management of these new towns under Iran's urban planning and development system. From this point of view, dealing with the big issue of suitable conceptual network for the management of new Towns in Iran and formulating management models or explaining the management models related to it can be one of the pure and important topics of the next decades of managing new Towns, including the management of first generation or second generation of new Towns in Iran. In general, the recognition of these collective findings can introduce and recount the new and fresher understanding of the theoretical and practical aspects of the establishment of new Towns in Iran.

فصلنامه برنامه ریزی و توسعه محیط شهری

دوره ۴، شماره ۱۶، زمستان ۱۴۰۳

شاپا چاپی: ۲۹۸۱-۰۶۴۷ شاپا الکترونیکی: ۲۹۸۱-۱۲۰۱

Journal Homepage: <https://sanad.iau.ir/journal/juep/>

مقاله پژوهشی

تحلیل محتوا و تحلیل ثانویه سند تاریخ شفاهی شهرهای جدید ایران^۱

نسیم قاسمی قریه عالی: گروه شهرسازی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

حمیدرضا صارمی*: گروه شهرسازی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

آرش بغدادی: گروه شهرسازی، واحد شهر قدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۵ صص ۱۰۶-۹۵ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۷

چکیده

احداث شهرهای جدید به معنای قرن بیستمی آن، یکی از سیاست‌های شناخته شده در عرصه دانش شهرسازی است. بازخوانی تجربه تاریخی استقرار شهرهای جدید در ایران بر مبنای اسناد دست‌اول تاریخ شفاهی؛ گامی مفید به منظور ارزیابی کلیت این تجربه است. هدف از پژوهش حاضر، تحلیل محتوایی کمی و کیفی سند تاریخ شفاهی شهرهای جدید ایران جهت شناخت نقطه نظرات کارشناسی مجریان و متولیان مستقیم این سیاست است. رویکرد این پژوهش آمیخته و روش‌های مورد استفاده شامل بر تحلیل محتوای کمی سند پایه پژوهش یعنی کتاب «تاریخ شفاهی شهرهای جدید ایران ۱۳۶۸-۱۳۹۸»، کدگذاری باز ۳۹ گفتگوی کارشناسی و نیز تحلیل کیفی ۳۱۶ مقولات محوری به کمک تحلیل ثانویه و بررسی تطبیقی نتایج با یکدیگر است. در دوره سی سال مورد بررسی، دوره‌های چهارم (۱۳۹۲-۱۳۹۸) و دوره دوم (۱۳۷۶-۱۳۸۴) به ترتیب دارای بیشترین تعداد مقولات محوری شناسایی شده می‌باشند. از لحاظ مضمونی نیز مقولات «جمعیت و نرخ رشد آن» در ادوار اول تا سوم دارای بیشترین تمرکز در سطوح مدیریت اجرایی شهرهای جدید بوده ولی در دوره چهارم مورد بررسی این مقوله جای خود را مقوله سیاست‌های کیفی و نوین شهرهای نسل نو داده است. نگاهی بر یافته‌های تجمیعی مقولات نیز نشان‌دهنده برتری خوشه «مضامین و مؤلفه‌های نهادی» در هر چهار دوره مورد بررسی به عنوان مضمون نخست است که تاکنون در تیررس نگاه پژوهش‌های قبلی قرار نداشته و از این نظر گویای اهمیت وافر این مقوله شناسایی شده است. در مجموع، «تاریخ شفاهی شهرهای جدید در ایران» سندی مهم در بازخوانی تجارب در موضوع شهرهای جدید به‌ویژه شهرهای نسل نخست این نوشهرها است. قرائت و خوانش صورت گرفته، گویای امکان تحلیل ثانویه این سند و استخراج مجموعه موضوعات، چالش‌ها و راهبردهای شهرهای جدید از منظر مجریان و ارائه تحلیل‌های جدیدتر از روند اجرایی همراه با پیشنهادهایی به منظور پیشبرد بهتر این سیاست در آینده است.

واژه‌های کلیدی:

استناد: قاسمی قریه عالی، نسیم؛ صارمی، حمیدرضا و آرش بغدادی. (۱۴۰۳). تحلیل محتوا و تحلیل ثانویه سند تاریخ شفاهی

شهرهای جدید ایران. فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، ۴(۱۶)، ۹۵-۱۰۶.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

© نویسندگان

DOI:

^۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «تبیین الگوی مطلوب استقرار شهرهای جدید مسکونی - گردشگری نسل دوم با تأکید بر نظریه بر خاسته از داده (مورد پژوهی: شهر جدید تیس)» به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم است که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس در حال تدوین است.

*. نویسنده مسئول: حمیدرضا صارمی، پست الکترونیک: saremi@modares.ac.ir تلفن: ۰۹۱۲۱۰۵۱۳۳۵

مقدمه

در ادبیات برنامه‌ریزی شهری، شکل‌گیری ایده «باغ شهر» و سیاست شهرهای جدید قرن بیستم همچنان پابرجاست. در کنار احداث شهرهای جدید با رویکردهای نو شهرهای جدید نسل اول در ایران (Valipour, 2023:96)، شهرهای جدید نسل دوم جای خود را به شهرهای جدید شناخته‌شده اقماری، خوابگاهی و یا شهرهای جدید مستقل داده است (Ziari, 2014: 116-118) (Hall & Tewdwr-Jones, 2020:30). در تعاریف دانشگاهی، منظور از شهرهای جدید؛ اجتماعی خودبسنده با جمعیت و مساحت مشخص، دارای فاصله‌ای معین از «مادرشهر»، برنامه‌ریزی شده و از پیش تعیین شده، با اهدافی معین و برخوردار از تمام تسهیلات لازم برای یک محیط مستقل هست (Herati & Zaviyar, 2012). در تعاریف قانونی از جمله «قانون ایجاد شهرهای جدید» مصوب ۱۳۸۰ نیز «شهر جدید» به محدوده‌های جمعیتی مستقل حداقل سی هزار نفری در خارج از محدوده قانونی و حریم استحقاقی شهرها استناد گردیده است (Akbari & Amoyan, 2023:12). شهرهای جدید از این نظر دارای اشتراکات وسیعی با مقولات و مفاهیم پایه شهرسازی و شهرنشینی همانند «کلان‌شهرها»، «رشد جمعیت»، «ساخت مسکن»، «کیفیت زندگی»، «خودکفایی» و «شهرگرایی» داشته و به‌نوعی همواره ارتباط خود را با این مفاهیم در قالب یک شبکه مفهومی منسجم و با رویکرد برتری شهرسازی بر شهرنشینی حفظ نموده است. شهرهای جدید پدیده‌ای اجتماعی اقتصادی با مسائل خاص خود هستند. سابقه اجرایی آن‌ها نشان می‌دهد که ایجاد شهرهای جدید باتوجه به اهداف ایجاد و عملکردهای خاصی که داشته‌اند، گاه تبدیل به یک قطب جمعیتی شده و گاه آن‌قدر ضعیف عمل کرده‌اند که انسان تمایلی به زندگی در آن‌ها ندارد (Mozhghani, Jahanshahloo, Hosseinzadeh, Lotfi, Rajabi, 2022:3-4). در ایران، شهرهای جدید باهدف کاهش تمرکززدایی از کلان‌شهرها و توسعه متعادل منطقه‌ای احداث شدند، اما این شهرها از بدو تأسیس تا به حال خود درگیر یکسری مسائل و مشکلات عدیده‌ای شده‌اند که نیازمند بررسی و بازنگری‌های اساسی هستند (Shakarmi & Ajza Shokouhi, 2024:141). براین اساس، این تجربه غنی یک صدساله جهانی دارای مجموعه‌ای از نقاط عطف و نقاط شکست در سرتاسر جهان بوده که ارزیابی‌های نو از آن در قالب بازخوانی تجارب استقرار و احداث شهرهای جدید می‌تواند آموزه‌های مهم نظری و کاربردی را در این زمینه معرفی نماید. اسناد «تاریخ‌های شفاهی» یکی از این نمونه از اسناد کاربردی بدین منظور می‌باشند. تاریخ شفاهی یکی از شیوه‌های پژوهش در تاریخ است که به شرح و شناسایی وقایع، رویدادها و حوادث تاریخی بر اساس دیدگاه‌ها، شنیده‌ها و عملکرد شاهدان، ناظران و فعالان می‌پردازد که معمولاً شکل گفتاری داشته و در شکل نوین آن در قالب مجموعه‌ای از مصاحبه‌های متنی و تصویری ضبط می‌گردد. از این نظر، تاریخ‌های شفاهی عموماً دربردارنده مجموعه تجارب عملی مجریان، مسئولان و متولیان اجرایی پیشبرد یک سیستم یا یک پروژه و یا یک سیاست و طرح بوده و حاوی تجارب مستقیم و ملموس و تجارب زیسته افراد مستقیم درگیر شده با پیشرفت زمانی آن پدیده است که به‌نوعی می‌توان گفت این اسناد جزء اسناد دست‌اول پژوهشی طبقه‌بندی می‌گردند. بنابراین تاریخ شفاهی به‌عنوان یک مدرک تاریخی دربردارنده گزارش‌های دست‌اول از وقایع گذشته است و باتوجه به اصالت و بی‌واسطه بودن به‌عنوان سرچشمه دانش و اطلاعات جدیدی از گذشته قلمداد شده و ارائه‌دهنده دیدگاه‌های تفسیری تازه نقشی بی‌بدیل در تاریخ پدیده موردبررسی است و در آن زوایای پنهان و پیدای آن پدیده‌ها از منظری نو نگریسته می‌شود. «تاریخ شفاهی شهرهای جدید در ایران ۱۳۶۸-۱۳۹۸» یکی از این نمونه اسناد تحلیلی-تاریخی در دسترس است که در چند سال اخیر به چاپ رسیده و تاکنون به شکل محتوایی مورد مذاقه و بررسی‌های علمی کمی و کیفی قرار نگرفته و از این نظر رجوع به آن سند می‌تواند بخشی از ناگفته‌ها و ابعاد خاموش چگونگی استقرار شهرهای جدید در ایران را از زوایای گوناگون هویدا نماید. این سند شامل بر ۵۱۷ صفحه هست که بخش مصاحبه با متولیان اجرایی یعنی بخش اصلی سند و بخش مورد تأکید آن در این پژوهش شامل بر ۳۹۷ صفحه و شامل بر ۳۹ گفتگو و مصاحبه با مدیران ارشد و مدیران میانی وزارتخانه‌های مسکن و شهرسازی، وزارت راه و ترابری، وزارت راه و شهرسازی و شرکت مادر تخصصی عمران شهرهای جدید هست که در این پژوهش به‌طور کامل مورد تجزیه و تحلیل کمی و کیفی قرار گرفته است. بر این مبنا، هدف از این پژوهش نظری و کاربردی؛ ارائه یک تحلیل دوگانه کمی و کیفی بخش تجربه شفاهی مجریان استقرار شهرهای جدید کشور در سند تاریخ شفاهی شهرهای جدید ایران در بازه زمانی ۳۰ سال بین سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۸ خورشیدی و نیز استخراج مقولات محوری و تجزیه و تحلیل آن موارد به‌صورت یکپارچه هست.

سؤالات تحقیق

الف- نقطه نظرات کارشناسی مجریان و متولیان مستقیم سیاست احداث شهرهای جدید به تفکیک دوره‌های مسئولیت شامل بر کدام مقولات محوری است؟

ب- شباهت‌ها و تفاوت‌های مقولات محوری در هر یک از دوره‌های شناسایی شده گویای چیست و چه حاوی نکات و درس‌هایی است؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

¹ Oral History

شهرسازی و شهرنشینی همواره به‌نوعی با ساخت شهرهای جدید مأنوس بوده و در دو نوع الگوی کلان، قدمت الگوی اول به هزاره‌ها و قدمت الگوی دوم به سده پیش و به قرن بیستم بازمی‌گردد (Rafizadeh, 2017: 179-181). خوانش شهرهای جدید از سال‌های ۱۸۹۸ تا ۱۹۵۰ میلادی را می‌توان خوانش قرن بیستمی از شهرهای جدید نام‌گذاری نمود. در تعاریف دانشگاهی، منظور از شهرهای جدید؛ اجتماعی خودبسته با جمعیت و مساحت مشخص، دارای فاصله‌ای معین از «مادرشهر»، برنامه‌ریزی شده و از پیش تعیین‌شده، با اهدافی معین و برخوردار از تمام تسهیلات لازم برای یک محیط مستقل هست (Herati & Zaviyar, 2012). در تعاریف قانونی از جمله «قانون ایجاد شهرهای جدید» مصوب ۱۳۸۰ نیز «شهر جدید» به محدوده‌های جمعیتی مستقل حداقل سی‌هزارنفری در خارج از محدوده قانونی و حریم استحفاظی شهرها استناد گردیده است (Akbari & Amoyan, 2023:12). با این حال، امروزه شکل جدیدتری از شهرهای جدید در قالب شهرهای جدید قرن بیست و یکمی نیز در دسترس هست. درحالی‌که در شهرهای جدید قرن بیستمی (نسل نخست) در معیارهایی همانند تحقق‌پذیری و موفقیت در عرصه عمل همچنان موضوعاتی مهم تلقی می‌گردد؛ نوع متفاوتی از شهرهای جدید (نسل نو) در قرن بیست و یکم باهدف گذاری تازه‌تری برنامه‌ریزی و توسعه داشته‌اند (Arbab & Basirat, 2016: 281-282). در این زمینه، شهرهای جدید نسل قدیم با اهداف عمده‌ای همانند «جذب سرریز جمعیت از منطقه مادرشهر» و «ایجاد کانون‌های اشتغال در شهر جدید» (Ziari, 2014: 116-118) و شهرهای جدید نسل نوین با اهداف متفاوت‌تر و کیفی همانند ایجاد شهرهای کارآفرین، شهرهایی همراه با خوشه سازی صنعتی، شهرهای اقتصادی دانش‌بنیان و روی‌آور به آموزه‌های تحقق‌پذیری شهری و ایده‌های نو در آن (Basirat, 2015:235-236) شناخته می‌شوند. بر این مبنا، ادبیات نظری شهرهای جدید به‌ویژه در سطح جهانی در حال پوست‌اندازی و تولد یک دسته از مفاهیم تخصصی نوینی است که جایگاه شهرهای جدید را در نظام عملی شهرسازی جهان و پایگاه نظری دانش شهرسازی به‌مراتب تقویت نموده است. این مجموعه مفاهیم تخصصی نظری و یا عمل مینا خود از یک‌سو برآمده از تجارب استقرار نسل‌های نوین شهرهای جدید بوده و از سوی دیگر این مجموعه ادبیات بر روند اجرایی و استقرار شهرهای جدید نسل نوین اثرگذار بوده است. بر این مبنا در کنار شهرهای جدید نسل اول که الهام گرفته از تجربه کشور انگلستان در نیمه دوم قرن بیستم میلادی می‌باشند؛ می‌توان از طیف متنوعی از نسل‌های نوین‌تر شهرهای جدید همانند شهرهای جدید نسل دوم، شهرهای جدید نسل سوم، شهرهای جدید نسل چهارم و ... استناد نمود که ارزیابی هرکدام، نیازمند توجه به زمینه و متن آن شهرها است. در ادامه به تعدادی از پژوهش‌های ناظر بر ارزیابی کلان تجارب شهرهای جدید در ایران استناد می‌گردد. پژوهشی با عنوان «ارزیابی شهرهای جدید؛ عملکرد گذشته، راهکارهای آینده» بر حدود ۱۲ شهر جدید از ۱۸ شهر جدید متمرکز شده و ارزیابی صورت گرفته نزدیک به بیش از یک دهه از آغاز شکل‌گیری این سیاست در ایران بوده که نتایج آن در چند بخش مختلف بیان و دسته‌بندی گردیده است. در بخش جذب جمعیت، نتایج تنها گویای جذب جمعیتی معادل ۱۲۶ هزار نفر از سقف جمعیتی ۱,۰۹۰,۰۰۰ نفری پیش‌بینی‌شده تا سال ۱۳۸۵ و درصد اسکان ۱۱,۶٪ در هشت سال قبل از پایان افق طرح در سال ۱۳۸۵ خورشیدی بوده که به‌زعم نویسنده؛ نتایجی بسیار ناامیدکننده در این شاخص ارزیابی است. در همین راستا؛ باوجود هزینه سنگین زیرساخت، ضعف در خدمات و تأسیسات زیربنایی شهری، ناهماهنگی در خط‌مشی و سیاست‌های درون دستگاهی همانند ایجاد شهرک‌های موازی و احداث مجتمع‌های مسکونی بزرگ و بورس‌بازی زمین به‌جای تقاضای مؤثر از جمله نقاط ضعف در بخش «راه‌اندازی و بهره‌برداری شهرهای جدید» قلمداد گردیده است. از دیگر یافته‌های آن پژوهش ارائه مجموعه‌ای از راهکارها و انتقادات نسبت به نبود جایگاه معین شهرهای جدید در سیاست ملی شهرنشینی کشور ایران و نیز نظام شبکه شهرهای کشور و نظام برنامه‌ریزی کشور و تأکید بر لزوم بازنگری در اهداف و سیاست‌های احداث شهرهای جدید بر مبنای نیازهای توسعه ملی و منطقه‌ای، قانونمندی‌سازی حرکت این توسعه شهرهای جدید از مکان‌یابی تا اولویت‌بندی پروژه‌های اجرایی و تدارک پشتوانه حقوقی و تدارک راهکارهای ایجاد هماهنگی‌های بین بخشی و هماهنگی‌های درون بخشی به‌عنوان راهکارهای عملیاتی در بخش «سیاست‌گذاری شهرهای جدید» است. نویسنده، همچنین به لزوم تغییر در شرح خدمات طرح‌های شهری و پروژه‌های شهری جدید همانند تعریف طرح‌های موضوعی و موضعی در بخش «برنامه‌ریزی و طراحی شهرهای جدید» استناد نموده است (Sheikhi, 2012: 123-129). پژوهش دیگر با عنوان «نگاهی به مبانی نظری ساخت شهرهای جدید در ایران» است. سخن محوری آن پژوهش، عدم شناخت نظری لازم و کافی از تجربه تاریخی کشورهای آغازکننده ساخت شهرهای جدید در جهان در زمان شروع و پیگیری احداث آن شهرها در ایران بوده که از یک‌سو این فرآیند دارای شتاب و عدم انطباق با شرایط ایران بوده و از سوی دیگر نیز تلاشی جامع به‌منظور اجماع در فرآیندهای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در شهرهای جدید وجود نداشته است. نویسنده براین اساس، بخش قابل‌توجهی از نارسایی‌ها در برنامه‌ریزی ساخت و مدیریت شهرهای جدید را ناشی از فقدان عمق کافی نسبت به مبانی نظری ساخت شهرهای جدید دانسته و بر آن تأکید نموده است. از جمله مصادیق مورد تأکید نویسنده در این زمینه، عدم فهم نظری صحیح از مفهوم سرریز جمعیتی و خلط آن با مقوله افزایش جمعیت شهرهای بزرگ و رشد ناگهانی ناشی از جمعیت، عدم مکان‌یابی صحیح و نیز بلندپروازی در پیش‌بینی جمعیت شهرهایی همانند هشتگرد و عدم روی‌آوری به تجارب انگلیسی‌ها در پیش‌بینی جمعیت شهرهای کوچک مابین ۸۰ الی ۱۲۰ هزارنفری و افزایش تدریجی جمعیت این شهرها هست (Tabrizi, 2006: 59-64). در پژوهشی

دیگر با عنوان «فرا تحلیل کیفی پژوهش‌های انجام‌شده، پیرامون شهرهای جدید ایران با تأکید بر مقالات علمی و پژوهشی» بر ۸۳ مقاله طی سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۴ متمرکز گردیده‌اند. پژوهشگران این تعداد از حجم نمونه از مقالات را در هفت محور دسته‌بندی نموده و مطابق با ارزیابی‌های صورت گرفته، بیشترین سطح از پژوهش ناظر بر شهرهای جدید از نسل اول بوده که مسئله «جمعیت و جذب سرریز جمعیت»؛ اولویت اول موضوعی مقالات با تعداد پانزده مورد بوده است. بر طبق استدلال‌های آن پژوهش، مجموعه دلایل عدم موفقیت شهرهای جدید در ایران را می‌توان به خوشه‌ای از دلایل همانند عدم تدوین سیاست ملی شهرنشینی در توسعه فضایی کشور، عدم تعیین جایگاه شهرهای جدید در نظام سلسله‌مراتب فضایی، فقدان مشارکت شهروندان، فقدان هویت، فقدان مدیریت یکپارچه و نبود سامانه‌های حمل‌ونقل کارآمد بین «مادرشهر» و «شهر جدید» نسبت داد. همچنین پژوهشگران جذب سرریز جمعیت را مهم‌ترین هدف این طرح قلمداد نموده‌اند که شهرهای جدید در این زمینه از دید نتایج پژوهش موفقیت‌آمیز عمل ننموده‌اند (Meshkini & Behnam Morshidi, 2017:23-46). پژوهش منتخب دیگر با عنوان «شاخص‌سازی و رتبه‌بندی عملکرد جمعیتی شهرهای جدید در ایران با تأکید بر عوامل اجتماعی و اقتصادی» هست. طبق نتایج و در طی دوره موردبررسی نتایج پژوهش نشانگر موفقیت ۱۲ شهر جدید ایران و پیدایش روند بهبود جذب جمعیت طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ خورشیدی است. در آن پژوهش، از مجموعه‌ای از شاخص‌های ترکیبی جمعیتی همانند سطح سواد، تراکم جمعیت، بُعد خانوار و شاخص‌های اقتصادی همانند نرخ بیکاری مردان، سهم جمعیت جوان و شاخص‌های اجتماعی همانند میزان باسوادی، سهم جمعیت کودکان استفاده شده است. این شهرهای موفق شامل شهرهای صدر (نمره ۳۵,۲)، بهارستان و اندیشه بوده در کنار این میزان از جذب، شاخص‌های مناسب کالبدی فضایی همانند میزان فاصله از مادرشهر و تراکم جمت نیز در آن شهرها قابل مشاهده بوده است. در مقابل، دیگر شهرهای جدیدی همانند هشتگرد، مجلسی، و عالی شهر در رتبه‌های پایین این ارزیابی قرار داشته‌اند. در مجموع در آن پژوهش بر روند بهبود نسبی جمعیت‌پذیری (در حد مقیاس ۱۲ شهر با تعیین رتبه‌های برتر) تأکید شده است (Koosheshi, Mahmoudiani, 2019). در پژوهشی با عنوان «واکاوی علل ناکامی شهرهای جدید در ایران»؛ مجموعه عوامل مختلفی همانند فقدان طرح آمایش سرزمین، مشکلات ناظر بر عدم اشتغال‌زایی، عدم خودکفایی شغلی، فقدان مطالعات محیطی-جغرافیایی و بی‌ثباتی سیاست‌های شهرسازی و تغییر مستمر رویکردها در دو حوزه مسکن و شهرسازی و نیز مجموعه شاخص‌های فنی-مهندسی به‌عنوان اصلی‌ترین علل و شاخص‌های مؤثر در ناکامی شهرهای جدید معرفی شده است. از میان این مجموعه عوامل از دید نویسندگان تأثیرگذارترین عامل ناکامی شهرهای جدید در ایران به فقدان طرح آمایش سرزمین در مقیاس ملی استناد گردیده است (Jahanmohammadi, Garakhlo, Ahmadi, 2022).

مواد و روش تحقیق

در این پژوهش از چند مجموعه از روش‌های علمی تحقیق شامل روش مبتنی بر تاریخ شفاهی، تحلیل محتوا و تحلیل ثانویه به‌طور هم‌زمان و با رویکرد آمیخته کمی و کیفی استفاده شده است. تاریخ شفاهی روشی علمی، قانونمند و برخوردار از اصول نظری و عملی برای گردآوری شواهد و مدارک شفاهی است که در آن گردآوری اطلاعات تاریخی بر مبنای مصاحبه هدفمند، فعال و آگاهانه صورت می‌پذیرد (Nouraei, 2011). در بخش کمی؛ فن روش‌شناسی مورد استفاده تحلیل محتوای کمی است. این ابزار گسترش‌دهنده فهم محقق از موضوع و ارائه‌دهنده دیدگاه‌هایی جدید به‌منظور ساماندهی یک سری از اقدامات عینی و پیشبرد واکاوی دقیق‌تر است (Krippendorff, 2018:24). در این پژوهش، واحد جمع‌آوری «داده‌های تحقیق» مجموعه گفت‌وگوهای هدفمند تخصصی مندرج در سند «تاریخ شفاهی شهرهای جدید ایران ۱۳۶۸-۱۳۹۸» و «واحد تحلیل مطالعه»^۲ موضوعات، عناصر و رکن سازنده مدیریت اجرایی شهرهای جدید عمومی در بین آن گفت‌وگوها است. شیوه بیان خروجی محتوای استخراج‌شده نیز از بین چهار رویکرد رایج (Neuendorf, 2017: 72) در این حوزه به شیوه «توصیفی»^۳ است. در بخش کیفی نیز از روش تحلیل ثانویه به‌منظور بازخوانی و بازساخت مجدد از سند دست‌اول پژوهش استفاده شده که این کار به کمک دسته‌بندی، گروه‌بندی و تطبیق کدهای باز شناسایی‌شده از مرحله کمی پژوهش صورت گرفته است. الگوی استدلالی پژوهش نیز، «قیاسی» و مبتنی بر خوانش تجمیعی مجموعه گفت‌وگوهای مندرج در سند تاریخ شفاهی شهرهای جدید ایران است. ابزارهای تجزیه و تحلیل داده‌ها و ترسیم نمودارها نیز به کمک کدگذاری دستی و نرم‌افزار اکسل صورت گرفته است.

بحث و ارائه یافته‌ها

در این بخش یافته‌های کمی و مستندات تحلیل محتوای سند به تفکیک عناوین کلیدی شناسایی‌شده ارائه گردیده است.

دوره‌های زمانی سند و مختصات آماری گفت‌وگوها

¹ Unit of Data Collection

² Unit of Analysis

³ Descriptive

متناسب با ساختار پژوهش، بخش منتخب سند شامل بر چهار دوره زمانی است که در جدول زیر مختصات دوره‌ها و تعداد گفت‌وگوها به تفکیک هر دوره قابل مشاهده هست.

جدول ۱- دوره‌های زمانی چهارگانه سند تاریخ شفاهی شهرهای جدید و مختصات آماری آن

ردیف	نام دوره زمانی	بازه زمانی دوره	تعداد گفت‌وگوها	تعداد مقولات استخراج شده	نسبت تعداد مقولات به تعداد کارشناس
۱	یکم	۱۳۶۸-۱۳۷۶	۹	۵۶	۶,۲۲
۲	دوم	۱۳۷۶-۱۳۸۴	۱۱	۷۱	۶,۴۵
۳	سوم	۱۳۸۴-۱۳۹۲	۷	۴۵	۶,۴۲
۴	چهارم	۱۳۹۲-۱۳۹۸	۱۲	۱۴۴	۱۲
	مجموع	-	۳۹	۳۱۶	۸,۱۰

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

همان گونه که مشاهده می‌شود دوره چهارم و دوم به ترتیب دارای «بیشترین تعداد گفت‌وگوها»، «بیشترین تعداد مقولات استخراج شده» و نیز بیشترین میزان شاخص «نسبت تعداد مقولات به تعداد کارشناس» در بین هر چهار دوره موردبررسی است. میانگین شاخص «نسبت تعداد مقولات به تعداد کارشناس» در بین هر چهار دوره موردبررسی نیز معادل با تعداد ۸ مقوله برای هر کارشناس محاسبه و استخراج گردیده است.

مقولات محوری بازه زمانی اول

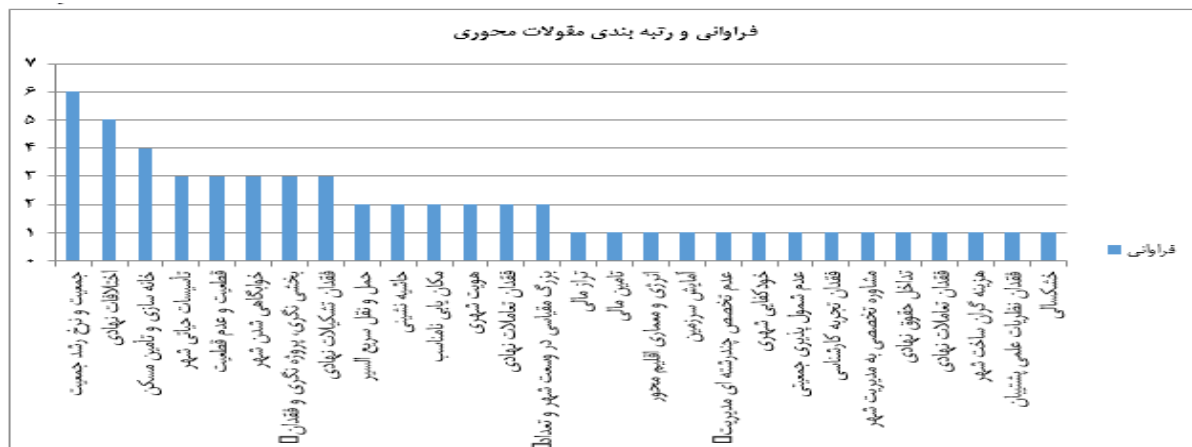
جدول زیر تعداد ۵۶ مقوله محوری محتوا یابی شده از خوانش اول سند پایه پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۲- مقولات نهایی استخراج شده آرای کارشناسی بازه سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۶

ردیف	نام مقوله کدگذاری شده	فراوانی	ردیف	نام مقوله کدگذاری شده	فراوانی
۱	جمعیت و نرخ رشد جمعیت	۶	۱۵	تراز مالی	۱
۲	اختلافات نهادی	۵	۱۶	تأمین مالی	۱
۳	خانه‌سازی و تأمین مسکن	۴	۱۷	انرژی و معماری اقلیم محور	۱
۴	تأسیسات حیاتی شهر	۳	۱۸	آمایش سرزمین	۱
۵	قطعیت و عدم قطعیت	۳	۱۹	عدم تخصص چند رشته‌ای مدیریت شهری	۱
۶	خوابگاهی شدن شهر	۳	۲۰	خودکفایی شهری	۱
۷	پروژه نگری و فقدان نگاه راهبردی	۳	۲۱	عدم شمول پذیری جمعیتی	۱
۸	فقدان تشکیلات نهادی	۳	۲۲	فقدان تجربه کارشناسی	۱
۹	حمل و نقل سریع‌السیر	۲	۲۳	مشاوره تخصصی به مدیریت شهر	۱
۱۰	حاشیه‌نشینی	۲	۲۴	تداخل حقوق نهادی	۱
۱۱	مکان‌یابی نامناسب	۲	۲۵	فقدان تعاملات نهادی	۱
۱۲	هویت شهری	۲	۲۶	هزینه گران ساخت شهر	۱
۱۳	فقدان تعاملات نهادی	۲	۲۷	فقدان نظریات علمی پشتیبان	۱
۱۴	بزرگ‌مقیاسی در وسعت و تعداد شهر	۲	۲۸	خشک‌سالی	۱

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

نمودار ستونی زیر نیز روند توزیع فراوانی مقولات این دوره را به شکل بصری نشان می‌دهد.

شکل ۲- توزیع فراوانی مقولات در دوره اول موردبررسی منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

آرای کارشناسی بازه سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۶ نشانگر حضور سه مقوله محوری پررنگ «جمعیت و نرخ رشد جمعیت»، «اختلافات نهادی»، «خانه‌سازی و تأمین مسکن» است که عملاً پیوندهای مابین سیاست شهرهای جدید را با این سه مقوله نشان می‌دهد به‌طوری‌که عمده تمرکز اولیه سیاست شهرهای جدید در ایران بر مبنای تحلیل محتوای کمی موجود، مسئله نرخ رشد جمعیت موجود و نرخ رشد پیش‌بینی شده بالا برای آن در چند دهه آتی، تأمین مسکن کارمندان و پیشبرد سیاست همراه با اختلاف بین نهادهای متولی همانند وزارت مسکن و سازمان برنامه‌بودجه وقت مطابق با مستندات سند تاریخ شفاهی شهرهای جدید ایران است (Oral history of the new cities of Iran 1990-2020, 2020:24-99).

مقولات محوری بازه زمانی دوم

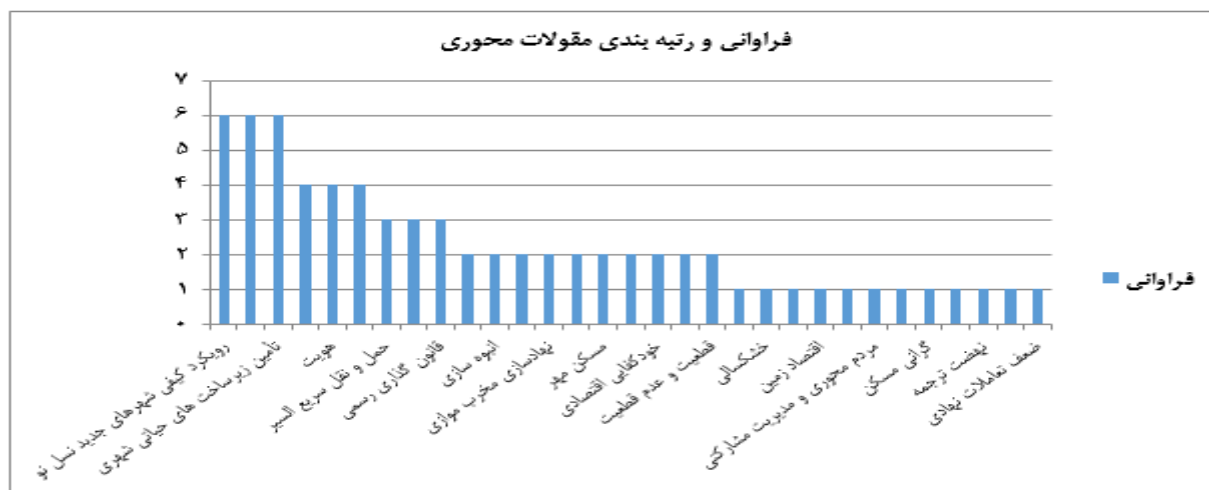
جدول زیر تعداد ۷۱ مقوله محوری محتوا یابی شده از خوانش دوم سند پایه پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۳- مقولات نهایی استخراج‌شده آرای کارشناسی بازه سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۴

ردیف	نام مقوله کدگذاری شده	فراوانی	ردیف	نام مقوله کدگذاری شده	فراوانی
۱	رویکرد کیفی شهرهای جدید نسل نو (مزیت-نقص-شخصیت-برندینگ-شهر هوشمند-شهر اکولوژیک)	۶	۱۷	خودکفایی اقتصادی	۲
۲	جمعیت، نرخ رشد و مهاجرت	۶	۱۸	شمولیت اقشار جمعیت	۲
۳	تأمین زیرساخت‌های حیاتی شهری	۶	۱۹	قطعیات و عدم قطعیات	۲
۴	مکان‌یابی	۴	۲۰	ساختار مدیریت شهرهای جدید	۱
۵	هویت	۴	۲۱	خشک‌سالی	۱
۶	تأمین نوین مالی	۴	۲۲	اشتغال‌زایی و خودکفایی	۱
۷	حمل‌ونقل سریع‌السیر	۳	۲۳	اقتصاد زمین	۱
۸	تملک و مدیریت اراضی وقفی	۳	۲۴	رشد تدریجی شهر	۱
۹	قانون‌گذاری رسمی	۳	۲۵	مردم محوری و مدیریت مشارکتی	۱
۱۰	اختلافات نهادی	۲	۲۶	کارگاه ساختمانی	۱
۱۱	انبوه‌سازی	۲	۲۷	گرانی مسکن	۱
۱۲	تضادها و تخریب‌های رسانه‌ای	۲	۲۸	مقبولیت عمومی	۱
۱۳	نهادسازی مخرب موازی	۲	۲۹	نهیض ترجمه	۱
۱۴	ساخت مسکن	۲	۳۰	ضعف رسانه‌ای	۱
۱۵	مسکن مهر	۲	۳۱	ضعف تعاملات نهادی	۱
۱۶	کوچک‌مقیاسی در اندازه و وسعت شهر	۲	۳۲	-	-

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

نمودار ستونی زیر نیز روند توزیع فراوانی مقولات این دوره را به شکل بصری نشان می‌دهد.

شکل ۳- توزیع فراوانی مقولات در دوره دوم موردبررسی منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

آرای کارشناسی بازه سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۴ نشانگر حضور سه مقوله محوری پررنگ «رویکرد کیفی به شهرهای جدید نسل نو همانند ایجاد مزیت و شخصیت بخشی به شهرهای جدید»، «جمعیت، نرخ رشد و مهاجرت» و «تأمین زیرساخت‌های حیاتی شهری» هست که باتوجه به به عدم تحقق بند اول در اجرا بازهم کانون تمرکز مجادلات فکری در این دوره، مباحث جمعیتی شهرهای جدید است که با مقوله تأمین زیرساخت‌های شهری همراه گردیده است (Oral history of the new cities of Iran 1990-2020, 2020:100-211).

مقولات محوری بازه زمانی سوم

جدول زیر تعداد ۴۵ مقوله محوری محتوا یابی شده از خوانش سوم سند پایه پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۴- مقولات نهایی استخراج شده آرای کارشناسی بازه سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۲

ردیف	نام مقوله کدگذاری شده	فراوانی	ردیف	نام مقوله کدگذاری شده	فراوانی
۱	جمعیت و نرخ رشد	۶	۱۲	مکان یابی	۱
۲	زیرساخت شهری	۴	۱۳	مقبولیت عمومی	۱
۳	مسکن مهر	۴	۱۴	حاشیه نشینی	۱
۴	تضادهای نهادی	۴	۱۵	انبوه سازی	۱
۵	مسکن	۳	۱۶	تعاملات هماهنگ نهادی	۱
۶	هویت	۳	۱۷	نهادسازی موازی مخرب	۱
۷	خودکفایی اقتصادی	۲	۱۸	ساختار مدیریت شهرهای جدید	۱
۸	برندینگ شهری	۲	۱۹	شمولیت پذیری اقشار	۱
۹	مقررات و قواعد نهادی	۲	۲۰	طرح‌های جدید توسعه شهری	۱
۱۰	حمل و نقل سریع السیر	۲	۲۱	گرانی زمین و اقتصاد زمین	۱
۱۱	اختلافات نهادی	۲	۲۲	فهم نظری توسعه شهر جدید	۱

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

محتوای نظرات کارشناسی بازه سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۲ نشانگر حضور چهار مقوله محوری پررنگ «جمعیت و نرخ رشد»، «زیرساخت شهری»، «مسکن مهر» و «تضادهای نهادی» هست که در مقایسه با دو دوره قبل نشانگر تکرار مباحث جمعیت شناختی و زیرساخت‌های شهری و پیدایش مقوله جدید مسکن مهر و تضادهای نهادی استقرار این گونه از مسکن در کنار تداوم سیاست شهرهای جدید است (Oral history of the new cities of Iran 1990-2020, 2020:212-273).

مقولات محوری بازه زمانی چهارم

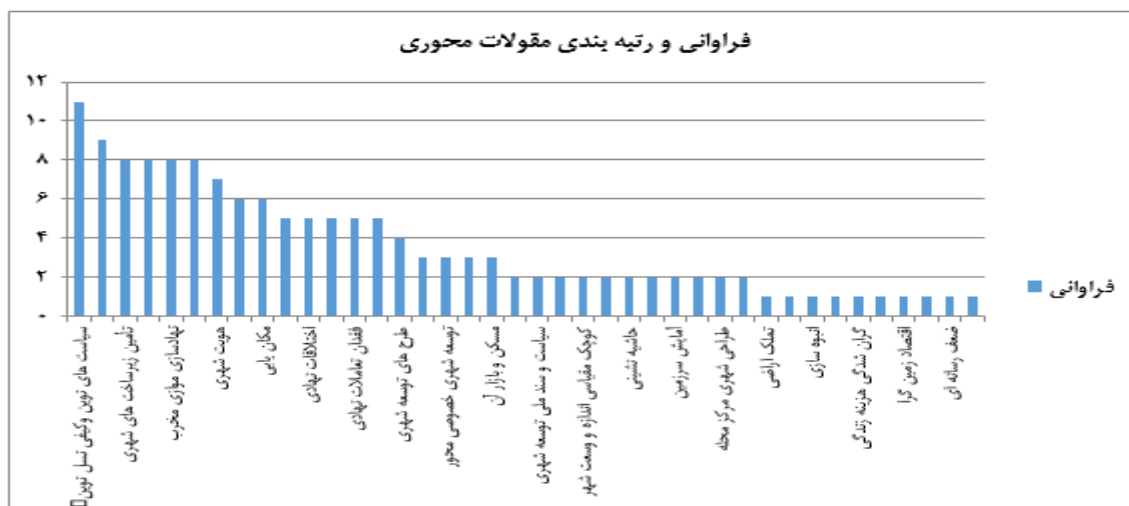
جدول زیر تعداد ۱۴۴ مقوله محوری محتوا یابی شده از خوانش چهارم سند پایه پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۵- مقولات نهایی استخراج شده آرای کارشناسی بازه سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۸

ردیف	نام مقوله کدگذاری شده	فراوانی	ردیف	نام مقوله کدگذاری شده	فراوانی
۱	سیاست‌های نوین و کیفی نسل نوین	۱۱	۲۱	سیاست و سند ملی توسعه شهری	۲
۲	جمعیت، نرخ رشد و مهاجرت	۹	۲۲	شمولیت اجتماعی	۲
۳	تأمین زیرساخت‌های شهری	۸	۲۳	کوچک‌مقیاسی اندازه و وسعت شهر	۲
۴	مسکن مهر	۸	۲۴	مقبولیت عمومی	۲
۵	نهادسازی موازی مخرب	۸	۲۵	حاشیه‌نشینی	۲
۶	مفهوم‌پردازی نظری و فهم نظری	۸	۲۶	اشتغال‌زایی	۲
۷	هویت شهری	۷	۲۷	آمایش سرزمین	۲
۸	تأمین نوین مالی و سازوکار دارایی عمومی	۶	۲۸	شهرک‌های مجاور کلان‌شهر	۲
۹	مکان‌یابی	۶	۲۹	طراحی شهری مرکز محله	۲
۱۰	تضادهای نهادی	۵	۳۰	مدیریت مشارکتی	۲
۱۱	اختلافات نهادی	۵	۱	تملك اراضی	۱
۱۲	حمل‌ونقل سریع‌السیر	۵	۳۲	رویکرد فاز به فاز توسعه شهر	۱
۱۳	فقدان تعاملات نهادی	۵	۳۳	انبوه‌سازی	۱
۱۴	ساختار سازی مجدد شرکت عمران	۵	۳۴	ضعف جذب بودجه سنواتی	۱
۱۵	طرح‌های توسعه شهری	۴	۳۵	گران‌شدگی هزینه زندگی	۱
۱۶	خودکفایی اقتصادی و اشتغال‌زایی	۳	۳۶	آسیب‌های فضایی شهری	۱
۱۷	توسعه شهری خصوصی محور	۳	۳۷	اقتصاد زمین‌گرا	۱
۱۸	انرژی	۳	۳۸	آسیب‌های اجتماعی شهری	۱
۱۹	مسکن و بازار آن	۳	۳۹	ضعف رسانه‌ای	۱
۲۰	حمل‌ونقل درون‌شهری و بین‌شهری	۲	۴۰	کارگاه ساختمانی	۱

منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

نمودار ستونی زیر نیز روند توزیع فراوانی مقولات این دوره را به شکل بصری نشان می‌دهد.

شکل ۴- توزیع فراوانی مقولات در دوره چهارم موردبررسی منبع: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱)

محتوای نظرات کارشناسی بازه سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۹۸ نشانگر حضور هفت مقوله محوری پررنگ «سیاست‌های نوین و کیفی نسل نوین شهرهای جدید»، «جمعیت، نرخ رشد و مهاجرت»، «تأمین زیرساخت‌های شهری»، «مسکن مهر»، «نهادسازی موازی مخرب»، «مفهوم‌پردازی نظری و فهم نظری» و «هویت شهری» هست که در مقایسه با سه دوره قبل نشانگر تکرار مباحث پررنگ جمعیت‌شناختی،

زیرساخت‌های شهری مسکن مهر، تضادهای نهادی در کنار تولد مفهوم جدید سیاست‌های کیفی شهرهای جدید نسل نو است (Oral history of the new cities of Iran 1990-2020, 2020:274-397).

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

بر طبق یافته‌ها، از کاستی‌های موجود مدیریت بدنه شهرهای جدید در ایران صبغه بالای برتری ابعاد کاربردی و عملی در وزارتخانه‌های مسکن و شهرسازی یا وزارت راه و شهرسازی بر ابعاد و الزامات نظری استقرار شهرهای جدید در ایران و ابتر بودن حوزه مسائل نظری است. به‌طوری‌که مطابق مستندات موجود در هر چهار دوره موردبررسی ابعاد و زوایای عملی استقرار شهرهای جدید در ایران به‌مراتب پرنرنگ‌تر از ابعاد و زوایای نظری پوشش‌دهنده این سیاست بوده و این یافته محوری با پیشی گرفته «عمل» از «نظریه»^۱ در ایران و مؤخر بودن اندیشه برکنش در نظام برنامه‌ریزی ایران (Aghvami Moghadam, 2009:21-22) و «نظریه‌گرایی» در میان بدنه اجرایی مدیران شهری در ایران (Piran, 2019:505) مطابقت دارد. در این زمینه باتوجه به تحقیقات کاربردی وسیع در این حوزه (Mozhgani et al, 2022) (Eskandari, 2022)، به‌منظور پُر کردن خلأهای موجود، تحقیقات آتی دانشگاهی به‌موازات پیشرفت تدریجی در تغییر نگرش به مبانی نظری شهرهای جدید می‌بایستی بر روی این حوزه متمرکز نموده و خلأهای نظری موجود را در حوزه‌هایی همانند «ایده پردازی و مفهوم‌پردازی نظری علمی»، «چرایی غلبه فنی اندیش غالب و فن‌سالارانه گرایی در بدنه اجرایی مدیریت شهرهای جدید»، «چرایی غلبه عمران گرایی به‌جای توسعه‌گرایی در دولت‌ها در ایران» و «اثرگذاری غیرمستقیم آن‌ها بر مدیریت اجرایی شهرهای جدید» و «چگونگی خلق یک فرهنگ شهرنشینی برای شهرهای جدید به‌جای سیاست‌های سریع خانه‌سازی در قالب انبوه‌سازی» را در تحقیقات آتی توسعه دهند. مقولاتی نظری که باوجود استناد موردی در هر یک از چهار دوره؛ از فراوانی قابل‌توجهی بین کارشناسان به‌منظور جریان سازی برخوردار نبوده‌اند. نکته حائز اهمیت دیگر انباشت مقولاتی همانند جمعیت و تأمین زیرساخت‌های شهری است که به‌تدریج موضوع مسکن مهر نیز بدان اضافه‌شده و این روند همراه با موجی از تضادها و اختلافات نهادی بین دستگاه و مجریان مختلف این سیاست در سه دهه گذشته همراه بوده است. به‌نوعی می‌توان اشاره نمود که همراه با انباشت ناکارآمدی‌های اجرای سیاست شهرهای جدید در ایران، هم‌زمان افزایش شیب مقولات شناسایی‌شده در دوره چهارم قابل‌مشاهده است و به‌علاوه باوجود حل نشدن مجموعه چالش‌های اداری- نهادی شهرهای نسل اول به‌یک‌باره تولد مفهوم شهرهای نسل نو در ایران رقم می‌خورد و این مهم موجی از تضاد و ابهام را بین سیاست پرچالش شهرهای جدید نسل اول با چشم‌انداز شهرهای نسل نوین به‌جای درس‌آموزی از تجربه قبلی به همراه آورده است. از سوی دیگر، مقوله محوری و پرتکرار «جمعیت و نرخ رشد جمعیت» یکی از کانونی‌ترین دغدغه‌های موردبحث و بررسی و تمرکز مدیران ارشد و مدیران میانی وزارتخانه‌های مسکن و شهرسازی و وزارت راه و شهرسازی و نیز مدیران شرکت عمران شهرهای جدید در هر چهار دوره موردبررسی بوده و این مهم با اهداف اصلی مورد تأکید در متون دانشگاهی عنوان هدف اصلی احداث شهرهای جدید در ایران و پیش‌بینی‌های خوش‌بینانه جمعیت ۱۳۰ میلیونی سال ۱۴۰۰ خورشیدی (Herati & Zaviyar, 2012:52-53) (Eskandari, 2022:196-207) انطباق دارد. حال آنکه علی‌رغم این تمرکز نتایج ارزیابی عموم این تحقیقات ازجمله تحقیقات فرا تحلیل موجود (Meshkini & Behnam Morshidi, 2017) و دیگر متون (Javaheri Taghados et al, 2020) نشانگر عدم موفقیت شهرهای در این زمینه بوده و تنها بهبود نسبی در برخی از شاخص‌های جمعیتی شهرهای موفق (Koosheshi & Mahmoudiani, 2019) در دوره‌های اخیر گزارش و ارزیابی‌شده است. باتوجه به مقوله پرتکرارتر مباحث نهادی همانند «تضادهای نهادی» در ابتدای شروع این سیاست و «اختلافات نهادی» در تداوم اجرای این سیاست در سه دهه گذشته، تأثیرگذارترین عامل ناملموس و پنهان ناکامی شهرهای جدید در ایران را نیز می‌توان بر طبق داده‌های کمی و کیفی استخراج‌شده به فقدان استقرار «شبکه مفهومی نهادی» در بین سطوح ملی- منطقه‌ای و محلی مدیریت کلان‌شهرهای جدید ذیل نظام کلان برنامه‌ریزی و توسعه شهری ایران نسبت داد. امری که بنابر اهمیت آن زمینه‌های شناخت و ارتباط «مکتب نظری نونهادگرایی»^۲ با کیفیت و کمیت اجرایی مدیریت شهرهای جدید در مدیریت آتی این نوشهرها الزامی می‌نماید. از این نظر و باتوجه به پر استناد نبودن مقوله آمایش سرزمین در این سند، این یافته با تحقیقات مشابهی که در آن «فقدان طرح آمایش سرزمین در مقیاس ملی» به‌عنوان تأثیرگذارترین عامل ناکامی شهرهای جدید در ایران معرفی‌شده‌اند (Shieh, 2002:91-99) (Jahanmohammadi, Garakhlo, Ahmadi, 2022) عدم تطابق مشاهده‌شده و با پژوهش‌های مؤید وجود چالش‌های نهادی- اداری در شهرهای جدید همخوانی و تطابق وجود دارد (Aeeni, 2019) (Sheikhi, 2012) (Zabihi, Zarabadi, 2019). علت این موضوع را می‌توان در جایگاه بسیار بالای مقولات شبکه مفاهیم نهادی همانند «اختلافات نهادی»، «فقدان تعاملات نهادی»، «موازی کاری‌های مخرب نهادی» و «تضادهای نهادی» در بدنه مدیریت اجرایی شهرهای جدید در ایران و رتبه

^۱ Practice

^۲ Theory

^۳ New Institutionalism

نخست آن در بین هر چهار دوره تاریخی موردبررسی جستجو نمود. از این نظر پرداختن به کلان موضوع «شبکه مفهومی متناسب با مدیریت شهرهای جدید در ایران» و تدوین الگوهای مدیریتی و یا تبیین الگوهای مدیریتی ناظر بر آن می‌تواند یکی از موضوعات ناب و پراهمیت دهه‌های آتی مدیریت شهرهای جدید اعم از مدیریت شهرهای نسل اول و یا مدیریت شهرهای نسل دوم در ایران باشد. در مجموع، شناخت این یافته‌های تجمیعی می‌تواند زمینه شناخت تازه و شاداب‌تری از چپستی نظری و چگونگی عملی استقرار شهرهای جدید در ایران را معرفی و بازگو نماید و مطالعه و پژوهش مستمر بر این یافته‌های ارزشمند می‌تواند زمینه‌ساز نگاه تجمیعی تازه‌تری به موضوع شهرهای جدید شده و این برون‌داد نهایی می‌تواند روشن‌کننده مسیر و هدایتگر مجموعه مطالعات و پژوهش‌های آتی در این حوزه باشد.

References

1. Aeeni, M, Zabihi H, Saeedeh Zarabadi Z S (2019). A Study of the Challenges of Urban Management System in New Iranian Cities. IUESA, 7 (27):1-15. [In Persian]
2. Aeeni, M. (2019). Analyzing the Urban Management Challenges of the New Iranian Towns Based on Structural Equation Modeling (SEM). Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning, 4(9), 115-146. Doi: 10.22054/urdp.2021.49913.1185. [In Persian]
3. Aghvami Moghadam, Aref (2009). "Editor's Introduction" in Allmendinger, Philip. Planning theory, translated by Elham BahmanTeymouri, Tehran: Azarakhsh Publications, first edition. [In Persian]
4. Shakarmi, Kean, Ajza Shokouhi, Mohammad (2024). .Development Strategic Planning of the New Cities in Iran (Case Study of the New Pardis City), Journal of Studies of Human Settlements Planning, 18 (4): 141-154.[In Persian]
5. Akbari, Sadegh, Amoyan, Korosh (2023). The collection of laws and regulations of the new cities of Iran with subsequent amendments and additions, Tehran: Penedar Andisheh Parsian Publications, first edition. [In Persian]
6. Arbab, P., & Basirat, M. (2016). Comparative Study of the First and Second Generations of the New Towns Development: The Case of the South Korea. Town and Country Planning, 8(2), 279-309. doi: 10.22059/jtcp.2016.60197. [In Persian]
7. Basirat, Maysam (2015). "Chapter 12: summarizing and presenting an executive solution to be used in the conditions of Iran", in Basirat, Maysam. New Cities Book Collection, Volume II: Global Experiences of the New Generation of New Cities, Tehran: Road, Housing and Urban Development Research Center commissioned by the specialized mother company of New Cities Development. [In Persian]
8. Eskandari, H. (2022). Analysis of factors affecting population attraction in new cities (Case study: Sadra New City). Regional Planning, 12(45), 193-210. Doi: 10.30495/jzpm.2022.29420.4019. [In Persian]
9. Hall, P., Tewdwr-Jones, M. (2020). Urban and Regional Planning, Oxon: Routledge.
10. Herati, Sudabeh, Zaviyar, Parvaneh (2012). The place of new cities in the urban system, Tehran: Academic Jihad, Shahid Beheshti Unit. [In Persian]
11. Jahanmohammadi, G., Garakhlo, M., & Ahmadi, Z. (2022). Analyzing the causes of failure new towns in Iran. Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS), 3(3), 135-156. [In Persian]
12. Javaheri Taghados, M., Nastaran, M., Zebardast, E., & Basirat, M. (2020). Futures Study of the role of New Towns in Establishing of the Balance of Physical Space Structure in Metropolitans with Land Survey Approach and policies. Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies, 8(32), 772-794. Doi: 10.30507/jmsp.2021.108218. [In Persian]
13. Koosheshi, M., & mahmoudiani, S. (2019). Indexing and Ranking the Demographic Function of New Towns in Iran with Emphasis on Socioeconomic Factors. Journal of Social Problems of Iran, 10(1), 263-285. doi: 10.22059/ijsp.2020.76176. [In Persian]
14. Krippendorff, K. (2018). Content analysis: An introduction to its methodology. Sage publications.
15. Meshkini, Abolfazl, Behnam Morshidi, Hassan (2017). Qualitative meta-analysis of the researches conducted on the new cities of Iran with an emphasis on scientific and research articles, Book of New Cities, 8th Series of the First Generation of Iran's New Cities, 23-54. [In Persian]
16. Mozhgani, parvaneh, Jahanshaloo, L, Hosseinzadeh Lotfi, Farhad, Rajabi, Azita (2022). Explaining the appropriate practical model to evaluate the performance and improve the efficiency of new cities

- (case study: new cities of Hashtgerd, Andishe, Pardis and Parand), Urban Environmental Planning and Development, 2 (7):1-12, Doi: 10.30495/juepd.2022.1973970.1106. [In Persian]
17. Neuendorf, K. A. (2017). The content analysis guidebook. Sage.
 18. Nouraei, M., Dehqan Nayyeri, L., & Abolhasani Targhi, M. (2011). Analytical Comparison between Oral Tradition and Oral History. Historical Researches, 2(4), 35-52. [In Persian]
 19. Oral history of the new cities of Iran 1990-2020 (2020). The historical document of the oral history of the new cities of Iran, Tehran: specialized mother company of new cities construction. [In Persian]
 20. Piran, Parviz (2019). Document of oral history of Iran's new cities 1368-1398, second chapter: new cities according to university professors and consulting engineers: second part: economists, planners and sociologists: second interview: Parviz Piran, pp. 503-509. [In Persian]
 21. Rafizadeh, Neda (2017). "A new perspective on the development of Iran's new cities with a review of global experiences", in Basirat, Maysam. New cities book collection, Volume 8: The first generation of new cities in Iran, Tehran: Road, Housing and Urban Development Research Center commissioned by the specialized mother company of new cities. [In Persian]
 22. Sheikhi, Mohammad (2012). Evaluation of new cities; past performance, future solutions, Abadi, 13 (29-31): 123-129. [In Persian]
 23. Shieh, Esmaeil (2002). Creation of new villages, a new plan to control migrations and agricultural self-sufficiency, collection of essays on new cities: new culture in urbanization, volume II: selected lectures, pp. 91-99. [In Persian]
 24. Tabrizi, Jalal (2006). "Looking at the theoretical foundations of building new cities in Iran", Proceedings of the International Conference on New Cities, May 2014, volume of experiences of creating new cities in Iran and the world. pp. 59-65. [In Persian]
 25. Valipour, Alireza (2023). Investigation of Influential Factors in Urban Crisis Management during Floods (Case Study: Sadra City, Fars province, Urban Environmental Planning and Development, 3 (11): 89-104, Doi: 10.30495/juepd.2023.1978527.1135. [In Persian]
 26. Ziari, Karamatullah (2014). Planning of new cities, Tehran: SAMT Publications, 15th edition. [In Persian]

